

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOYLULAŞTIRMANIN TARİHSEL
ÇEVRELERİN KORUNMASI ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ: ALAÇATI ÖRNEĞİ

Deniz HEKİMOĞLU

Haziran, 2019

İZMİR

SOYLULAŞTIRMANIN TARİHSEL ÇEVRELERİN KORUNMASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: ALAÇATI ÖRNEĞİ

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Koruma Planlaması Programı

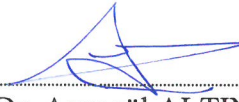
Deniz HEKİMOĞLU

Haziran, 2019

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

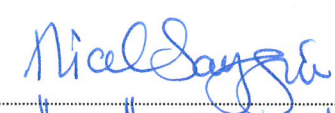
DENİZ HEKİMOĞLU, tarafından **DOÇ. DR. AYŞEGÜL ALTINÖRS ÇIRAK** yönetiminde hazırlanan “**SOYLULAŞTIRMANIN TARİHSEL ÇEVRELERİN KORUNMASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: ALAÇATI ÖRNEĞİ**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ayşegül ALTINÖRS ÇIRAK

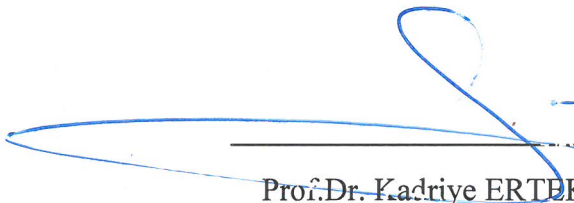
Yönetici

Prof. Dr. MÜSERRÂ KARATÖŞÜN

Jüri Üyesi

Dr. Öğt. Üyesi NİCAL S. AYGIN

Jüri Üyesi

Prof. Dr. KADRIYE ERT EKİN

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca beni destekleyen, öneri, fikir ve görüşleri ile yolumu açan, desteğini, bilgisini ve sevgisini esirgemeyen, her zaman bana inanan, tez çalışmamın oluşmasında büyük katkı ve emeği bulunan değerli hocam Sayın Doç. Dr. Ayşegül ALTINÖRS ÇIRAK’a,

Lisans eğitimim boyunca engin bilgi birikimi ve tecrübelerinden yararlandığım, Kentsel Koruma Planlaması yüksek lisans programında öğrenim görmem için beni teşvik eden, bu hususta gerekli donanımı kazanmam konusunda üzerimde büyük emeği olan saygıdeğer hocalarım Sayın Prof. Dr. A. Emel GÖKSU ve Doç. Dr. Şebnem GÖKÇEN DÜNDAR’a,

Tez çalışması süresince gerekli bilgileri temin etmemde önemli katkıları olan; İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’na, Çeşme Belediyesi’ne, alan çalışması sırasında değerli fikirlerini benimle paylaşan Alaçatı esnafı ve sakinlerine,

Lisans ve yüksek lisan eğitimi sürecini birlikte tamamladığım, hayatımın en özel yerinde olan, hayatın tüm zorluklarını ve güzelliklerini paylaştığım güzel kardeşim sevgili Ecem DEMİRDEN’e ve yüksek lisans sürecinde yollarımızın kesiştiği, birlikte birçok güzel anı biriktirdiğim sevgili dostum Ezgi Yekbun AKSU’ya,

Tez çalışması sırasında yaşadığım zorluklarda yanımda ve yardımcım olan, desteğini çok uzaklardan ulaştıran sevgili kuzenim Başak PERİM TSILKARA’ya,

Hayatımın her alanında olduğu gibi eğitim hayatım boyunca bana sonsuz destek ve emek veren, yol gösteren, her zaman arkamda olduklarını hissettiren, en büyük destekçim olan, çok değerli biricik aileme gösterdikleri sabır ve yüksek anlayış için sonsuz teşekkür ederim.

Deniz HEKİMOĞLU

SOYLULAŖTIRMANIN TARİHSEL ÇEVRELERİN KORUNMASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: ALAÇATI ÖRNEĞİ

ÖZ

Geleneksel yerleşimler, özgün dokusal özelliklere ve sosyo-kültürel değere sahip olan tarihsel alanlardır. Bu tür yerleşimlerde yapılan koruma çalışmaları uluslararası alanda belirlenen koruma ilkeleri gözetilerek, tüm toplumsal sınıf ve katmanları kapsayacak nitelikte olmalıdır. Bununla birlikte kentlerin, sermaye birikim alanı olarak görölmesi doğru koruma yaklaşımlarının uygulanmasının önünde engel oluşturmaktadır. Tarihi yerleşim alanları piyasa mekanizmaları içinde ya sermaye birikim sürecine entegre olamayarak çöküntü alanlarına dönüşmekte ya da sahip oldukları konum ve otantizimleri dolayısıyla soylulaşma sürecine konu olmaktadır.

Bu çalışmada soylulaşmaya konu olan tarihsel yerleşimlerde, soylulaşmayla gelen dönüşüm süreçlerinin koruma çalışmalarını nasıl etkileyebilecekleri araştırılmaktadır. Çalışma alanı olarak İzmir'in Çeşme İlçesi'nin Alaçatı Mahallesi belirlenmiştir. Turizm sektörünün yükselişe geçmesiyle birlikte Alaçatı'da yaşanan soylulaştırmanın, yerleşimin korunmasına ve tarihi dokuya etkileri mekansal ve sosyo-ekonomik analizlerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Geleneksel dokuda yapılan sağıklaştırma, restorasyon ve yenileme çalışmaları, yerleşimin mekansal büyüme ve arazi kullanım özelliklerinde gözlenen değışimler, dönemsel olarak karşılaştırılarak aktarılmıştır. Tarihi çevre koruma ve soylulaştırma konularındaki literatür tez kapsamında aktarılmış; elde edilen sonuçlar alan analizleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Alaçatı'da yaşanan sürecin soylulaştırma olarak tanımlanması gerektiği; soylulaştırmanın kentin mekansal ve sosyal dokusuna önemli etkileri olduğu saptanmıştır. Bu saptamalara paralel olarak tarihi çevre koruma çalışmalarının yerleşimin yaşadığı dönüşümden etkilendiği ve uluslararası alanda belirlenen koruma ilke ve kriterleri ile uyumsuz uygulamalar ortaya konabildiği görölmüştür. Çalışmanın sonuç bölümünde sürecin olumsuz etkilerinin giderilmesine yönelik alınabilecek önlemler ve yerleşim için doğru koruma uygulamalarının nasıl

bir yaklaşımla gerçekleştirilebileceği tartışılmaktadır. Çalışma Alaçatı özelinden başlayarak, benzer soylulaştırma sürecini yaşayan tarihi çevrelerde soylulaştırmanın tarihi doku üzerindeki etkilerini araştırarak, alınabilecek önlemleri tartışmaya açarak literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alaçatı, tarihsel çevre, soylulaştırma, mekânsal değişim, koruma

THE EFFECTS OF GENTRIFICATION ON THE CONSERVATION OF HISTORICAL ENVIRONMENTS: THE CASE OF ALAÇATI

ABSTRACT

Traditional settlements are historical areas with unique pattern characteristics and socio-cultural values. The conservation activities carried out in such environments must take into consideration all social classes and layers in the society and must observe internationally established protection principles. However, when cities are only seen as areas for capital investment and profiteering, this will constitute an obstacle to the implementation of correct conservation approaches. As a result, historic settlements are not able to integrate with the market capital investment processes and either end up being run-down places or subject to gentrification due to their unique position and authenticity.

This study investigates the effect of transformational processes, introduced by gentrification, to the conservation efforts of historical areas. The Alaçatı neighbourhood in Çeşme district of İzmir is chosen as the environment for this study. With the rise of the tourism sector, in Alaçatı the effects of the gentrification to the preservation of the historical areas and their historical texture, have been investigated by many spatial and socio-economic analyses. In this study also the restoration works of traditional buildings, their spatial growth and the changes in their land usage characteristics are compared across different points in time. The literature on historical conservation and gentrification has been discussed within the framework of the thesis and the results were evaluated together with field analyses. As a result, the process must be defined as gentrification and it has been determined that gentrification has important effects on spatial and social texture of Alaçatı.

In parallel with these findings, it was also observed that historical area restoration works affected the transformation experienced by the settlement and were not done in accordance with the protection principles and criteria determined in international best practices.

In the conclusion of the study, the measures that can be taken in order to eliminate the negative effects of the process and how to implement the correct protection and conservation practices for the historical areas are discussed. This study, starting from Alaçatı, aims to investigate the effects of gentrification on historical areas and their historical fabric, and contribute to the literature by discussing the measures to be taken.

Keywords: Alaçatı, historical environment, gentrification, spatial change, conservation

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiv

BÖLÜM BİR - GİRİŞ..... 1

1.1 Amaç	3
1.2 Kapsam.....	4
1.3 Yöntem	6

BÖLÜM İKİ – TARİHİ YAPI/ÇEVRE KAVRAMLARI VE TARİHSEL ÇEVRE KORUMA YAKLAŞIMLARI..... 8

2.1 Tarihi Yapı ve Çevre Kavramları	8
2.2 Uluslararası Alanda Tarihi Çevre Koruma Yaklaşımının Tarihsel Gelişim Süreci ve Koruma Çalışmalarında Temel Yasal ve Yönetmelik Yapılanmalar .	10
2.2.1 İlk Dönem Koruma Çalışmaları (1904-1950 Dönemi).....	14
2.2.2 1920-1950 Dönemi	15
2.2.3 1950-2000 Dönemi	18
2.2.4 2000 Yılı ve Sonrası	20
2.3 Türkiye’de Tarihi Çevre Koruma Kavramının Gelişimi Yasal ve Yönetmelik Yapılanması	22
2.3.1 Osmanlı Dönemi Koruma Yaklaşımları	22
2.3.2 Cumhuriyet Dönemi Koruma Yaklaşımları.....	24

**BÖLÜM ÜÇ – SOYLULAŞTIRMA KAVRAMI VE TARİHİ DOKULARIN
SOYLULAŞTIRMA SORUNSAĞI 30**

3.1 Tarihsel Olarak Soylulaştırmanın Ortaya Çıkışı ve Soylulaştırma Kavramı ..	30
3.1.1 Soylulaştırma Kavramı	31
3.1.2 Soylulaştırma Kavramının Gelişim Süreci	35
3.2 Türkiye’de Yaşanan Soylulaştırma Sürecinin Tarihsel ve Kavramsal Olarak İncelenmesi	41
3.2.1 Kentlerde Yaşanan Soylulaştırma Örnekleri	42
3.2.2 Kırsal Yerleşimlerde Yaşanan Soylulaştırma Örnekleri.....	52

**BÖLÜM DÖRT – ALAÇATI’DA YAŞANAN SOYLULAŞTIRMA SÜRECİNİN
TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASINA ETKİLERİ..... 57**

4.1 Alaçatı’nın Konumu ve Doğal Yapı Özellikleri.....	57
4.1.1 Coğrafi Konum	57
4.1.2 İklimsel Özellikler	58
4.1.3 Ulaşım Bağlantıları.....	60
4.1.4 Demografik Yapı	60
4.1.5 Alaçatı’nın Tarihsel Gelişimi	63
4.1.6 Ekonomik Yapı.....	70
4.2 Alaçatı Mekansal Doku Özellikleri.....	74
4.2.1 Alaçatı Yerleşim Doku.....	75
4.2.1.1 Alaçatı’nın Tarihi Kent Doku.....	76
4.2.1.2 İkinci Konutların Yer Aldığı Planlı Gelişen Bölge.....	82
4.2.1.3 Alaçatı Port Alanı ve Çevresi	83
4.2.2 Alaçatı Arazi Kullanım Durumu	84
4.2.2.1 2005 Yılı Arazi Kullanım Durumu	84
4.2.2.2 2016 Yılı Arazi Kullanım Durumu	86
4.2.3 Alaçatı’da Yer Alan Anıtsal Yapılar ve Özellikleri	87
4.2.4 Alaçatı Planlama Sürecinin İncelenmesi	96
4.2.5 Alaçatı’nın Kentsel Sit Alanı İlan Edilme Süreci ve Tescil Kararları...	106

4.2.5.1 1979 Yılı Tescil Durumu	107
4.2.5.2 1988 Yılı Tescil Durumu	110
4.2.5.3 1999 Yılı Tescil Durumu	112
4.2.5.4 2004 Yılı Tescil Durumu	114
4.2.5.5 2006 Yılı Tescil Durumu	114
4.2.5.6 2016 Yılı Tescil Durumu (Günümüz).....	116
4.2.5.7 Yıllara Göre Alaçatı Tescil Kararları.....	117
4.3 Alaçatı'da Yaşanan değişimin Tarihi Dokuya Etkileri	120
4.3.1 2000 Yılı Sonrası Alaçatı Yerleşim Dokusu Değişiminin İncelenmesi	120
4.3.2 2002 Yılı Hava Fotoğrafının İncelenmesi	120
4.3.3 2005 Yılı Hava Fotoğrafının İncelenmesi	121
4.3.4 2009 Yılı Hava Fotoğrafının İncelenmesi	122
4.3.5 2011 Yılı Hava Fotoğrafının İncelenmesi	123
4.3.6 2016 Yılı Hava Fotoğrafının İncelenmesi	124
4.3.7 2000 Yılı Sonrası Alaçatı Kentsel Sit Alanındaki Arazi Kullanım Deseni Üzerinden İşlev Değişikliklerinin İncelenmesi	126
4.3.8 Kemalpaşa Caddesi'nde Yer Alan Tescilli Yapı Müdahalelerinin İncelenmesi.....	129
4.4 Alaçatı Sosyo-Ekonomik Yapıdaki Değişim Sürecinin İncelenmesi.....	133
4.4.1 Alaçatı Arsa Değerleri İncelemesi.....	133
4.4.2 Anket ve Sözlü Görüşme Verileri.....	135
4.4.3 Sözlü Görüşmelerden Çıkarılan Mekansal Tespitler	146
4.4.4 2000 Yılı Sonrası Alaçatı Sosyal Yaşamında Yeni Etkinlikler	150
4.4.5 Alaçatı Port Bölgesinde Turizmin Gelişimi	153
4.4.6 Ulusal Medyada Alaçatı	155
BÖLÜM BEŞ – DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	159
KAYNAKLAR	171
EKLER.....	181
EK 1: Anket Dökümü	181

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3.1 Çağdaş soylulaştırmayı tanımlayan evreler	34
Şekil 3.2 Soylulaştırmanın ortaya çıkma evreleri	38
Şekil 3.3 İstanbul’da soylulaştırmanın görüldüğü semtler.....	43
Şekil 4.1 Çeşme ilçesinin İzmir ili içindeki konumu	57
Şekil 4.2 Alaçatı rüzgar tribünlerinden bir görüntü	59
Şekil 4.3 İzmir- Çeşme ulaşım bağlantıları.....	60
Şekil 4.4 Alaçatı demografik durumu	63
Şekil 4.5 15. ve 16. yüzyıllarda Çeşme yarımadası	64
Şekil 4.6 1912 yılına ait Alaçatı kartpostalı	67
Şekil 4.7 1922 mübadelesinden sonra Alaçatı’nın boşaldığını gösteren gravür	69
Şekil 4.8 Konaklama fiyatları karşılaştırması, 2016	73
Şekil 4.9 Alaçatı konaklama fiyatları.....	73
Şekil 4.10 Mahalle sınırları	74
Şekil 4.11 Alaçatı yerleşmesi farklı karakter bölgeleri.....	75
Şekil 4.12 Alaçatı kentsel sit alanı içindeki ilk açılan ticaret ve turizm işletmeleri ..	77
Şekil 4.13 Alaçatı kent merkezinde yer alan önemli caddeler	78
Şekil 4.14 İlk yerleşim alanı ve anıtsal yapılar	79
Şekil 4.15 Alaçatı değirmenaltı meydanı eski ve yeni görüntüleri	80
Şekil 4.16 Alaçatı kent merkezinde yer alan meydanlar	81
Şekil 4.17 Eski belediye meydanı görüntüsü	82
Şekil 4.18 2005 yılı arazi kullanım durumu.....	85
Şekil 4.19 2016 yılı arazi kullanım durumu.....	87
Şekil 4.20 Çift başlı kartal deseni	88
Şekil 4.21 Alaçatı Pazaryeri Camii	89
Şekil 4.22 18. yüzyıla ait Çeşme gravüründe yer alan yel değirmenleri.....	90
Şekil 4.23 Yel değirmenleri günümüz görüntüsü	90
Şekil 4.24 Alaçatı tarihi kent dokusundan bir görüntü	91
Şekil 4.25 Cumbalı yapı örneği.....	92
Şekil 4.26 Düz ve kemerli söve örnekleri	93
Şekil 4.27 Yığma taş sistemi ile yapılan yapı örneği.....	93

Şekil 4.28 Sokağa peyzaj katkısında bulunan tarihi Alaçatı yapısına bir örnek	94
Şekil 4.29 Sokağa katkılı peyzaj ve arnavut kaldırımlı çıkmaz sokak örneği	95
Şekil 4.30 Farklı çatı örnekleri.....	95
Şekil 4.31 Kartal kanadı örneği.....	96
Şekil 4.32 İzmir Çeşme Alaçatı kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi	97
Şekil 4.33 1/25000 Çeşme- Alaçatı- Paşalimanı KTKGB çevre düzeni planı.....	98
Şekil 4.34 1/5000 ölçekli Alaçatı revizyon nazım imar planı.....	102
Şekil 4.35 1/1000 ölçekli Çeşme- Alaçatı kentsel sit alanı koruma amaçlı imar planı	105
Şekil 4.36 1979 yılına ait tescil kararları	109
Şekil 4.37 1988 yılına ait tescil kararları	111
Şekil 4.38 1999 yılına ait tescil kararları	113
Şekil 4.39 2004 yılına ait tescil kararları	115
Şekil 4.40 2006 yılına ait tescil kararları	116
Şekil 4.41 Güncel tescil kararları	117
Şekil 4.42 Çeşme- Alaçatı- Paşalimanı KTKGB	118
Şekil 4.43 Alaçatı'nın yıllara göre tespit ve tescil durumu.....	119
Şekil 4.44 Alaçatı hava fotoğrafları karşılaştırması.....	120
Şekil 4.45 2002 yılına ait uydu görüntüsü	121
Şekil 4.46 2005 yılına ait uydu görüntüsü	122
Şekil 4.47 2009 yılına ait uydu görüntüsü	123
Şekil 4.48 2011 yılına ait uydu görüntüsü	124
Şekil 4.549 2016 yılına ait uydu görüntüsü	125
Şekil 4.50 Alaçatı hava fotoğrafları karşılaştırması.....	125
Şekil 4.51 2005-2016 yılları arasında gözlemlenen arazi kullanım değişiklikleri ..	128
Şekil 4.52 Tescilli yapılar ve işlev değişikliği geçiren tescilli yapılar.....	130
Şekil 4.53 Taş otelin restorasyon öncesi ve sonrasına ait görüntüsü	131
Şekil 4.54 Koruma kurulunda dosyası bulunan yapıların onarım geçirme durumu	132
Şekil 4.55 Alaçatı yıllara göre yapı ruhsatları.....	134
Şekil 4.56 Alaçatı satılık konutların m ² birim fiyatları	135
Şekil 4.57 Anket soruları-nerelisiniz?-	136
Şekil 4.58 Anket soruları-eğitim durumu-	137

Şekil 4.59 Anket soruları-meslek durumu-	137
Şekil 4.60Anket soruları-Alaçatı'ya ne zaman geldiniz?-	138
Şekil 4.61 Anket soruları-Alaçatı'ya ne amaçla geldiniz?-	139
Şekil 4.62 Anket soruları-Alaçatı'da konut sahipliliği-	140
Şekil 4.63 Anket soruları-Alaçatı'da işletme sahibi olma nedeni-	140
Şekil 4.64 Anket soruları-işletme sahipliliği-	141
Şekil 4.65 Anket soruları-memnuniyet-	141
Şekil 4.66 Anket soruları-yapı onarım geçirdi mi?-.....	142
Şekil 4.67 Anket soruları-yapıya ek bölüm yapıldı mı?-	143
Şekil 4.68 Anket soruları-ziyaretçi profili-	143
Şekil 4.69 Anket soruları-sosyal yapıdaki değişimleri tanımlar mısınız?-	144
Şekil 4.70 Anket soruları-belediye hizmetlerini nasıl buluyorsunuz?-.....	145
Şekil 4.71 Anket soruları-Alaçatı'ya dair tespit ve öneriler-	145
Şekil 4.72 2000 yılı öncesi Alaçatı'da yaşam	150
Şekil 4.73 Alaçatı port bölgesinde yer alan beachlerin konumları	154
Şekil 4.74 Alaçatı beachleri giriş ücretleri 2016.....	155
Şekil 4.75 Alaçatı ile ilgili medyada çıkan haber sayıları.....	156

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 4.1 Alaçatı’da turizm verileri.....	72
Tablo 4.2 2005 ve 2016 yılları arazi kullanım durumu.....	126

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

Anadolu’da tarih boyunca farklı kültürlere sahip birçok toplum yaşamıştır. Bu toplumlar yaşam biçimlerini yansıtan özgün mimari yapılar inşa ederek, kültürlerini yerleşim dokularına yansıtmışlardır. Tarihsel yerleşimlerin sahip oldukları kültürel değerler ile gelenek ve görenekleri, mekânsal yapıyı etkileyerek kentsel kimliklerinin oluşmasını sağlamıştır. Kiper (2004) tarihsel-kültürel mirası, bir kentin geçmiş ile geleceği arasındaki bağı kuran, topluma bir yere/kültüre/ulusa ait olma duygusunu veren, yerine koyulamayacak bir kaynak olarak görmektedir. Tarihsel kentlerin sahip oldukları özgün dokuları, tarihin bir tanığı olmaları sebebi ile gelecek kuşaklara aktarılacak istenen bir bilgi birikimini barındırmaktadır (Kiper, 2004). Kentin ortak mirası olan tarihi çevreler, toplumda yaşayanları bir araya getirerek bu çevrelerin sürekliliğini sağlamaktadır. Bu bağlamda, kentler çağdaş yaşam koşullarına uyum sağlarken, diğer yandan sahip oldukları tarihi ve kültürel miraslarına sahip çıkarak gelişmek durumundadırlar. Bununla birlikte özellikle modernite sonrası kentler; sanayileşmenin tetiklediği hızlı kentleşme süreçleri içinde sürekli bir değişim/dönüşüm alanı durumuna gelmişler ve bu hızlı kentleşme, tarihsel dokular açısından yıpratıcı ve yıkıcı olabilmiştir. Özellikle modernite sonrasında, kenti yeniden yapılandıran küresel ölçekteki gelişmeler, kentlerde yaşayan toplumların tüketim alışkanlıklarını, yaşam tarzlarını, ekonomik ve toplumsal yapıyı da değiştirirken, bu değişimden en fazla etkilenen bölgelerden birisi de tarihi çevreler olmuştur.

Modernitenin tarihten kopuş yaklaşımı çerçevesinde ilerleyen hızlı ve modern kentleşme süreçleri içerisinde tarihi bölgelerin korunması zorlu bir alan olmuş ve tarihsel dokularda önemli kayıplar, bozulmalar ve sosyolojik dönüşümler yaşanmıştır. Süreç ilerledikçe modernizmin tarihsel alanlara yaklaşımı postmodern düşünce tarafından eleştirilmiş; tarihsel ve yerel olanın bağlam açısından taşıdığı önem yeniden vurgulanmaya başlanmıştır. Kentlerin tarihsel alanlarının özgün ve nadir nitelikleri konjunktürel olarak ön plana çıkarılmıştır. Hızlı kentleşme süreçlerinde göz ardı edilen ve çoğunlukla kentlerin yoksul, çöküntü alanları haline

gelen tarihsel merkezler bu kez; kent içindeki merkezi konumları, sundukları alternatif mekansal kurgu ve otantizm çerçevesinde varsıl ve entelektüel sınıfların ilgisini çeker hale gelmiştir. Bu süreçte, kimi kentlerin tarihi bölgelerinde koruma ve sağlıklılaştırma müdahaleleri artmış, tarihi çevreler kaybettikleri ekonomik değeri yeniden kazanmıştır. Bu popülerleşme ve değer artışı pek çok tarihsel alanda “soylulaşma” olarak tanımlanabilecek bir sürecin yaşanmasını beraberinde getirmiştir.

Dünyada pek çok kentte yaşanan soylulaşmanın, tarihsel bir alanda gerçekleştiğinde yöredeki koruma süreçlerini de etkilemekte olduğu gözlenebilmektedir. Soylulaşma, getirdiği ekonomik ve sosyolojik değişim ile tarihi alanları fiziksel, sosyal ve kültürel yönden etkilemekte ve koruma çalışmalarını yönlendirebilmektedir. Bu tez çalışması kapsamında soylulaşma sürecine konu olan İzmir’in Çeşme İlçesi’nin Alaçatı Mahallesi’nde yaşanan dönüşümün, Alaçatı’nın tarihsel dokusu ve koruma çalışmalarına etkileri araştırılmak istenmiştir. Bu bağlamda, geçtiğimiz 50 yılda Amerika ve Avrupa kentlerinde ortaya çıkan ve ortaya çıktığı tarihten itibaren tartışma konusu olan “soylulaştırma” süreçlerinin tarihsel dokularda yaşanması durumunda tarihsel çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğine etkileri uluslararası alanda belirlenen koruma ilkeleri ve mevzuatı çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Soylulaşma sürecinin, tarihsel çevrelerde yaratacağı etkilerin; mekânsal, sosyal ve kültürel açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü tarihsel alanlar kamunun ortak mirası durumunda olan ve bilgisi gelecek kuşaklara aktarılması gereken alanlardır. Uluslararası koruma ilkeleri bu alanların bilgisine toplumun tüm sınıf ve katmanlarının erişebilmesi gerektiğini belirtmektedir. Soylulaşma özellikle getirdiği sosyo-ekonomik dönüşüm çerçevesinde bu erişim durumunu etkileyebilmektedir. Benzer şekilde dönüşümün tarihi dokuda yarattığı işlev değişiklikleri ve piyasa mekanizmaları yönünde hızlıca, gerekli izinler alınmadan gerçekleşen mekansal müdahaleler de koruma ilkeleri açısından sorunlu olabilmektedir. Tarihi dokularda yaşanan soylulaşmanın koruma sürecini etkileme durumu, koruma ilkeleri çerçevesinde araştırılması ve tartışılması gereken bir kentleşme sorunu

durumundadır. Bu kapsamda bu çalışmada, ülkemizde soylulaşma deneyimini yaşamış olan Alaçatı tarihsel yerleşimi üzerinden soylulaşma-koruma ilişkisi araştırılacak ve tartışılacaktır.

Soylulaşma kavramının, tarihi kent dokularını turizm sektörü ile harmanlayarak nasıl etkilediğini/etkileyebileceğini anlamak üzere Alaçatı çalışma alanı olarak belirlenmiştir. 1830'larda bir Rum Köyü iken, 1922 yılında yaşanan mübadele ile toplumsal ve kültürel değişim yaşayan, uzun bir süre sonra küçük bir Ege kasabası olarak yaşamını sürdüren yerleşme, 2000'lerde popüleritesini yeniden kazanmış ve soylulaşmaya konu olmuştur. Ege Bölgesinde yer alan tipik bir kıyı kasabasının kısa bir süre içinde yaşadığı gelişme ve dönüşüm mekânsal ve sosyal açıdan soylulaşma-koruma ilişkisinin incelenmesi için iyi örnek teşkil etmektedir. Çalışma kapsamında öncelikle Alaçatı'daki soylulaşma süreci tarihsel olarak araştırılmış ve yerleşimde yaşanan değişimlerin bir soylulaşma olup/olmadığı literatür çerçevesinde tartışılmıştır. Ardından soylulaşmanın kentleşme ve koruma süreçlerine etkileri mekansal bulgular üzerinden açıklanmaya ve olumsuz etkilerin giderilmesine yönelik stratejiler belirlenmeye çalışılmıştır.

1.1 Amaç

Soylulaştırma sürecinin tarihsel bir yerleşim alanında deneyimlendiğinde, bu tarihsel yerleşimin korunmasını nasıl etkilemekte olduğunu, uluslararası alanda belirlenen koruma ilkeleri çerçevesinde tartışmak bu tez çalışmasının temel amacını oluşturmaktadır. Araştırma örnek alanının günümüzde 6360 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu çerçevesinde idari olarak İzmir'in Çeşme İlçesi'nin bir mahallesi statüsünde olan Alaçatı yerleşmesi olarak seçilme nedeni, hem özgün bir tarihsel dokuya sahip olması hem de ülkemizde son 20 yılın en dikkat çekici turizm destinasyonlarının başında yer alması olarak gösterilebilir. Yerli ve yabancı turist ve yatırımcılarla, medya sektörünün yoğun ilgisi altında Alaçatı'da önemli sosyo-ekonomik ve mekansal dönüşümler gerçekleşmiş durumdadır. Alaçatı'nın popülerleşmesi sonucunda yerleşmenin yaşadığı hızlı büyüme sürecinin mekânsal, sosyal ve kültürel açıdan ne tür etkiler yarattığı çalışmanın yanıt aradığı sorularından

birisi olmuştur. Bu kapsamda öncelikle yanıt aranan soru; Alaçatı’da yaşanan sürecin soylulaşma olarak tanımlanıp-tanımlanamayacağı olmuştur. Bu sorunun yanıtlanmasının ardından çalışmanın temel sorunsalı olan soylulaştırmanın koruma sürecini nasıl etkilemekte olduğu konusu araştırılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı; Alaçatı’da yaşanan dönüşümün tarihi doku ve tarihi dokunun korunması üzerindeki etkilerini ortaya koymak ve bu etkileri uluslararası alanda tüzük ve anlaşmalarla belirlenen koruma ilkeleri çerçevesinde değerlendirmek olarak aktarılabilecektir. Çalışmada ulaşılan tespitlerin soylulaştırma temelli bir dönüşüm yaşayan tarihi alanlarda alınması gereken koruma önlemlerini ortaya koyması açısından literatüre katkı sunacağı öngörülmektedir.

1.2 Kapsam

Alaçatı sahip olduğu özellikleri ile 1990’lardan bu yana popüler bir yerleşme durumuna gelmiştir. Alaçatı tarihi kent dokusunun denize uzak konumlanmasına rağmen, özgün geleneksel dokusu büyük ilgi çekmektedir. Bu ilgi sonucunda yerleşim önemli bir değişim-dönüşüm süreci yaşamıştır. Bu sürecin tarihi dokuyu nasıl etkilediğinin anlaşılması için ise tarihi çevre korumanın kavramsal ve süreçsel bir değerlendirmesini yapmak gerekmiştir. Bu kapsamda tezin ilk bölümleri öncelikle tarihi çevre koruma sürecini, ardından soylulaştırma süreçlerini aktaran teorik kısımlardan oluşmaktadır. İlerleyen bölümlerde çalışmanın ampirik analizleri olan Alaçatı yerleşmesi örneğine ilişkin olarak gerçekleştirilen araştırmaların sonuçları aktarılmakta ve son bölümde ampirik araştırma sonuçları literatür araştırması sonucunda ulaşılan teorik çerçeve kapsamında değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde, öncelikle tezin önemi ve odaklandığı araştırma soruları üzerinde çerçevelenen tezin amaç ve kapsamı anlatılmaktadır. Ardından tezin konuyu ele alış biçimi ve araştırma-değerlendirme yöntemi aktarılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, araştırmanın temel sorusu olan soylulaştırma-koruma ilişkisi çerçevesinde; tarihi çevre ve tarihi çevre koruma kavramlarının

açıklanması ve süreçsel gelişimleri açıklanmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreç incelenirken uluslararası alanda tarihi çevre koruma yaklaşımlarının ele alınış biçimleri, dönemsel değişiklikler ve yaklaşımlar araştırılmıştır. Uluslararası çalışmaların yanı sıra, Türkiye’de tarihi çevre koruma konusunun değerlendirilmesi yapılarak, ülkemiz pratiği tarihsel dönemler çerçevesinde ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, soylulaştırma kavramının tanımlanması ve kentleşme tarihi içinde nasıl ve ne amaçla ortaya çıkmış olduğu aktarılmaya çalışılmıştır. Soylulaştırmanın gelişme süreci ve etkileri, toplumsal, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan incelenmiştir. Soylulaştırma kavramının ilk gözlendiği Amerika, Avrupa ve Avustralya gibi gelişmiş ülkelerde ortaya çıkış ve kentleri etkileyiş biçimleri örnekler temelinde değerlendirildikten sonra, Türkiye’de soylulaştırma sürecinin yaşandığı örnekler incelenmiştir. Soylulaştırma kavramının özellikle tarihi çevrelerde yaşanma durumu örnekler üzerinden araştırılmıştır. Bu kapsamda ülkemizden tarihi dokuya sahip olan ve kırsal özellik gösteren kıyı yerleşimlerinde yaşanan deneyimler Selimiye, Yeşilyurt ve Adatepe yerleşimleri örnekleri üzerinden kısaca aktarılmıştır.

Dördüncü bölüm Alaçatı yerleşiminin tarihi, coğrafi, sosyal, ekonomik ve mekansal özelliklerini anlatmakta ve bu özelliklerdeki değişimleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu bölümde Alaçatı’da saptanan değişimlerin tarihi dokuya olan etkileri dört ana başlık altında araştırılmıştır. İlk olarak Alaçatı mekânsal olarak incelenmiş; bu kapsamda Alaçatı’nın arazi kullanım özellikleri, arazi kullanım durumundaki işlevlerin zaman içindeki değişimi ile Alaçatı’da yapılan planlama çalışmaları ile koruma çalışmaları incelenmiştir. İkinci olarak ise yerleşimdeki sosyal ve ekonomik değişimler değerlendirilmiştir. Alaçatı ekonomisinin geçmişten günümüze değişen dinamikleri sektörel bazda incelenmiş, turizm sektörünün Alaçatı’da bulunan konaklama tesisleri sayısını ve gelir-fiyat dengesini etkileme durumuna bakılmıştır. Bu değerlendirmeye paralel olarak değişimin sosyal yönden değerlendirilmesi amacıyla çalışma alanında yapılan anketler ve sözlü görüşmelerin sonuçları aktarılmıştır.

Beşinci bölüm, çalışmanın genelinde elde edilen veriler ve ulaşılan sonuçların değerlendirilmesini kapsamaktadır. Alaçatı’da yaşanan dönüşümlerin soylulaştırma olarak değerlendirilip/değerlendirilemeyeceği, soylulaştırmanın yarattığı olumlu/olumsuz etkiler ilk bölümlerde ortaya konan koruma ve soylulaştırma literatürü çerçevesinde tartışılmaktadır. Ardından değerlendirmeler sonucunda soylulaştırma süreci deneyimlediği görülen Alaçatı’nın, tarihsel dokusunun korunması konusunda yapılan çalışmaların ulusal ve uluslararası koruma mevzuatlarında belirlenen ilke ve kriterlere uyumluluğu tartışılmaktadır. Alaçatı özelinde yapılan tespitler sonucunda geleneksel doku ve yeni gelişim alanlarını bütüncül yaklaşımla ele alan bir koruma stratejisinin izlenmesi gerektiği ve bu stratejide dikkat edilmesi gereken koruma ilkeleri aktarılmaktadır.

1.3 Yöntem

Tez çalışmasının teorik çerçevesi oluşturulurken literatür taraması gerçekleştirilmiş, ampirik bölümde ise verileri elde etmek için; arazi çalışmaları, plan ve koruma kararlarına yönelik arşiv araştırmaları ile anket ve sözlü görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın kuramsal bölümleri oluşturulurken kaynak ve referans oluşturacak makale ve araştırmalar, YÖK Ulusal Tez Arşivi ve DEU Kütüphanesi veri tabanları ile İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi kütüphanesi başta olmak üzere araştırılarak, derlenmiştir. Tarihi çevre koruma süreçlerine ilişkin araştırmalarda uluslararası kurumların hazırladığı sözleşme, bildirge ve tüzüklere internet siteleri üzerinden ulaşılmıştır. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi mevzuat bilgi ve belgelerine ilgili dönemleri kapsayan makale, yayın ve dergiler ile kanunların yayınlandığı Resmi Gazete arşivinden ulaşılmıştır.

Çalışma alanı olarak belirlenen Alaçatı tarihi yerleşimindeki değişimin yönünü anlamaya yardımcı olması açısından öncelikle Alaçatı’da yakın geçmişte gerçekleşen önemli tarihsel olaylar ve olgular incelenmiştir. Yerleşimin yaşadığı değişimin mekansal ve sosyo-ekonomik sonuçlarını anlamak üzere analizler yapılmıştır. Bu kapsamda, mekansal büyüme süreci yıllar içinde karşılaştırılmış ve arazi kullanımdaki değişimler farklı yıllarda karşılaştırmalı değerlendirilmiştir. Yerleşim

için gerçekleştirilen planlama ve koruma çalışmaları kronolojik olarak aktarılmıştır. Üşt ve alt ölçekli plan kararları ile koruma amaçlı plan kararları ve tespit-tescil çalışmaları yıllar içinde incelenmiştir. Mekânsal gelişim-değişim ve koruma sürecinin incelenmesi; eski fotoğraflar, gravürler, planlar, arazi çalışmaları, ilgili yerel yönetimler ve İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivlerinde gerçekleştirilen araştırmalar yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların ardından yaşanan dönüşümün sosyal ve ekonomik etkilerini anlamak adına araştırmalar yapılmış, alanda anket ve sözlü görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Anket alışması Alaçatı'nın ticaret merkezi olan, geleneksel yapıların yoğun olarak bulunduğu aks olan ve yaşanan değışimden en yüksek derecede etkilendiği saptanan Kemalpaşa Caddesi örneklem alan olarak seçilerek gerçekleştirilmiştir.

Çalışma aynı zamanda soylulaştırmanın tarihi dokuya etkilerini ortaya koymak üzere hangi araştırma ve analizlerin yapılabileceğine dair bir yöntem önerisi de ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada dönemsel karşılaştırmalı mekansal analizler ve yine olanaklı olduğunca karşılaştırmalı sosyo-ekonomik analizler yapılmış, bu analizlerin soylulaştırma ve tarihi evre koruma literatürleri çerçevesinde tartişılması gerçekleştirilmiştir. Bu tartişma tezin sonuç bölümünü kapsamakta olup; mekansal ve sosyo-ekonomik etkiler koruma ilkeleri çerçevesinde değeriendirilerek; planlama ve koruma ilkeleri açısından problemli alanlar değeriendirilmeye ve alınması gereken önlemler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM İKİ

TARİHİ YAPI / ÇEVRE KAVRAMLARI VE TARİHSEL ÇEVRE KORUMA YAKLAŞIMLARI

2.1 Tarihi Yapı ve Çevre Kavramları

Geçmiş uygarlıkların; fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik etkinliklerinin bir sonucu olarak oluşan yerleşim dokuları tarihi çevreyi oluşturmaktadır. Tarihi çevreler, geçmişteki yaşam biçimlerini, kültürel ve ekonomik nitelikleri anlayabilmek ve bilgi edinmek için önemlidir. Tarihi çevre içinde yer alan yapılar, inşa edildikleri dönemim mimari üslubu, mekan tasarımı, yapım tekniği, kullanılan malzeme ve bezemeleriyle yöre mimari kimliğinin tanımlanmasına katkı sağlaması açısından değerli görülmektedir (Ahunbay, 2009).

Tarihi çevrenin bileşenlerinden olan yapılar, kentlerin kimliğinin oluşumunda en etkin unsurlardır. Yapılar içinde bulundukları fiziksel çevre ile birlikte inşa edildikleri dönemin yaşam biçimleri, toplumun kültürel, ekonomik, politik anlayışının bir ürünü oldukları için kente dair farklı bilgi kaynağı niteliğinde değerlendirilmektedir. Tarihi çevre ve yapılar çoğu kentlerin kuruluşlarındaki çekirdek noktasını oluşturmaktadır. Çekirdeği oluşturan tarihi çevre, kentlere genel karakterini kazandırmaktadır (Zeren, 2010). Tarihi kent merkezleri anıtların yoğun olarak bulunduğu bölgelerdir. Bu alanların sınırları antik dönemlerden ya da Ortaçağ'dan kalan ve kentin Sanayi Devrimi'ne kadar olan gelişimini sınırlayan surlarla belirlenmiş olabilmektedir. Görsel çeşitlilik ve zengin mimari öğeler sunan tarihi çevreler kendi içinde homojenlik göstermektedir (Ahunbay, 2009). Tarihi çevreler, yerleşme dokusunun doğal koşullarla şekillenmesinin yanı sıra yaşamsal gereksinimler, yapı geleneği ve ekonomik olanaklar çerçevesinde biçimlenmiştir. Tarihi çevrenin temel ögesi olan tarihi kent dokusunun; sokak biçimlerinin düz veya kıvrımlı oluşu, çıkmazlar, sokak ve meydan ilişkileri, ada boyut ve biçimleri, yapıların cephe oranları ve sokakla ilişkileri yerleşmeye karakter veren özelliklerdir. Bu karakteristik özellikler tarihi kent merkezine olan ilgiyi ve araştırma gerekliliğini arttırmaktadır (Ahunbay, 2009).

Kuban'a (2000) göre; her kent, zaman içinde sıralanmış bir yapı dizisinden oluşmaktadır. Günümüzde artık var olmayan yapılar bile, kent içinde yaşam izlerini sürdürebilmektedir. Bu izleri günümüzde gözlemleyebilmek olasıdır. Bugünün bir yol sınırı, geçmişte eski bir medrese duvarının izini belirtmektedir. İzmir Konak Meydan'ında yer alan tarihi Sarıkışla'nın duvarlarının günümüz meydan peyzajında kullanıldığı, tarihteki yeri ve konumun unutulmasına izin verilmemesi gibi artık kentte görünen veya görünmeyen tarihi yapıların kent dokusunda ve görüntüsünde etkileri vardır. Zeren (2010), İzmir Antik Smyrna Agorası çevresinde yer alan Bizans duvar kalıntılarını, 16. yüzyıla tarihlenen sinagogları, 18.-19. yüzyıla ait konut mimarisini ve cami yapılarını çok katmanlı tarihi çevre kavramına örnek olarak göstermiştir. Tarihi çevrenin sahip olduğu kent kültürünü ve kent kimliğini korumak bu noktada önem taşımaktadır. Kentin sürekli gelişmeye eğilimli olan sistemi içerisinde, geçmişe ait izlerin, kenti yaratan tarihi çevresini koruyarak gelişmesi ve modern bir kent yaratılırken tarihi çevrenin de korunması konusunda hassasiyet gösterilmelidir.

Tarihi çevrelerin tüm karakteristik özellikleri dikkate alındığında, bu alanların öncelikle korunması gerekli alanlar olarak değerlendirilmesi gerekir. Koruma kavramının akla getirdiği neyi, neden ve niçin korumalıyız? sorularının cevapları tarihi çevre ve öğelerinin araştırılıp incelendikten sonra ortaya konacak olan "değerlerinin" tanımlanmasıyla verilebilecektir. Madran ve Özgönül (2005), tarihi çevreyi oluşturan kültürel varlıkların oluşturduğu kültürel mirasın geçmiş yaşam ile ilgili en somut bilgilerin ulaşılabileceği belgeler olarak görmektedir. Geçmişe dair bilgi edinmek, deneyimlerden yararlanmak, gelecek için örnek almak ve gelecek nesillere aktarmak için geçmişin tanıkları olarak nitelendirdikleri bu yapıların "tanıklıklarının" korunması gerektiğini belirtmektedirler.

Tarihi çevreler ve yapılar geçmiş yaşam ve yaşam biçimi- kültürü hakkında bilgi aktaran belge niteliği taşımaları açısından da korunmaları gerekmektedir. Ancak tarihi çevrelerin sürekli gelişen, çok yönlü dinamiklere sahip olan ve aynı zamanda yaşayan bir kent bütününe parçaları olmaları, tarihi yapı ve çevrelerin belgelenerek korunmasının ötesinde dikkatle ele alınmasını gerektirmektedir. Kentsel korumanın,

eski kent yerleşimlerinin kent bütünü içinde üstlenebilecekleri işlevleri ve bunun koşullarını nasıl sağlayabileceğini çözümleyebilmesi önemlidir. Tarihi kent yerleşimlerinin, sahip oldukları dönemsel mimari özellikleri, sosyo- ekonomik yapısı konusunda bilgi aktarmanın yanı sıra işlevselliklerinin günümüze aktararak değerlendirilebileceği, tarihi çevre içinde yer alan yapıların sağlıklılaştırılarak ve onararak kent yaşamına katkıda bulunabileceği belirtilmektedir. Tarihi çevreler, günümüz mimari ve sanat anlayışına tümüyle aykırı olmamakla birlikte, geçmiş ile bugün arasında sağladıkları bağlantı sayesinde geçmiş ile gelecek arasında referans sağlama, çeşitlilik ve farklılık yaratma ile günümüz toplumu ile geçmiş toplumlar arasında sosyal ve kültürel bir bağ kurmaya katkıda bulunmaktadır (Akçura, 1992).

Kültür varlıklarının aynı zamanda belgesel, tarihsel, arkeolojik, estetik, mimari, kentsel ve doğal görünüm olmak üzere kültürel değerleri; merak, hayranlık ve övünç gibi duygusal değerleri; işlevsel, ekonomik, sosyal ve siyasal olmak üzere kullanım değerlerinin olması ve bu değerlerin yitirilmemesi açısından da korunması gerekmektedir. Koruma altına alınması gereken ya da alınan kültürel varlıkların/alanların sürekliliğini, belirginliğini koruma ve bulunduğu çevre içinde yapılan yeni yapıların tarihi çevrenin bütünlüğü bozmayacak biçimde işlevinden mimari özelliğine kadar tasarım ilkeleri ve stratejileri ile desteklenerek dokuyla uyumu sağlanarak yapılması gerekmektedir (Velioğlu ve diğerleri, 1993).

2.2 Uluslararası Alanda Tarihi Çevre Koruma Yaklaşımının Tarihsel Gelişim Süreci ve Koruma Çalışmalarında Temel Yasal ve Yönetsel Yapılanmalar

Tarihi çevre ve yapıları koruma kaygısı, tarihin her döneminde farklı amaçlar ve nedenlerle ortaya çıkmıştır. Korunmaya değer görülen anıt, mimari yapı ve yerleşmelerin belirlenmesinde dönemlerinin ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarının etkili olduğu, aynı zamanda dinsel ve ulusal duyguların koruma kararlarında etkili olduğu bilinmektedir. Yaşanılan döneme ait sanat akımları ve üslupların, korumacı müdahalelere yansiyarak, dönemin estetik anlayışından etkilenmiştir. Bu nedenle, koruma bilinci ve müdahaleleri devirden devire farklılık göstermektedir (Dedehayır, 2010).

Koruma bilincinin oluşmasında, yapının veya nesnenin işlevselliğini devam ettirme çabası ile kullanım süresinin uzatılma isteği vardır. İlkçağlardan günümüze toplumda etkisi ve gücü olan toplulukların dinsel öneme sahip olan yapıları koruma altına almaya çalıştıkları görülmektedir (Kaderli, 2014). Eski Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarında anıtları koruma duygusu, dini inançlardan ve törelerden kaynaklanmaktadır. Dini amaçlarla kullanılan tapınakların korunması ve onarılması tarih boyunca bu mekanların farklı toplumlarca kullanılmasını sağlamıştır. Dedehayır (2010) aktardığına göre; Ege uygarlıklarında da yerleşmelerin bir önceki kentin üzerine kurulmuş olmasına rağmen, kutsal mekanların aynen korunarak kullanılmaya devam etmektedir. Eski Yunan kültüründe, dini yapıların yanı sıra anıtların kişiler adına dikilmeye başlandığı bir yeni dönem olarak bahsedilmektedir. Bu dönemdeki sanatçılar kendilerinden önceki sanatçıların eserleri taklit ederek eski geleneğe saygılı ve koruma amacı olan bir anlayış ortaya koymuşlardır (Dedehayır, 2010).

Roma Dönemi'nde ise, tarihi yapı ve eserlere hazine olarak bir anlam ve değer verilmektedir. Roma'nın çökme sürecine girmesi, ekonomik olarak sıkıntılara yol açmış, bunun sonucunda da yeni yapı malzemesi olarak antik yapı parçalarının kullanılmıştır. Bizans Dönemi'nde de ekonomik sıkıntılar, savaşlar ve doğal afetler nedeniyle koruma kavramı zayıflamıştır. Rönesans'ın yaşandığı aydınlanma döneminde Helen ve Roma kültürü ve bu kültürle ait estetik değeri yüksek yapılara olan ilginin artması ile koruma bilinci tekrar oluşmaya başlamıştır (Kaderli, 2014).

18. yüzyıl Aydınlanma Çağı ile teknoloji, bilim ve felsefenin gelişmesi, mekan ve kültür üzerinde düşünmeye ve araştırma yapmaya yöneltmiştir. Arkeoloji biliminin bu dönemde gelişmesiyle birlikte, geçmiş dönemlere dair yaşam ve mekanları yeniden araştırma, bulguları ortaya çıkarma ve ulaşılan eserlerin sergilenmesi düşüncesi gelişmiştir.

Günümüz modern koruma anlayışının 17. ve 18. yüzyıllarda arkeolojik bulgular üzerinde kalıntıların yerinde korunması ve ortaya çıkarılması şeklinde olurken, yapı ölçeğinde koruma 19. yüzyılla birlikte gelişmeye başlamıştır. İlk dönemlerde, koruma anlayışı anıtsal eserler, tarihi ve sanatsal açıdan önemli yapılar ve arkeolojik

alanlar ile sınırlı olmakla birlikte koruma anlayışının gelişmesi, yasal düzenlenmeler ve bilinçlenme neticesinde sivil mimari yapılarının da korumaya dahil edildiği tek yapı ölçeğinde korumadan alan ölçeğinde koruma anlayışına geçiş söz konusu olmuştur.

Tek yapı ölçeğinde anıtsal yapılara önem verildiği ilk dönemde İngiltere, Avustralya, Fransa ve Almanya gibi Avrupa ülkeleri tarihi yapıların korunması konusunda araştırmacılara destek vermişlerdir. Bu destekler ile tahrip olmuş yapı ve eserlere çeşitli onarım çalışmalarının yapıldığı bilinmektedir.

19. yüzyılda Ortaçağ sanatının araştırılması konusunda öne çıkan mimar, mühendis, sanat tarihçisi, eğitimci, jeolog, etnograf, dekoratör ve eleştircilik gibi pek çok mesleği bir arada yürüten Viollet-le-Duc (1814-1879) öncülüğünde, restorasyon çalışmaları yürütülmüştür. Viollet-le-Duc'un koruma ve restorasyon anlayışı "üslup birliğine varma" ilkesini benimseyerek, bir yapının veya bölümünün görünüşünü ve strüktürel özelliklerinin ait olduğu dönemin üslubunda restore edilmesini benimsemektedir (Ahunbay, 2009). Antik mimarının hükmetmemesi, sadece ilham vermesi gerektiği fikrini ileri sürmüştür. Geçmişe ait eserlerin analizlerinin yapılarak restorasyonun, mimarın çağın malzemelerini, koşul ve imkanlarını kullanarak, kendi sentezini yapabilmesini savunmuştur (Tunçer, 2012). Bu kuramın Ortaçağ yapılarına uygulanmış olması, yapılarda büyük hasara neden olmuştur (Ahunbay, 2009). Viollet-le-Duc'un uyguladığı üslup birliğine varma yöntemi eleştirilerek karşı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu eleştiri, ressam ve sanat eleştirmeni John Ruskin (1819-1900) ve William Morris (1834-1896) tarafından "romantik akım" adı altında dönem yapılarının onarımlarla değiştirilmesine karşı çıkarak, eserin bugüne ulaşan biçimi ile korunması ve saygı gösterilmesi gerekliliğini savunmaktadır. Ruskin, restorasyonu bir yapının başına gelebilecek en büyük felaket olarak tanımlamaktadır. Üslup birliğine ulaşma girişimine karşı, romantik görüş, anti- restorasyon düşüncesini benimsemektedir (Ahunbay, 2009).

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde koruma ve restorasyon uygulamalarının kuramlaştığı görülmektedir. Ahunbay (2009), stilistik re-kompozisyonun yapının

veya eserin belge niteliğini kaybettirici girişimleri ve romantik görüşün yetersiz koruma yaklaşımları iki yeni yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olduğunu belirtmektedir. Bu iki yaklaşımdan ilki, Luca Beltrami (1854-1933) tarafından öne sürülen “Tarihi Restorasyon” kuramı, anıtların tarihi belgelerden sağlanacak veriler doğrultusunda restore edilmesini ön görmektedir. Bu kuram arşivci ve tarihçi restoratör kavramını yaratarak, mimarın restorasyon önerisini tarih kitapları, pullar, resimler ve anıt üzerinde yaptığı araştırmalara dayanarak hazırlamasını sağlamaktadır. Bu kuramın nesnel veriler doğrultusunda hazırlanarak uygulanması açısından kabul edilir bulunmakta, eleştiriler elde edilen bilgilerin güvenilirliği ve yeterliği konusunda gelmektedir (Ahunbay, 2009).

İkinci yaklaşım ise “Çağdaş Restorasyon” kuramının öncüsü olan Camillo Boito (1836-1914) kendinden önceki üslup birliği, romantik görüş ve tarihi restorasyon kuramlarını çağdaş restorasyon kavramı adı altında birleştirmiştir. Camillo Boito 1883’te açıkladığı 5 restorasyon ilkesi ile bu kuramın öncüsü kabul edilmektedir. Bu ilkeler; anıtların tarihi bir belge olduğu ve üzerinde yapılacak olan değişikliklerin yanıltıcı olabileceğini belirtmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007). Mimari anıtlara müdahale edilebilir olduğunu; fakat yenileme ve eklerden kaçınılması gerektiğini ilkelerinde belirtmektedir. Anıta strüktürel hasar söz konusu ve anıta ek yapılması gereken durumlarda ise, yapının görsel bütünlüğüne ve biçimine saygı gösterilerek, farklı malzemeler ile ek yapılarak özgün yapı ile ekin ayrılması gerektiğini savunmaktadır. Daha önceki dönemlerde anıta yapılan eklerin ise anıtın özgün bir parçası olarak kabul edilerek, anıt bir bütün olarak koruma altına alınmalıdır; görüşündedir. Son ilke ise, restorasyon sırasında yapılan işlemlerin rapor, çizim ve fotoğraflarla belge altına alınması gerektiğini belirtmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007).

Ahunbay (2009), Camillo Boito’nun ortaya koyduğu kuramın uluslararası düzeyde kabul görmesini sağlayan Gustavo Giovannoni (1873-1947) ise, restorasyonun daha bilimsel tekniklerle yapılmasını ve anıtların çevre dokuları ile birlikte korunmaları gerektiği görüşünü savunmaktadır. Giovannoni, tarihi eserlerin çevresinde yer alan dokunun yapıya değer kazandırdığı, yerleşmenin bütünlüğünün

ve mimari düzenin bozulmaması gerektiği anlayışını getirmektedir. Giovannoni'nin görüşleri, 1931 yılında Uluslararası Müzeler Örgütü tarafından Atina'da düzenlenen toplantıda kabul edilen ve "Carta del Restauro Italiana" olarak bilinen onarım esasları ve kurallarının şekillenmesinde etkili olmuştur (Dedehayır, 2010).

2.2.1 İlk Dönem Koruma Çalışmaları (1904-1950 Dönemi)

Uluslararası koruma çalışmalarında çizilen genel çerçeve, koruma metodolojisinin evrensel olabileceği, fakat koruma politikalarının her ülkenin ve kentin kendi dinamiklerinin var olması sebebiyle evrensel olamayacağı görüşü ile temellendirilmektedir. Tarihsel nitelikli alanlarda, zaman ve mekan boyutunda oluşan kentlerde ve anıtsal yapılarda kendine özgü biricik olma, otantizm, kültürel kimlikle özdeşleşmektedir. Yapının ya da anıtın inşasında kullanılan malzeme, tasarım ve çevrede yaratılan otantizm, yapıya ve dokuya özgün bir değer katmaktadır. Yaratılan otantizm, toplumların yerel kimlikleriyle zenginleşerek kentsel kimliğin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Alana ve çevresine bu anlamda yüklenen değerler, sadece o kent ya da ülkeye ait olmayı aşarak evrenselleşmektedir (Göksu, 1993).

Madrid Konferansı Tavsiye Kararları: Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi-1904

Kültürel mirasın korunması hususunda ilk çalışmalar, 1904 yılında Madrid'de düzenlenen Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi ile başlamış ve "Mimari Anıtların Korunması ve Onarımı" konusunda altı karar alınmıştır (Erder, 2007). Özgönül (2012), kongrede alınan kararlar ile mimari eserleri; eski bir uyarlığa ait olan ve artık bir amaca hizmet etmeyen ölü eserler ve hizmet etmeye devam eden yaşayan eserler olarak gruplandırılmıştır. Ölü eser olarak nitelendirilen mimari eserlerin, yıkıntı haline gelmesini önleyen sağlıklaştırma çalışmaları ile korunmaları uygun bulunmuştur. Yapılan onarımların anıtın bütünlüğünü koruyan, anıtın orijinal stiline uygun bir şekilde yapılması yaklaşımı benimsenmiştir (Erder,2007). Bu konferansta alınan kararlar, mimari eserlerin korunması ve onarımı konusunda

üretilen tüzük ve tavsiye kararlarının alt yapısını oluşturması bakımından önem teşkil etmektedir (Özgönül, 2012).

Atina Konferansı -Carta del Restauro-1931

Tek yapı ölçeğinde anıtsal koruma anlayışından, kent koruma düşüncesine geçiş, yerleşme dokusunu oluşturan öğelerin biçimsel ve tarihi değerlerinin anlaşılmasıyla beraber başlamıştır. 1931 yılında tarihi çevre koruma uygulamaları uluslararası düzeyde ilk kez Uluslararası Müzeler Örgütü tarafından düzenlenen Atina Konferansında dile getirilmiştir. “Tarihi anıtların estetik değerinin arttırılması” maddesiyle tarihi anıta fon oluşturan tarihi çevreleri ile birlikte korunması gerekliliği hususu vurgulanmıştır (Ahunbay, 2009). Tarihi yapıların kullanımlarının sürdürülmesi gerekliliği, ancak bu kullanımın anıtın estetik ve tarihi kimliğine saygı gösterilerek yapılması belirtilmiştir. Atina Konferansı’nda alınan kararlar, restorasyonların bilimsel temellere dayandırılarak yapılması ve anıtların çevre dokuları ile birlikte korunması gerektiğini savunan Giovannoni’nin ilkeleri benimsenerek oluşturulmuştur (Ahunbay, 2009).

Düzenlenen Atina Konferansı’nda, tarihi anıtlara ilişkin özel mülkiyet haklarından doğan hukuki tedbirler, tarihi anıtların estetik değerlerini arttırmak amacıyla anıtların yer aldıkları çevrelerinin korunarak anıt ile birlikte değerlendirilmesi gerekliliği, tarihi anıtların restorasyonu sırasında kullanılacak olan modern teknik ve malzemelerin kullanım biçimleri görüşülerek, anıtların çevresindeki doğal değerlerle birlikte korunması gerekliliği belirtilmiştir (Erder, 2007).

2.2.2 1950-1980 Dönemi

I. ve II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yıkılan, bombalanan kentler, savaşın yarattığı yoğun tahribat sonrası kentleri ayağa kaldıracak yeniden inşa yolları aramışlardır. Savaş sonrası yıkılan kentleri yeniden inşa etme sırasında, tarihsel çevrelerin korunması sorunu ortaya konarak tanımlanmasını sağlamıştır. Avrupa’da kentsel ve kırsal koruma girişimleri halkın bilinçlenmesiyle birlikte hız kazanmıştır.

Venedik Tüzüğü- 1964

Kentsel ve kırsal sitlerin korunması konusundaki ilk adımlar, alanında uzman bilim insanlarının kongre düzenleyerek konuyu tartışmaları sonucunda olmuştur. Venedik Tüzüğü'nün oluşturulduğu kongrede, önce 1957 yılında Paris'te düzenlenen Paris Kongresi'nde anıt olarak kent kavramının oluşmasına ve kültür mirasının evrenselliğine vurgu yapılmıştır. 1964 yılında ikincisi düzenlenen Uluslararası tarihi Anıt Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde, 1931 yılında kabul edilen Atina Tüzüğü'ndeki ilkelerin yeniden değerlendirilmesi kararı alınmıştır (Erder, 1977).

Venedik Tüzüğü günümüz koruma anlayışının oluşmasını sağlamıştır. Tüzükte yer alan maddeler, tarihi anıt kavramının, sadece bir mimari eseri içine almayarak, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsadığı, doku ve sit kavramlarını geliştiren bir tanım yapılmıştır. Madde yedide ise, kültür varlığının tanıklık ettiği tarihi ve içinde bulunduğu dokunun ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmektedir. Kültür varlığını koruma ve onarım konusunda ilgi bilim dalı ve tekniklerden yararlanılması ile onarımının uzmanlık gerektirdiği belirtilmiştir. Kültür varlıklarının korunmasındaki amaç olarak, varlıkların sanat eseri olduğu kadar tarihi bir belge niteliği taşımaları ve korumanın kalıcı olması ile sürekliliklerinin sağlanmasıdır (Venedik Tüzüğü, 1964). Atina Tüzüğü ile ulusal belgelerle ICOM ve UNESCO çalışmalarında kültürel değerlerin korunması ve onarımı konusunda çalışan uluslararası bir merkezin kurulması, koruma alanında uluslararası bir hareketin başlamasını sağlamıştır (Erder, 2007).

Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi, Paris- 1972 UNESCO

Kültürel ve doğal sit alanlarının bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen, bu evrensel mirasa sahip çıkacak bilincin oluşturulması, kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması amacıyla UNESCO tarafından 17 Ekim – 21 Kasım 1972 tarihlerinde Paris'te yapılan 16. Genel Konferansında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme kabul edilmiştir. Sözleşme kısaca, sözleşmeye taraf

olan devletlere kültürel ve doğal mirasın saptanmasını, korunmasını ve sergilenerek gelecek kuşaklara aktarılmasını ve bu hususta gerekli olan maddi, sanatsal, bilimsel ve teknik yardımların yapılmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Özgönül, 2012).

Amsterdam Deklarasyonu- 1975

1975 yılının Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Mimari Miras yılı ilan edilmesi nedeniyle düzenlenen kongrede Amsterdam Deklarasyonu yayınlanmıştır. Deklarasyonun üzerinde durduğu en önemli nokta “bütünleşik koruma” kavramdır. Mimari mirasın ve kültürel değerlerin korunmasının yanı sıra geçmiş değerlerin gelecek nesiller için bilinç yaratması noktasındaki önemi ortaya konmaktadır. Çevre ölçeğinde koruma ilkeleri belirlenerek, mimari mirasın tek yapı olarak görülemeyeceği; doku, çevre ve kent bütününde düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kentsel dokunun, bozulma, kötüleşme, yeni inşaat ve yoğun trafiğin olumsuz etkilerinden korunması gerektiği, mimari yapının küçük ölçekli çalışmalardan kaçınılarak, büyük ölçekli şehir ve bölge planlama çalışmalarının bir parçası olması gerektiğini savunmaktadır. Eski dokuların sağlıklılaştırma çalışmaları yürütülürken, dokunun sosyal ve kültürel yapısının, gerçekleştirilecek onarımlar sonrasında oluşacak yararlılardan ortak ve eşit bir şekilde faydalanması konusu üzerinde durulmuştur (Göksu, 1993). Deklarasyonun belki de üzerinde önemle durulması gereken maddesi, sosyal ve kültürel yapıyı yapılacak olan onarım çalışmalarından sonra doğabilecek rant ve fiyat artışlarından koruyan sadece mimari mirası değil aynı zamanda orada yaşayan toplumsal yapıyı da koruyan içerikte olmasıdır.

Avustralya ICOMOS Bildirgesi (Burra Charter)- 1979

Kültürel değeri ve önemi olan alanların korunması, bakımı, saklanması, restorasyon, yeniden inşa ve uyarılma gibi müdahale biçimlerinin tanımlandığı bildirgedir. ICOMOS bildirgesinde, tarihi dokularda mekanın kültürel önemine katkı sağlayan uygun görsel çeşitliliğin korunması gerekliliği ile tarihi dokulara zarar verecek yeni yapılaşmalara, tarihi yapılara müdahale ve yıkımlarının uygun

görülemeyeceği ifade edilmektedir. Kültürel değerleri korumak adına yapılacak olan değişimlerin gerekli olabileceği belirtilmekte, ancak kültürel önemin kaybolmasının söz konusu olduğu durumlarda, tarihi yapılarda işlev değişikliğinin yapılması istenmemektedir. Kültürel önemi azaltan değişikliklerin uygulandığı ya da uygulanması gerektiği durumlarda yapılan değişimlerin tersine çevrilebilir/ yerine konulabilir olmasının gerektiği de işlev değişiklikleri açısından önemli bir ilke olarak altı çizilmektedir (Avustralya ICOMOS Bildirgesi, 1999).

Özgönül (2012), kültürel mirasın korunması, yorumlanması ve yönetilmesi sürecinde yerel toplum ve tarihsel mekan arasındaki bağlara saygı duyulması ve bu bağların koparılmaması gerekliliği, korumada sürekliliğin bakım ile sürdürülebileceği, yapılacak olan restorasyon ve yeniden inşa çalışmalarının bölgenin ve yapının kültürel değerleriyle örtüşmesi, yapılacak olan çalışmaların gerekli bilgi ve belge toplanarak araştırma sonucu yapılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Tüzüğün son maddesinde “en iyi korumanın en az işlem ve harcama gerektiren koruma” olduğu yer almaktadır.

2.2.3 1950- 2000 Dönemi

Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, Granada – 1985

1985 yılında Granada’da Avrupa Konseyine üye olan ülkeler tarafından kabul edilen sözleşme, taraf olduğu ülkelere, mimari mirasın korunması için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalarını, her ülkeye ve bulunduğu bölgeye özel yöntemlerle anıtları, bina gruplarını ve sitleri korumayı gerektiren düzenlemeler getirmektedir. Mimari mirasın korunması, korunmasının teşviki ve yaygınlaştırılması için kültürel ve çevresel planlama politikaları geliştirmelerini teşvik etmektedir (Özgönül, 2012).

Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü)-1987

Ekim 1987’de Washington’da yapılan ICOMOS genel kurulunda kabul edilen tüzüğe göre; sanayi devrimi sonrasında kentlerin değişime uğraması özellikle tarihi

kentler ve kentsel alanları tehdit eder boyuta getirmiş, yok olma tehdidi ile karşı karşıya gelmişlerdir. Tüzük, tarihi kent ve bölgelerdeki özel ve kamusal alanların dengesini sağlayarak, tarihsel belleği oluşturan kültürel değerlerin korunmasını sağlamayı hedeflemektedir. Bu hususta tarihi kent ve kentsel alanların korunması için gerekli yasal düzenlemelerle koruma altına alınması, bakım, onarım ve restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesinin sağlanması ve kent içi yaşama dahil olmaları için çalışmaları kapsamaktadır. Tarihi kent karakterinin korunması konusu ele alınarak, korunması gereken kent ve kentsel alanın; kent dokularının, yapıların ölçek, üslup, yapım tekniği ve malzemeleri, kullanılan renk ve bezemeleri, kent-doğa- insan ilişkisini, kentin yüklendiği kendine özgü işlevlerin, kentin karakter yapısını oluşturduğu belirtilmektedir. Bu özellikleri tehdit edebilecek etkenlerin, kentin özgünlüğünü zedeleyebileceği vurgulanmıştır (Washington Tüzüğü, 1987).

Nara Özgünlük Belgesi- 1994

Japonya'nın Nara kentinde 1994 yılında Nara Özgünlük Konferans'ı UNESCO, ICCROM ve ICOMOS'un işbirliğiyle düzenlenmiştir. Venedik Tüzüğü'nün uzantısı olarak ortaya konan Nara Özgünlük Belgesi, kültür ve miras çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesi, insanlık için önemli düşünce kaynağı olması hususunda insanlığın gelişimi için önemli olduğu belirtilmiştir. Toplamları oluşturan kültürlere, kültürlerin kendine özgü farklı anlatım biçimlerine, kültürel miras ve değerlere saygı gösterilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Kültürel mirasın korunabilmesi için; kültürel değerleri tanımak, kullanılacak olan geleneksel teknikler ve malzemeler ile ilgili bilgilerin doğru olması gerektiğini belirtmektedir. Kültürel varlıkların kültürel, sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutlarıyla birlikte kendi bağlamında değerlendirilmesi gerektiğinden söz etmektedir (Nara Özgünlük Belgesi, 1994).

2.2.4 2000 yılı ve sonrası

Kültürel Mirasın Toplum için Değerine dair Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi (Faro Konvansiyonu)- 2005

2005 yılında Portekiz'in Faro kentinde Avrupa Konseyi ülkeleri arasında imzalanan Kültürel Mirasın Toplum için Değerine dair Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi, kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanmasını amaçlayan bir sözleşmedir. Sözleşmenin Çevre, Miras ve Yaşam Kalitesi bölümünde; kültürel çevreye yeni eklenecek olan unsurlarda çevreyi ve kültürel değerleri tehlikeye atmayacak, toplumsal birliği ve bütünü koruyan bir anlayış sergilenmektedir. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği konusunda geleneksel teknik, malzeme ve becerilerin kullanımı teşvik edilmiştir (Faro Konvansiyonu, 2005).

Kültürel mirasın geçmişten devralınan, toplumun değer, inanç, bilgi ve geleneklerinin ortak bir ürünü olduğu, bu nedenle toplumun her kesiminin kültürel mirastan yararlanma hakkının var olduğunu savunmaktadır. Avrupa ortak miras anlayışının geliştirilmesi için, demokratik, barışçıl ve insan haklarına saygılı bir toplum anlayışının geliştirilerek, kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Kültürel mirasın korunması, sürdürülebilirliği ve değerini anlamak amacıyla, kültürel mirasın toplumun özellikle genç kesimi tarafından ulaşılabilirliğinin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmasını teşvik etmektedir. Sözleşme özellikle, farklı kültürel mirasa sahip olan toplumların, birbirlerinin kültürel değerlerine saygı gösteren politikalar, tutum ve davranış sergilemeleri ve bu kültürel zenginlik ile birlikte hoşgörü içinde yaşama pratiğinin geliştirilmesi üzerinde durmaktadır (Faro Konvansiyonu, 2005).

Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi için Valetta İlkeleri- 2011

Valetta İlkeleri, 28 Kasım 2011'de Paris'te yapılan, 17. ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Küreselleşme sonrası, kentlerde nüfus artışına neden olarak, siyaset ve iş dünyasında değişimleri, kentlerde yeni yapılanmaları ve çalışma

koşullarını değiştirmiştir. Yapılan tüm değişiklikler, kentin kimliğini ve kültür mirasını etkilemiştir. Valetta İlkeleri'nin temel amacı, tarihi kentlere ve kentsel alanlara yapılacak her türlü müdahaleye uygulanabilir ilke ve strateji önermektir. Tarihi kent merkezi ve çevrelerini koruyarak, yörenin somut ve soyut kültürel mirasına sahip çıkmak, tarihsel çevreyi günümüz sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamla bir araya getirmek istenmektedir.

Valetta İlkelerinin değişim ve yapılı çevre bölümünde, Washington Tüzüğü'nün 10 maddesi olan *“Çevreyle uyumlu çağdaş öğelerin katılımı bir alanın zenginleşmesine katkıda bulunabileceğinden, engellenmemelidir.”* ilkesine karşı çıkan, *“Tarihi çevreye katılan çağdaş mimari öğeler, alanın değerlerine ve ortama saygılı olmalıdır. Çağdaş mimari kentsel sürekliliği yeniden canlandırarak, şehrin estetik yönden zenginleşmesine katkıda bulunabilir.”* ilkesi benimsenmiş; yapılacak müdahalelerin tarihi değerlere, katmanlara saygı gösteren, mekânsal, görsel ve işlevsel yönden uyumlu bir mimari müdahale şekli tarif edilmektedir (Valetta İlkeleri, 2011).

Tarihi kentlerin en önemli sorunu olan, tarihi yapının kullanımının sürekliliğinin sağlanması ve sosyal çevresinde yaşanan değişimlerin değerlendirildiği bölümde, *“Yerel toplumların özel yaşam biçimlerinin değişmesi, geleneksel kullanım ve işlevlerin terk edilmesi, tarihi kent ve kentsel alanlarda olumsuz etkilere yol açabilir. Eğer bu değişimlerin niteliği dikkate alınmazsa, orada yaşayanların başka bir yere göçmesine; böylece, terk edilen yerdeki kültürel geleneklerin yok olmasına, kimlik ve karakterinin yitirilmesine yol açılabilir. Bu durum tarihi kent ve kentsel alanların yalnız turizm ve tatile yönelik bir işleve yönelmesine, yerel halkın günlük yaşamına uygun olmayan bir yere dönüşmesiyle sonlanabilir.”* maddesi ile *“Soylulaştırmanın toplumları etkileyebileceğinin, alanı yaşanabilir olmaktan uzaklaştırabileceğinin ve sonunda karakterini yok etmeye kadar gidebileceğinin bilinmesi önemlidir.”* maddesi tezin tartışma konusu olan soylulaştırmanın, tarihi kent dokusu üzerinde oluşturabileceği olumlu/olumsuz etkilerinin olduğu/olabileceği konusundaki öneminden söz etmektedir (Valetta İlkeleri, 2011).

Müdahale ölçütlerinin yer aldığı bölümde ise, yine tezin üzerinde durduğu, tarihi kentlerde ve kentsel alanlarda yapılacak müdahalelerde soyut ve somut kültürel değerlere saygılı, yörede yaşayan yerel halkın yaşam kalitesini ve çevrenin niteliğini iyileştirmeyi hedefleyen nitelikte olmasını önemsemektedir. Değişikliklerin artması durumunda, tarihi kent ve değerlerine zarar verebileceği, kentin görünümüne, mimari dokusuna yapılacak fiziksel ve görsel etkileri en aza indirmek için denetim mekanizmasının olması gerektiğinden söz edilmektedir.

Denge ve uyum bölümünde ise, müdahale ölçütlerinde önemli bir unsur olan *“Tarihi kentlerin korunması, zorunlu olarak, kentin temel mekansal, çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik dengelerinin korunmasını içermelidir. Bu durum, eski sakinlerin yerlerinde kalmalarına ve yeni sakinlerin katılımına (mahalleli veya tarihi kenti kullananlar olarak) olanak sağlayan, sıkışıklık yaratmadan gelişmeye yardımcı eylemler gerektirir.”* maddesi yerel halkın yapılan değişikliklerden zarar görmemesini desteklemektedir. Ayrıca tarihi kentlere/ yapılara getirilecek yeni işlevlerde, yerel halkı koruyan ve teşvik edici, *“Yeni etkinlikler geleneksel faaliyetlerin ve yerel halkın geçimini sağlayan işleri engellememelidir. Böylece, bu bağlamdaki en önemli öğelerden bazıları, tarihi kültürel çeşitlilik ve çoğulculuk korunabilir.”* maddesi esas alınmıştır (Valetta İlkeleri, 2011).

2.3 Türkiye’de Tarihi Çevre Koruma Kavramının Gelişimi Yasal ve Yönetmelik Yapılanması

Tarihi çevre koruma kavramının süreci Cumhuriyet’in ilanından önce, Osmanlı Dönemi koruma politikaları ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere iki ana başlıkta ele alınacaktır. Bu bölümde koruma kavramının ülkemiz tarihindeki geçmişi, bakış açısı, yasal ve yönetmelik düzenlemeler üzerinde durulacaktır.

2.3.1 Osmanlı Dönemi Koruma Yaklaşımları

Osmanlı Dönemindeki kültür mirasının bilinçli olarak korunmasına yönelik çalışmalar, Tanzimat sonrası dönemde başlamıştır. 19. yüzyıl sonlarında artmaya

başlayan korumaya yönelik çalışmalar, Batılılaşma çabaları ile dönemin aydınlarının Avrupa'daki koruma alanında ortaya konan gelişmelerden etkilenmesi ve birtakım çalışmalar yapmasıyla başlamaktadır. II. Mahmut Dönemi'nden itibaren başlayan Batıya olan ilgi hem iktisadi hem de kültürel açıdan gelişen bir aydın kitle yaratmıştır. Avrupa'daki çalışmaları gözlemleyen bu aydın kitle, Anadolu'ya yaptıkları seyahatlerle kendi tarihi zenginliklerini keşfederek, arkeolojik kazılarla bulguların çıkarılmasını sağlamışlardır. Yeterli bilincin gelişmemiş olması, ülkede bulunan yabancıların arkeolojik bulguları dışarıya taşımalarına ve tarihsel kaynakların yağmalanmasına neden olmuştur. Osmanlı dönemindeki ilk koruma çabası, 1846-47'de Fethi Ahmet Paşa'nın Aya İrini'de birkaç arkeolojik eser ile ilk müzeyi açmasıyla birlikte başlamıştır (Akçura, 1972).

Madran (1996) aktardığına göre, Osmanlı döneminde koruma ile ilgili ilk düzenleme, 1858 tarihli Arazi Kanunnamesidir. Bu kanun ile, tesadüfen bulunan taşınır kültürel eserlerin, eserleri bulan kişiye ait olacağını söylenmektedir. 1848 ve 1864 yıllarında yayınlanan Ebniye Nizamnamesi ise, kentleşme düzenine ilişkin ilk yasal düzenlemeler olarak değerlendirilmektedir ve bu düzenlemeler kentte oluşacak yangınları önlemek amacıyla, yapıların onarımına ilişkin önlemleri içermektedir. Osmanlı döneminin eski eserleri koruma amaçlı ilk yasal düzenlemesi olan Asar-ı Atika Nizamnamesi, arkeolojik bulguların çıkarılması, gerekli kurumlardan izin alınması ve bulunan eserlerin yurt dışına çıkarılmasını önlemeye yönelik oluşturulmuştur (Madran, 1996).

1869 Nizamnamesinin yetersiz kalmasının üzerine, 1874'te daha geniş kapsamlı bir Nizamname yayınlanarak "eski eser" kavramı tanımlanmıştır. Eski zamanlardan kalma her insan eseri, eski eser olarak tanımlanmış ve bu eserlerin, devlete ait olduğu kabul edilmiştir. Nizamname, kazılarda çıkarılacak olan eserin 1/3'nün bulan kişiye, 1/3'nün arazi sahibine ve son kalan 1/3'nün ise devlete ait olduğunu belirten, defineciliği özendiren ve koruma bilinci ile örtüşmeyen bir düzenleme getirmektedir. 1877'de kurulan ilk Eski Eserler komisyonu ile müzeciliğin geliştirilerek, yeni müzeler kurulmasının teşvikini sağlamak ve eski eserlerin korunması açısından fikir geliştirilmesi istenmektedir. 1881 yılında Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğüne

atanması ile koruma tarihinde önemli adım atılmış olmaktadır. Osman Hamdi Bey'in 1884 tarihinde Asar-ı Atika Nizamnamesini yenileyerek üçte bir kuralını kaldırmıştır. Eski eser kavramının tanımı yeniden yapılarak, devletin malı olarak kabul edilmiş, ayrıca taşınmaz eserlerin tahrip edilmesi, değiştirilmesi ve çevrelerine zarar verilmesi yasaklanmıştır (Akçura, 1972). Madran'ın (1996) aktardığına göre, ilk üç nizamnamenin uygulanması sonucu elde edilen deneyimler sonucunda, 1906 yılında yeni bir Asar-ı Atika Nizamnamesi düzenlenerek eksiklikler giderilmiştir. Osmanlı Döneminin son yasal düzenlemesi ise, 1912 yılında yayınlanan Muhafaza-i Abidat Nizamnamesidir. Bu nizamname, yeni bir eski eser tanımı getirerek, koruma uygulamalarını, merkez ve taşra teşkilatı olarak geliştirmiştir (Madran, 1996).

2.3.2 Cumhuriyet Dönemi Koruma Yaklaşımları

1920-1950 Dönemi

1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasıyla birlikte, mecliste alınan kararla 1922 yılında "Hars (Kültür) Müdürlüğü" kurulmuştur. Müdürlük, eski eserlerin korunması, uzman yetiştirilmesi, yayınlar yapılması hususunda çalışmalar yürütmüş, koruma ve onarım konusunda hizmet üretmeyerek, müzecilik ve kazı hizmetlerini üstlenmiş ve ülke genelinde kültür envanteri çıkarma çalışmaları yürütmüştür (Akçura, 1972; Madran, 1996). Madran'ın (1996) belirttiği üzere, 1931 yılında Bakanlar Kurulu'nun kararıyla bir komisyon kurularak, ülkede yer alan eski eserleri korumak adına yapılacak çalışmalar belirlenmiştir. Komisyon çalışmalarında, eski eserlerin korunmadığı, ihmal edildiği tespit edilmiş, belediyelerin yaptığı imar çalışmalarının eski eserlerin tahribatına yol açtığı tespit edilmiştir. Komisyonun tespitleri uyarınca; eski eserlerin onarımı, tescil edilmeleri, rölövelerinin hazırlanması ve bilimsel yayınlar yapılması için bütçe ayrılarak ve "Anıtları Koruma Komisyonu" kurulmuştur (Madran, 1996). Akçura'nın (1972) aktardığına göre, 1933-35 yılları arasında komisyonun çalışmaları sonucunda, 3500 adet eserin tescilini yaparak, onarım raporlarını hazırladığı görülmektedir.

1936 yılında, vakıf taşınmazlarının çoğunluğu ve kendi içinde yönetilmesi gerektiği belirtilerek, yeni bir düzenleme yapılmış ve ilk “Vakıflar Kanunu” çıkartılmıştır. İmar faaliyetlerinin düzenlemesini sağlamak amacıyla çıkarılan 1933 tarihli Belediye Yapı ve Yollar Kanunu’nda, Alman kanunlarından esinlenilerek hazırlanan, anıt niteliğindeki yapıları korumaya almak amacıyla eserlerin çevresinde 10 metre açıklık bırakılması öngörülmüştür (Madran, 2012). Bu kanun ile koruma konusunda anıtın çevresi ile birlikte korunması hususunda yapılan ilk çalışma olarak değerlendirmek olanaklıdır.

Kurtuluş Savaşı sonrasında ise, Anadolu’nun yakılıp yıkılan kentlerinin yaraları sarılmaya çabalanırken; birçok kültürel değerler, eserler de zarar görmüş ve onararak yerine konamamıştır. Savaştan çıkan bir devlet olarak öncelik halkın yeniden refahını sağlamak olmuş, eski eserlerin koruma ve onarım çalışmaları konusunda adım atılmaya çalışılsa da dönemin şartları gereğince yeterli olamamıştır.

1950 ve Sonrası

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hız kazanan anıt ve eski eserleri koruma çalışmaları, anıtları tek yapı grubu ve çevreleri ile koruma yaklaşımlarından ileriye taşıyarak; yapı grupları, yerleşmeler ve bölgeler bazında ele alınarak koruma alanının sınırlarının genişletildiği görülmektedir. Koruma bilincinin gelişerek, bu hususta hukuki tedbirlerin alındığı bir döneme girilmiştir (Erder, 1971).

20. yüzyılın ortasından itibaren önemli bir kırılma noktası olacak olan çok partili rejime geçiş, siyaset ile birlikte tüm sektörleri etkileyen gelişmelere neden olmuştur. Akçura (1972) belirttiği üzere, canlanan imar faaliyetleri ile birlikte, imar çalışmaları sırasında eski eserlerin zarar görmesini engellemek üzere “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu” kurulmuştur. Geçmiş mevzuatın, eski ve yetersiz olmasına rağmen, Kurul eserlerin korunması konusunda önemli kararlar alarak çözüm üretmişlerdir. Kurulun kararlarıyla eski eserleri çevresinden soyutlayarak yalnızlaştırılmış, etrafları yeşil bir kuşak ile çevrelenmiştir (Akçura, 1972). Batı’nın koruma anlayışından etkilenecek eserlerin anıtsallaştırılması, eserin gösterişli

bulunmaması halinde ise, eski eser olarak kabul edilmemesi gibi kararlar alındığı görülmektedir (Akçura, 1972). Anıtlar Yüksek Kurulu'nun bu dönemdeki koruma anlayışı, yapının etrafını boşaltıp temizleyerek yapıyı yalnızlaştırmak biçimindedir. Aynı dönemlere denk gelen 1964 Venedik Tüzüğü'nde ise, anıtın çevresi ile birlikte korunmasından söz edilmektedir.

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun, 1967 yılında Venedik Tüzüğü'nü kabul etmesiyle birlikte koruma anlayışında değişimler söz konusu olmaya başlamıştır. Tek yapı ölçeğinde anıtların korunmasının yerini Venedik Tüzüğü'nün kabulü sonrasında 1970'lerin başıyla beraber, tarihsel yapıların çevreleriyle birlikte korunması anlayışı almıştır. Kurul'un yaptığı önemli çalışmalar sonucunda, Türkiye'de koruma kavramının yerleşmesini sağlayarak, koruma alanı ve tescilli yapıların özelliklerine uygun müdahale biçimleri ve kavramlarını oluşturmaya başlamıştır (Dedehayır, 2010).

Kültür mirasının korunmasına yönelik Cumhuriyet tarihinin ilk koruma yasası, 1973 yılında kabul edilen 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'dur. Koruma konusunda önemli gelişmelere sahip olan kanunda ilk defa sit, tarihi sit, arkeolojik sit ve doğal sit kavramlarının tanımlandığı görülmektedir. Bir yapının ya da alanının eski eser olarak nitelendirilmesi için taşınması gereken özellikler ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na tescil ve onarım çalışmalarında karar alma yetkisinin verilmesini sağlayan kanun maddeleri önemli koruma kararlarını kapsamaktadır (Eski Eserler Kanunu, 1973).

Eski Eserler Kanunu ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun çevre ölçeğinde koruma konusunda, yasal düzenlemelere dayanan adımlar atmasını sağlamıştır. Eski Eserler Kanunu'na kadar olan süre 1951–1956 dönemi, Kurul'un sadece kendi yasasından, 1956–1973 dönemi imar yasalarından, 1973-1983 dönemi ise imar ve koruma yasalarından yetki aldığı dönemler olarak tanımlanmaktadır (Madran, 2009).

1973 yılında çıkarılan Eski Eserler Kanunu'nun yerini, 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu almıştır. Bu kanun ile eski eser tanımının yerine, kültürel varlık ve kültürel miras kavramları getirilerek, koruma amaçlı imar planı ilk defa tanımlanmıştır. Sivil mimarlık örneklerinin korunması, sit alanı tarifinin yapılması ile sit alanlarını tarihsel, doğal, arkeolojik ve kentsel olmak üzere dört grupta değerlendirilmiştir. Kanunun amacı; *“korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.”* olarak tanımlanmıştır (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983). 1951 yılında kurulan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kaldırılarak yerine, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ve Bölge Koruma Kurulları oluşturulmuştur.

UNESCO'nun 1972 Paris'te toplanan 17. Genel Konferansı kapsamında, kültür ve doğal varlıkların evrensel miras olarak kabul edildiği, evrensel mirasın korunması için bilincin oluşturulması ve bu değerlerin yaşatılması konusunda “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” oluşturulmuş, ülkemizde de 1982 yılında bu sözleşmeyi kabul edilmiştir. Ardından 1989'da ise Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'ni imzalamıştır.

Ulusal koruma mevzuatı, 1983 tarihli 2863 sayılı kanunun ardından, 1987 tarihli 3386 sayılı Değişiklik Yasası'yla yeniden düzenlenmiştir. 1989'da Kültür Bakanlığı kurularak, Tarihi Varlıklar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ikiye ayrılmış, Tescilli Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıkları Genel Müdürlüğü kurularak bakanlığa bağlanmıştır (Dedehayır, 2010).

Kayın (2008), 1990'ların ortasından sonra koruma düşüncesinin toplumda da yaygınlaştığı ve 2000'lerdeki yasal gelişmelerin alt yapısının hazırlandığını belirtmektedir. Oluşan yeni gelişim sürecinin ilk düzenlemesi, 2004 yılında 5226 sayılı yasa ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ve korumayla ilgili diğer bazı yasalarda önemli değişiklikler yapılarak yenilikler getirilmiştir. Yeni yasal düzenlemeler ile koruma uygulamaların yapılabilmesi için maddi destek sağlaması

amaçlanmıştır. Koruma amaçlı imar planı hazırlanma sürecini tanımlayan 5226 sayılı kanun, koruma alanındaki her değişikliğin Koruma Kurulu'na bildirilmesini gerektiğini belirtmektedir. 5226 sayılı kanun uyarınca, sit alanı ilan edilen bir alanın, geçiş dönemi yapılaşma koşullarının 3 ay içerisinde belirlenmesi kararlaştırmıştır. Sit alanı ilan edilen alana ilişkin Koruma Amaçlı İmar Planı yapım süresi 1 yıldan 2 yıla yükseltilmiştir (5226 sayılı kanun, 2004).

5226 sayılı yasa ile yapılan değişikliklerin ardından, 16.06.2005 tarih ve 25866 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Kanunun amacı, *“....yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.”* olarak belirlenmiştir.

17.08.2011 tarih ve 28028 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 648 sayılı “Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname ile Kültür ve Tabiat Varlıkları kavramı değiştirilmiş, doğal sit alanları ile ilgili yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredilmiştir.

Geçmişten günümüze ulusal ve uluslararası koruma kavramının gelişme sürecinin anlatılmaya çalışıldığı bu bölümde, tarihsel çevreyi koruma sürecinin ne kadar değerli ama bir o kadar da zor bir süreç olduğu görülmektedir. Dünya'da korunmaya değer her bölgenin ve ülkenin kendine özgü tarihsel geçmişinin kültürel mirası olduğu, bu mirasın tarihte yaşanan doğal afetler, savaşlar, savaşların bıraktığı tahribatlar neticesinde zarar gördüğü, kimi kentlerin tamamen yok olduğu bu süreçte kentleri, sahip oldukları tarihsel ve kültürel zenginliklere dikkat edilerek çalışmaların

yapıldığı bir koruma süreci yaşanmıştır. Avrupa ülkelerinin birçoğunda görülen restorasyon uygulamalarının başarısıyla kentlerin tarihsel bütünlüğünün yeniden kazandırıldığı görülmektedir. Uygulamalarda gözlenen bu başarılar, koruma konusunda yapılan yasal düzenlemelerin etkisi ile gerçekleşmiştir. Ülkemizin sahip olduğu koruma konusundaki yasal düzenlemeler uluslararası mevzuatın bir dönem gerisinde kalarak, tarihi çevrelerimizde kısmi tahribatlara yol açsa da son 20 yılda koruma politikalarına verilen önem ile birlikte çalışmalar hızlanarak günümüz koruma kanunlarının oluşturulmasını sağlamıştır.

BÖLÜM ÜÇ

SOYLULAŞTIRMA KAVRAMI VE TARİHİ DOKULARIN

SOYLULAŞTIRMA SORUNSALI

3.1 Tarihsel Olarak Soylulaştırmanın Ortaya Çıkışı ve Soylulaştırma Kavramı

Sanayi devrimi ve sonrasında değişen üretim süreçleri hem ekonominin hem de mekânın farklılaşmasına neden olmuştur. Sanayi Devrimi sonrasında oluşan işçi kentleri ve yaşadıkları kötü koşullar, kentlerde bir dönüşüm fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu durum, II. Dünya Savaşı sonrası kentlerin yeniden inşa edilmesini beraberinde getirmiş ve ilk kent yenileme faaliyetleri başlamıştır. Uysal (2006) belirttiği gibi, üretimin sanayiden hizmet sektörüne kayması büyük ölçekli sanayi yapılarının yerini küçük ve orta ölçekli sanayi yapılarının almasına neden olmuştur. Bu durum toplumsal yapıda değişime yol açtığı gibi mekânsal yapıda da değişimleri beraberinde getirmiştir (Uysal, 2006). Sanayi sektörünün kent merkezinin dışına taşınması, kent merkezlerinde büyük kentsel yapıların boş kalmasına neden olmuştur. Gelişmiş kapitalist toplumların 70’li yıllarda yaşadıkları ekonomik kriz ve bu krizden kurtulma çabaları, ekonomi alanında değişmeyi beraberinde getirmiştir. İş gücüne dayalı üretim sisteminin parçalanıp desantralize olması, sanayisizleşme sürecinin yaşanmasına neden olmuştur. Sanayi istihdamı açısından önemli kayıpların yaşanmasının ekonomik ve mekânsal açıdan etkileri söz konusudur (Enlil, 2000). Sanayisizleşme süreci ile birlikte ekonomi sanayi alanından finans, bankacılık, iletişim, sigortacılık gibi yükselişe geçen hizmet sektörüne yönelmiştir. İşgücünün hizmet sektörüne kayması, bazı kentsel alanların önemini kaybetmesine, hizmet ve sanayi sektörlerinin yeni alan arayışına girmelerine sebep olmaktadır (Uzgören ve Türkün, 2018). Sanayinin kent dışına, arsa fiyatlarının daha ucuz olduğu bölgelere taşınması ile kent merkezinde boşalan sanayi alanları, kent ekonomisine katkı sağlamak amacıyla yeni işlevler kazandırılarak dönüştürülmesi sağlanmıştır. Kent merkezinde yer alan çöküntü ve köhneleşmiş konut alanları da hem bireysel hem de yerel yönetimlerin destekleriyle yenilenmeye başlamıştır (Seydioğulları, 2016).

Kent içinde kalan alt-orta ve orta gelirli sınıfın, kent merkezinde yaşanan nüfus ve gelir artışı sebebiyle yaşadıkları mekandan ayrılarak, kentte bir yer değiştirmenin meydana gelmesini ve banliyöleşme sürecini başlatmıştır (Çeker ve Belge, 2015). Kent merkezinde oluşan boş alanlara, alt gelirli sınıfın yerleşmesine ve bu mekanların bir çöküntü alanına dönüşmesine sebep olmuşlardır.

Yaşanan bu süreçler ilk olarak imalat sektöründen hizmet sektörüne geçiş yaşanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte uluslararası firmaların kent içinde hareket alanlarını arttırmak için, merkezi işlevlerinin bir kısmını bu işlevler üzerine uzmanlaşmış firmalara yaptırdıkları bir dönem başlamıştır. Bu değişimler sonucunda, orta sınıf içerisinde yeni bir alt grup oluşarak profesyonellerin sayısının hızla artmasına neden olmuştur. Kent içi üretim sistemin değişmesi, yeni bir sınıfın oluşmasını sağlamıştır. Soylulaşmanın başlangıcı özetle, oluşan yeni orta sınıfın yerleşim tercihlerinin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında orta- üst sınıfların kent merkezlerini terk etmesi ve kent dışına göç etmeleri ile birlikte işçi sınıfının yerleşim alanı haline gelen köhneleşmiş tarihi kent merkezlerine yönelmesi ve bu alanların yenilenmesi ile ilişkilendirilmektedir (Koç, 2015). Bu bağlamda soylulaştırma kavramının anlamı ve ortaya çıkış süreci ortaya konarak incelenmiştir.

3.1.1 Soylulaştırma Kavramı

Gentrification/ Soylulaştırma terimi ilk defa 1964 yılında sosyolog Ruth Glass tarafından, sürecin konutsal yönlerini tanımlamak için, Londra'nın işçi mahallelerindeki konutları orta ve üst sınıfın satın alması, bunların yerine şık ve lüks konutlar yapmaları ve bu bölgelerin sosyal karakterlerini değiştirmeleri ile ilgili olarak kullanılmıştır. Bu tanım soylulaştırma literatüründe, klasik soylulaştırma olarak kabul görmektedir (Ergün, 2006).

Glass'ın, soylulaştırmayı bir süreç olarak ortaya koyan 1964'deki tanımı şöyledir: *“Birer birer, Londra'nın işçi semtlerinin birçoğu orta sınıflar üst ve alt tarafından işgal edilmektedir. Eski püskü, mütevazı ahırlar ve kulübeler –üst katta iki, alt katta iki odalı- kira kontratlarının süresi dolduğunda ele geçirilmiş, şık ve pahalı konutlar*

haline gelmişlerdir. Daha önce ya da son dönemde çöküntüleşmiş olan daha büyük Viktorya evleri- oda oda kiraya verilen ya da birden fazla hane tarafından kullanılan evler- tekrar iyileştirilmiştir. Bir mahallede bu soylulaştırma süreci bir kez başladığında, özgün işçi sınıfı kullanıcılarının tamamı ya da çoğunluğu yerlerinden edilene ve mahallenin toplumsal karakteri tamamen değiştirilene kadar hızla devam eder” (Loretta, Slater ve Wyly, 2008, s.4).

Neil Smith (1982), soylulaştırma kavramını, işçi sınıfın yerleşim bölgelerinin, orta sınıf ev sahipleri ve profesyonel geliştiriciler tarafından rehabilite edildiği bir süreç olarak tanımlamaktadır (Loretta, Slater ve Wyly, 2008). Smith ve Williams (2015) ise, konut alanlarının soylulaştırılmasını; kentsel kıyı alanlarının sanat ve eğlence sektörlerine uygun olarak yeniden geliştirilmesi, kent merkezinde kalan imalathane ve endüstri alanlarının otel, kongre merkezi ve ofis (plaza) alanlarına dönüştürülmesi ve popüler mekanların, kafe ve restoranların bu alanlarda yer seçmesiyle doğrudan ilgili olduğunu belirtmektedirler. Bu sürecin yaşanmasında, üretim sistemindeki değişim ve bunun sonucunda hizmet sektörünün ortaya çıkışı, yaşanan bu değişimin kent ve toplumsal hayatı yeniden şekillendirilmesini sağlamıştır. Tüm bu sürecin değerlendirmesi yapılacak olursa, toplumda meydana gelen dönüşümlerin mekana yansıdığı hem fiziksel hem de sosyal bir değişim yaratarak soylulaşma sürecini oluşturduğu belirtilebilir.

Soylulaştırma kavramının farklı kaynaklardaki tanımlarına bakılacak olursa:

Oxford Amerikan Sözlüğü “soylulaştırmayı”, orta sınıf ailelerin kentsel alanlara hareketleri olarak tanımlayarak, mülk değerlerinin artması ile sonuçlanan süreci belirtmektedir. 1982 yılı Amerikan Kültür Mirası Sözlüğü, “özellikle orta ve üst sınıflar tarafından işçi sınıfı mahallelerinde kötüleşen kentsel mülklerin restorasyonu” olarak tanımlamıştır. 2004 yılı Amerikan Kültür Mirası Sözlüğü, “orta sınıf ve varlıklı insanlar tarafından kötüleşen kentsel mülkün restorasyonu ve iyileştirilmesi, genellikle düşük gelirli insanların yerlerinden edilmesine neden oldu” şeklinde bir tanımlama söz konusudur. Bununla birlikte, 2000 yılında İnsan Coğrafyası Sözlüğü, Neil Smith tarafından yazılan bir girişte, sürecin ilerlemesi ile

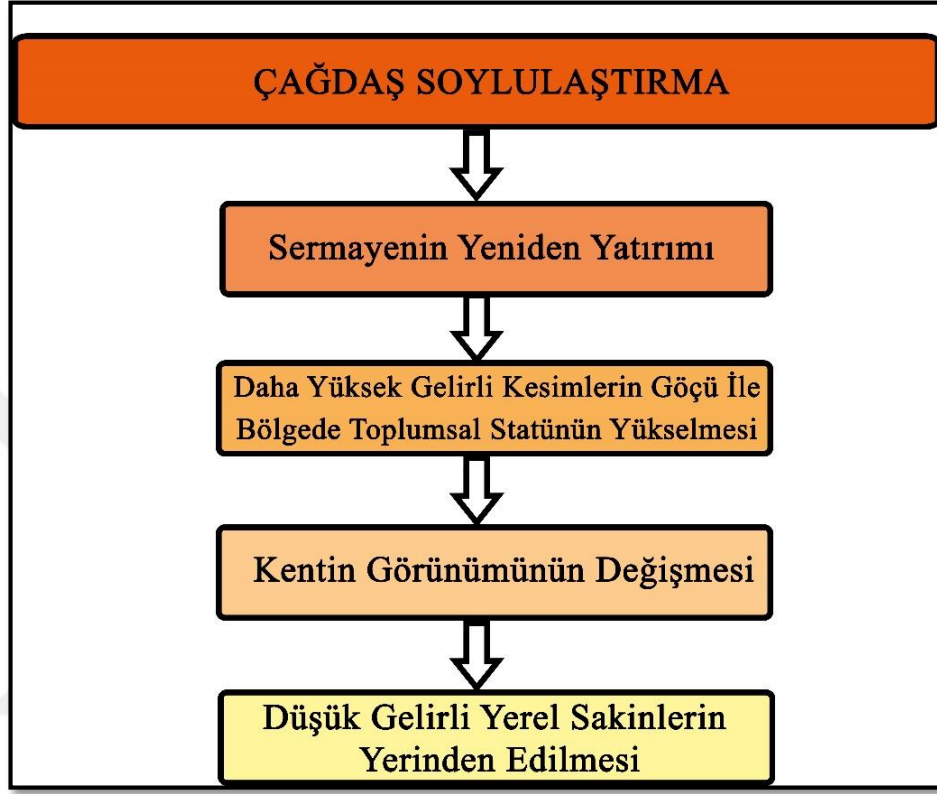
birlikte terimin kendisinin değişmeye başladığını belirtmiştir; bu durum, soylulaştırma tanımının zaman içinde mutasyona uğradığını göstermektedir (Loretta, Slater ve Wyly, 2008).

Soylulaştırma terimi üzerine yapılan ilk araştırmaların, soylulaştırma sürecinin yerinden edilen işçi sınıfın yerine soylulaştıran yeni orta sınıfın aldığını, yerinden edilenlerin yeni yaşamları ve hayatlarını sürdürecekleri yerler değil, soylulaştırılan mahallelerin konunun merkezinde yer aldığı görölmektedir. 1970’lerde İngiltere’de yapılan ikinci araştırmada, soylulaştırmayı kentteki konut ve kentsel arsa piyasalarını kapsayan daha geniş bir çerçeveden ele alan bir yaklaşım yer almaktadır. 1970’lerin sonuna doğru konut alanlarının yeniden gelişiminin, ekonomik, toplumsal ve mekânsal boyutları içeren çok yönlü bir sistemi ifade ettiği anlaşılmıştır (Smith ve Williams, 2015).

Ergün (2006) soylulaşmayı özetle, tarihsel ve kültürel kent merkezinde yer alan fiziksel ve sosyal köhnemenin yaşandığı konut alanlarının, fiziksel yapısının rehabilitasyonu sonucunda, yerleşim genelinde sosyal sınıfın ve mülkiyet değişiminin gerçekleşmesi olarak tanımlamaktadır. Bu süreçte konutların el değiştirilmesiyle birlikte, alt sınıfın yerini orta- üst sınıf almaktadır. Alanda yaşayan yerel sakinler, farklı sosyal sınıf, kültür, gelir düzeyi ve yaşam biçimi olan kişilerle yer değiştirmektedir. Bu değişim genellikle, kentin tarihi konut alanlarında gözlemlenebildiği gibi, büyük kentlerin çevresindeki tarihi-kırsal alanlarda da olabilmektedir (Ergün, 2006).

Ergün (2006), soylulaştırmanın üç aşaması olduğundan bahsetmektedir. Birinci aşama, alana yeni gelen sınıfın buradaki konutları satın alarak sağlıklaştırdıkları ve bu durumun sosyal yaşamı iyileştirerek, orijinal alan kullanıcılarının bir bölümünün alandan ayrılmalrı ile sonuçlanmaktadır. İkinci aşamada yapılan sağlıklaştırma çalışmaları sonucunda, alanda kira ve değer farkı gözlenmektedir; bu durum, çıkar çatışmalarının yaşanmasına ve orijinal sakinler tarafından yer değiştirmelerin artmasına neden olmaktadır. Üçüncü aşamada ise, durum daha olumsuz bir hal alarak soylulaşmanın yaşandığı alanın rehabilitasyonu sonrası fiyatlar yükselirken, yer

değiştirme zorunlu hale gelmektedir. Alanın ilk sahipleri yaşam alanlarını, kültürlerini ve geleneklerini alanın yeni sahiplerine bırakmak durumunda kalmaktadırlar.

Şekil 3.1 Çağdaş soylulaştırmayı tanımlayan evreler (Koç, 2015)

Şekil 3.1 'de yer verilen çağdaş soylulaştırmanın evrelerinde görüldüğü gibi Lees ve Davidson, soylulaşan çevrelerin yenilenmesiyle birlikte soylulaştırıcıların bölge kontrolünü ele geçirerek toplumda yerel sakinlerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan dışlanmasıyla sonuçlanan bir süreci tarif etmektedirler. Yerel sakinlerin bölgede yükselen konut değerlerini karşılayacak ve yaşamlarını idame ettirecek ekonomik birikime sahip olmamaları nedeniyle dolaylı bir şekilde yerlerinden edilmelerine neden olmaktadır. Özellikle tarihi kent merkezlerinde yapılan restorasyon, rehabilitasyon, yenileme gibi dönüşüm uygulamaları mekanın dönüştürülmesi için bir araç olarak kullanılmakta ve süreç soylulaştırma ile sonuçlanmaktadır (Koç, 2015).

Koç (2015), soylulaştırmanın varlığının temel göstergeleri; tarihsel geçmişi ile kültürel ve sosyal aktivitelerin yoğun olarak gerçekleştiği kentsel olanaklara sahip, toplumsal sınıf ve konumlarının belirlemesinde önemli olan kültürel sermaye birikimine sahip bir mekânsal yapılanma ile sahip oldukları sermaye birikimini, sosyal ve kültürel sermayenin artmasını sağlayacak, çalışan orta ve üst sınıfların yerleşerek tüketim içinde bulunması olarak gösterilmektedir ve soylulaştırmanın o alanda var olduğunun kanıtı durumundadır.

3.1.2 Soylulaştırma Kavramının Gelişim Süreci

Soylulaştırma konusunda çalışan Profesör Gonzales'e göre; soylulaştırma sürecinin başlaması için birçok etmen söz konusudur. Bunları şu şekilde aktarmak mümkündür.

- *Alandan gelir elde etmeye istekli olan girişimciler, arazi geliştiricileri, sigortacılar ve inşaat şirketlerinden oluşan bir soylulaştırma sanayisi,*
- *Çekici bir konumu ve geliştirebilmek için tercihen bakımsız ama çekici bir mimari olgunlukta konut stoku olan bir mahalle*
- *Bölgesini koruyabilmek için politik veya ekonomik gücü olmayan düşük gelirliilerden oluşan yöre sakinleri*
- *Alana taşınabilmek için harcayabilecek parası olan, konum ve hareket arayan genellikle genç ve çocuksuz profesyoneller olarak sıralanmaktadır* (Ergün, 2006, s.18).

Soylulaştırma kavramı, ilk olarak Londra, New York, Paris ve Sydney gibi önemli gelişmiş kentlerde ortaya çıktığı bilinmektedir. Fakat kısa bir süre içinde kavram küreselleşerek evrim geçirmiştir. Kavramın, sadece en büyük kentlerde değil, eski endüstri kentleri olan Cleveland ve Glasgow, daha küçük kentler olan Malmö ya da Grenada ve Lancaster, Pennsylvania ya da Çek Cumhuriyetindeki Ceske Krumlov gibi daha da küçük pazar kentleri gibi küçük ölçekli merkezlerde de kendini göstermektedir (Smith, 2006).

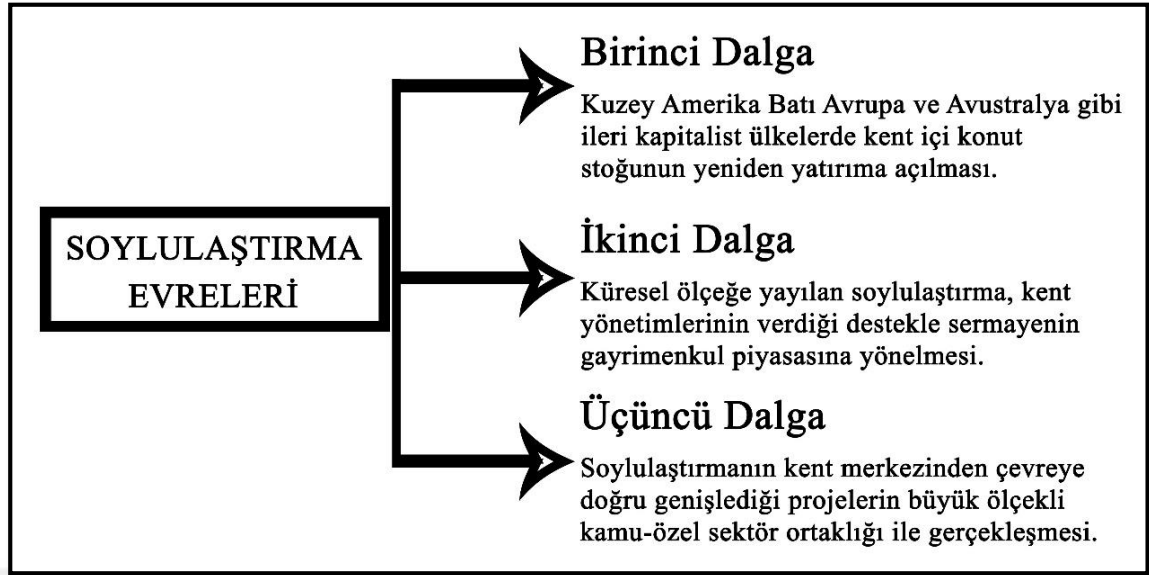
Kuzey Amerika ve Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde, soylulaştırma dalgalar şeklinde geliştiği tespit edilmiştir. Üç dalga şeklinde tanımlanan bu süreç, soylulaşma sürecini yaşayan ülkeye, bulunduğu kent, kentin içindeki mahallenin kültürel, ekonomik, siyasal bağlamdaki farklılıklarına göre değişiklikler gösterebilmektedir. Tüm bu değişkenler sonucunda her alanın yaşadığı soylulaşma süreci farklılık göstermektedir (Ergün, 2006). Hackworth ve Smith'e göre soylulaştırma üç dalga halinde meydana gelmektedir. Buna göre;

- İlk dalga “seyrek soylulaştırma” olarak tanımlanmaktadır. Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Avustralya gibi gelişmiş kapitalist ülkelerde, kentin köhneleşmiş tarihi kent merkezlerinin yerel ve ulusal yönetimlerin, kentlere yapılacak olan yatırımların artmasını teşvik edici politikalar izleyerek, tarihi kent merkezlerinin dönüşmesine neden olmuşlardır (Koç, 2015). İlk dalga soylulaştırması, 1950’lerde başlayan, tek tek ve dağınık olarak gözlemlenen soylulaştırmadır. İlk dalga soylulaşma süreci, kent merkezlerinde gerçekleşmekte ve devlet eliyle kentin belirli bölgelerinin dönüşümünü destekler niteliktedir. Devlet bu desteği sağlarken aynı zamanda bölgede oluşabilecek rant artışını ve buna bağlı konut kiralardaki artışı önleyici koruyucu yasalar çıkarmıştır (Yenigül, 2016). 1973 petrol krizine kadar seyrek bir şekilde gözlemlenirken, 70’li yılların sonuna doğru soylulaştırma hızının arttığı görülmektedir (Koç, 2015).

İlk dalga soylulaştırmanın eskimiş tarihi kent merkezlerinin yatırım için cazip hale gelmesi, toplumsal olarak değişimin yaşanmasına da neden olmuştur. Yeniden yapılanma süreci, mekânsal ve toplumsal ayrışmayı beraberinde getirmiştir. Değişim sürecinin birkaç aşamada gerçekleştiği düşünülmektedir. Orijinal sakinlerin birbirini takip eden aşamalarda, yerlerini birbirinden farklı özelliklere sahip yeni sakinlere bıraktıkları, göç dalgaları gerçekleşmektedir. Bu göç dalgaları, yeni sahiplerin düşük bir miktar ödeyerek sahip oldukları konutlarını daha sonra daha büyük bir sermaye kazancı elde ettikleri, genellikle yerel yönetim politikaları veya vergi indirimi ile büyük yenileme çalışmaları gerçekleştiren bir kişi veya şirkete satmak şeklinde devam

etmiştir. Daha yüksek gelirli ve sosyo-ekonomik yapısının değiştiği bir mahallede, mülk değerleri hızla artan, sosyo-ekonomik ve kültürel alanda yeni bir denge kurulmuş olmaktadır (Rose, 1984). Eski kent merkezlerinin hızlı el değiştirme sürecinin sonucunda, bu alanlarda yaşayan orijinal sakinlerin yerini özellikli olarak tarif edilen “yeni orta sınıftan” aldığı görülmektedir (Şen, 2005).

- “Soylulaştırmanın demir attığı” dönem olarak adlandırılan ikinci dalga soylulaştırma, Hackworth ve Smith’in aktardığına göre, kent yönetimlerinin küresel ölçekte yatırımlara destek vermesiyle yayılmaya başlamıştır. Yenigül (2016), 1970 ve 1980’lerde soylulaştırmanın daha geniş kentsel ve ekonomik yeniden yapılandırma ile iç içe geçmesiyle, soylulaştırmanın da daha geniş coğrafyaya yayıldığını belirtmektedir. Neo-liberal politikaların etkisiyle, yerel yönetimlerin doğrudan sürece etki etmek yerine, sermayenin gayrimenkul piyasasına yönelmesini sağlayarak, serbest piyasanın işleyişini teşvik etmişlerdir. 1980’lerin sonunda Amerikan arsa piyasalarında yaşanan çöküntüyle birlikte, soylulaştırma süreci kesintiye uğramıştır (Koç, 2015).
- Üçüncü dalga soylulaştırma ise, ikinci dalganın sonunda yaşanan krizin ardından devlet eliyle gelişen “soylulaştırmanın geri dönüşü” olarak adlandırılmaktadır. 1990’larla birlikte soylulaştırma, kent merkezinden çevreye doğru yayılarak hem mekânsal hem de yatırımın kapsamının genişlediği bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Yapılan yatırımların kapsamı genişlediği için kamu- özel sektör ortaklığıyla soylulaştırma gerçekleştirilmiştir (Koç, 2015). (Şekil 3.2)

Şekil 3.2 Soylulaştırmanın ortaya çıkma evreleri

Soylulaştırmanın yaygınlaştırılmasının birçok boyutu bulunmaktadır. Bunlar birbiriyle ilişkili beş özellik bağlamında anlaşılabilir: devletin dönüştürülmüş rolü, küresel sermayenin gücü, siyasi muhalefetin değişen düzeyleri, coğrafi yayılma ve soylulaştırmanın sektörel yaygınlaştırılması (Smith, 2006). Smith'in (2006) aktardığına göre; 1950, 1960 ve 1970'lerdeki kentsel yenileme tamamen kamu finansmanına bağlı ekonomik ve coğrafi olarak sınırlı olmasına, sosyal ve toplu konut projelerini destekleyen projeler üretilmesine rağmen, soylulaştırmanın ilk dalgası kamu sektöründen bağımsız ilerlemiş, özel sektörün soylulaştırma projelerini desteklemeleri ve dahil olmaları üçüncü dalga soylulaştırma sürecine denk gelmektedir. Soylulaştırmanın üçüncü dalgası, kentin yeniden yapımına yol açan tüm alanların, yeni peyzaj yapılarına dönüşümünün bir aracı olarak görülmektedir. Bu yeni peyzaj yapıları konut alanının, alışveriş merkezleri, restoranlar, kültürel aktiviteler, açık alanlar, istihdam fırsatları ile birleştirmekte, mesken olduğu kadar tamamen yeni rekreasyon, tüketim, üretim ve eğlence yapıları oluşturmaktadır. Buna göre 1980 öncesinde, devletin desteklediği kentsel yenileme daha çok özel piyasa soylulaştırmasını teşvik amacı taşıyorken; 1980 sonrası süreç arazi ve konut piyasasının yoğunlaşan özelleşmesini ifade etmektedir (Smith, 2006).

Neil Smith, soylulaştırma sürecini ekonomik boyutta ele alarak incelemektedir. Buna göre Neil Smith'in rant farkı teorisine göre; banliyöleşme sonucunda kent merkezinde arazi fiyatları düşüşe geçerek, konut fiyatlarındaki düşüşü de beraberinde getirmiştir. Hizmet sektörünün gelişmesi, kent merkezlerine yüklenen farklı fonksiyonlar, kent merkezlerinde terk edilmiş bulunan eski köhne yapılara talebin artmasına, buradaki konut ve arsaların değer kazanmasına neden olmuştur. Bu durum kent merkezine yatırımı hızlandırmış, bu alanlarda yenilenme başlamıştır. Bu yaklaşım sadece yatırımcıyı koruyan, toplumun istek ve ihtiyaçlarını göz ardı eden bir yaklaşım durumundadır (Uzun, 2006).

Neil Smith'in ekonomiyi temel alan yaklaşımının aksine David Ley'den (1996) aktaran Uzun (2006) David Ley'in, sosyal ve mekansal yenilenmenin toplumsal boyutunu önemseyen bir yaklaşım benimsediğinden söz etmektedir. Banliyöleşme sürecinin sonunda kent merkezlerindeki konut alanlarının terk edilmesi ile birlikte sahip oldukları kültürel ve tarihi değer sebebiyle eğitim, sanat, sosyal ve kültürel alanlarda çalışan profesyonellerce bu alanlar tercih edilir hale gelmektedir. Sanat ile ilgilenen bahsedilen entelektüel grupların çevreleri ile ilgilenmeleri ve bu alanları iyileştirme çabaları ilgiyi arttırmıştır. Artan ilgi nedeniyle yatırımcıların tercih ettiği bu alanlara yeni orta sınıf yerleşmiştir. Bu teori, soylulaştırmanın mekansal ve sosyal dönüşüm boyutlarını açıklarken sürecin ekonomik boyutu göz ardı edilmiştir (Uzun, 2006).

Ergün (2006), soylulaştırmayla sonuçlanan süreçler birçok yaklaşımla açıklanmaya çalışılsa da soylulaştırmayı tetikleyen etkenler, ekonomik değişim ile birlikte fiziksel yapının değişmesi, sosyo-kültürel süreçler ve konut politikaları olarak belirtmektedir. Kent merkezini iyileştirme uygulamaları, kentlerin konut politikalarına göre şekillenmektedir. İngiltere'de merkezi yönetimin geliştirdiği politikalar çerçevesinde uygulamalar yapılırken, Amerika'da ise yerel yönetim kararlarının daha etken ve özel sektörü teşvik eden uygulama ve kararlardan oluştuğu belirtilmektedir (Ergün, 2006).

Soylulaştırma kavramının zaman içinde mutasyon geçirerek, yeni soylulaştırma terimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu terimlerden ne çıkana “kırsal soylulaştırmadır”. Kırsal soylulaşma terimi, kırsal alanların soylulaşmasını ve yeni orta sınıfın bu alanlara yerleşmesini incelemektedir (Loretta, Slater ve Wyly, 2008). Kırsal soylulaşma, kentte yaşanan sürece benzerlikler göstermektedir. Kırsal alana yapılan yeni bir sermaye yatırımı, bu alanlara daha yüksek gelire sahip grubun gelmesi ile birlikte fiziksel peyzajda değişimin gerçekleşmesi ve de düşük gelir grubunun doğrudan ya da dolaylı bir biçimde yerinden edilmesi süreci, aynen kentlerde olduğu gibi kırsal mekanlarda da işlemektedir (Uysal, 2017). Kentsel ve kırsal alan arasındaki bu diyalektik ilişki tarihten beri süre gelmektedir. Ruth Glass'ın da belirttiği gibi, “*Kentsel, banliyö ve kırsal alanlar birbiri ile birleşmeye teşvik edildi ve ayırt edici özelliklerinden bazılarını kaybettiler.*” ifadesiyle, yerleşimler arasında yok olan sınırlar ile birlikte soylulaştırma teriminin her ölçekte gerçekleşme olasılığını belirtmektedir (Loretta, Slater ve Wyly, 2008. s. 130).

Uysal (2017), kırsal alanlarda tarımsal üretim ve tarımdaki istihdamın azalması ile bu alanlara yapılacak olan yatırımların azalması, tarımsal üretim için kullanılan yapılar (tarla, bahçe, ahır, ağıl, depo, mandıra, değirmen gibi) ve kırsal nüfusa hizmet eden yapılar (okul, postane, sağlık tesisi, demiryolu istasyonu gibi) işlevlerini ve önemlerini kaybettiğinden söz etmektedir. Bu alanlara yapılan yeni yatırımlar – ulaşım altyapısı, turizm yatırımları, yeni konut üretimi gibi- soylulaştırma süreçlerine neden olabilmektedir. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri kırsalını ele alan araştırmalarda, devletin planlama kararlarının, konut politikalarının ve koruma kararlarının kırsal soylulaştırma süreçleri üzerinde önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Uysal, 2017).

Gotham (2005), tarafından öne sürülen ve kullanılan bir diğer soylulaştırma türevi “turizm soylulaştırması” olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizm soylulaştırması, bir mahallenin kurumsal eğlence ve turizm mekanlarının çoğaldığı, varlıklı ve kendine has özellikleri ile dikkat çeken bir yerleşim alanına dönüşme olarak tanımlamaktadır. Gotham (2005), turizmin büyümesinin konut alanlarındaki tüketim odaklı aktivitelerin önemini artırdığını ve bu şekilde cesaretlendirilmeyi teşvik ettiğini ileri

sürmektedir. Turizm soylulaştırmasının hem ticaret hem de konut alanlarında meydana gelmektedir. Yerel kurumlar, emlak sektörü ve küresel ekonomi arasındaki yeni kurumsal bağlantıları turizm soylulaştırmasıyla açıklanmaktadır (Loretta, Slater ve Wyly, 2008).

3.2 Türkiye’de Yaşanan Soylulaştırma Sürecinin Tarihsel ve Kavramsal Olarak İncelenmesi

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra soylulaştırma kavramını Türkiye’de yaygınlaştıran dönüşüm örnekleri, eskiyen tarihi kent merkezleri ve büyük kentlere göçlerle kentlerin çeperlerinde oluşturulan gecekondu bölgelerinde meydana gelmiştir. Ataöv ve Osmay’ın (2007) aktardığına göre, Türkiye’de soylulaştırma, 1950’lerden günümüze kentlerde gözlenen kentsel dönüşümün üç ayrı döneme göre farklılaşarak gerçekleşmiştir. Bu dönemlerden ilkinin Ataöv ve Osmay (2007), sanayileşme dönemi olan ekonomik politikaların geliştirildiği, 1950 ve 1980 yıllarını kapsayan ekonomik gelişme dönemi olarak tanımlamaktadır. Sanayileşmenin hızla geliştiği bu dönemde düşük gelirli gruplar, kırsal alanlardan kentlere göç ederek, kent çeperindeki boş alanlara yerleşmiş, gecekondu bölgelerinin gelişmesine neden olmuşlardır. Gecekondu bölgelerinde yapılan sağlıklaştırma çalışmaları, yüksek katlı yapılaşmaya neden olan yeniden yapılandırma veya yenileme çalışmaları şeklinde olmuştur. İkinci dönem, neoliberal yapılanma ve küreselleşmenin etkisinde gelişen 1980 ve 2000’li yılları kapsamaktadır. Sanayi alanlarının kent dışına taşınması beraberinde konut alanlarının kent merkezinin dışında yer seçmelerine neden olmuştur. Dönüşüm bu dönemde, kent içinde boşalan konut, sanayi ve kıyı alanlarının sağlıklaştırılması şeklinde olmakta ve tarihi alanların ise “soylulaştırmaya” konu olarak korunduğu belirtilmektedir. 2000’li yılları kapsayan son dönemde ise, dönüşümün yerel yönetim ve özel sektörün iş birliği ile geliştiği görülmektedir. Dönüşümün bir strateji olarak görüldüğü bu dönemde, kent parçalarının farklı kullanımlara dönüştürülmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. İkinci dönemde olduğu gibi, tarihi alanların soylulaştırılarak korunacak olduğu algısı bu dönemde de devam etmektedir (Ataöv ve Osmay, 2007).

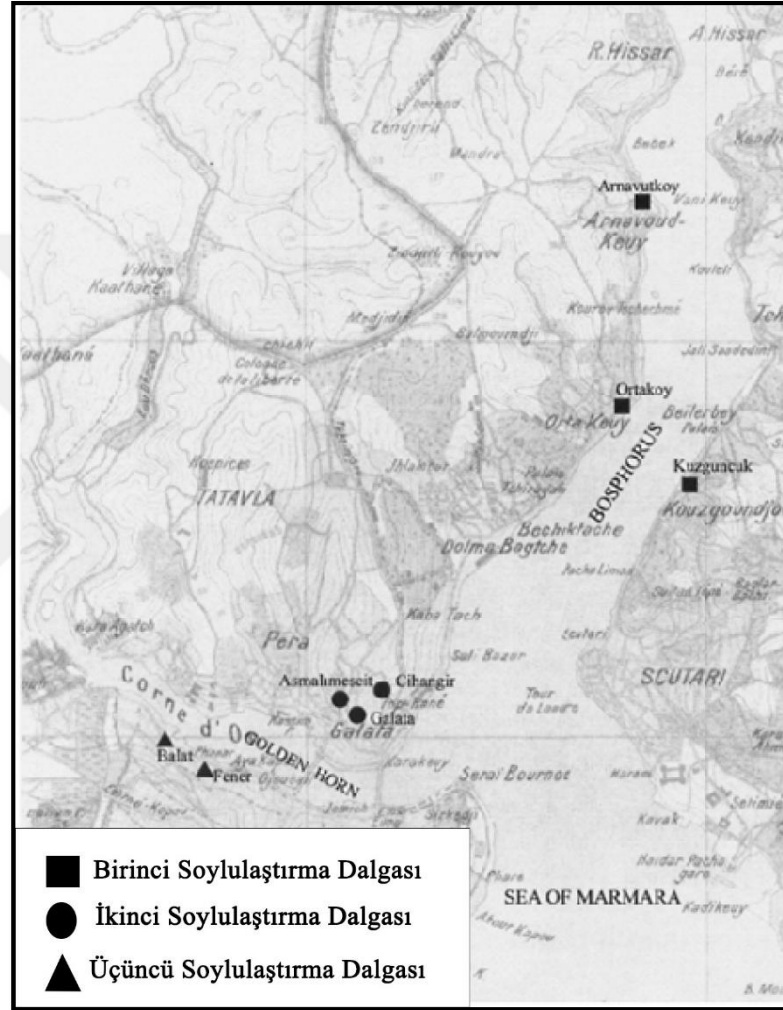
Türkiye’de soylulaşma süreci Dünya örneklerinin tarihsel olarak gerisinde ilerlemiş; fakat kavramın gerçekleşme ve ilerleyiş biçimi Dünya örnekleri ile benzerlik göstermektedir. Eskiyen tarihi merkezlerde gerçekleşen soylulaşma sürecini anlamak üzere Türkiye’de bu sürecin yaşandığı ya da etkilerin görüldüğü örnekler incelenmiş ve aktarılmıştır.

Türkiye’de yaşanan soylulaştırma sürecine, kentlerin tarihsel merkezlerinde olduğu gibi kırsal yerleşmelerde de rastlanmaktadır. Kentlerde yaşanan soylulaşmaya bezer bir süreç kırsal yerleşimlerde de yaşanmaktadır. Kırsal yerleşimlerde soylulaşmayı tetikleyen unsur ise, sürecin turizm odağında gelişmesi olarak gösterilebilir. Türkiye’de gözlenen önemli soylulaşma süreçleri kent ve kırsal yerleşim örnekleri olarak iki bölümde incelenmiştir.

3.2.1 Kentlerde Yaşanan Soylulaştırma Örnekleri

Türkiye’de ilk kentsel alanda gerçekleşen soylulaşma örneği olarak başkent Ankara gösterilebilir. Cumhuriyet’in ilanından sonra yeni bir başkent arayışına girilmesi 1923 yılında Ankara’nın başkent seçilmesi, imar faaliyetlerinin artmasına, Ankara’nın yeniden planlanarak düzenli gelişmesine ve dolayısıyla hem fiziksel hem de sosyo-kültürel açıdan gelişip dönüşmesine neden olmuştur. Ankara, başkent unvanı kazandıktan sonra büyük bir kentleşme sürecine girmiştir. Başkent kimliğini yansıtan mekânsal yeni bir düzene ihtiyaç duyulmuştur. Jansen planı ile başlayan dönüşüm süreci, 1950’lerde Ankara’nın göç almasıyla birlikte hızla gelişmiş, 1980 sonrasında ıslah imar planlarının uygulamaya konulması ve sonrasında başkent yaşam kalitesi yüksek ve sürdürülebilir bir kent olması için kentsel dönüşüm uygulamaları yapılmıştır (Ertaş, 2011). 1980’lerde yaşanan hızlı kentleşme, üretim sistemin değişmesiyle birlikte hizmet sektörünün gelişmesi, büyük kentlerin yoğun göç alması gibi önemli gelişmeler İstanbul’u etkilediği gibi Ankara’yı da etkilemiş kentsel yenilenme faaliyetlerinin mekânsal ve toplumsal etkileri Ankara’da da hissedilmiştir.

Dünya ekonomisindeki değişikliklere ve Türkiye'nin dış ticaret politikasındaki gelişmelere bağlı olarak, Türkiye'deki büyük kentler 1980'lerden itibaren bir dönüşüm sürecine girmiştir (Ergün, 2006). Bu dönüşüm süreci başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerdeki konut alanları ve kullanımında değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur.

Şekil 3.3 İstanbul'da soylulaştırmanın görüldüğü semtler (İslam, 2005)

Soylulaştırmanın Türkiye'deki önemli örnekleri, Şekil 3.3'de yer alan İstanbul şehrinin başta Cihangir, Galata, Ortaköy, Kuzguncuk, Fener-Balat gibi tarihsel nitelik taşıyan semtlerinde görülmektedir. İstanbul'un soylulaşan mahallelerinde yaşanan süreç her semt için farklılık göstermektedir (Şen, 2005). Kent merkezindeki

yerleşimlerin çöküntü alanları haline gelmesi sadece mekânsal nedenlere bağlı değil aynı zamanda ekonomik ve siyasal nedenlerle de açıklanmaktadır.

Şen (2011), Cihangir ve Galata gibi semtler tarihsel mimari ve boğaz ile Haliç görünümüne sahip olmaları aynı zamanda Karaköy-Galata çevresindeki iş alanlarının etkisinde olmaları, Kuzguncuk ve Arnavutköy semtlerinin birer eski Boğaz köyü olmaları ve zengin mimari dokuya sahip cazip bir konumda bulunmaları, Fener-Balat semtlerinin ise, cazip konumları ve mimari dokularındaki zenginliğinin yanı sıra Haliç gibi kentsel merkezde yer almalarının bu semtlerde yaşanan soylulaşma sürecinin gerçekleşme nedenlerini oluşturmaktadır. Bu semtlerin ortak noktaları, mimari özellikleri, fiziksel konumlarının cazibesi ile kent merkezlerinde olan canlılığa sahip olmalarıdır. Soylulaştırma sürecinin ortaya çıkardığı yeni kentsel aktör olan “yeni orta sınıfın” bu mekanlara olan ilgisinin artarak, köhneleşmiş-mutena olarak adlandırılan semtlere mimar, sanatçı, akademisyen, gazeteci, yazar gibi kültür-sanat alanında faaliyet gösteren veya ilgi duyan kesimin bu alanlarda yer seçmeye başladığı görülmektedir (Şen, 2011).

Soylulaştırılabilir alanların oluşumuna iki süreç yol açmaktadır. Bu iki süreci şu şekilde tanımlanabilir: soylulaştırılabilir konutların oluşumu ve kolayca yerinden edilebilecek ya da yer değiştirmeleri sağlanabilecek sakinlerin oluşumu (İslam, 2006).

İstanbul’da soylulaştırma örnekleri arasında yer alan, Cihangir, Kuzguncuk, Balat gibi semtlerin en önemli özelliği bu semtlerin Rum, Ermeni, Musevi azınlıklar tarafından kullanılıyor olması, tarihsel süreç içinde bu semtlerin boşaltılmış olmasıdır. Bu yerleşimlerde geçmişe duyulan özlem ve yerleşmelerin sahip oldukları “nostaljik kimlik” yeniden canlandırılmak istenmektedir (Yavuz, 2006). İstanbul’daki soylulaştırma sürecine konu olan yapı stokunun büyük bir bölümünün bu dönemlere ait olduğu anlaşılmaktadır. 1940’lara kadar yabancıların ve azınlıkların büyük bir bölümü, 19. Yüzyılın son döneminde var olan ekonomik fırsatların kaybedilmesiyle birlikte konutlarını terk etmişlerdir. Türkiye’nin 1950 sonrasında yaşanan hızlı sanayileşme ve kentleşme döneminin yaşanması İstanbul’un

Türkiye'nin kırsal kesiminden büyük göçler almasına neden olmuştur. İstanbul'a gelen göçmenlerin bir bölümü şehrin çeperinde kendilerinin inşa ettikleri "gecekondu"lara" diğer bir kısmı da kent merkezinde terk edilmiş azınlıkların boşalttıkları mahallelere yerleşmişlerdir. Bu bölgeye yerleşen göçmenler nedeniyle alanın sosyo-ekonomik ve kültürel seviyesinde bir düşüş, fiziksel dokuda bozulma ve eskimleri beraberinde getirmiştir. Köhneleşmeye başlayan bu mahalleler, 1980'lerde ucuz konut stokuna sahip, kolayca yaşayan sakinlerin yerinden edilebileceği soylulaştırma sürecine elverişli mekanlar haline gelmiştir (İslam, 2006).

İslam (2006), İstanbul'da soylulaştırma farklı mahallelerde farklı şekillerde üç dalga halinde görüldüğünü şu şekilde aktarmaktadır.

- Birinci dalga 1980'lerin başı sürecin bireysel girişimlerle şekillendiği dönem: Boğaz'da Kuzguncuk, Arnavutköy, Ortaköy
- İkinci dalga 1990'lar süreç yoğun kültür ve eğlence etkinlikleri çerçevesinde şekillendiği dönem: Beyoğlu'nda Cihangir, Galata, Asmalımescit
- Üçüncü dalga yakın dönem süreç daha organize bir şekilde hazırlanan kamusal yatırım projeleri üzerinden biçimlendiği dönem: Haliç'te Fener-Balat. Soylulaştırmanın etkileri semtler özelinde incelenmiştir.

Kuzguncuk Örneği

Birinci soylulaştırma dalgasının ilk örnekleri Kuzguncuk'ta görülmektedir. Kuzguncuk Rum, Ermeni, Yahudi azınlıklarının Müslümanlarla birlikte yaşadığı ahşap evlerin yoğun olarak yer aldığı bir bölgedir. 1950'lerin başında gayrimüslim nüfusun mahalleden ayrılmaya başlamasıyla yoğunluklarının azaldığı fakat, kültürel farklılaşmanın az da olsa devam ettiği bilinmektedir (Uzun, 2006).

1970'lerin sonunda Mimar Cengiz Bektaş'ın eski bir evi satın alıp yenilemesiyle birlikte sosyal ve mekânsal yenilenme başlamıştır. Cengiz Bektaş'ın Kuzguncuk'a taşınması ile birlikte bu mahalleye mimarlar, sanatçılar ve yazarlar ilgi göstermeye başlamışlardır. Eski mahalle ruhunun yeniden canlandırılması, Kuzguncuk örneğini

diğer semtlerden farklılaştırmaktadır. Sosyal ve mekânsal yenilenmenin olumsuz etkilerinin yaşanmaması, toplumsal ve mekânsal bütünlüğünün korunması, Kuzguncuk örneğinin önemini arttırmaktadır (Uzun, 2006).

Cihangir Örneği

Cihangir semti de Kuzguncuk gibi, 1960'lerden 1990'lara kadar düşük gelirli grupların yaşamını sürdürdüğü bir çöküntü alanı olarak tanımlanmaktadır. 1990'ların ortalarında Beyoğlu'nun canlanması ve İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılması ile değişim sürecinin başladığı belirtilmektedir (Ergün, 2006). Boğazı ve tarihi yarımada'yı gören bir konumda olması, kent merkezine olan yakınlığı, ulaşım kolaylığının bulunması, tarihi yapılarıyla kentin cazibe merkezlerinden biri konumundadır. Uzun'un (2006) aktardığına göre, Cihangir'i tercih eden iki grup bulunmaktadır. Birinci gruptaki kişiler evleri mimari tarzları, mahallenin merkezi konumda olması ve çevresel özelliklerinden dolayı tercih etmektedirler. Akademisyenler, mimarlar ve sanatçıların yer aldığı bu grup dokuyu koruyarak yenilemektedir. İkinci gruptaki kişiler ise, mahalledeki evleri düşük fiyatlara alıp, yenileyip tekrar satan veya kiralayan yatırımcılardır. Kâr amacı güden yatırımcıların mahalleye girmesi ile birlikte konut fiyatları artarak, alanın özgün kimliğinin bozulmasına sebep olunmuştur. 1990'ların ortalarından sonra, Cihangir'de konut fiyatlarında hızlı bir artış gözlenmiş ve üst-orta sınıfın yaşamını sürdürdüğü bir mahalleye dönüşmüştür. Cihangir'in kentin önemli vista noktalarına sahip olması, İstiklal Caddesi ve Taksim Meydanına yakın olması, ulaşımın rahat sağlanması gibi faktörler, üst-orta sınıfın Cihangir'i tercih etmelerini sağlamıştır.

Ortaköy Örneği

Ortaköy meydanı ve çevresinin belediye tarafından 1992 yılında düzenlenmesi ile üst gelir grubunun bu alana ilgisini arttırmış, meydan ve çevresinde sanat atölyeleri, kahveler, antika ve sanat pazarları kurularak günün her saati canlı olan bir mekan yaratılmıştır (Ergün, 2006). Soylulaştırılan Ortaköy semti, zaman içinde yoğun sermaye akışına maruz kalarak ikinci bir soylulaştırma süreci geçirmiştir. Üst gelir

grubunun, eğlence mekanlarının yoğunluğu, trafik sıkıntısı, otopark sorunu, gürültü yoğunluğunun fazlaşması gibi nedenlerle semti terk etmişlerdir (Uysal, 2006).

Galata Örneği

İstanbul'un en eski tarihi yerleşim merkezlerinden biri olan Beyoğlu ve çevresinin (Galata- Pera) boşalması sonucu, bu alanda yer alan konutların yerini ticaret birimlerine, küçük imalathanelere bırakmış ve burada yaşayan nüfus bu merkezi terk etmek zorunda kalmıştır. İstanbul'a kırsal alanlardan gelen göçmenler bu alanlara yerleşmiştir. Burada toplumsal sorunların da baş göstermesiyle birlikte, bu alanlar çöküntü alanları haline gelmişlerdir. Galata'da soylulaştırmayı hızlandıran girişimleri Şen (2005), Beyoğlu Projesi, Galata Kulesi ve Çevresi Bölge Düzenleme Projesi (1987) ve Güzel Beyoğlu Projesi (2001) olarak göstermektedir.

Galata'da soylulaştırma ilk olarak 1980'lerin sonlarında görülmeye başlanmıştır. Mimarların ve sanatçıların estetik ve mimari özelliği olan, fakat kullanılmayan yapıları satın alması veya kiralaması ile başladığı belirtilmektedir (Ergün, 2006). İslam'ın (2006) aktardığına göre, Galata'da soylulaştırma çok yavaş ilerlemektedir ve soylulaşma belirtileri mahallenin belirli bölgelerinde görülmektedir. Galata'da soylulaşma, konutların dış görünüşüne olumlu yansımış, sosyal açıdan bir dönüşüm meydana getirmemiştir.

Asmalımescit Örneği

Asmalımescit semti de tıpkı Galata gibi aynı mekânsal sorunları yaşamıştır. 1980'li yıllarda ticaret sektöründe yaşanan sorunlar, bu alanda yaşayanları konut kiralari daha düşük olan Tünel'de yer alan tarihi konutlara yerleşmeyi teşvik etmiştir. Sanatçıların yoğun olarak yaşadığı bölgede sanat galerileri, resim atölyeleri giderek artmaya başlamıştır. Bu durum Asmalımescit'te kaliteli kafe, restoran ve barların sayısının hızla arttığı bir bölge haline getirmiştir. Giderek canlılığını arttıran bu semt, ticari hareketliliğin artması ile birlikte, üst gelir grubunun ilgi gösterdiği bir bölge halini almasına sebep olmuştur. Depoların, atölyelerin, düşük fiyatlarda oturan

sakinlerin yerini, yüksek bedellerle kiralanen yapılara sanatçılar taşınmaya başlamıştır (Ergün, 2006). Asmalımescit'te mesken alanlarının yerine, yaşam alanının yer aldığı ve hizmet sektörü ağırlıklı bir yerleşim olduğu belirtilmektedir. İnce (2006), eğlence mekanlarının yoğun olarak yer aldığı bu bölgede, yöre sakinlerinin, sokakları restoran, kafe ve eğlence mekanlarına ait masaların kapadığı, gürültünün sabahlara kadar devam ettiği bir mahallede yaşamak istemediklerini aktarmaktadır.

Fener-Balat Örneği

Fener ve Balat mahallelerinin, Tarihi Yarımada'nın Haliç tarafında yer alması, 19. ve 20. yüzyıla ait iki-üç katlı yapılardan oluşması, birinci soylulaştırma dalgasının gerçekleştiği mahalleler ile aralarında benzer özellikler yaratmaktadır (İslam, 2006). Fakat bu semtler, mimari dokusu ve konut kalitesi açısından diğer örneklerle kıyasla daha basit yapılara sahiptir. Konutlardaki bozulma durumu diğer soylulaşan mahallelere oranla daha fazla olması, yenileme çalışmalarını daha maliyetli hale getirmektedir (Şen, 2005). 1985 yılında İstanbul'un UNESCO Dünya Kültür ve Doğa Mirasını Koruma Sözleşmesi'ne dahil olmasıyla birlikte, bir kentsel koruma projesi olarak hayata geçirilen Fener- Balat Rehabilitasyon Projesi, bölgede tarihi değer niteliği taşıyan 200 konutun restore edilmesini ve mahallede yaşanan düşük gelirli grupların sosyal bütünleşmesini sağlamak amaçlanmıştır (Uzun, 2006). Fatih Belediyesi ile Avrupa Komisyonu'nun birlikteliğinde yürütülen restorasyon çalışmalarının yerini kamu-özel sektör iş birliğinin alması ile bölgede yaşanacak olan dönüşüm 5366 sayılı yasaya dayandırılarak, alanlar bu kapsamda 2006 yılında yenileme alanı olarak ilan edilmiştir (Bayhan, 2012). Proje kapsamının ilk etapta toplum yararına yapılan çalışmalar zaman içinde yerel sakinleri yerinden eden bir durumla sonuçlanmaktadır.

Sulukule- Tarlabası Örnekleri

Dördüncü dalga olarak nitelendirilebilecek olan Sulukule Projesi, yenileme projelerinin içinde ekonomik kalkınmanın ön plana çıktığı ve yatırımcıların bu

projedeki önemi en üst seviyededir (Şişmanyazıcı ve Yıldız, 2010). Sulukule ve Tarlabası'nda yaşanan soylulaştırma süreci, yatırımcıların riskli bulunduğu ve yatırım yapmaktan kaçındıkları bölgelerin doğrudan devlet müdahalesi ile sermaye adına güvenli hale getirilmesine bir örnek olarak gösterilmektedir (Sönmez ve Geniş, 2013). Sulukule örneğinde kamu-kamu (Belediye-TOKİ), Tarlabası örneğinde ise kamu-özel sektör (Belediye-Büyük Sermaye) ortaklığı ile sit alanlarında geliştirilen kentsel dönüşüm projelerinden oluşmaktadır (Derviş ve diğerleri, 2009). Neslişah (Sulukule) ve Hatice Sultan Mahalleleri Kentsel Dönüşüm Projeleri kapsamında projenin ilk adımı atılmıştır (Belge ve Çeker, 2015).

Romanların yaşadıkları bölgelerde ekonomik ömrünü tamamlamış, köhneleşmiş, deprem durumunda yıkılma riski olan sağlıksız yapıların iyileştirilerek topluma kazandırılması projenin hedeflerindendir. Fakat proje kapsamında yıkılan ve yeniden yapılan, bölgenin kültürel yapısını yansıtmayan yeni yapılar, bu alandaki sosyal yaşamı bütünüyle değiştirmeye başlamıştır. 2005 yılı içerisinde çıkarılan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması” hakkındaki kanun, tanıdığı yeni kamulaştırma yetkileriyle yerel yönetimlere ada bazında proje geliştirme olanağını sunmaktadır (Derviş ve diğerleri, 2009). Projenin hayata geçmesiyle birlikte proje alanında emlak değerlerinde artış görüleceği, yerel halkın desantralizasyonu ile sonuçlanacak olan soylulaşma süreci başlamaktadır. Emlak değerlerindeki artışın bölgede yaşayan yerel Roman halkı tarafından değerlendirilerek, mülklerini kar etmek amacıyla satmalarına neden olmuştur.

Tarlabası ise, 1800'lerde mütevazı kagir yapılardan oluşan konut alanlarının yer aldığı Levanten nüfusun yaşam alanıdır. 1950'lerde Anadolu'dan İstanbul'a göç eden kırsal nüfusa ev sahipliği yapan bir semt konumundadır. 1980'lere kadar tarihi konutların yoğun ve yanlış kullanımı, konut kullanımı terk edilerek, imalathane ve depo kullanımının yaygınlaşması, yoksul olan nüfusun yerini daha yoksul olan kesimin alması, Tarlabasını çöküntü alanına dönüştürmüştür. 1980'li yıllarla birlikte Tarlabası Bulvarı'nın açılmasıyla birlikte, Tarlabası Beyoğlu'ndan ayrılarak, kendi içine kapalı bir bölge haline gelmiştir. Kendi içine kapalı, dezavantajlı grupların

burada yaşadığı ve güvenliksiz bir bölge olarak anılmaya başlanan, fiziksel olarak bakımsızlığa ve kendi kaderine terk edilmiş bir bölge profili çizmektedir. Tüm bu sorunların neticesinde, zaman içinde bu bölgede arsa ve konut fiyatları düşerek yatırımcılar için cazip bir bölge haline gelmiştir. Tarlabası semtindeki değişimler, Tarlabası Yenileme Projesi ile 9 yapı adasında, 20.000 metrekaarelik alandaki, 188'i tecilli 269 binanın, sokakların ve tüm altyapının yenilenmesini amaçlamaktadır. Tarlabası semtini bu bölgeden başlayarak İstanbul'un tarihi alanları içinde en prestijli ofis, otel ve konut alanı haline dönüştürmek istenmektedir. (Dinçer, 2009).

İslam (2009), soylulaştırma kavramına bir örnek de sokak ölçeğinde vermektedir. İstanbul Beyoğlu'nda Galatasaray Lisesi'nin arka tarafındaki bir sokakta yer alan binaların 2004 yılında toplu satın alınarak sokağın restoran ve barlardan oluşan bir çekim merkezi yaratma projesi ile soylulaştırmanın ilk kez sokak ölçeğinde gerçekleştiğini aktarmaktadır. Sokak ile birlikte dönüşüm sokağa verilen adında da gerçekleşerek Cezayir Sokağı adının yerini Fransız Sokağı olarak değiştirildiğini belirtmiştir (Derviş ve diğerleri, 2009). Yapılan bu müdahaleler sokağı kamusal bir alandan özel bir alana dönüştürmektedir. Kamunun kullanımına sunulan diğer sokaklardan farklılaştırılarak, toplumun her kesiminin kullanabileceği sokak algısından koparılmasına neden olmaktadır.

Özetle, 1980 sonrasında neoliberal politikaların etkisiyle kentsel mekanda dönüşümler meydana gelmektedir. 1980'li yıllardan itibaren Dünya'da ve Türkiye'de mekansal dönüşüm iki temel üzerinde yükselmektedir: neoliberal politikalar ile devlet ve özel sektör arasındaki ilişkilerin yeniden canlanması ve kentsel alanlarda üst sınıfların çıkarlarına yönelik düzenlemeler yapılması ile kentsel mekanı pazarlanabilir bir nesne, meta haline getirerek, kentlerde sermaye birikiminin sağlanması, kentte yer alan kamusal mekan varlığının azaltılması şeklindedir. Sermaye birikiminin kentlerde yoğunlaşması, üretim ve tüketim ilişkilerinin değişmesi, kentlerde yeni mekânsal alanlar yaratılması, mekânsal ayrışmaların ortaya çıkmasına, ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Sönmez ve Geniş, 2013).

Kurtuluş'un (2006) belirttiği gibi kent, semt, mahalle gibi ölçekler sadece fiziksel ve demografik olarak ölçülebilen sayısal büyüklükler değil, belli bir tarihsel dönemde, belirli toplumsal sınıfların tarafından belirli maliyetler ödenerek "sosyal olarak kurulmuş" ölçeklerdir. 1950'li yıllardan itibaren Anadolu'dan yoğun göç alan başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerin, kentlerin ulaşımı zor, olumsuz ve sağlıksız çevre koşullarına sahip bölgelerine (İstanbul boğazı sırtları, eski sayfiye yerleşimlerinin sırtları, kent içi çöküntü alanları gibi) yerleşen kırsal göçmenler, kentin eski ve yeni mülksüzleri ile giderek gelir kaybeden ve bu alanlara yerleşen alt-orta sınıflar, bu alanlarda hayatlarını sürdürmeye çalışırken, ucuz konut stoku olarak görülen ve değerlendirilen bu alanların metalaşmasının önündeki en büyük engel olarak görülmektedirler (Kurtuluş, 2006). Rantın arttığı bu bölgelerde, rant artışını karşılayamayan bölge sakinleri, yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Sosyal ve mekânsal ayrışmayı tetikleyen soylulaştırma süreci köhneleşmiş eski kent merkezlerindeki sorunları çözmek yerine bu alanlarda sosyal ve mekânsal dönüşüme sebep olmaktadır.

Dünya literatüründe son yıllarda tartışılmaya başlanan tatil bölgelerinde ev kiralama platformları ve Erasmus kapsamında gerçekleştirilen uluslararası öğrenci değişim programları yeni bir soylulaştırma sürecinin başlamasına sebep olmuşlardır. Bu platform ve programlarla kente kısa süreli de olsa giriş yapan "yeni kentsel turistler" ziyaret süreleri içinde kent üzerinde kalıcı etki bırakmaktadırlar. Yeni kentsel turistlerin, tercih ettikleri kentlerdeki konut alanlarında değişim ve dönüşümü hızlandırarak, konut ve kullanıcı sayılarının artmasına, uzun vadede yerel sakinleri yerinden ederek soylulaşmaya sebep olmaktadır. Amerika ve birçok Avrupa kentinde yaşanan airbnb kullanımındaki artışın, kentin kullanıcılar tarafından tercih edilen bölümünde yeni bir sosyal coğrafya yarattığı soylulaştırmanın, farklı bir biçimde karşımıza çıkmasını sağlamaktadır. Amerika ve Avrupa ülkelerinde örnekleri görüldüğü gibi İstanbul'da da bu sürecin etki ettiği alanların (Kadıköy Rasimpaşa Mahallesi) olduğu bilinmektedir (Uzgören ve Türkün, 2018).

3.2.2 Kırsal Yerleşimlerde Yaşanan Soylulaştırma Örnekleri

Literatürde soylulaştırma kavramını tanımlanırken; soylulaştırmanın, kentin değerini kaybeden tarihi kentsel konut dokusunun yer aldığı bölgelerde başladığına sıkça işaret edilmektedir. Bu alanlarda dönüşüm fiziksel olarak gerçekleştirilirken hem ekonomik hem de sosyal değişimi de beraberinde getirmektedir.

Soylulaştırmanın gerçekleştiği mekanların en önemli ortak özelliği; tarihsel geçmişi olan, kültürel ve sosyal aktiviteleri barındıran, kentsel olanaklara yakın olmasıdır. Kültürel sermaye birikiminin sağlanmasına, toplumsal sınıf ve statülerin belirlenmesinde önemli bir etken oluşturmaktadır. Soylulaştırma sürecini yaşayan bu mekanlar, tarihsel kimlik önemini yanı sıra, kültürel ve sosyal sermaye birikimini sağlamayı amaçlayan orta ve üst sınıfın yerleştiği ve tüketim sürecini gerçekleştirdikleri alanlardır. Yaşanan bu sürecin neticesinde, alanın ilk sahibi olan yerel aktörler süreçten olumsuz yönde etkilenmektedir (Koç, 2015).

Soylulaştırmayı, tarihi kent merkezlerinde gerçekleştiği gibi, tarihi kırsal yerleşimlerde de gözlemlenmektedir. Kırsal alanların, kentlere göre yaşam koşullarının daha uygun ve ekonomik olması kentlerden kırsala doğru göçün artmasına neden olmuştur. 19. yüzyılda kırsal alanlara kentliler tarafından yerleşilmeye başlandığı bilinmektedir. Kırsal alanların soylulaştırma süreci, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa kırsalını etkilemiş ve birçok araştırmaya konu olmuştur. “Kentli yeni orta sınıfın kırsalı sömürgeleştirilmesi” olarak tanımlanan bu süreçte, kentte yaşanan soylulaştırma sürecine paralel bir süreç izlenmektedir. Kırsal alanlarda yaşanan nüfus kaybı nedeniyle konutlar boş olarak eskimeye terk edilmiş, nüfus yetersizliği nedeniyle işlenemeyen tarım arazileri işlevsiz hale gelmiş böylece, orta ve üst-orta sınıf kentliler tarafından daha kolay elde edilebilir duruma gelmiştir. Mülkiyetin hızla el değiştirildiği kırsal yerleşimlerde, mekânsal değişimin yanında sosyo-ekonomik yapıda da değişimi beraberinde getirmiştir (Uysal ve Sakarya, 2013).

Kırsal alanlarda var olan konutların restorasyonu, bakım ve yenileme çalışmalarının yanı sıra, yeni konut üretiminde de artışın gözlendiği, oluşan taleple birlikte konut, arsa ve arazi fiyatlarında artışa neden olmuştur. Oluşan bu yeni düzen ve fiyatlardaki artışlar yerli nüfus alım gücünü etkilemiştir (Yenigül, 2016).

Kırsal alana yerleşen yeni nüfusun sosyo- ekonomik profili, yaşam biçimleri ve tercihleri ile konutlarında geçirdikleri süreler kırsal yaşamı etkileyen unsurlardır. Geleneksel yapı stokunun, yeni gelenler tarafından yenilenmesi, ikinci konut talebini karşılamak üzere yapılan yeni konutlar, geleneksel yapı ve çevreye uygun olmayan peyzaj düzenlemeleri ile birlikte mekânsal ve kültürel bir takım değişime neden olmaktadır. Bu yaşanan süreç ile birlikte, ortaya geleneksel yerleşime uyumlu bir görünüm ile kente özgü yaşam alışkanlıklarının birleştiği yeni bir yerleşim alanı ortaya çıkmakta ve geleneksel tarihi doku ve kırsal peyzaj bir dekor haline gelmektedir (Uysal ve Sakarya, 2013).

Hem kırsal hem de kent içinde yaşanan turizm faaliyetindeki gözlenen artışlar, geleneksel tarihi dokuya sahip olan yerleşimlerin yaşadıkları değişim ve soylulaştırma süreçlerini etkilemektedir. Tarihi konut dokusuna sahip olan yerleşimlerin sahip oldukları özgün konut dokusu, peyzajı, tarihsel ve kültürel özellikleri bu alanlara olan talebi arttırmaktadır. Deniz, kum, güneş turizminin yanı sıra gelişen kültür turizmi keşfedilmemiş ve daha az popüler olan alanların alternatif turizm durakları olarak değerlendirilmesini sağlamıştır. Özellikle, doğal ve kültürel değere sahip olan kırsal yerleşimin de avantajlarına sahip, Akdeniz ve Ege Bölgesi'nde yer alan alternatif kıyı alanlarında kültür turizminin yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bölgeler, sahip oldukları tarihi ve doğal özellikleri nedeniyle ön plana çıkmaktadırlar.

Ege ve Akdeniz kıyılarında küçük kırsal yerleşim olarak hüküm süren bölgeler, sahip oldukları geleneksel mimarisi, tarihi dokusu, doğası ve kültürel değerlere sahip olmaları nedeni ile kültür turizmi açısından potansiyeli yüksek alanlar olarak değerlendirilmektedir. Bu alanlarda, kültürel kaynakların bir çekicilik yarattığı bilinmekte ve bu kültürel değerler de toplumsal yaşam tarzını belirlemektedir.

Toplumsal yaşam tarzının şekillendirdiği mekan, bu alanlarda üretilen geleneksel mimari, sanat eserleri, el sanatları, kültürel ürünler, yöre iklimi, geleneksel yemekler, spor faaliyetleri gibi yöreye özgü özelliklerin turizm aracılığıyla pazarlanmasına neden olmaktadır.

Literatür incelendiğinde, son 10-15 yıl içerisinde turizm potansiyeli taşıyan kırsal alanların geçirdiği mekânsal, fiziksel ve sosyo-ekonomik dönüşümünün incelendiği araştırmaların sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Adatepe-Yeşilyurt ve Selimiye örnekleri bu kapsamda incelenen örneklerdendir. Hem tarihi doku hem de doğal ve kültürel özellikleri bakımından zengin çeşitliliğe sahip olan bu yerleşimler, tezin de konusu olan Alaçatı yerleşimine geçirdikleri süreç yönünden benzerlik göstermektedirler.

Selimiye Örneği

Selimiye örneği; Muğla ilinin Marmaris ilçesine bağlı bir yerleşme olup, arkeolojik ve doğal sitlerle çevrili eğimli bir arazide konumlanmış bir iç liman yerleşimidir. Bu iç limanın koya gelen teknelerle birlikte keşfedilmesi, bu alana bir marina yapımını sağlayarak, yörenin tanınırlığını arttırmıştır. 1970'li yıllarda turizm sektörü ve ikinci konut talebinin artmasıyla birlikte, geçimini zeytin ve badem ürünleri başta olmak üzere tarıma dayalı sağlayan Selimiye'nin, turizm merkezli bir ekonomiye geçiş yaptığı belirtilmektedir. Yaşanan bu değişimin, Selimiye yerleşiminin dokusunu, kırsal mimarisini ve aynı zamanda sosyo-kültürel yaşam biçimini de etkilemiştir. Kıyıda yer alan kaçak yapılaşmalar sorunu, bu sorunu aşamayan yerliler ve sonuçta bu sıkıntıyı karşılayabilecek ekonomik güçte olan turizm işletmelerine devredilmesi, yerel halkın kullanımına uygun olarak yaptığı tek katlı açık mekanların çoğunlukta olduğu yapı stilinden ekonomik açıdan günümüz şartlarına uygun betonarme yapılara dönüşmesi ile ikinci konutların artması ve turistik tesislerin yöre de çoğalması, turizm merkezli yaşanan dönüşümün mekanın fiziksel yapısındaki değişimi gösteren unsurlardır (Yörür ve diğerleri, 2018).

Adatepe ve Yeşilyurt Örnekleri

Adatepe- Yeşilyurt örneği incelendiğinde; Çanakkale iline bağlı olan Adatepe ve Yeşilyurt köylerinin tarihi antik çağlara kadar uzanan birçok kültüre ev sahipliliği yapan Rum köyleri oldukları görülmektedir. Tezin konusu olan Alaçatı yerleşimi gibi Rumlar, Türkmenler ve Yörüklerin iskan edildiği bu yerleşimler de mübadele yerleşimleridir. Kıyı yerleşimi olan bu köyler, deniz ile kırsal yerleşim arasında zeytincilik yaparak geçimlerini sürdürmektedir. 1970’li yıllarda turizm faaliyetlerinin artmasıyla birlikte, Adatepe ve Yeşilyurt köylerinin etrafındaki antik Assos kentinin turizm destinasyonu haline gelmesi, Küçükkuyu ve Altınoluk sahil yerleşimlerinin tercih edilmeye başlaması ile yörenin tanınırlığı artmıştır. Küçük köy yerleşimlerinde sıkça gözlemlenen köy nüfusunun daha büyük ve iş imkanının daha fazla olduğu kente göç etmesi sebebiyle nüfus hareketliliğinde bir düşüş meydana getirmiştir. Tarihsel geçmişinin zenginliği, farklı din ve kültürlere ev sahipliliği yapmış olması, bu köylerin zengin kültürel peyzaj ve mimariye sahip olduğunu işaret etmektedir (Uysal ve Sakarya, 2013). Uysal ve Sakarya’nın çalışmasına göre Adatepe ve Yeşilyurt köylerinin dönüşümü, 1980’li yıllarda İstanbullu sanatçı ve akademisyenlerden oluşan küçük bir grubun yöreyi keşfetmesiyle başlamaktadır. Adatepe’de terk edilmiş Rum evlerini satın alınarak, yörenin kentsel sit ilan edilmesine katkı sağlanmıştır. Fakat çalışmadan elde edilen bilgilere göre, bu koruma kararının yerleşmedeki el değiştirmeleri kolaylaştırdığı, eski taş evlerin onarımını ve restorasyonunu karşılayamayan yerli halkın evlerini terk etmek zorunda kaldığı, boş kalan ve değersizleşen bu yapıları kentlilerin satın aldığı belirlenmiştir. 1997 yılında eskiden eğitim amaçlı kullanılan bir yapının (Hünnap Han) restore edilerek butik otele dönüştürülmesi, ardından kafe, restoran, hediyelik eşya dükkanlarının açılması ile Adatepe’de turizm faaliyetlerini arttırmıştır. Adatepe’de yaşanan bu değişim ve dönüşüm süreci komşusu olan, Yeşilyurt köyünü de etkilemiştir. Yeşilyurt köyündeki süreç, Adatepe köyünden daha yavaş ilerlese de sürecin ilerlemesinde benzerlikler söz konusudur. 1985 yılında köy hayatını sürdürme amaçlı bankacı bir grup tarafından keşfedilen Yeşilyurt’a, 1990’lı yıllarda köye geri dönen bir yerli girişimci tarafından ilk butik otel açılmıştır. Bu adımın ardından çalışmaya göre, 12 butik otel açılmış ve 2 otel inşaatının sürdüğü belirtilmiştir. Bu iki köyün popülerliğini arttıran

diğer bir unsur olarak köylerin dizi ve sinema sektöründe kullanılmış olması gösterilmektedir. Tüm bu yatırımlar sonucunda, fiziksel ve sosyal çevre değişmiş, yerel halk ise bu kalkınmadan en az payı almıştır (Uysal ve Sakarya, 2013).

İlerleyen bölümlerde detaylı olarak anlatılacak olan Alaçatı yerleşiminin, bu bölümde örneklendirilerek anlatılmaya çalışılan, tarihi, doğal ve kültürel dokuya sahip özellikle küçük kırsal nitelikli kıyı yerleşimlerinin yaşamış olduğu soylulaştırmaya benzer bir süreç yaşamıştır. Doğal ve kültürel zenginlikleri açısından değerli olan deniz ile kırsal yerleşim niteliklerinin sentezlendiği yerleşimlerde bu avantajı kullanan özellikle İstanbullu yatırımcı, sanatçı, akademisyenler tarafından ilgi görmektedir. Soylulaşma süreci, sadece kentsel nitelikli tarihi dokularda değil, kırsal özellikli kıyı yerleşimlerinde de örnekleri ile karşılaşılmaktadır. Turizm sektörünün önderliğinde, yerleşimin tarihi ve mimari dokusu, doğal güzellikleri, kültürel değerlerinin sürdürülebilirliği noktasında çalışmaların farklı yönlerde ilerlediği ve neticelerinin yerleşimi bir soylulaştırma sürecine sürüklediği gözlemlenmektedir. Türkiye’de yaşanan soylulaştırma, İstanbul merkezli örneklerle verilse de İstanbullular sadece İstanbul’u soylulaştırmakla kalmayıp, tarihi kırsal yerleşimlere de yayılarak bu alanları da sürecin bir parçası haline gelmesine katkıda bulunmuşlardır. Tezin ilerleyen bölümlerinde Alaçatı’nın yaşadığı süreç anlatıldıkça İstanbul’un tarihi semtlerinde yaşanan süreçler ile kırsalda Adatepe-Yeşilyurt ve Selimiye örnekleriyle olan benzerliği dikkat çekecektir.

BÖLÜM DÖRT

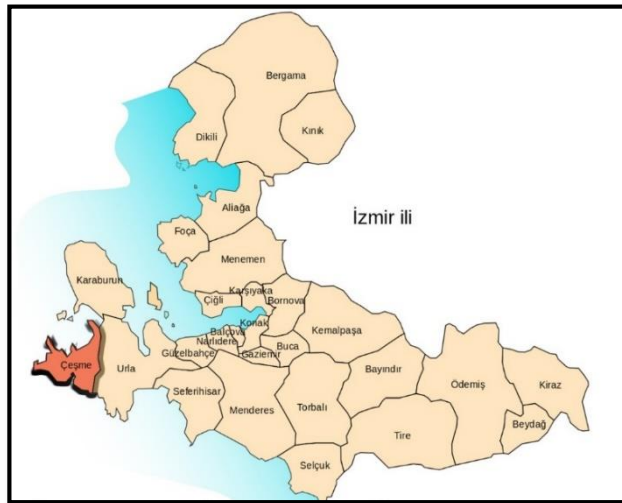
ALAÇATI'DA YAŞANAN SOYLULAŞTIRMA SÜRECİNİN TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASINA ETKİLERİ

4.1 Alaçatı'nın Konumu ve Doğal Yapı Özellikleri

Alaçatı tarihi değerleri, konumu ve dolayısıyla sahip olduğu doğal özellikleri ile ön plana çıkan bir yerleşim durumundadır. Sörfe elverişli hakim rüzgarı, denizi ve tarihi dokusu Alaçatı'ya değer katan özellikler arasındadır. Çalışmanın bu bölümünde araştırma alanı olarak belirlenen Alaçatı'nın doğal ve fiziki yapı özellikleri aktarılacaktır.

4.1.1 Coğrafi Konum

İzmir ilinin Çeşme ilçesine bağlı bulunan Alaçatı, İzmir'in en önemli turizm destinasyonlarından biridir (Şekil 4.1). İzmir'in batısında Çeşme Yarımadası'nda yer alan Alaçatı, kuzeyinde Ilıca koyu ile güneyinde yer alan Alaçatı Körfezi'nin tam ortasında konumlanmıştır. Çevresi turizm merkezleri ile çevrili olan Alaçatı'nın yüzölçümü 55 km² ve yerleşmenin deniz seviyesinden yüksekliği 16 metredir. Alaçatı İzmir merkeze 70 km, Çeşme merkeze ise 7 km uzaklıkta yer almaktadır. Alaçatı nüfusu ise 2017 TÜİK verilerine göre 9745 olarak belirlenmiştir.

Şekil 4.1 Çeşme ilçesinin İzmir ili içindeki konumu (İzmirde, 2019)

Alaçatı belediye teşkilatı 1873 yılında kurulmuştur. Alaçatı Belediyesinin, 1882 yılında kurulan Çeşme belediye teşkilatından daha önce kurulduğu bilinmektedir. Fakat, 2014 yılında 6360 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu çerçevesinde Alaçatı belediyesi kapatılarak, Çeşme Belediyesi'ne bağlanmıştır. Alaçatı idari olarak İzmir'in Çeşme İlçesi'nin bir mahallesi durumundadır.

4.1.2 İklimsel Özellikler

Alaçatı yerleşimi tipik Akdeniz iklimi özelliklerini taşımaktadır. Yazları oldukça sıcak geçiren Alaçatı, kışları ise ılık ve yağışlıdır. Yaz aylarında sıcaklık ortalaması 30° c ve üzerine ulaşırken deniz suyu sıcaklığı 17-24° C olmaktadır. Kışın ise sıcaklık 10-15°c olarak ölçülmektedir. İklimsel koşullar açısından ideal bir yapıda olması turizm aktiviteleri açısından Alaçatı'yı önemli turizm yerleşmeleri arasında yer almasını sağlamaktadır.

Alaçatı için en önemli iklimsel faktörlerden biri de rüzgardır. Sahip olduğu hakim rüzgar sayesinde hem turizm hem de enerji alanında yerleşimi ön plana çıkarmaktadır. Nisan ve ekim aylarında Alaçatı ve Ilıca yerleşimleri gerence adı verilen rüzgarı almaktadır. Bu rüzgar, Eski Gerence Köyü yönünden estiği için bu isimle anılmaktadır. Rüzgar yerleşime kuzey yönünden esmekte olup bol oksijenli ve iyotlu yapısıyla da temiz bir ortam sağlamaktadır (Gezgin, 2012). Ayrıca yerleşimde kuzey rüzgarı olan poyraz ile güneyden esen ve kışın ısıtıcı özelliği bulunan lodos da hakim rüzgarlar olarak görülmektedir.

Geçmişten günümüze rüzgar enerjisinin Alaçatı yerleşimi için büyük bir önem taşıdığı görülmektedir. 19. yüzyılda bölgenin en yüksek tepesinde inşa edilen yel değirmenleri un öğütmek amacıyla kullanılmıştır. Yel değirmenlerinin, Alaçatı'nın sembolü olması sebebiyle de ayrıca bir öneme sahiptir. Şekil 4.2'de bir parçası görülen, İzmir- Çeşme otoyolu Alaçatı ayrımına yaklaşırken görünür hale gelen rüzgar tribünleri hem enerji kaynağı olarak fayda sağlamakta hem de Alaçatı'ya yaklaşıldığının bir habercisi niteliğindedir. Alaçatı'daki ilk rüzgar santrali Germiyan köyünde yapılmıştır. Alaçatı'da kurulan enerji santralleri 23.20 MWe kurulu gücü ile

ortalama 18.818 kişinin tüm elektrik enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Alaçatı’da yer alan Alaçatı Ares Rüzgar Enerji Santrali, Türkiye’nin 152. büyük rüzgar enerji santrali, diğer rüzgar santrali olan Alaçatı Rüzgar Enerji Santrali ise Türkiye’nin 120. büyük rüzgar enerji santrali olma özelliği taşımaktadır (www.enerjiatlası.com, 2018).

Şekil 4.2 Alaçatı rüzgar tribünlerinden bir görüntü (Kişisel arşiv, 2016)

Hakim rüzgarın Alaçatı için bir diğer sunduğu avantaj rüzgar sörfüdür. Alaçatı’yı kentsel dokusunun yanı sıra rüzgar sörfüyle de turizm sektörü açısından belirli bir konuma taşımaktadır. Alaçatı’nın sörf merkezi haline gelmesinde rüzgarın esiş yönü ile birlikte dalgaların rüzgar ile aynı yönde ve dengeli olması etkindir. Alaçatı ve rüzgarının sörf elverişli olduğunun 1990’lı yıllarda keşfedilmesiyle birlikte hızla gelişen sörf yatırımları söz konusu olmaktadır. Alaçatı’nın güneyinde yer alan, Yumru Koyu ve Çark Plajı rüzgâr sörfü için en uygun konumda bulunmaktadır. Çark Plajında 1993 yılında Türkiye’nin ilk sörf okulunun açılmasıyla birlikte ulusal ve uluslararası alanda Alaçatı’nın ünü duyulmaya başlamıştır. 2007 yılından itibaren Windsuf Dünya Kupası’nın bir ayağının Alaçatı’da yapılmaya başlaması, dünyanın en iyi sörfçülerini bir araya getiren bir organizasyon olması sebebiyle uluslararası medyada yer almasını sağlamaktadır.

4.1.3 Ulaşım Bağlantıları

Alaçatı yerleşimine ulaşım iki ana akstan sağlanmaktadır. Şekil 4.3'te gösterilen 1997 yılında İzmir- Çeşme otoyolunun tamamlanmasıyla birlikte ulaşım ağırlıklı olarak otoyol üzerinden sağlanmaya başlamıştır. Bir diğer ulaşım aksı olan İzmir- Çeşme Karayolu, otoyolun hizmete girmesiyle birlikte alternatif bir güzergâh olarak değerlendirilmektedir. Alaçatı'ya otoyol üzerinden giriş Atatürk Bulvarı'ndan sağlanmakta, Bulvar Rıza Ertan Caddesi (Çamlık Yol) ile Ilıca yerleşimine uzanmaktadır. İzmir üzerinden havayolu ulaşımı ile Adnan Menderes Havalimanı'ndan otoyol üzerinden Alaçatı'ya ulaşım sağlanmaktadır.

Şekil 4.3 İzmir- Çeşme ulaşım bağlantıları (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017)

4.1.4 Demografik Yapı

Alaçatı yerleşimi tarihi boyunca birçok nüfus hareketliliği yaşamıştır. Farklı kültürlerle ev sahipliği yapan Alaçatı'nın günümüze kadar taşınan tarihsel ve kültürel değerleri burada yaşamış ve yaşayan çok kültürlü geçmiş, toplumların kültürel üretimleri sonucunda oluşmuştur.

11. yüzyılın sonlarında Türklerin bölgede yaşam sürmeye başladığı bilinmektedir. Çeşme kadılığında yer alan bilgiye göre, 1575 yılında 45 adetten fazla köyün kadılığa bağlı olduğu, Alaçatı'nın ise o dönemin büyük köyleri arasında yer alarak, 1575 yılında yüz haneden fazla vergi nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır (Erdoğru, 1997).

1889-90 Salnamelerinde Alaçatı'nın nüfusu hakkında bilgilere rastlanmaktadır. Bu tarihlerde Alaçatı yerleşiminde, 4911 erkek ve 4779 kadın olmak üzere toplam nüfus 9690 olarak verilmektedir (Gezgin, 2012). Şimşir'in (1997) aktardığına göre, Cumhuriyet öncesi dönem nüfus yapısında Rum nüfusun artmaya başladığı ve Türk nüfusun ise, salgın hastalıklar ve yaşanan savaşın etkileri sebebi ile azaldığı belirtilmiştir. 1821-1827 yılları arası Yunan isyanı sırasında, Batı Anadolu'da yaşayan Rumların bir bölümü Yunanistan ve Adalara kaçtıkları ve Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte, 1830 yılı sonrasında göç eden Rumlardan daha fazlası Batı Anadolu'ya geri gelmiştir (Şimşir, 1997). Atilla ve Öztüre'nin (2005) aktardıklarından, Rum nüfusunun bölgede artmasını sağlayan neden olarak, Türklerle olan kültürel farklılıklar gösterilmektedir. Tarım, ticaret ve sanat alanlarında kendilerini geliştiren Rum nüfusunun ekonomik alanda gelişim gösterdiği bilinmektedir. Atilla ve Öztüre'nin (2005), 1914-1917 yıllarında Çeşme Kaymakamlığı yapan Hilmi Ural'ın anılarından aktarıldığı üzere; ilçe nüfusunun 45 bini bulduğu yıllarda Rumların 40 bin nüfusa sahip olduğunu bildirmektedir. Türk nüfusun Zeytinler, Zeytineli, Birgi, Ovacık gibi denizden uzak küçük köylerde, Rumlar ise Alaçatı, Aşağı Çiftlik, Reisdere ve Köste gibi Türklerden ayrı bir şekilde toplu halde yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Atilla ve Öztüre, 2005).

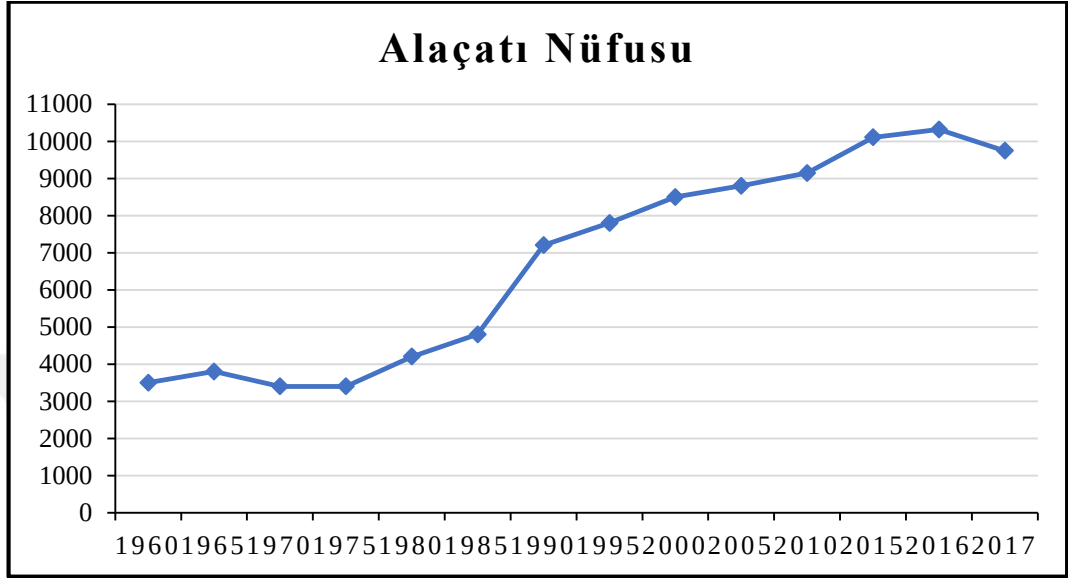
Işık (1993), 1914-1918 I. Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde Rumlar, Osmanlıların Balkan Savaşı'nı kaybetmeleri ile Türklerden gelebilecek tepkilerden çekinerek Sakız Adası'na göç ettikleri belirtmektedir. 1914 yılından sonra Rumların Çeşme Yarımadasını terk etmeleri ile birlikte bölgenin sosyal, kültürel ve demografik yapısında değişimler gözlenmiştir. 30 Ekim 1918 yılında Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasıyla, İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve Rum

nüfus yarımada ya geri dönmüştür. 1920 yılında yarımada da bulunan Rum nüfusunun 9.217 oldu ğu kayıtlara geçmiştir (Işık, 1993).

Şimşir'in (1993) belirtti ğine göre, demografik yapı da meydana gelen önemli bir de ğişim, 1919 yılından sonra başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nı yenik durumda noktalayan Türkler kendi topraklarında bağımsızlık mücadelesi vermek durumunda kalmıştır. Paris Konferansı'nda alınan karar neticesinde İzmir ve çevresi Yunanlılar tarafından işgal edilece ği, Rumların Osmanlı uyru ğundan ayrıldığını Osmanlı hükümetine bildirilerek, 15 Mayıs 1919 günü İzmir işgal edilmiştir. Yunanlılar, 16 Mayıs 1919 Cuma günü Çeşme, Urla, Seferihisar'ı işgal etmişlerdir. Yunan işgali sırasında Yunanistan ve adalardan Rumlar getirilerek Türklere ait topraklara, çiftliklere ve evlere yerleştirilmiştir. Bu durum Türkleri düşman askerinin olmadığı iç bölgelere doğru göç etmelerine neden olmuştur (Şimşir, 1993). 9 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşuyla birlikte; Rumlar, Yunanistan ve adalara geri dönmüşlerdir. Çeşme Yarımadası nüfusunda gerçekleşen bu de ğişim, nüfusun ve etnik yapının yanı sıra bölgenin yerleşim dokusunu ve tarıma dayalı ekonomik yapısını da etkilemiştir. Lozan Barış Konferansında imzalanan Mübadele Sözleşmesi, İstanbul'daki Ortodoks Rumlar ile Batı Trakya'daki Müslümanlar hariç Yunanistan'da yerleşik tüm Müslümanları Türkiye'ye, Türkiye'de yerleşik tüm Rumları Yunanistan'a gönderilmiştir. Yugoslav ve Makedon göçmenleri ile Selanik, Girit ve İstanköy göçmenleri bölgede var olan yerleşik düzeni dönüştüren, fiziksel çevreyi şekillendiren yeni bir grup oluşturmuşlardır (Özgönül, 2010).

Alaçatı'ya gelen mübadiller geldikleri yeni coğrafyanın özelliklerine, mekânsal dokusuna, tarımsal yapısına yabancı kalmışlardır. Geldikleri bölgeden çok farklı özelliklere sahip olan Alaçatı ve çevresinde geçinmek ve yaşamlarını sürdürmekte zorluk çekmişlerdir. Bölgede hakim olan bağıcılık, şarapçılık ve zanaatçılığın yerine geldikleri bölgede yaygın olan tütüncülü ğü ve hayvancılığı uygulamaya çalışmışlardır. Fakat iklimsel koşulların tütüncülü ğe bağıcılık kadar elverişli olmaması ve dönemin ekonomi politikaları yeterli ekonomik kazanç sağlanamamasını ve İzmir'e göçü beraberinde getirmiştir. Nüfusun, verilen göçlerle belirli bir seviyede ilerledi ği Alaçatı'da, 1990 yılıyla birlikte turizm yatırımları ile

birlikte artışa geçtiği gözlenmektedir. Şekil 4.4'te yer alan grafikte, 2017 yılında 9745 kışlık nüfusa sahip olan Alaçatı'nın yazlık nüfusu tam olarak bilinmemekle birlikte kışlık nüfusun 6-7 katına kadar çıktığı bilinmektedir.

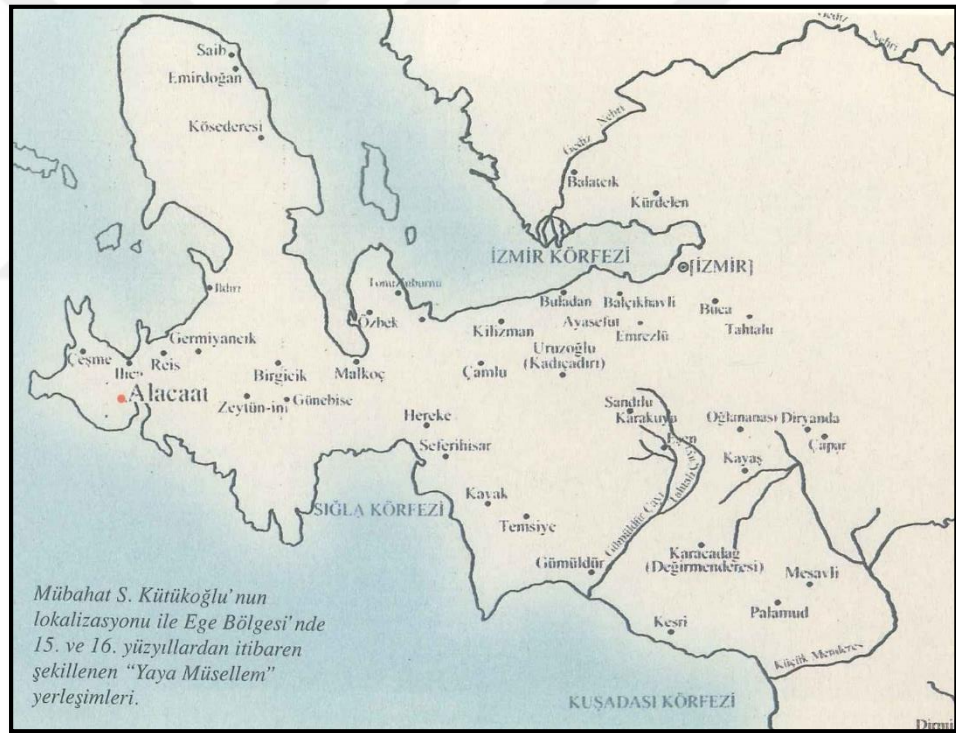
Şekil 4.4 Alaçatı demografik durumu

4.1.5 Alaçatı'nın Tarihsel Gelişimi

12 İon kentinden Erythrai (İldırı) ve Chios'un (Sakız) tam ortasında kurulu olan Alaçatı, antik çağda *Agrilia* adıyla bilinmektedir. Alaçatı, tarih boyunca farklı isimlerle anılmıştır. Antik çağlarda *Agrilia* olarak anılan bu bölgeye, 12. Ve 14. yüzyıllarda yerleşen *Alacaat* Aşireti'nin adını vermiş olabileceği düşünülmektedir (Atilla ve Öztüre, 2006). 1850'den sonra Alaçatı'ya gelen Rumlar bölgeye *Alasata* adını vermişlerdir. Dönemin koşullarına özgü olarak bölgede salamura işinin yapılması ve *Alasta* sözcüğünün Rumcada salamura veya tuzlama anlamına gelmesi, *Alasata* adıyla ilişkili görünmektedir. Atilla ve Öztüre (2006), Prof. Dr. Bilge Umar'ın "*Agrilia*" adına ilişkin tanımı ise, Alaçatı'nın coğrafi konumunu işaret eder niteliktedir. Umar'a göre; "*adın aslı besbelli Akrilia yani Akr(a)-İla, uçtaki boğazdır ve bu ad o burnun önündeki boğaza işaretir.*" şeklinde yer vermişlerdir. (Atilla ve Öztüre, 2006. s.8).

Gezgin (2012), Alaçatı yerleşiminin, Osmanlı belgelerinde Alacaat ismi ilk kez 1575 yılında Sığla Sancak'ına ait 1575 tarihli mufassal tahrir defterinde geçtiğini belirterek, Alaçatı'nın Çeşme kazasına bağlı bir köy olduğundan bahsedilmektedir. Bu tarihten sonraki kayıtlarda Alaçatı, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Şekil 4.5'te gösterilen Alacaat olarak isimlendirilmiştir (Gezgin, 2012).

Pınar ve Ürük (2013) ise, Alaçatı'nın adını nasıl aldığını anlatan efsaneye göre, Alaçatı yerleşim yerinin olduğu bölgede renginden dolayı "Alaca" olarak adlandırılan bir at olduğu ve bu atın katıldığı tüm yarışları en önde bitirmesi atın ününün yayılmasını sağlayarak, bulunduğu köyün "Alacaat" adıyla anılmasına neden olduğu belirtilmektedir (Pınar ve Ürük, 2013).

Şekil 4.5 15. ve 16. yüzyıllarda Çeşme yarımadası (Atilla ve Öztüre, 2006)

Alaçatı yerleşiminin tarihsel süreç içerisindeki gelişimine bakıldığında Alaçatı'nın birçok döneme ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Anadolu kültür tarihinin en önemli dönemlerini bünyesinde barındıran Alaçatı, tarihinin yaklaşık 5000 yıl öncesine dayanmaktadır (Gezgin, 2012). Alaçatı tarihsel kimliği ve geçmişi, çevresinde yer alan önemli yerleşim merkezleri ve içinde bulunduğu coğrafyadan

oluşmaktadır. Çeşme Yarımadasındaki en eski yerleşim, Ildırı köyü yakınındaki Mordoğan bölgesi bronz çağı kalıntılarıdır. Ildırı ise eski bir İyon kentidir. O dönemde Erythrai olarak anılmaktadır (Hersek, 1990). Akropolis ve çevresinde yer alan yerleşim birimlerinden oluşan Erythrai, tek limana sahip önemli bir deniz kentidir. Roma dönemi tarihçilerinden Pausanias'ın aktardıklarına göre Erythrai, Rhadamanthys'in oğlu adı "kırmızı-kızıl" anlamına gelen Eryhros'un önderliğinde Giritliler tarafından kurulmuştur (Atilla ve Öztüre, 2006).

Kurulduktan kısa bir süre sonra Doğu ile ticaret yapan İon kentleri, hızla zenginleşerek, bölge kültürünün gelişmesini sağlamışlardır. Bu büyüyen ticari faaliyetlere katılmak isteyen Lydia Krallığı, bütün İon kentlerini ele geçirmiştir. Büyüyen ve güçlenen Lydia Krallığı ile doğuda yükselişini sürdüren Pers Krallığı arasında M.Ö. 546 yılında gerçekleşen savaş sonrası topraklar Pers egemenliğine geçmiş ve Erythrai Pers Krallığı sınırlarında yer almaya başlamıştır (Gezgin, 2012). Gezgin'in (2012) belirttiği üzere, Erythrai, Anadolu'daki Pers egemenliğini ortadan kaldırmak amacıyla, Anadolu'ya giren Büyük İskender'in hakimiyetine girmiştir. Büyük İskender'in ölmesiyle beraber Bergama Krallığı'nın hakimiyetine giren Erythrai, daha sonra Roma devletine devredilerek zamanla zayıflamış ve Anadolu'daki tüm kentler gibi önemini yitirmiştir. Bu dönemden sonra Roma Devleti Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölünmüş, Erythrai Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde yer almıştır. 7. yüzyıldan itibaren İslam etkisiyle Arap baskınlarının görüldüğü bölgede güvenlik sorunu ortaya çıkarak büyük göçlerin meydana gelmesine neden olmuştur (Gezgin, 2012).

Çeşme bölgesi; Lydia, Pers, Bergama Krallığı, Roma ve Bizans egemenliklerini yaşamıştır. Çeşme ve Erythrai Liman'larının ön plana çıkmalarındaki neden, Sakız Adası'ndan Anadolu kıyılarına en yakın ve güvenli nokta olmalarıdır. Bu nedenle ticari alışveriş yüzyıllar boyunca canlılığını korumuştur (Pınar ve Ürük, 2013).

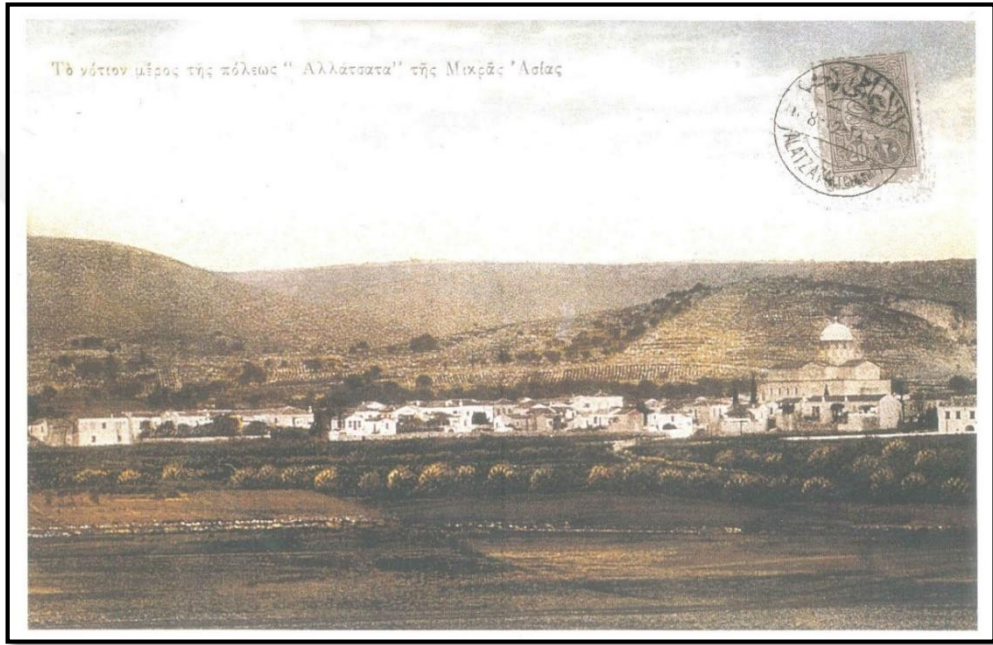
1084 -1097 yılları arasında Batı Anadolu'nun büyük bir kısmını ele geçiren Çaka Bey'in egemenliği sırasında Çeşme önemli bir donanma üssü konuma gelmiştir. Fakat Çaka Bey'in öldürülmesi sonrasında hakimiyet Cenevizlilere geçmiştir (Pınar

ve Ürük, 2013). Erythrai ve çevresinin tekrar Türk hakimiyetine geçmesi Beylikler Döneminde olmuştur. Aydınogulu Mehmet Bey İzmir'e hakim olmuş, daha sonra yöreye egemen olan Gazi Umur Bey'in Cenevizlileri Sakız Adasına göndererek Çeşme Limanı'nın önemi arttırmış ve ticari ilişkileri geliştirmiştir (Pınar ve Ürük, 2013). Erythrai, Çelebi Mehmet'in Aydınogulu topraklarını ele geçirmesiyle birlikte Osmanlı hakimiyetine geçerek, Erythre, Rythra veya Lithri isimleri ile anılmaya başlanmıştır (Gezgin, 2012).

Alaçatı'da ilk geleneksel konut dokusu, 1850'lerde yöreye Ege adalarından getirilen Rum nüfusu tarafından oluşturulmaya başlanmıştır. Rumların ardından Yugoslavya ve Makedonya'dan gelen göçmenler Alaçatı'ya yerleşmişlerdir. Göçlerle gelen bu kişiler geçimlerini balıkçılık, zeytincilik, tütüncülük, narenciye, anason ve enginar üretimi ile sağlamışlardır (Madran ve Özgönül, 2005). Mısır'da hayatını kardeşi Molla Mustafa Ağa ile sürdüren Hacı Memiş Ağa, 18. yüzyılın sonlarına doğru Mısır'dan ayrılarak kadırgalarıyla Çeşme Limanı'na gelmişlerdir. Osmanlı ayanı olarak Hacı Memiş Ağa Alaçatı'ya, kardeşi de Çeşme'ye yerleşmişlerdir (Keçe, 2015). Ziraatle uğraşan Hacı Memiş Ağa, Ege adalarında yaşayan ve yoksul durumda olan Rum nüfusu, Çeşme, Karaburun, Mordoğan ve Urla'ya 1828 tarihinden itibaren Ağa'nın davetiyle yerleşmeye başlamışlardır (Atilla ve Öztüre, 2006). Hacı Memiş Ağa'nın getirdiği Rum nüfus ile bataklık halinde bulunan Alaçatı'nın günümüz halini alabilmesi için büyük kanallar açtırarak bataklığı kurutmuşlardır. Daha sonraları gelen Rumlar bu verimli toprakları terk etmeyip, Hacı Memiş Ağa'nın çiftliğinde, tarlalarda çalışmaya başlamışlardır. Alaçatı'ya gelen Rumlar, zaman içinde akrabalarını da yanlarına getirmeleriyle çoğalarak, Çeşme'nin büyük bir bölümünde yaşamaya başlamışlardır (Keçe, 2015).

18. yüzyılın sonlarına doğru yoğunlaşan Rum nüfusunun Anadolu'yu ilk terk ettikleri dönem, 1821-1827 yılları arasında gerçekleşen Yunan isyanına denk gelmektedir. Yunanlıların bağımsızlık amacıyla isyan etmeleri buradaki Rum nüfusunda korku yaratarak Yunanistan ve adalara göç etmelerine neden olsa da Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Batı Anadolu kıyılarında tekrar Rum nüfusunda artış yaşanmıştır (Gezgin, 2007).

Şimşir (1997), 14 Mayıs 1914 ile 21 Mart 1918 tarihleri arasında Çeşme ilçesinde kaymakamlık yapan Hilmi Uran'ın hatıralarında yörede yoğun bir Rum nüfusunun bulunduğu Türklerin bölgede azınlık halinde kaldığını belirtilmektedir. Sıradam, Zeytinler, Zeytineli, Birgi, Ovacık gibi merkezden uzak denizden içeride köyler Türklerin yaşadığını, Alaçatı, Aşağı Çiftlik, Reisdere ve Köste gibi deniz kıyısında yer alan köylerde Türk nüfusundan ayrı oturan, yoğun bir Rum nüfusunun bulunduğunu aktarmaktadır (Şekil 4.6) (Şimşir, 1997).

Şekil 4.6 1912 yılına ait Alaçatı kartpostalı (Atilla ve Öztüre, 2006)

Çeşme yöresinde Türk nüfusu salgın hastalıklar, 19. yüzyılda yaşanan yoğun savaşlar nedeniyle giderek azalırken, Rum nüfusu artmaya devam etmiştir (Şimşir, 1997). 19. yüzyıl ortalarına kadar güneyi bataklık olan Alaçatı'da sıtma hastalığı yayılıp insanları tehdit etmeye başlamıştır. Bunun üzerine bataklık kurutularak, Alaçatı'nın güneyindeki limana ulaşan bir kanal açılmıştır. Açılan bu kanal sayesinde gemilerin kolay ulaşım sağlayabildiği, ticari aktivitesi giderek yükselen bir liman haline gelmiştir. Çeşme'ye gelen Rum işçiler, bu liman çevresine günümüz Alaçatı Limanı'nın 1 km kuzeyine yerleşerek Alaçatı'yı inşa etmişlerdir. Burada yaşayacak olan Rumlara Türkler tarlalarını imar etmeleri ve işlemeleri koşulu ile vermişlerdir. Verimli olan Alaçatı arazilerini işleyen Rumlar bu alanlarda bağıcılığı geliştirmiş,

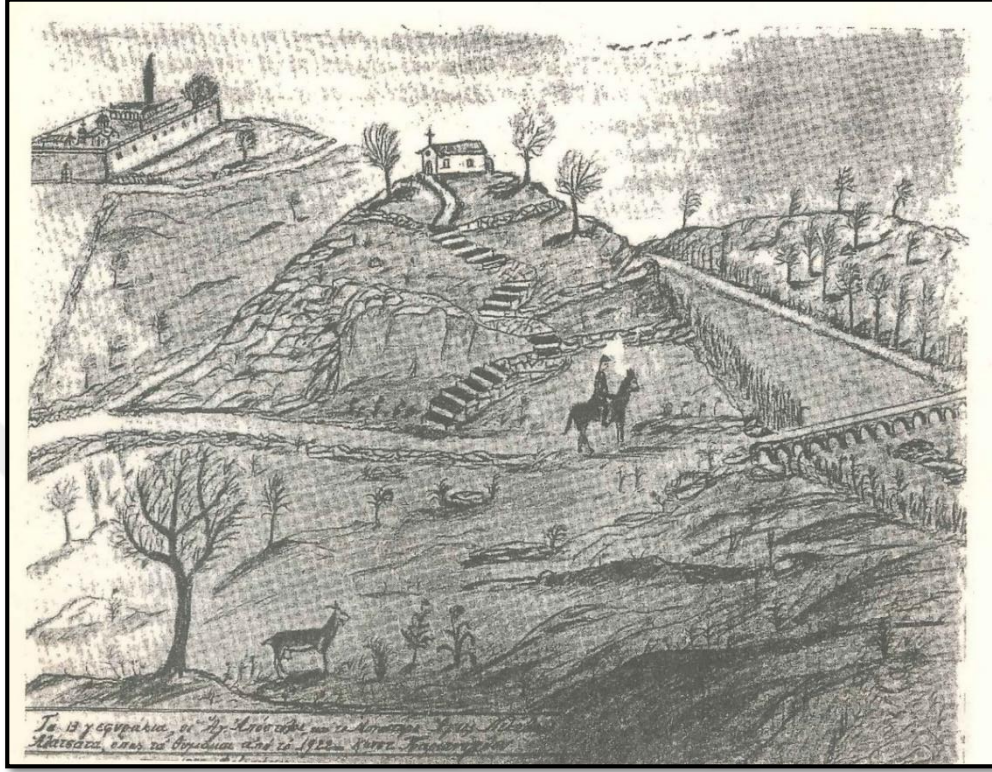
kaliteleri ile ön plana çıkan ürünleri Yunanistan ve İtalya'ya şarap ihracatını başlatmışlardır. Rumların elde ettikleri bu başarı, Sakız Adası'ndaki Rumların ilgisini arttırarak Alaçatı'ya göç etmelerine neden olmuş ve 19. yüzyılın sonlarında Alaçatı'daki Rum nüfusu 45 bin kişiye ulaştığı belirtilmiştir (Atilla ve Öztüre, 2006).

19. yüzyılda Avrupa devletlerinin desteğini alarak bağımsızlığını ilan eden Yunanistan, Büyük Yunanistan hayalini gerçekleştirmek üzere Anadolu'nun batı kesimini işgal etme girişiminde bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle birlikte Paris Konferansı'nda verilen karar sonucunda İzmir ve çevresi Yunanlılar tarafından işgal kararı alınmıştır. Yunanlıların İzmir'e çıkarma yaptıktan kısa bir süre sonra 2 Haziran 1919 tarihinde Çeşme ve Alaçatı Rumlar tarafından işgal edilmiştir (Gezgin, 2007). Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki verilere göre, 15 Şubat 1920 tarihli belgede, Yunanlıların kötü davranışlarından dolayı sahil kasabalarının göç ettiği ve Türklerin muhacir duruma düştükleri belirtilmektedir. Müslüman nüfusun göç etmesiyle birlikte Selanik ve Makedonya'dan gelen Rumların İzmir'e yerleştirildiği aktarılmaktadır (Şimşir, 1997).

Gezgin'in (2007) kitabında yer verdiklerine göre, Yunan işgalinden önce kaçan Türklerin Balkan Savaşı nedeniyle Anadolu'ya göç ederek gelen Boşnak ve Arnavut nüfustan oluştuğu ve bu göçmenler burada savaş ile karşılaşınca Aydın, Nazilli ve Söke'ye doğru kaçtıkları, Türklerin yeniden İzmir'i geri almasıyla birlikte buralara döndükleri anlatılmaktadır. 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılaraq yeniden Türk hakimiyetine girmiştir (Gezgin, 2007).

Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türkiye sınırları içinde kalan Rum nüfus ve Yunanistan sınırları içinde kalan Türk nüfus bir sorun olarak gündeme gelmiştir. Yukarıda da ayrıntılı olarak bahsedilen İzmir'in geri alınmasıyla birlikte 9 Eylül 1922 tarihinden sonra Rum nüfusun bir bölümü Yunanistan'a geri dönmüşlerdir. Nüfus sorunun uygun coğrafi dağılım ile gerçekleşmesi için toplantılar yapılarak 30 Ocak 1923 tarihli sözleşme ile mübadele antlaşması gerçekleştirilmiştir. Bu sözleşmeye göre, "İstanbul Rumları ve Batı Trakya Müslümanları haricinde, Türk topraklarında yaşayan Rum Ortadoks dininden Türk Uyrukları ile Yunan topraklarında yaşayan

Müslüman Yunan Uyrukların 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu mübadelesi gerçekleşecektir.” ifadeleri yer almaktadır (Gezgin, 2007).

Şekil 4.7 1922 mübadelesinden sonra Alaçatı'nın boşaldığını gösteren gravür (Atilla ve Öztüre, 2006)

Şimşir'in (1997) aktardığına göre, 1922 yılında Çeşme kaza merkezinde tutulan Sadıra Defteri'nin Eylül ayına ait bölümünde bölge hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. 2 Eylül 1922 tarihli I. belgede, Yunan ordusuyla birlikte kaçan Rumların ev, ticari eşya ve hayvanlarının uygun alanlarda depolanıp, güvenle saklanacağına dair bilgiler bulunmaktadır. III. belgede Hristiyan halkın terk ettiği yerlere Müslüman halkın yerleştirilmesine izin verilmesi yer almaktadır. Bu belge ile mübadele öncesi Müslüman halkın bölgeye yerleşmeye başladığını belirtmektedir (Şekil 4.7). VII. belgede ise, alana yerleşecek nüfusun bağcılığı bilen kişilerden seçilmesi istenmiştir. Fakat bölgeye gelen muhacirler bağcılıktan, bakımından ve mahsullerin işlenmesi konusunda yeterli bilgi sahip değildirler. Bu alanlara yerleştirilen muhacirlerin geldikleri yerlerde hangi ziraat veya sanat alanında çalıştıkları, geldikleri iklim koşulları sorulmadan bu alanlara yerleştirilmişlerdir (Şimşir, 1997).

Gezgin (2007), Alaçatı'nın sahip olduğu coğrafi ve iklimsel koşullara uygun dar alanlardan fazla ürün getiren üzüm, tütün ve anason gibi kıymetli ziraat ürünleri gerekli teknik bilgi, bakım ve ilgi isteyen ürünler yetiştirildiğini belirtmektedir. Ziraatle ilgilenen Rum halkı aynı zamanda geçimini sağlamak için sanatla, balıkçılıkla ya da küçük ticari birimlerle de ilgilendikleri bilinmektedir. Hiç bilmedikleri bir coğrafyaya yerleştirilen muhacirler ise daha küçük yerleşimlerden bu alanlara gelen kişilerden oluşmaktadır (Gezgin, 2007). Muhacirler, şimşir'in aktardığına göre (1997), tütüncülükte bağcılıktan daha iyi oldukları fakat, onlara verilen bağları işlediklerini zaman içinde 1930'daki krizden etkilenerek üzüm üretiminden kazanç elde edemeyecek duruma geldikten ve üzümlerin hastalanması sonucu bildikleri tütüncülüğe geri döndükleri belirtilmiştir. Kriz zamanını yaptıkları tütün ekimi sayesinde aile ile birlikte çalışarak daha kolay atlattıkları ve gerekli kazancı elde ettiklerini aktarmıştır. Alaçatı için ekonomik açıdan sıkıntıların yaşandığı bir dönem oluşmaya başlamıştır. Alaçatı'ya gelen mübadiller geçimlerini daha önce yaşadıkları yerlerde edindikleri bilgilerle sürdürmeye başlamışlardır.

4.1.6 Ekonomik Yapı

Alaçatı, tarihsel süreç içinde ekonomisini canlı tutmayı başaran, ticari aktivitelerin içinde olan döneminin önemli liman yerleşimleri arasındadır. İzmir'e olan yakınlığı, verimli tarım arazileri, deniz ve alternatif turizm faaliyetleri ve sahip olduğu kentsel dokusuyla ekonomik potansiyeli yüksek bir yerleşim durumundadır. Ekonomisini, geleneksel süreç ile birlikte yeni gelişen sektörlere paralel olarak geliştirmektedir. 2000'li yıllarda yapılan turizm yatırımları, uluslararası sörf turnuvaları ve çeşitli etkinlik ve organizasyonlarla birlikte ulusal ve uluslararası medyada geniş yer bulmaya başlayan Alaçatı, büyük bir çıkış göstererek popülaritesini arttırmış, ekonomisini büyötmeyi başarmıştır.

Geçimini tarımsal üretimden sağlayan küçük bir yerleşim iken Alaçatı, Türkiye'nin sayılı turizm destinasyonlarından biri haline gelmiştir. Alaçatı'da yaşayan yerel halk bağ, bahçe, bostanlarında ve ayrıca büyük çiftliklerde tarımsal üretim gerçekleştirmişlerdir. Tarımsal üretimin buğday ve arpaya dayalı olmasının

yanı sıra çeşitli hububat ürünleri ile Ege Bölge'sinin tamamında görülen üzüm ve incir yetiştirilmiştir. Tarıma dayalı zeytin, pamuk, keten deri gibi ürünleri işleyen küçük sanayi işletmeleri ile dokumacılık ve yel değirmenleri yörenin işletmeleri arasında yer almaktadır (Pınar ve Ürük, 2013).

Mübadele öncesi Rum halkı verimli tarım arazilerini işleyerek temel tarımsal ürünlerin dışında bölgeye has ürünleri yetiştirmişlerdir. Alaçatı'da dönemin en iyi bağları, üzüm ve şarap üretimine sahip olmasının yanı sıra zeytin de yetiştirmişlerdir. Bu ürünlerin ticaretini yaparak limanlardan sevkiyatını sağlamışlardır. Mübadele sonrası gelen Türkler ise tütüncülüğü Alaçatı'da geliştirmeye çalışmışlardır.

1930'lu yıllarda floksera adlı zararlı nedeniyle bağ alanları etkilenmiş, 50'li yıllarla beraber bağ alanları sökülerek tütün ziraatine geçilmiştir. Fakat, dönemin ekonomi politikaları sebebiyle tütün üretiminden yeterli kazanç sağlanamamıştır. 1980'li yıllarda tütün yetiştirilen alanlara kavun ekimi yapılmıştır. Kavun ekili olan alanlar halen mevcut önemini korumaktadır. 1950'li yıllarda yükselişe geçen ikinci konut artışı ve turizm sektörünün gelişmesi ile birlikte tarım arazilerinin hızla el değiştirilerek imara açılmasıyla tarımsal üretim durma noktasına gelmiştir (Pınar ve Ürük, 2013).

Tarihte Çeşme Yarımadası'nın önemli bir geçim kaynağı olan sakız ve sakız ağacı, Alaçatı içinde değerli bir ürün niteliğindedir. Sakız ağacı, 6000 yıl önce ilk kez Çeşme'de görülmüştür. Reçel, tatlı vb. gibi ürünlerinin yanı sıra sakız ilaç ve boya sanayisinde de kullanılmaktadır. 10. yüzyıldan sonra ünü Sakız Adasını aşarak dünyaca tanınan bir ürün haline gelmiştir (Pınar ve Ürük, 2013). Turizmin gelişmesi ile birlikte artan ikinci konutların sakız ağaçlarının yerini almasıyla Alaçatı'da 137 adet sakız ağacı kalmıştır (Atilla ve Öztüre, 2005).

Alaçatı'daki ekonomik yapı, 1990'lı yıllarda rüzgar sörfünün gelişmesi, 2001 yılında ilk butik otelin açılması ile tarım sektöründen turizm ve hizmet sektörüne geçmesiyle farklılaşmıştır. Alaçatı, 1982 yılında Turizm Merkezi, 2005 yılında "İzmir Çeşme Alaçatı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi" olarak ilan

edilmiştir. Bölgeye ait turizm kararları ile gelişen hizmet sektörü özellikle Kemalpaşa Caddesi üzerindeki tarihi yapıların ticari birimlere dönüşmelerini beraberinde getirmiştir. Tarihi yapılar konut kullanımlarını terk ederek, başta kafe, restoran, hediyelik eşya mağazaları olmak üzere butik otellere de dönüştürülmüşlerdir.

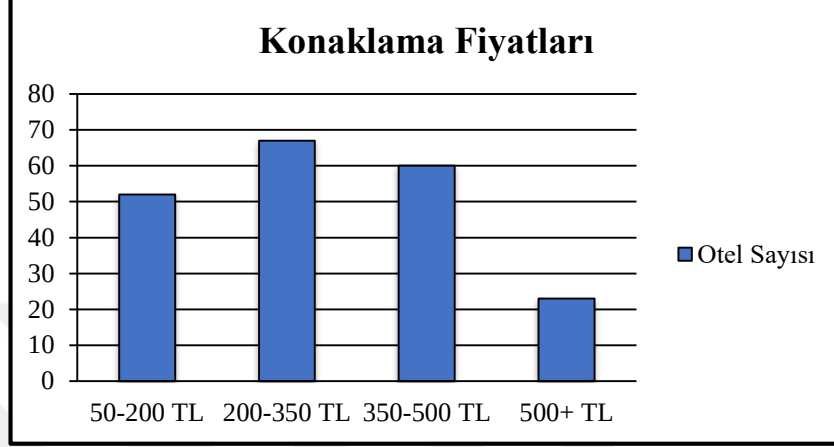
Tablo 4.1 Alaçatı da turizm verileri (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019)

Konaklama Tesisleri (2018- Aralık)	İşletme Belgeli Tesisler			Yatırım Belgeli Tesisler			TOPLAM		
	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
ÇEŞME	53	3899	8174	43	3154	7246	96	7053	15420
ALAÇATI	24	941	2057	13	825	1964	37	1766	4021

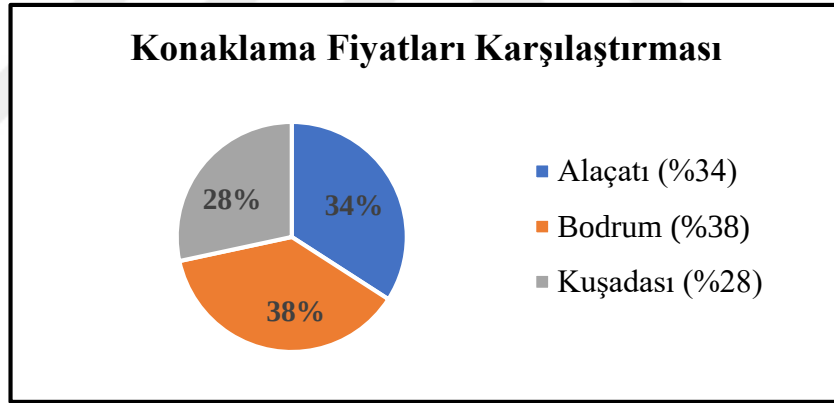
2001 yılında ilk butik otelin (Taş Otel) ve iki restoranın Alaçatı’da açılmasıyla birlikte turizm sektörü gelişmeye başlamıştır. Turizm yatırımlarının Çeşme ve çevresinde artmasıyla birlikte Alaçatı’da küçük bir köy kasabasından uluslararası tanınırlık seviyesine yükselen bir turizm destinasyonu haline gelmiş, Çeşme’nin diğer turizm yerleşmelerini geride bırakmıştır. Tablo 4.1’de yer alan Kültür ve Turizm Bakanlığı verileri incelendiğinde, Alaçatı’da kayıtlı 2018 yılı işletme ve yatırım belgeli turizm tesisi sayılarının Çeşme genelinde yer alan konaklama tesislerinin %39’unu oluşturduğu görülmektedir. Sayıları gittikçe artan konaklama tesislerinin çoğunun Alaçatı kentsel sit alanı içinde yer alan geleneksel konut kullanımının bozulduğu yapıların restore edilerek turizm amaçlı kullanılmak üzere butik otellere dönüşmüştür.

Alaçatı konaklama değerleri, önemli turizm merkezleri olan Kuşadası ve Bodrum ile karşılaştırılmıştır. Kuşadası ve Bodrum turizm merkezlerinin geçirdiği kentsel değişimler ve gelişmeleri ile tarihsel kentsel yapılarının birbirlerine benzerlikleri dolayısıyla seçilmişlerdir. (Şekil 4.9) Turizm faaliyetlerinin en yoğun yaşandığı 2016 Temmuz ayı konaklama verileri göz önünde bulundurularak karşılaştırmalar

yapılmıştır. Alaçatı turizm merkezi Kuşadası ve Bodrum ilçelerine kıyasla daha küçük ve denize mesafesi olan bir tarihsel yerleşim alanıdır. Denizden uzak bir turizm alanı olmasına rağmen otel sayısı (butik otel ve yıldızlı oteller) ve otellerin konaklama fiyatları diğer popüler turizm merkezleri ile eşdeğer niteliktedir.

Şekil 4.8 Konaklama fiyatları karşılaştırılması, 2016

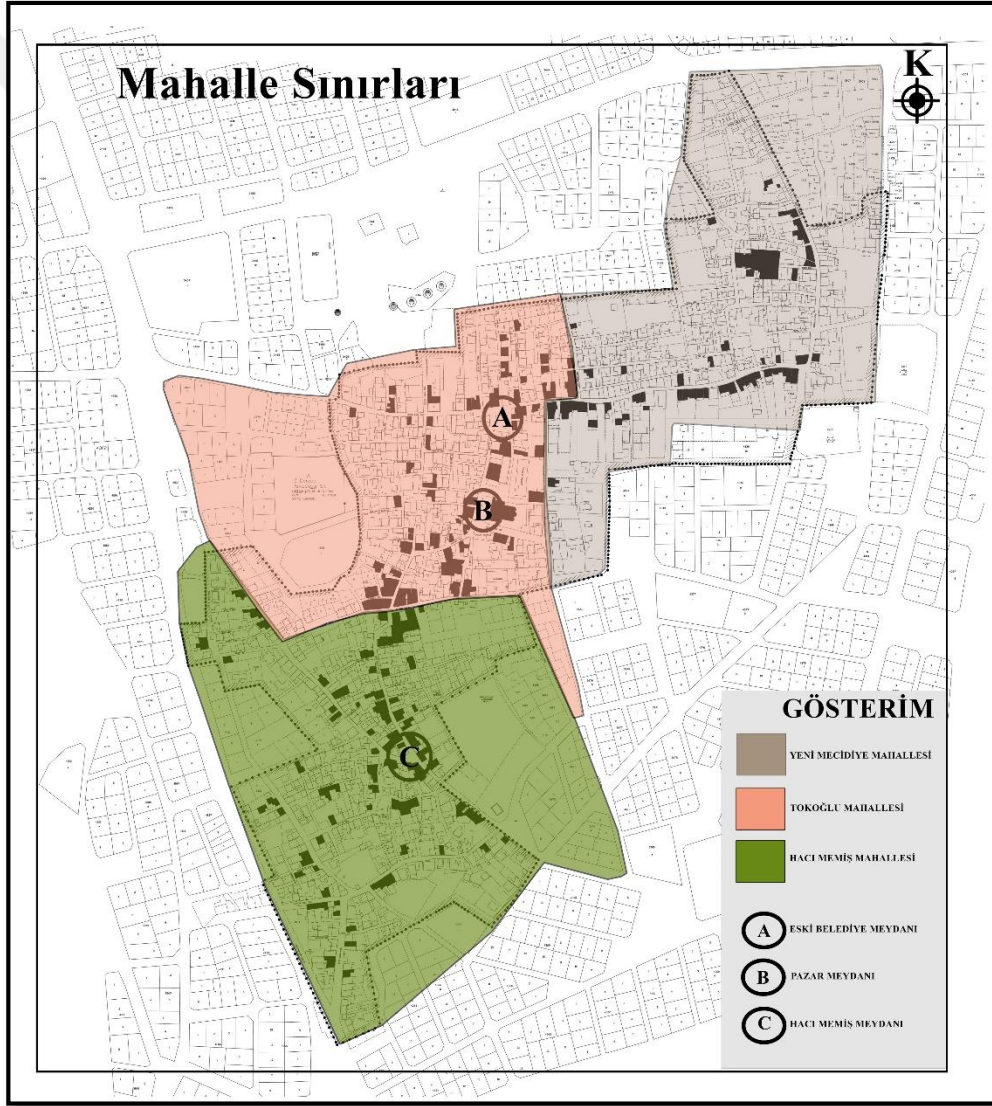

Şekil 4.9 Alaçatı konaklama fiyatları

Turizm acentelerinin 2016 yılı temmuz ayı verileri baz alınarak yapılan bir gecelik ve tek kişilik oda konaklama fiyatı karşılaştırmasında, Bodrum ortalama konaklama fiyatı 418 TL, Kuşadası ortalama konaklama fiyatı 316 TL ve Alaçatı ortalama konaklama fiyatı 380 TL olarak tespit edilmiştir (Şekil 4.8). Yapılan araştırmalar sonucu Alaçatı’da yer alan otel ve butik otellerin konaklama fiyatları, Türkiye ortalamasının üzerine çıkarak Bodrum tarihi ve turizm merkezi ile yarışır hale geldiği görülmektedir. Alaçatı’nın diğer önemli turizm merkezleriyle girdiği bu yarışta en çok zarar gören yerleşimin sahip olduğu kentsel ve tarihsel dokusu ile yerel halk olmaktadır.

4.2 Alaçatı Mekansal Doku Özellikleri

Geçmişten günümüze tarihin Alaçatı kentsel dokusunda bıraktığı izleri aramak üzere; tarihi kent merkezinin geçirmiş olduğu değişimlerin süreçsel incelemesi gerçekleştirilmiştir. Batı Anadolu kent ve mimari özelliklerini taşıyan yerleşimlerden biri olan Alaçatı, tarih içinde yaşanan göçlere ve yer değiştirmelere rağmen, kentsel kimliğini kaybetmemiştir. Kentsel büyüme, yerel yönetimler ve planlama eliyle gerçekleştirilen adımlarla Alaçatı kent merkezi gelişerek günümüzdeki halini almıştır.

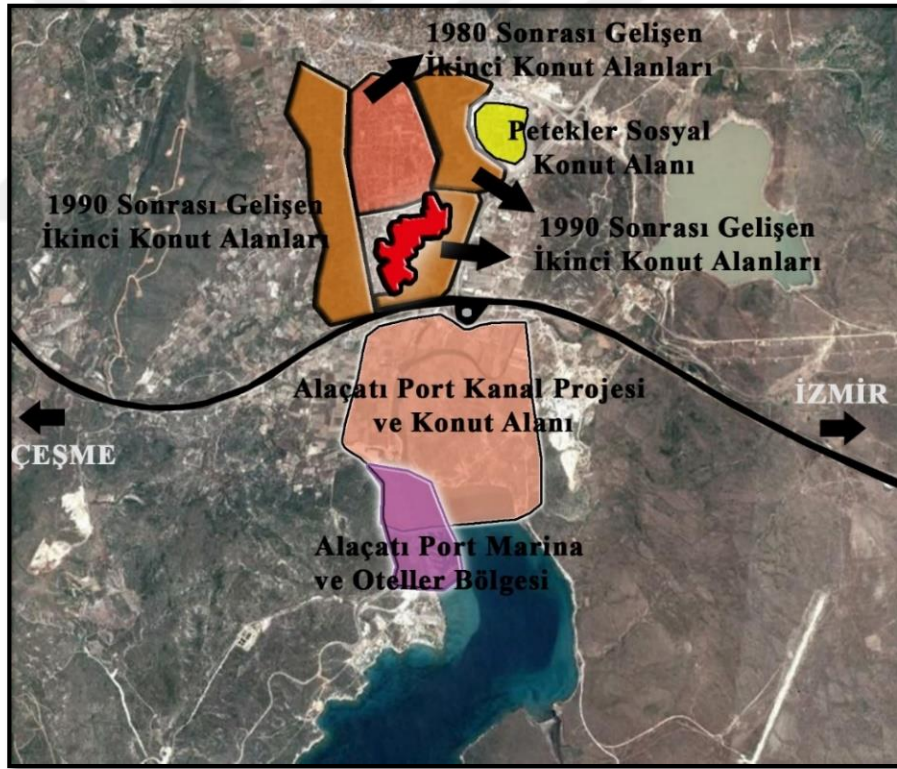

Şekil 4.10 Mahalle sınırları

4.2.1 Alaçatı Yerleşim Dokusu

Alaçatı kentsel sit alanı ve çevresi yerleşim dokusunun oluşumunda doğal, sosyo-ekonomik ve toplumsal yapılar belirleyici olmuştur. Bölgede yaşamış toplumların yaşam biçimi, gelenek ve görenekleri biraraya geldiğinde mekana özgün bir kent kimliği kazandırmaktadır (Karatosun, 2010).

19. yüzyıl başlarına kadar Değirmen Dağı'nın yamaçlarında, Çakmak ovasının liman tarafında yer alan Alaçatı yerleşimi; liman tarafında bataklığın kurutulmasıyla beraber kent, liman yönünde genişlemeye başlamıştır (Gezgin, 2012). Alaçatı geleneksel yerleşim dokusu; Hacı Memiş, Tokoğlu ve Yeni Mecidiye olmak üzere üç mahalleden oluşmaktadır (Şekil 4.10).

Şekil 4.11 Alaçatı yerleşmesi farklı karakter bölgeleri (Google Earth, 2017'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

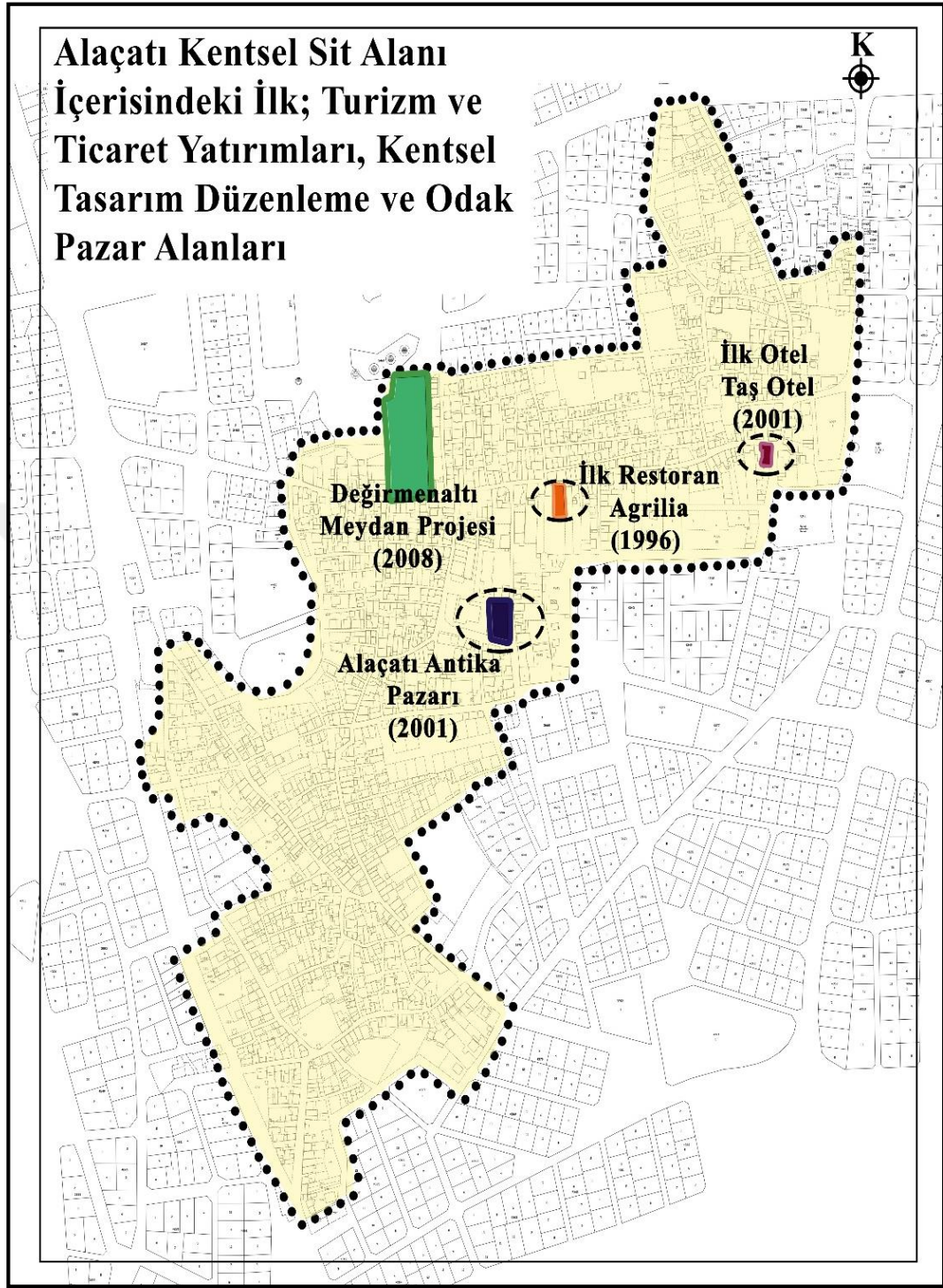
Kentsel sit alanı ve yakın çevresi incelendiğinde farklı nitelikte alanlar gözlenmektedir. Alaçatı yerleşim dokusu üç bölümde incelenmektedir. (Şekil 4.11)

- Alaçatı tarihi kent merkezini içeren, geleneksel dokuyu oluşturan eski yerleşim bölgesidir.
- Geleneksel yerleşim dokusunun kuzeyinde yer alan 1980 ve 1990 yılları ve sonrasında sonrası planlı olarak gelişen ikinci konut alanları bulunduğu yeni yerleşim bölgesidir.
- Geleneksel yerleşim dokusunun güneyde kalan Alaçatı Port Kanal Projesinin yer aldığı konut ve turizm alanlarının bulunduğu kıyı bölgesidir.

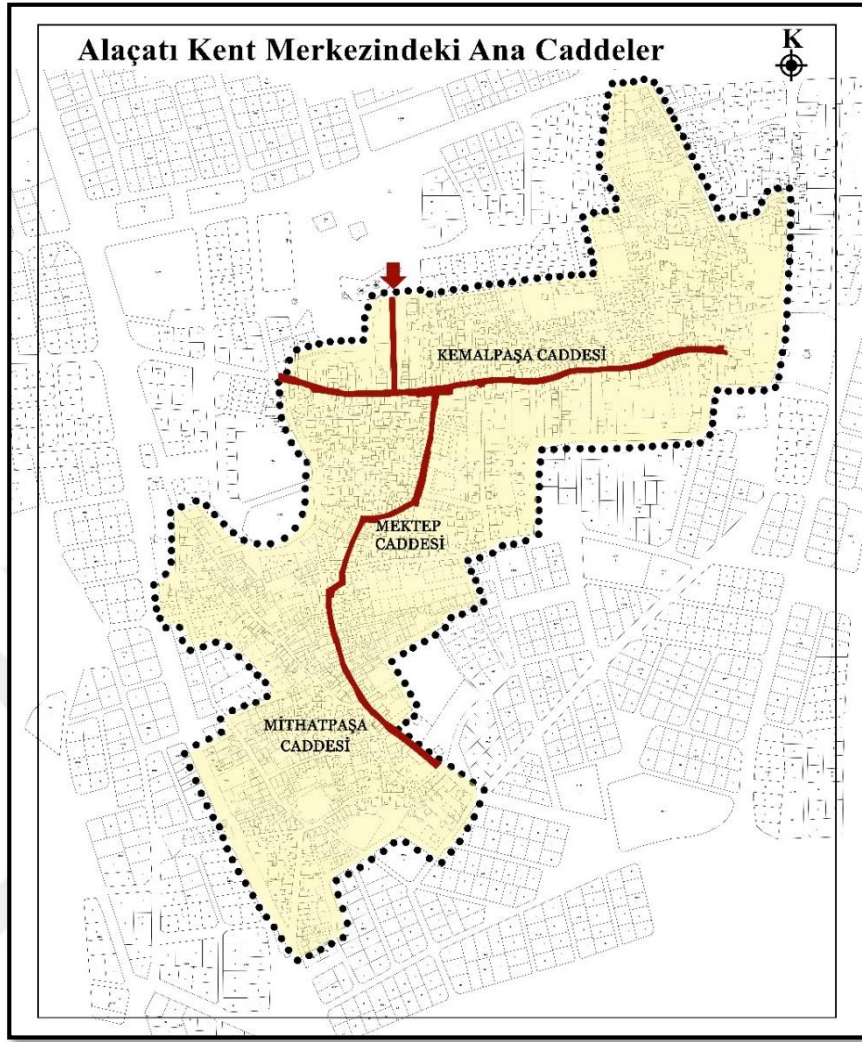
4.2.1.1 Alaçatı'nın Tarihi Kent Dokusu

Alaçatı tarihi kent dokusu, kuşbakışı incelendiğinde yerleşmenin başlıca iki aks üzerinde geliştiği görülmektedir. Bunlardan birincisi, yerleşmenin doğu-batı yönünde uzanan Kemalpaşa Caddesidir. İkinci aks ise yerleşimi kuzey-güney yönünde geliştiren ve Kemalpaşa Caddesine dik olarak pazar meydanına kadar uzandıktan sonra hafifçe güneybatıya yönelen Mektep ve Mithatpaşa caddeleridir. Geleneksel yerleşim dokusunun önemli eksenlerinde gelişen ticaret ve konaklama alanları yerleşimin ekonomik ve mekansal yönden gelişmesine önemli katkı sağlamışlardır. Şekil 4.12'de Alaçatı Kentsel Sit sınırı içinde gelişen ve Alaçatı için simge olmuş, ilk açılan turizm ve ticaret yapıları gösterilmektedir.

1996 yılında açılan Agrilia restoran ve Alaçatı ile ilgi tüm yazılı kaynaklarda adı geçen 2001 yılında eski bir taş evin restore edilip konaklama tesisi olarak açılan Taş Otel, Alaçatı'nın günümüz popüleritesine kavuşması için önemli iki dinamik olmuştur. Ayrıca 2001 yılında ilk defa kurulmaya başlayan fakat, günümüzde antika dükkanlarının Hacı Memiş mahallesinde yer seçmesiyle birlikte kurulmayan antika pazarı ile kentsel dokuya bir nevi giriş kapısı görevi gören Değirmenaltı Meydanı'nın yenilenmesi ile yerleşime yenilenmiş bir alan kazandırılmıştır.

Şekil 4.12 Alaçatı kentsel sit alanı içindeki ilk açılan ticaret ve turizm işletmeleri

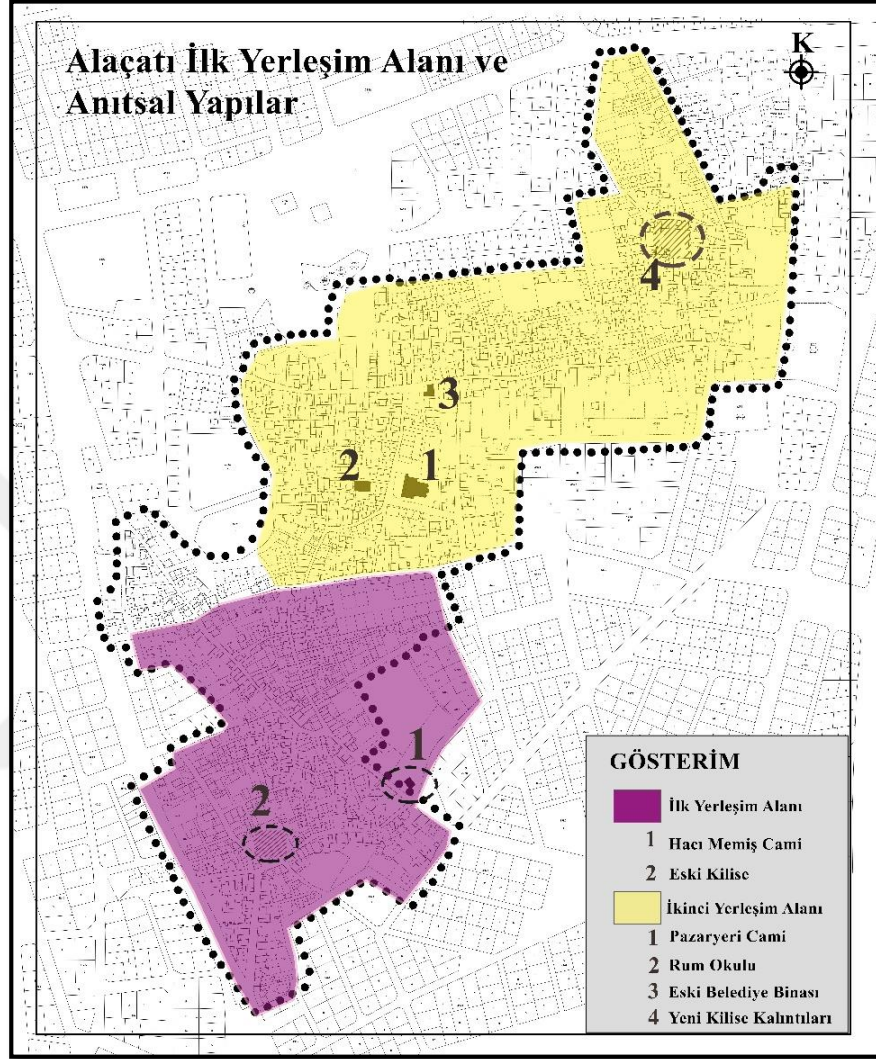

Şekil 4.13 Alaçatı kent merkezinde yer alan önemli caddeler

Alaçatı tarihi kent dokusu, 19. yüzyıl yerleşim özelliklerini taşıyan geleneksel yapılardan oluşmaktadır. Geleneksel yerleşim dokusu; doğu batı yönünde uzanan Kemalpaşa Caddesi ve onu kuzey-güney yönünde dik kesen Mektep Sokak çevresinde gridal düzende, alanın güney kesiminde kalan Mithatpaşa Caddesi etrafında gelişen Hacı Memiş Mahallesi sınırında olan bölge ise organik yapıdadır. (ekil 4.13)

Geleneksel dokusunun ana strüktürünü de oluşturan Kemalpaşa Caddesi ve çevresi ticaret bölgesinin sınırlarını tarif etmektedir. Ticaret bölgesinde yer alan yapıların zemin katlarında ticari işlevler, st katta ise yaşama alanları yer almaktadır (zgnl, 2010). Zemin katlarda dönemin el sanatları, bakırcılık, tenekecilik,

marangozhane gibi zanaat işleri ve aynı zamanda koyun, keçi gibi küçük baş hayvan besleme gibi yarı çiftçi yarı zanaatkar özelliklerde kullanımı söz konusudur.

Şekil 4.14 İlk yerleşim alanı ve anıtsal yapılar

Kemalpaşa caddesinde yer alan parsel düzeni, avlu planlı, yapı-parcel-sokak ilişkisi ise, yapılar sokağa cepheli konumlanarak doğrudan sokağa açılmaktadır. 6-7 metre genişliğinde, topoğrafyaya uyumlu, geleneksel sokak dokusu bulunmaktadır. Hacı Memiş mahallesinde yer alan yapıların, parseldeki konumu, açık alan ve yapı ilişkisi tamamen organik dokuyu yansıtmaktadır.

Yapılan kaynak araştırmasında, Alaçatı ilk yerleşim alanının Hacı Memiş mahallesi olabileceği ileri sürülmüştür. (Şekil 4.14) Kemalpaşa caddesi ve çevresinin

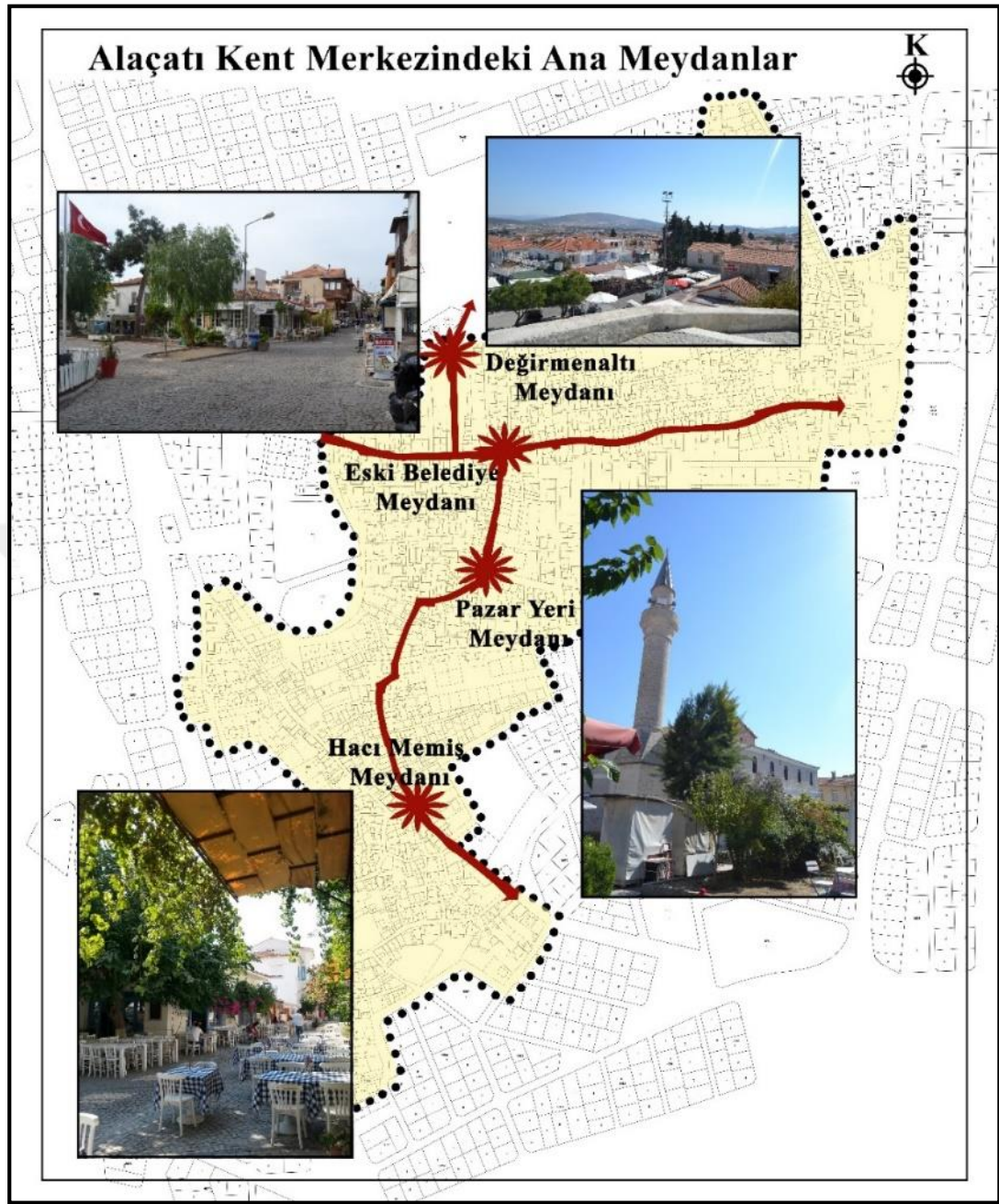
gelişimi geleneksel dokunun ikinci gelişim alanı olarak belirlenmektedir. Bu bölge Pazaryeri Camii, eski belediye ve okulun alanını da içermektedir. Bu alan ve Tokoğlu Mahallesi'ndeki yapıların mimari özellikleri ve yapı kapılarındaki tarihler değerlendirildiğinde tarihi dokunun gelişimi 1850 ve 1890 yılları arasında kapsamaktadır (Özgönül, 2010).

Alaçatı geleneksel yerleşim dokusunun sahip olduğu eğimli dar sokaklar, yöreye gelen ziyaretçilere vista alanları sunmaktadır. Çıkma sokaklı, daralıp açılan sokak sistemi, bazı alanlarda geniş meydanlarla sonlanarak süprizli mekanlar yaratmaktadır. Bu alanlar tarihte önemli binların yer aldığı açıklıklar, yaşlıların dinlenme ve sohbet, gençlerin toplanma mekanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Alaçatı, Şekil 4. 16'da gösterilen 4 ana meydana sahiptir.

Değirmenaltı Meydanı; Alaçatı kent merkezinin girişi ve tarihi yel değirmenlerin yer aldığı tepe ve ticaret alanlarının arasında yer almaktadır. Koruma Alanı İmar Planında "Kentsel Tasarım Proje Alanı" olarak belirlenmiş, 2008 yılında da proje tamamlanıp yeni haliyle kullanıma başlanmıştır. Şekil 4.15'de eski ve yeni görüntülerine yer verilen bu proje ile Alaçatı tarihi dokusuna yeni bir giriş kapısı oluşturulmuş, tasarım öncesi eskimiş ticari yapılardan arındırılarak meydan düzenlemesi ile yeni yaya güzergahı, ticaret alanları, toplanma, oturma alanları oluşturulmuştur. Alaçatı tarihi dokusunun, mimari boyutta sürdürülmesi esas alınarak yeni yapılan kafe, restoran, sanat galerisi gibi meydanı çevreleyen yapıların dokuya uyumlu olmasına dikkat edilmiştir.

Şekil 4.15 Alaçatı değirmenaltı meydanı eski (solda) (Alaçatı imren, 2017) ve yeni görüntüleri (sağda) (Yılmaz, 2012)

Şekil 4.16 Alaçatı kent merkezinde yer alan meydanlar

Eski Belediye Meydanı; Kemalpaşa caddesi üzerinde, 1873 yılında yapılan ve belediye binası olarak bir süre hizmet veren günümüzde ise, kafe ve butik otel olarak işletilen yapının önünde yer alan meydandır. (Şekil 4.17) Günümüzde yaya aksının önemli bir nirengi noktasını oluşturan bu meydan, birçok kafe restorana ev sahipliği yapmaktadır. Belediye meydanı Kemalpaşa caddesinin girişine yakın bir konumda olması nedeniyle özellikle yaz dönemlerinde oldukça kalabalık olmaktadır.

Şekil 4.17 Eski belediye meydanı görüntüsü (Alaçatı imren, 2017)

Pazar Yeri Meydanı; Mektep Caddesi üzerinde yer alan Pazar Yeri Cami ve çevresindeki ticari ünitelerden oluşmaktadır. Bu alanda yer alan cami ile minaresi Alaçatı'nın her noktasından görülen en önemli odak noktalarından biridir. 1874 yılında kilise olarak inşa edilen yapı sonradan camiye çevrilmiştir.

Hacı Memiş Meydanı; Alaçatı yerleşim dokusunun güneyinde yer alan meydan, eski dokunun izlerini yansıtan köy kahvelerinden meydana gelmektedir. Yaşlıların toplanma alanı olarak kullandıkları meydanın günümüzde her kesimden kullanıcıları mevcuttur.

4.2.1.2 İkinci Konutların Yer Aldığı Planlı Gelişen Bölge

Alaçatı kentsel sit alanının kuzeyinde kalan ikinci konutları bünyesinde barındıran bölge, Fevzi Çakmak, Menderes ve İsmet Paşa Mahallelerinden meydana gelmektedir. İzmir-Çeşme otoyolunun tamamlanmasıyla birlikte Rıza Ertan Caddesi'nin (Çamlık Yol) önemi artmış, Alaçatı'nın en önemli aksı haline gelmiştir.

Bu önemli yol aksının oluşmasıyla birlikte, yolun iki tarafında konut projeleri hızlanmış, birçok site meydana gelmiştir. Kuzey kesiminde yer alan bu bölge, planlı olarak gelişmiş, Alaçatı Tarihi kent dokusunun dışında yeni yapılardan oluşmaktadır. Bu alandaki konutların yapımında tamamen günümüz teknolojileri kullanılmakta olup, geleneksel doku görüntüsünü yakalamak amacıyla Alaçatı taşına benzer bir taş ile kaplandığı görülmektedir.

Ancak bu iyi niyetli çaba boşa çıkmakta yeni yapılan konutların geleneksel dokuyla bir bütünlük sağlayamadığı görülmektedir. Kuzey kesimde yalnızca yazlık konutlar değil, Atatürk Bulvarı'nın kuzeyinde yerel yönetimlerce 1980 yılında yapımına başlanılan, 1990'ların başında yapımı tamamlanan 800 konutluk kooperatif evleri yer almaktadır. Petekler adı verilen bu yapılar, Alaçatılılara uygun şartlarda mülk sahibi olabilmeleri için üretilmiştir.

4.2.1.3 Alaçatı Port Alanı ve Çevresi

Türkiye'de çok fazla örneği bulunmayan Port Alaçatı bölgesi, Alaçatı tarihsel merkezini denizle buluşturan ikinci konut ve turizm merkezlerinin yoğun olarak bulunduğu bir bölgedir. Port Alaçatı projesi, ikili bir yerleşim kademelenmesini barındırmakta deniz ile ilişkili olan ilk yapılaşma projenin vitrinini oluşturacak biçimde tasarlanmıştır. Yerleşim yoğunluğunun bulunduğu konut bölgesi daha geleneksel olarak nitelenebilecek ve denizden uzak bir konumda, projenin ikinci bölgesinde yer almaktadır. Bu iki bölge, yapı yoğunluğu, doku özellikleri ve mimari dil olarak farklılaşmaktadır (Güzer, 2010).

Alaçatı'nın liman bölgesinde konumlanan proje bölge Alaçatı Port adıyla konumlandırılan Alaçatı'nın yeni gelişme alanlarından biri durumundadır. 1999 yılında Alaçatı'nın güney bölgesinde kıyı kesiminde kamu-özel sektör ortaklığıyla bir marina-kent projesi olarak Alaçatı Port projelendirilmiş ve 2011 yılında tamamlanmıştır. Port Alaçatı bünyesinde Port Marina alanında İstanbul merkezli lüks tüketim alışkanlıklarıyla planlanmış alışveriş, ticaret ve yeme-içme alanları ile toplumun belirli bir kesimine (üst sınıf) yönelik bir alanı oluşturmaktadır.

4.2.2 Alaçatı Arazi Kullanım Durumu

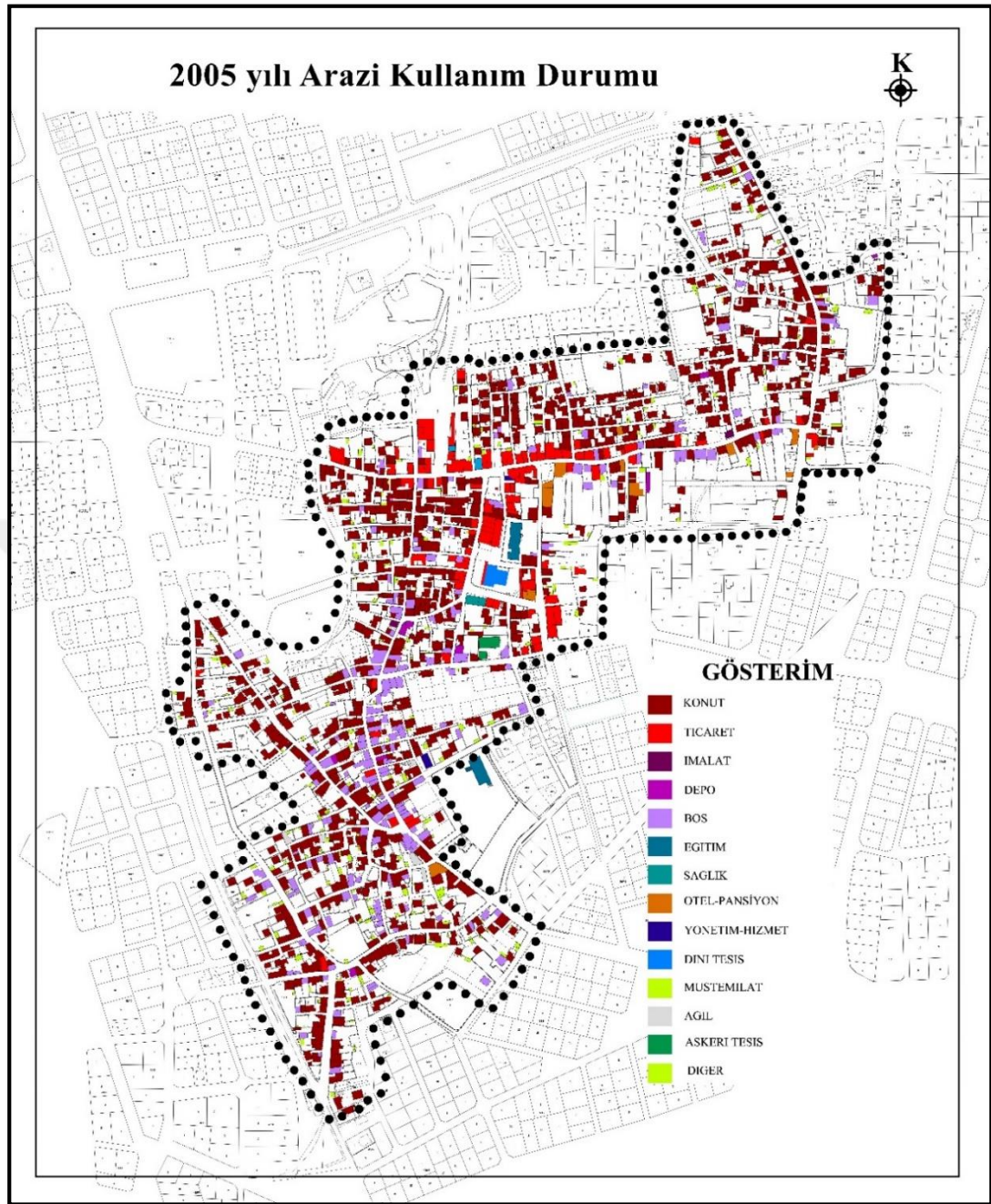
Alaçatı kentsel sit alanı arazi kullanım durumunun belirli yıllar arasındaki değişimi incelenmiştir. Arazi kullanım durumundaki değişimler alandaki kullanım ve mekan değişimini ifade etmektedir. Yapılar üzerindeki işlev değişikliklerinin saptanması açısından önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Kurumlarla yapılan görüşmeler ve veri araştırmaları sonucunda 2005 yılı öncesine ait arazi kullanıma dair sayısal bir bilgiye ulaşılamadığından, 2005 ve 2016 yıllarına ait sayısal veriler kullanılarak bilgi üretilmiştir.

4.2.2.1 2005 Yılı Arazi Kullanım Durumu

2005 yılına ait Alaçatı Arazi kullanım verileri, Alaçatı Kentsel Sit Alanı Koruma İmar Planı hazırlıkları çerçevesinde gerçekleştirilen arazi çalışmalarından yararlanarak hazırlanmıştır.

Alaçatı genel yerleşimine bakıldığında, alanın kuzey, güney ve doğusunun İzmir-Çeşme otoyoluyla çevrelendiği görülmektedir. Alaçatı, kentsel sit alanı ve yeni yerleşim alanı olmak üzere iki farklı yerleşim dokusu bulunmaktadır. Kentsel sit alanı, yerleşmenin çeperlere doğru gelişen yeni gelişme alanına göre eğimi daha fazla olan kısmında konumlanmaktadır. (Şekil 4.18)

Bunun temelinde eskiden bu tepelerde yel değirmenlerinin yer alması ve bölgenin bataklıklardan uzak olması yatmaktadır. Kentsel sit alanının makroformu yağ lekesi şeklindedir ve organik bir dokudan oluşmaktadır. Kentsel sit alanının çeperlerine doğru uzayan yeni gelişim alanında gridal formda, planlı bir yapılaşma gözlemlenmektedir.

Şekil 4.18 2005 yılı arazi kullanım durumu

2000 yılı ve sonrasında Alaçatı’da yaşanan sosyo-ekonomik hareketlenmeyle birlikte yerleşmenin mekansal ve fiziksel yapısında da bir canlanma söz konusu olmuştur. Bu canlanma özellikle, ticaret aksı olan Kemalpaşa caddesinde ilk olarak gözlenmiştir.

Kemalpaşa Caddesi, Alaçatı Belediyesi'nin yer aldığı Atatürk Bulvarı ile kesişmesi ve yerleşim alanına girişin bu cadde üzerinden olması, ticari faaliyetlerin bu aks üzerinde yer alması, Kemalpaşa Caddesi'nin Alaçatı'nın en yoğun güzergahı olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, en çok talep gören ve değişimin en yoğun yaşandığı cadde Kemalpaşa Caddesi'dir. Ağırlıklı olarak perakende yiyecek ve içecek mekanları, tarihi dokunun en canlı caddesi niteliğinde olan Kemalpaşa Caddesi üzerinde lineer bir düzende yer seçtikleri görülmektedir. Buna karşın, Mektep ve Mithatpaşa Caddeleri üzerinde ticari kullanımların yoğunluğunu kaybettiği gözlemlenmektedir. Hacı Memiş mahallesi içinde kalan bu caddeler ve çevresinde konut, imalat ve küçük üretim kullanımlarının yer aldığı belirlenmiştir.

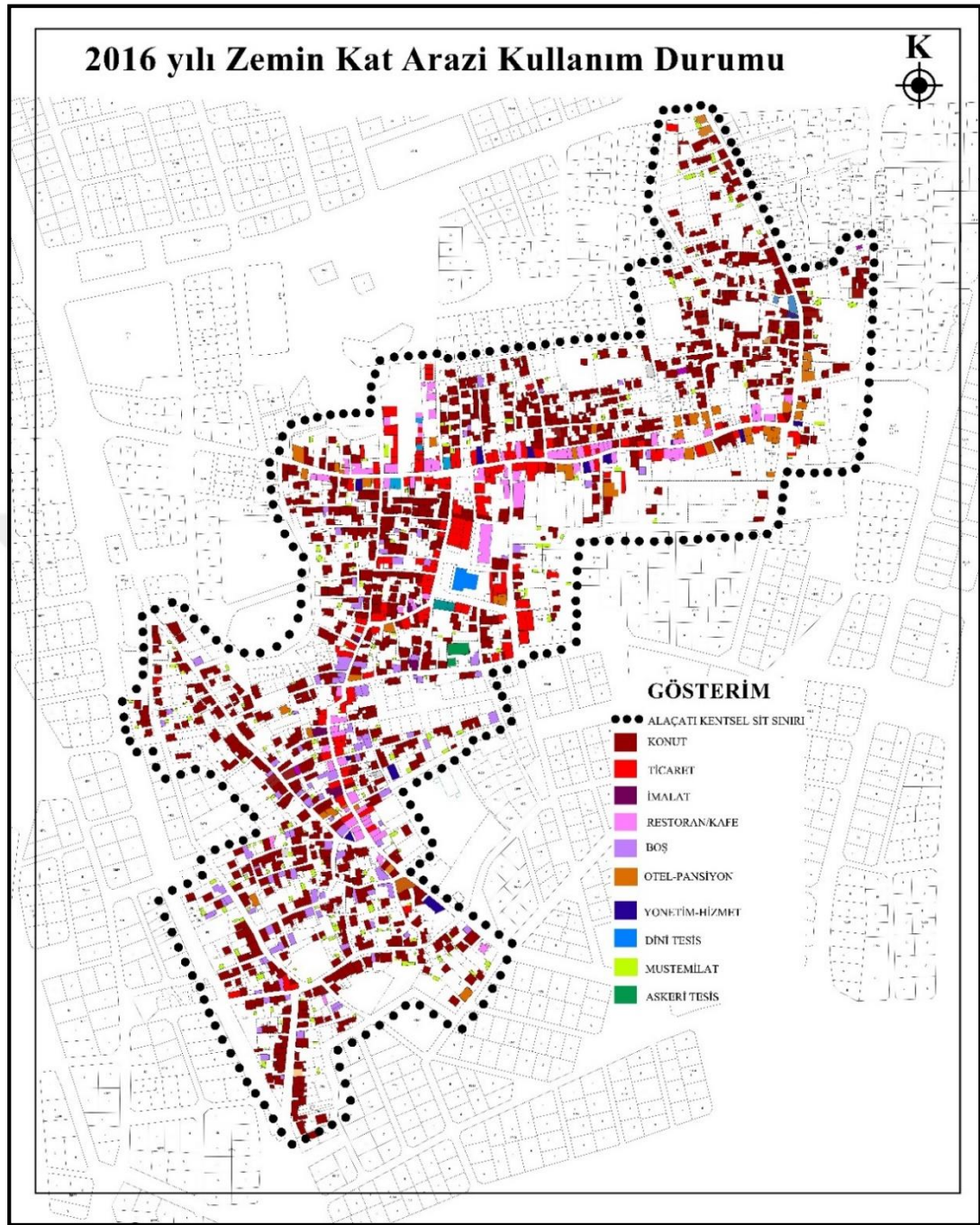
2005 yılı Alaçatı Kentsel Sit Alanı arazi kullanım durumu incelendiğinde toplamda 1783 yapı tespit edilmiştir. Bu yapıların % 53 konut, %15 ticaret, % 1 konaklama/otel, %10 boş olduğu belirlenmiştir. Bu kullanımlar dışında ayrıca bir adet dini tesis, bir adet sağlık tesisi, bir adet eğitim tesisi yer almaktadır.

4.2.2.2 2016 Yılı Arazi Kullanım Durumu

Tez çalışması kapsamında 2016 yılı eylül ve ekim aylarında gerçekleştirilen arazi kullanım çalışması, toplamda 1834 yapıyı içermektedir.

2016 yılı arazi kullanım durumu incelendiğinde, 2000'li yılların başlarında ticaret ve turizm fonksiyonlarının Kemalpaşa Caddesi ve çevresinde toplandığı görülürken, günümüzde Kemalpaşa Caddesi maksimum doluluğa ulaşarak, ticaret ve kültürel fonksiyonların Hacı Memiş mahallesine yani Mithatpaşa Caddesine doğru ilerlediği belirlenmiştir.

2005 yılı arazi kullanımında boş olan yapı ve parseller, günümüzde ticaret ve konaklama işlevlerini alarak değişime uğramıştır. Toplamda 1834 yapının; %50 konut, %9 ticaret, %2 konaklama/ otel, %6 restoran/kafe, %7 boş olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanımlar dışında ayrıca bir adet dini tesis, bir adet sağlık tesisi, bir adet eğitim tesisi yer almaktadır. (Şekil 4.19)

Şekil 4.19 2016 yılı arazi kullanım durumu

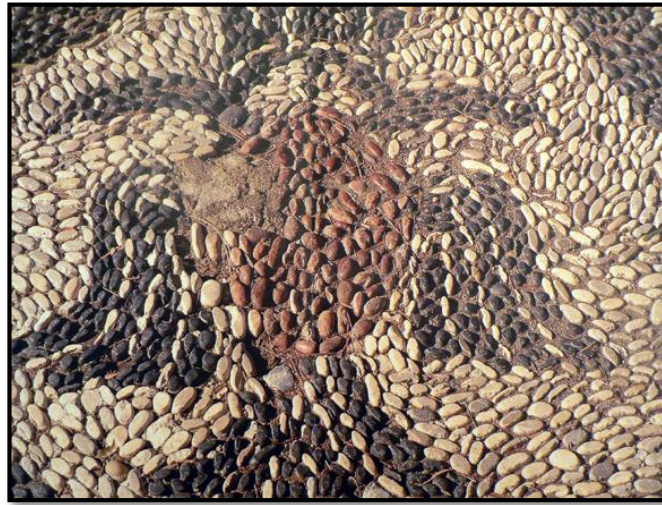
4.2.3 Alaçatı’da Yer Alan Anıtsal Yapılar ve Özellikleri

Alaçatı tarihsel geçmişinde birçok kültüre ev sahipliği yapmış katmanlı bir yerleşim olması sebebiyle zengin tarihi ve kültürel yapıya sahiptir. Anıtsal nitelikteki yapılar dönemin şartlarına göre fonksiyonları değiştirilerek kullanılmaya devam

edilmiştir. Bu mekanlar Alaçatı Pazaryeri Camii, Alaçatı Antika Pazarı, Hacı Memiş Camii, Yel Değirmenleri olarak sıralanabilir.

Alaçatı Pazaryeri Camii (Meryem Kilisesi)

Alaçatı’da Rum nüfusunun artmasıyla birlikte bir kilise inşa etme gereksinimi duymuşlardır. Dönemin ilgili kurumlarından izin alınarak yapılan kilisenin ismi hakkında iki iddia söz konusudur. O dönem yapılmasına izin verilen iki kiliseden biri Çeşme merkezdeki Haralambos, diğerinin ise Alaçatı’daki Meryem ya da Triada Kilisesi olduğu iddia edilmektedir. 1830 yılında yapılan kilisenin, kilise templosunda yer alan “İoannes Halepa yaptı 1874” ifadesinden Halepa’nın kilisenin templosunu yapan kişi olduğu ve kilisenin onarım geçirdiği anlaşılmaktadır (Gezgin, 2007). Yığma moloz taş tekniğiyle yapılan kilise yapısı, üç nefli bazilikal planlıdır. Kilisenin batısında yer alan narteks olarak adlandırılan giriş bölümünün önündeki avlunun tabanı, siyah- beyaz dere taşları kullanılarak yapılan geometrik desenli mozaik ile döşenmiştir (Atilla ve Öztüre, 2005). Geometrik desenlerin yanı sıra mozaikte bulunan çift başlı kartal dikkat çekmektedir. Şekil 4.20’de yer alan çift başlı kartal dönemin Alaçatı Belediye Meclisi’nin bir sembolü niteliği taşımaktadır. 2010 yılında restorasyon çalışması tamamlandıktan sonra Ortodoks Patriği Bartelomaïos’un burayı ziyaret etmesi yabancı turistler tarafından ilgiyi daha da arttırmıştır (Gezgin, 2018).

Şekil 4.20 Çift başlı kartal deseni (Gezgin, 2018)

Kilisenin mübadeleden sonra Müslüman halk tarafından Camii olarak kullanılmaya başlamasıyla, Pazaryeri Camii adını almıştır. Şekil 4.21'deki Camii'nin bugünkü minaresi 1960'larda inşa edilmiştir (Özgönül, 2010).

Şekil 4.21 Alaçatı Pazaryeri Camii (Kişisel arşiv, 2016)

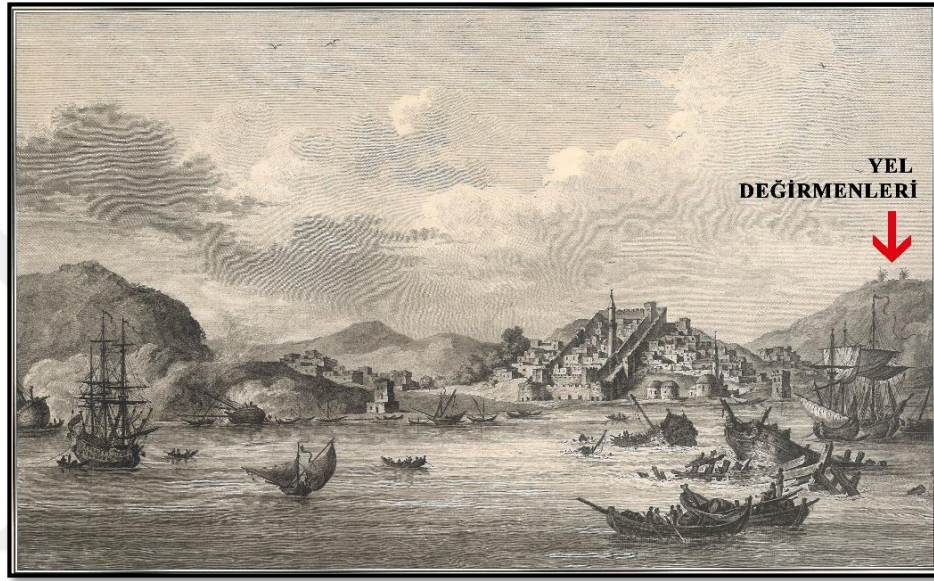
Hacı Memiş Camii

Hacı Memiş Ağa Mahallesinde yer alan camii, Yarımada'nın en eski camisi olma özelliği taşımaktadır. Rumi 1228 (M.1813) tarihinde Hacı Memiş Ağa'nın kendisi tarafından yaptırılmış, günümüze kadar korunarak kullanıma devam edilen bir camidir. Caminin ön kısmı eski Müslüman mezarlığı olarak kullanılmıştır (Gezgin, 2007).

Yel Değirmenleri

Şekil 4.22'de yer verilen, 18. yüzyıla ait Çeşme gravüründe de görülen yel değirmenlerinin Alaçatı'nın yüzyıllardır önemli bir simgesi olduğunu vurgular

niteliktedir. 330 gün sürekli esen rüzgarı enerjiye çevirmek için inşa edilen yel değirmenleri, dönemin un ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanılmıştır. Sanayinin gelişmeye başlamasıyla birlikte kullanımları azalarak kaybolmuştur. Alaçatı'nın girişinde yer alan yel değirmenleri, Değirmenaltı projesiyle restore edilmişlerdir. Şekil 4. 23'de ise restore edilen yel değirmenleri günümüzde kafe ve restoran olarak hizmet vermektedir.

Şekil 4.22 18. yüzyıla ait Çeşme gravüründe yer alan yel değirmenleri (Sevim, 2002)

Şekil 4.23 Yel değirmenleri günümüz görüntüsü (Kişisel arşiv, 2016)

Sivil Mimarlık Örnekleri

Alaçatı'nın kentsel dokusu, yerleşime kimlik kazandıran, değer katan bir niteliğe sahiptir. Birçok kültüre ev sahipliği yapması, tarih içinde farklı kullanıcı gruplarının Alaçatı'da yaşaması, yerleşime özgü bir karakteristik yapıya sahip olmasına neden olmuştur. (Şekil 4.24) Tarihi dokuyu oluşturan yapıların 1850 ile 1892 tarihleri arasında yapıldığı belirtilmektedir (Hersek, 1983). 19. yüzyıl konut dokusuna sahip olan Alaçatı, bölgede yaşamış olan Rum ve Türk kültürünün sentezlendiği bir Ege kasabası özelliklerini taşımaktadır. Geleneksel konut dokusu aynı zamanda ilk yerleşim alanı olma özelliğini de taşımaktadır. Geleneksel doku, Alaçatı yerleşiminin Hacı Memiş, Tokoğlu ve Yeni Mecidiye Mahallelerini içermektedir (Dalgakıran ve Bal, 2007).

Şekil 4.24 Alaçatı tarihi kent dokusundan bir görüntü (Kişisel arşiv, 2016)

Yerleşim dokusu, bitişik nizamlı, yüksek avlu duvarlı, iki katlı ve arka bahçeli olarak tanımlanabilir. Hacı Memiş Mahallesi'nde daha organik bir şekilde gelişen tarihi konut dokusu, Tokoğlu ve Yeni Mecidiye Mahallelerinde ise gridal sistemli gelişmiştir. Bölgenin iklimsel, çevre ve ekonomik koşullarına uygun şekillenen konutların ana malzemesi taştır.

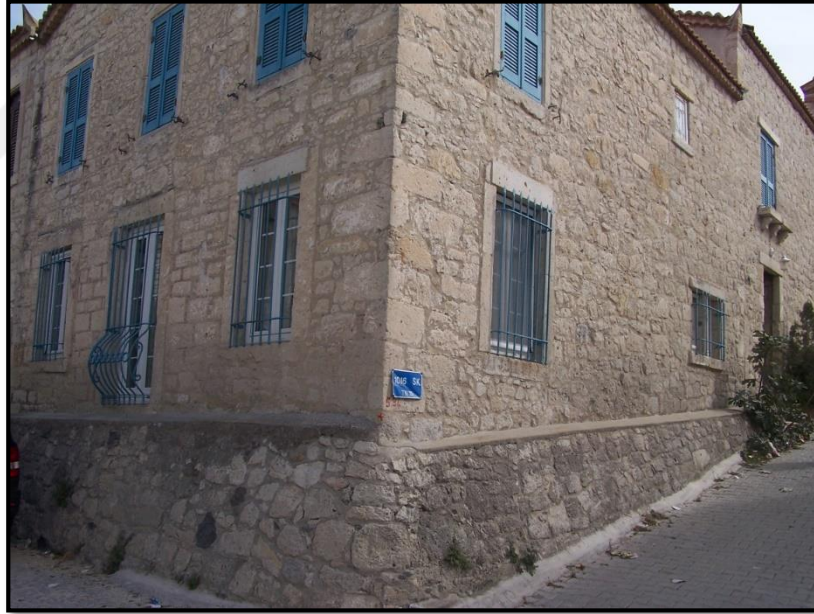

Şekil 4.25 Cumbalı yapı örneği (Kişisel arşiv, 2016)

Yazın serin kışın sıcak tutan taş malzemesi sıvanarak korunmuştur. Alaçatı konutları Balanbaka'daki taş ocağından çıkarılan beyaz ve kolay işlenebilen Alaçatı taşı kullanılarak yapılmıştır. İşlendikten sonra sertleşen ve ponza taşı görünümünü alan beyaz kesme taşlar zaman içinde sarararak binaların yaşını yansıtmaktadır. Bu taşın özelliği sayesinde binalar nefes alarak özel bir serinliğe sahip olmaktadır. (Şekil 4.27) Alaçatı evlerinde taşıyıcı olan alt kat duvarları, birinci kat duvarlarına göre daha kalın işlenmiştir. Bazı evlerin tamamında taş, bazılarının ise alt katında taş üst katında tuğla veya ahşap kullanılmıştır. Sıvayla korunan taş duvarlar açık renkli kireç badana ile boyanmıştır. Evlerdeki pencereler ise, yörenin iklimsel koşullarına uygun düz ve kemerli olarak tercih edilmiştir. (Şekil 4.26) Fakat kemerli pencereler genellikle zemin katlarda görülmektedir. Evlere karakteristik bir özellik katan kapı ve pencere söveleri üç farklı şekilde uygulanmıştır. Taş, taraklanmış beton ve sıvadan söve olarak farklı örneklerine rastlanmaktadır (Öziş, 2006). Kireç ile boyanan evlerin kapı ve pencerelerinin çivit mavi ile boyanarak bir renk katıldığı, ayrıca çatılarında kullanılan kiremitlerin kırmızı rengi ile de evlerin mimari bütünlüğü sağlanmıştır.

Şekil 4.26 Düz ve kemerli söve örnekleri (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 4.27 Yığma taş sistemi ile yapılan yapı örneği (Kişisel arşiv, 2016)

Alaçatı evlerinin plan özellikleri, yapıldıkları dönemin yaşam ve iklimsel özelliklerine uygun olarak inşa edilen yapıların avluları ise içe dönük yaşam tercihini yansıtmakta olup mahremiyeti sağlamaktadır. Ön bahçe kullanımlı konut bulunmamakla birlikte, konutların bitişik nizamlı ve doğrudan sokağa açılıyor olması sokak bütünlüğünün sağlanmasına neden olmuştur. İki katlı olarak yapılan evlerin üst

katı yaşam alanı olarak planlanmıştır. Yapıların zemin katları ise daha çok depo ve servis mekanı olarak kullanılmıştır. Dönemin ihtiyaçlarına göre yapıların zemin kat kullanımı farklılıklar göstermiştir. Rumların yaşadıkları yapıların zemin katları, uğraşılan zanaatlar için bir atölye niteliğinde kullanılırken, hayvancılıkla uğraşan kişiler bu alanları ahır olarak kullanmıştır. Aynı zamanda bağcılıkla uğraşan Rumlar, zemin katlardaki depolarda topladıkları üzümlerden şarap yaparlarken, Türkler bu alanları ürettikleri tütünleri depolama amaçlı kullanmışlardır. İlerleyen dönemlerde üst katlarda yaşam sürdürülmeye devam ederken, zemin katlarda tarımsal üretimden elde edilen ürünler, hayvancılıktan elde edilen süt, peynir, yoğurt gibi malzemelerin satıldığı mekanlar olarak değerlendirilmiştir. Yapıların bazılarında yer alan cumbalar hem sokağa katkı vererek peyzaja katkıda bulunmakta hem de kullanıcıların sokak ile bağlantısını sağlamaktadır. (Şekil 4.25)

Şekil 4.28 Sokağa peyzaj katkısında bulunan tarihi Alaçatı yapısına bir örnek (Kişisel arşiv, 2016)

Alaçatı yerleşim dokusu, dar, kıvrımlı ve arnavut kaldırım sokaklara, bitişik nizamlı arka bahçeli bir plana sahip olmasına rağmen, yüksek avlu duvarlarından dışarıya taşan veya yapıların cephelerine sarılan bitkilerle birlikte çevre peyzajına katkı veren, sokakları görsel açıdan güzelleştiren bir yapıya sahiptir. (Şekil 4.28 ve 29)

Şekil 4.29 Sokağa katkı yapan peyzaj ve arnavut kaldırımli çıkmaz sokak örneği (Kişisel arşiv, 2016)

Alaçatı evlerinde çatılar alaturka kiremit kaplıdır. Duvardan dışarıya saçak yapılmayan çatılarda, ahşap saçak çatı dış duvarın içine gizlenmiş şekilde yapılmaktadır. Saçakları olmayan Alaçatı evlerinde duvarların yağmurdan korunabilmesi için tek, iki ya da üç sıra dizili kiremitler kullanılmıştır. (Şekil 4.30)

Şekil 4.30 Farklı çatı örnekleri (Kişisel arşiv, 2016)

Alaçatı evlerinde görünümü zenginleştiren bir detay da Şekil 4.31’de bir örneği olan kiremit ile döşenmiş çatıların köşelerine yapılan ve Kartal Kanadı olarak adlandırılan süslemedir. Genel olarak iki adet oluklu kiremit kullanılarak yapılır.

Şekil 4.31 Kartal kanadı örneği (Kişisel arşiv, 2016)

Günümüzde tarihi dokunun çoğunlukla korunmuş olduğu görülmektedir. Tarihte olduğu gibi ticari faaliyetlerin önemli bir bölümü kentsel sit alanı içinde yer alan Tokoğlu Mahallesi, Kemalpaşa Caddesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tarihi yapılar günümüzde basit onarım yapıp ya da restore edilerek işlev değişikliğine uğramış; restoran, kafe, butik otel şeklinde turizm odaklı kullanıma geçmişlerdir. Özellikle günümüzde Kemalpaşa ve Mithatpaşa Caddeleri yerleşimin gözde çekim ve ticaret mekezleri haline gelmiştir. Yapılar tamamen turizm ve ticaret amaçlı düzenlenerek bir vitrin oluşturma çabası içine girilmiştir.

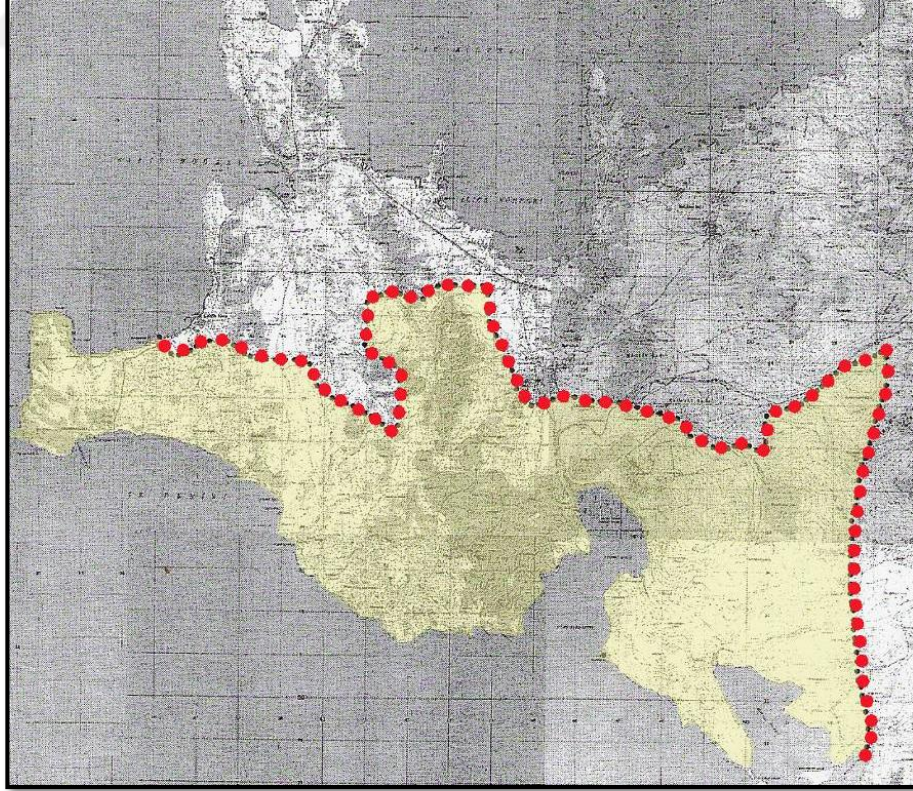
4.2.4 Alaçatı Planlama Sürecinin İncelenmesi

Alaçatı’ya dair planlama süreçlerinin ele alınacağı bu bölümde, Alaçatı’nın ilk etapta Çeşme ile birlikte planlandığı görülmektedir. Çeşme ile birlikte değerlendirildiğinden Alaçatı’nın mekânsal gelişimine ait plan kararları, 2000’li yıllarla birlikte yapılan üst ve alt ölçekli plan ve plan kararlarıyla şekillenmiştir. Alaçatı planlama çalışmalarını; 1/25000 ölçekli Çeşme-Alaçatı-Paşalimanı (KTKGB) Çevre Düzeni Planı, 1/5000 Ölçekli Alaçatı Revizyon Nazım İmar Planı

ve 1/1000 Ölçekli Çeşme-Alaçatı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı özelinde incelenecektir.

1/25000 Ölçekli Çeşme-Alaçatı-Paşalimanı Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgeleri (KTKGB) Çevre Düzeni Planı

Alaçatı, 1982 yılında Turizm Merkezi, 2005 yılında İzmir Çeşme Alaçatı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ilan edilmiştir. Şekil 4.33’de sınırları belirtilen alanın İzmir Çeşme Alaçatı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak belirlenmesi; Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın 09.09.2005 tarihli ve 132271 sayılı yazısı üzerine, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun üçüncü maddesine göre kararlaştırılmıştır. (Şekil 4.32) Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi, Alaçatı Kentsel Sit Alanı’nın güney kesiminde yer alan kıyı alanlarını kapsamaktadır. Port Alaçatı’nın güneyinde kalan kıyı şeridi de Alaçatı Turizm Tesis Alanı olarak belirlenmiştir.

Şekil 4.32 İzmir Çeşme Alaçatı kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi (Resmi Gazete, 2016)

aldığı payın ve turist kalitesinin arttırılması, planın ön gördüğü yatırım alanlarının hayata geçirilmesiyle birlikte sağlanması hedeflenmiştir.

Ancak söz konusu kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ile çevre düzeni planı, mahkeme kararı ile 26.11.2008 yılında iptal edilmiştir. Planın iptal edilmesinin ardından, Kültür ve Turizm Bakanlığı Çeşme İlçesi'ndeki mevcut turizm alanlarına ilave olarak 7 yeni turizm odak noktaları belirlemiştir. Bu yeni merkezler seçilirken, bölgede öncelikli olarak geliştirilmesi planlanan alanlar göz önüne alınmıştır. Bakanlık tarafından Çeşme Yarımadasında yer alan toplam 11 adet turizm merkezi yer almaktadır. Bunlar:

- 1.Alaçatı Turizm Merkezi: 06.09.1982 tarih ve 17804 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır. 15.03.2002 tarihinde Mülga Turizm Bakanlığı tarafından onaylanmış 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı bulunmaktadır.
- 2.İzmir Çeşme Altinkum Turizm Merkezi: 07.12.1985 tarih ve 18951 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır.
- 3.İzmir Çeşme Paşalimanı Turizm Merkezi: 05.08.1986 tarih ve 19186 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır.
- 4.İzmir Çeşme Reisdere Turizm Merkezi: 13.03.2008 tarih ve 26815 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır.
- 5.İzmir Alaçatı Yumru Koyu Turizm Merkezi: 06.02.2010 tarih ve 27485 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır.
- 6.İzmir Alaçatı Çakabey Turizm Merkezi: 06.02.2010 tarih ve 27485 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır.
- 7.İzmir Alaçatı Güvercinlik Turizm Merkezi: 06.02.2010 tarih ve 27485 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır.
- 8.İzmir Çeşme Şifne Turizm Merkezi: 06.02.2010 tarih ve 27485 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır.
- 9.İzmir Alaçatı Mersin Körfezi Turizm Merkezi: 05.06.2011 tarih ve 27955 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır.
- 10.İzmir Çeşme Altinkum Kuzeyi Turizm Merkezi: 02.12.2011 tarih ve 28130 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır.

11.İzmir Çeşme Ayasaranda Turizm Merkezi: 02.12.2011 tarih ve 28130 sayılı Resmi Gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

1/5000 Ölçekli Alaçatı Revizyon Nazım İmar Planı

Alaçatı Kentsel Sit Alanını tümüyle çevreleyen, Şekil 4.34'te yer alan, 1/5000 ölçekli Alaçatı Revizyon İmar Planı çalışması, Mart 2005 tarihinde tamamlanarak Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın onayıyla yürürlüğe girmiştir. Plan, kuzeyde İzmir- Çeşme Karayolu, batıda Çeşme Alaçatı Belediye sınırı, güney ve doğuda ise, İzmir- Çeşme Otoyolu ile sınırlandırılmıştır (DEU, 2006).

Planın amacı, kentsel sit alanının korunarak, çevresinin planlı olarak gelişmesini sağlamaktır. Plan, sit alanı içindeki tüm yapıların dış cephelerinin en az ölçüde değiştirilmesine özen gösterilmesi, topografya ve silüete uyumlu yerleşme düzeni ve mimari çözümlere gidilmesi esasını benimsemektedir. Yöre mimarisinin devamını esas alan yapı nizamı ve yapılaşma kararları alınmıştır.

1/5000 ölçekli Nazım Revizyon İmar Planı notlarında yer alan yapı nizam ve yapılaşma katsayılarına bakıldığında;

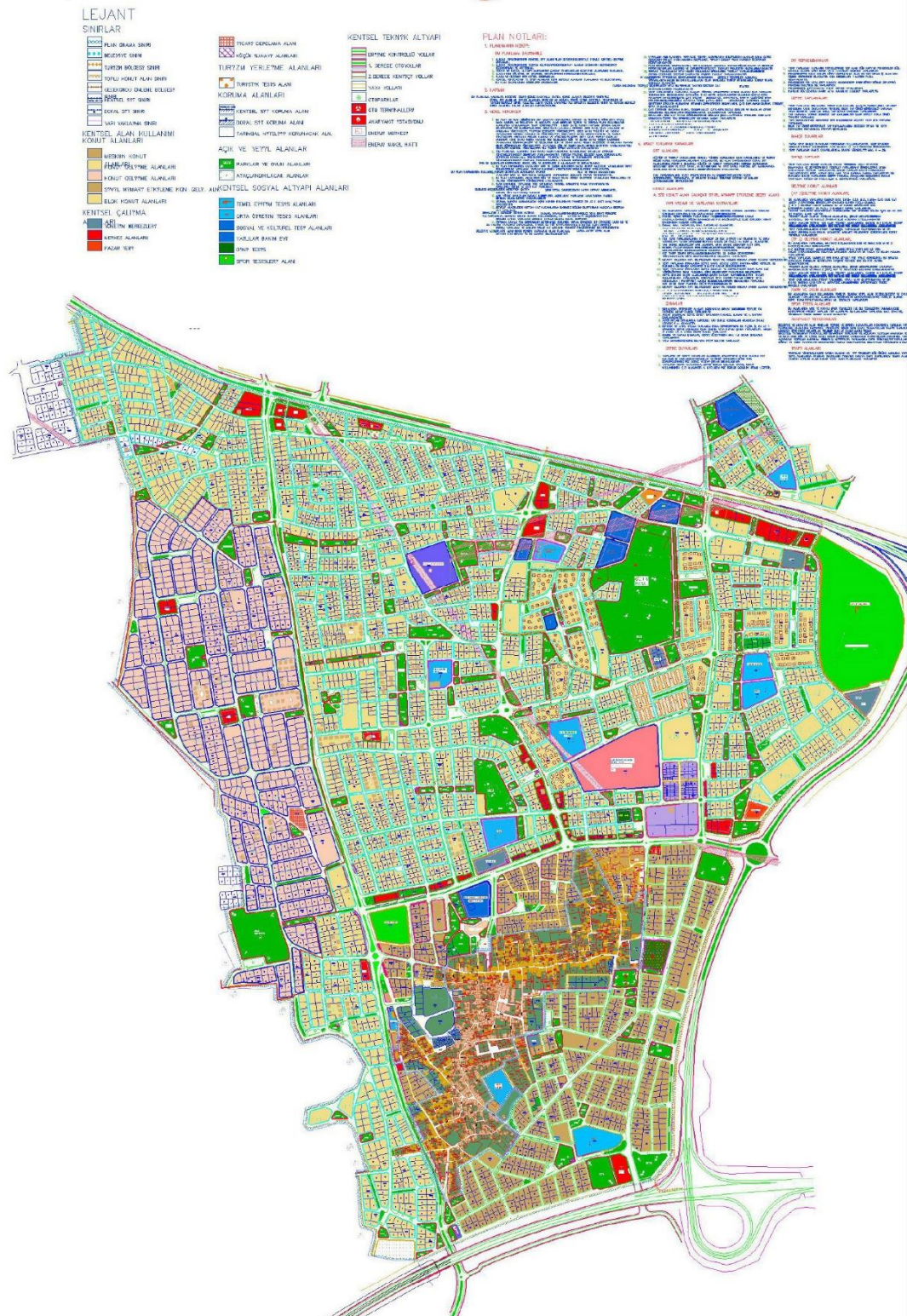
- Yeni yapılar, koruma alanında bulunan ve korunan yapılara uyum sağlayacak şekilde olacaktır.
- Yeni yapılaşmalarda kat adedi en çok 2 kat olacaktır ve bina yüksekliği tavan döşemesine kadar en fazla 6,80 m olacaktır.
- Yeni yapılacak binalarda cephe hattı mevcut cephe hattına göre verilir; bu durumda cephe hattı 0 m'ye kadar düşebilir.
- Zemin katlar turizm, ticaret gibi fonksiyonlara ayrılabilir, üst katlar veya yapının tamamı konut/konaklama (pansiyon) olarak kullanılabilir; şeklindeki hükümler kentsel sit alanı içinde yapılacak olan yeni yapıların mimari dokuyla uyumlu olmasına dikkat edilmiştir.

Yapıların cephe ve duvar kaplamaları konusundaki hususlar ise şöyledir:

- Yapıların dış cephe duvarları Alaçatı Kentsel Sit Alanının mimarisine uygun olarak taş malzeme ile kaplanacaktır, yapıların taş örgü sistemine göre inşa edilmesi durumunda ise cephe yüzeyi çıplak bırakılabilir.
- Yapıların zemin katlarında, cephe boşluk doluluk oranı, konut kullanımında 2/3 olacaktır, 1. katlarda ise boşluk doluluk oranı 1/3'tür.
- Yeni yapılacak binalarda cephe kaplamaları Alaçatı tarihi bina ve kent dokusuna uyum sağlayacak şekilde, blok taş örgü görünümlü kaplama veya cepheye yansıyan yığma taş duvar tarzında yapılabilir.
- Taş kaplama yerine cephede, taş kaplama taklidi suni derzli tuğla örgü taklidi yapılamaz.
- Yapı cephelerinde herhangi bir malzemedan mozaik kaplama yapılamaz.
- Blok taş örgü görünümlü taş kaplamalarla derzler koyu renkte boyanamaz, kontur çekilemez.

Planda gelişmeye açılan konut alanlarında ise; A-2 ve G-2 yapılaşma koşulu getirilmiştir. A-2 yapı nizamı olan parseller; max. TAKS: 0,20, max. KAKS: 0,40'tan, kat adedi 2 (iki)'den, bina yüksekliği H: 6,50 m.'den fazla olamaz ve (A-2) gelişme konut alanlarında parsel büyüklüğü 500 m²'dir. Bir parsel en fazla iki bağımsız birim yapılabilir. G-2 yapılaşma koşulu olan parseller; max. TAKS: 0,15, max. KAKS: 0,30 ve Hmax: 6,50 m. ve 2 (iki) kat olarak uygulanacaktır. Gelişme konut alanlarında minimum parsel ifraz şartı 500 m²'dir.

ÖLÇEK:1/ 5000

Şekil 4.34 1/5000 ölçekli Alaçatı revizyon nazım imar planı (Çeşme Belediyesi arşivi, 2016)

1/1000 Ölçekli Çeşme-Alaçatı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı

Alaçatı’da yer alan kültür varlıkları, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 13.11.1976 gün A-222 sayılı kararıyla ilk tespit ve tescil çalışması gerçekleştirilmiştir. İlk kentsel sit alan sınırı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 09.02.1979 tarih 1515 sayılı kararı ile belirlenmiş ve yeniden tescil çalışması yapılmıştır. İzmir 1 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 01.07.1988 tarih 422 sayılı kararıyla tespit-tescil çalışması gerçekleştirilmiştir. İzmir 1 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 10.04.1997 tarih ve 6766 sayılı kararıyla Alaçatı Kentsel Sit Alanı sınırları yeniden düzenlenmiştir. Alaçatı için yapılan koruma amaçlı imar planı çalışması, 2004 yılında revize edilen kentsel sit alanı sınırlarını kapsayan, İzmir 1 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 31.03.2006 tarih ve 1314 sayılı kararı ile onaylı Alaçatı Koruma Amaçlı İmar Planı’dır. Alaçatı Koruma Amaçlı İmar Planı, kentsel sit alanını içeren Tokoğlu Mahallesi, Hacı Memiş Mahallesi ve Yeni Mecidiye Mahallesi’nin bir bölümünü kapsamaktadır. Günümüzde gelinen noktada kentsel sit alanı içinde toplam 216 adet tescilli yapı yer almaktadır. (Şekil 4.35)

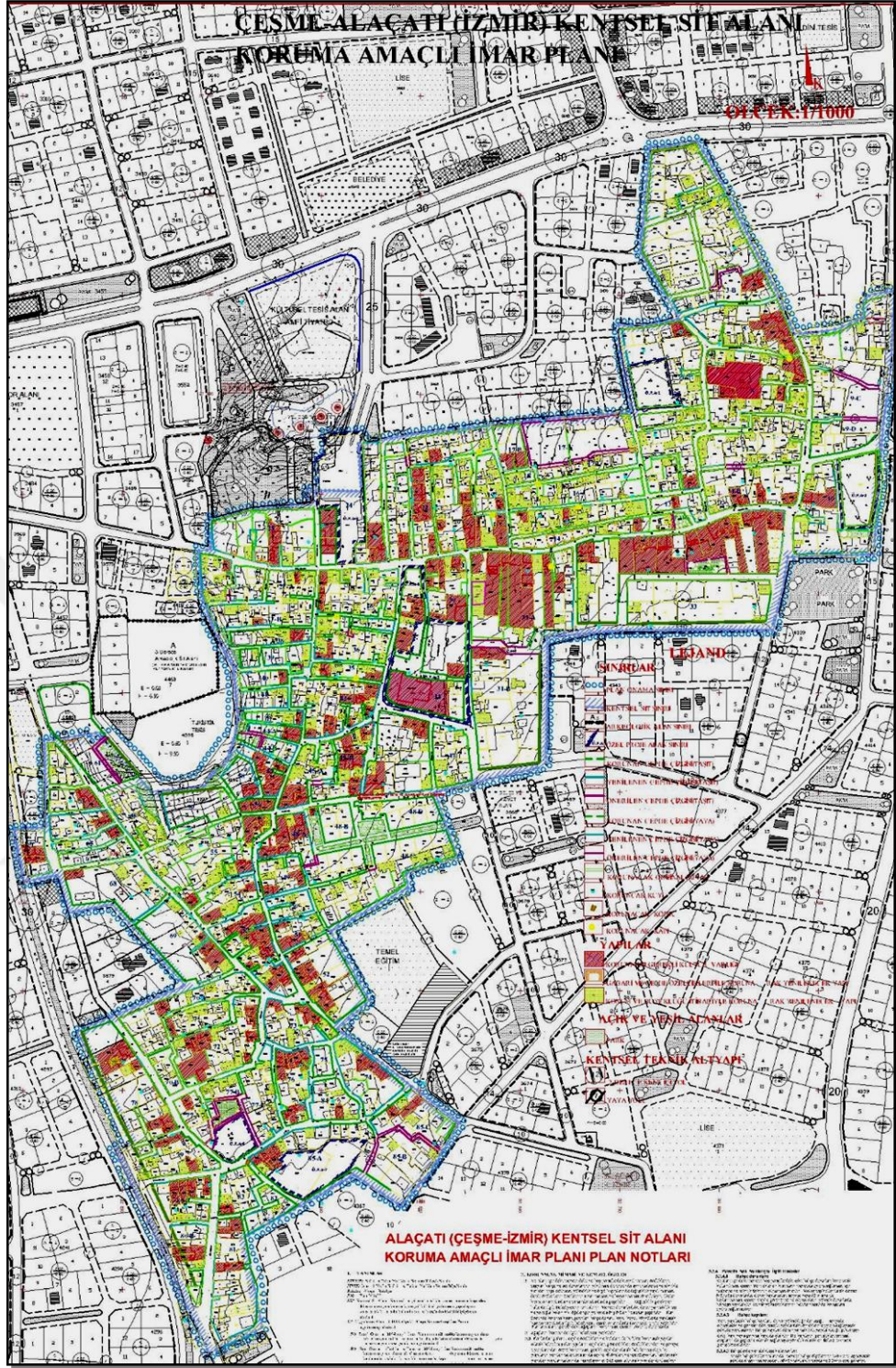
Plan kararları incelendiğinde;

- Alaçatı Kentsel Sit Alanında; konut, otel, pansiyon, her türlü ticaret; lokanta, sinema, tiyatro ve eğlence yerleri; sağlık eğitim tesisleri; bürolar, banka, sigorta, yerel ve bölgesel kamu kuruluşları, sosyal ve kültürel tesis alanları yer alabilir. Bunun yanında küçük sanatlar ve el sanatları da bu alanda bulunabilir ancak bu iş kollarından gürültülü, kokulu, tehlikeli, patlayıcı, parlayıcı olan, yanıcı madde ve bol su kullanan, zararlı atık madde çıkartan ve çevre sağlığı açısından sakıncalı olanlar yer alamazlar.
- Alaçatı Kentsel Sit Alanında; konut, otel, pansiyon, her türlü ticaret; lokanta, sinema, tiyatro ve eğlence yerleri; sağlık eğitim tesisleri; bürolar, banka, sigorta, yerel ve bölgesel kamu kuruluşları, sosyal ve kültürel tesis alanları yer alabilir. Bunun yanında küçük sanatlar ve el sanatları da bu alanda

bulunabilir, ancak bu iş kollarından gürültülü, kokulu, tehlikeli, patlayıcı, parlayıcı olan, yanıcı madde ve bol su kullanan, zararlı atık madde çıkartan ve çevre sağlığı açısından sakıncalı olanlar yer alamazlar. Patlayıcı, yanıcı ve parlayıcı maddelerin depolanması yapılamaz.

- Kentsel Sit alanında, boş ve boşalacak parsellerde yapılacak binalar, korunması istenen dokuyu oluşturan mimariye uygun, çağdaş teknik ve malzeme ile yapılmakla beraber, 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planında ayrıca TAKS değerleri, cephe düzeni ve yapılaşma koşulları belirtilenler dışında, cephe düzeni, cephe kaplaması, mimari öğeler açısından çevresindeki korunan yapılarla uyum sağlayacak nitelikte olacaktır.
- Yeni yapılacak bahçe kapıları, duvar yüksekliğinden aşağı seviyede olmayacak ve çevresindeki tescilli yapılardaki örneklerine uyum sağlayacak şekilde yapılacaktır. Yapılardaki çatıların, kentsel sit alanındaki tescilli yapılarda görülen mimari geleneğe uygun olarak alaturka kiremit örtülü, üçgen alınlıklı, çift meyilli veya topuz çatı ve dört meyilli veya bunların varyasyonları olarak yapılacaktır.
- Planlarda “gabari, cephe özellikleri ve kitleleri ile birlikte korunacak yapılar” olarak belirtilmiş olan yapıların cepheleri, gösterdikleri özelliklerinden ve çevreye uyumlarından ötürü korunması gerekli cepheler olarak belirlenmiş olup, bu yapıların yenilenmeleri sırasında cephe rölöveleri ve restitüsyonları hazırlanarak yeniden yapılanmalarında restitüsyon etüdü esas alınarak projelendirilecektir.
- Planlama alanı içerisindeki ağaçların korunması esastır. Zorunlu durumlarda ağaçların kesiminde ilgili belediye yetkilidir.

Plan kararlarının mevcut düzeni koruyan, koruma-kullanma dengesinin sağlanmasına özen gösterilen gelişmesini koruma ilkesiyle birlikte sürdürmeyi amaçlayan nitelikte olduğu görülmektedir. Alaçatı'nın sahip olduğu kentsel dokusu göz önüne alındığında, koruma amaçlı imar planı çalışmalarının 2006 yılında tamamlanmış olmasına rağmen dokunun devam ettirilerek ve günümüze ulaşması sağlanmıştır.

Şekil 4.35 1/1000 ölçekli Çeşme-Alaçatı kentsel sit alanı koruma amaçlı imar planı (Çeşme Belediyesi, 2016)

Koruma ilkeleri kapsamında; Alaçatı Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Notları'nın ilk maddesinde yer alan; "Alaçatı Kentsel Sit Alanında; konut, otel, pansiyon, her türlü ticaret; lokanta, sinema, tiyatro ve eğlence yerleri; sağlık eğitim tesisleri, bürolar, banka, sigorta, yerel ve bölgesel kamu kuruluşları, sosyal ve kültürel tesis alanları yer alabilir. Bunun yanında küçük sanatlar ve el sanatları da bu alanda bulunabilir." ifadelerinin, yörenin turizme entegrasyonu temelinde önceki anlatımlarda ortaya konulan işlev değişikliklerini destekleyici nitelik taşımaktadır. Özellikle bölge üzerindeki sermaye talepleri göz önüne alındığında, gerçekleşen işlev değişiklikleri soylulaştırmayı destekler niteliktedir. Yerleşimin geleneksel niteliklerinin sürdürülmesi açısından KAİP hedef ve plan notlarının önemli bir çabasının olmadığı görülmektedir.

4.2.5 Alaçatı'nın Kentsel Sit Alanı İlan Edilme Süreci ve Tescil Kararları

Alaçatı'nın Kentsel Sit Alanı ilan edilme süreci ve yerleşimde yer alan yapıların tescil durumunu aktarmazdan önce ilgili koruma mevzuatımızda yer alan; sit, tescilli yapılar ve yapı gruplarına ilişkin tanımlara açıklayıcı olması açısından yer verilecektir. Bu kapsamda yasada yer aldıkları şekliyle ilgili terimler aşağıda açıklanmaktadır:

Kentsel sitler; tarihsel, mimari ve sanat özelliği bulunan, kültürel ve tabii çevre yapıları, yerleşim dokuları, bahçeleri, duvarları ve bitki örtüleri ile birlikte bulundukları alanlardır. Kentsel sit alanı dışında çevresinin de korunması ve geliştirilmesi için etkileşim geçiş sahası oluşturularak kararlar alınır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987).

Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş, bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan, yerüstünde, yeraltında veya sualtındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

1. *Grup Yapılar*; toplumun dini, sosyal, ekonomik ve kültürel ortak gereksinimlerini karşılayan, yapıldıkları dönemin mimari ve sanatsal yaklaşımlarını yansıtan, simgesel, anı, anıtsal, izlenim gibi değerleriyle korunması gereken yapılar, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke Kararları uyarınca 1. grup yapı sayılmaktadır. Bir diğer deyişle, cami, han, hamam, kilise, tapınak vb. gibi anıtsal nitelikli ve tüm toplum tarafından kullanılan yapılar bu grupta yer almaktadır.

2. *Grup Yapılar*; kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan ve yöresel yaşam biçimini yansıtan korunması gerekli yapılar yine, Yüksek Kurulun ilke kararı uyarınca 2. grup yapı sayılmaktadır. Bir diğer deyişle, çoğunlukla özel mülkiyette bulunan geleneksel konutlar, dükkanlar vb. gibi küçük ölçekli yapılar bu grupta yer almaktadır.

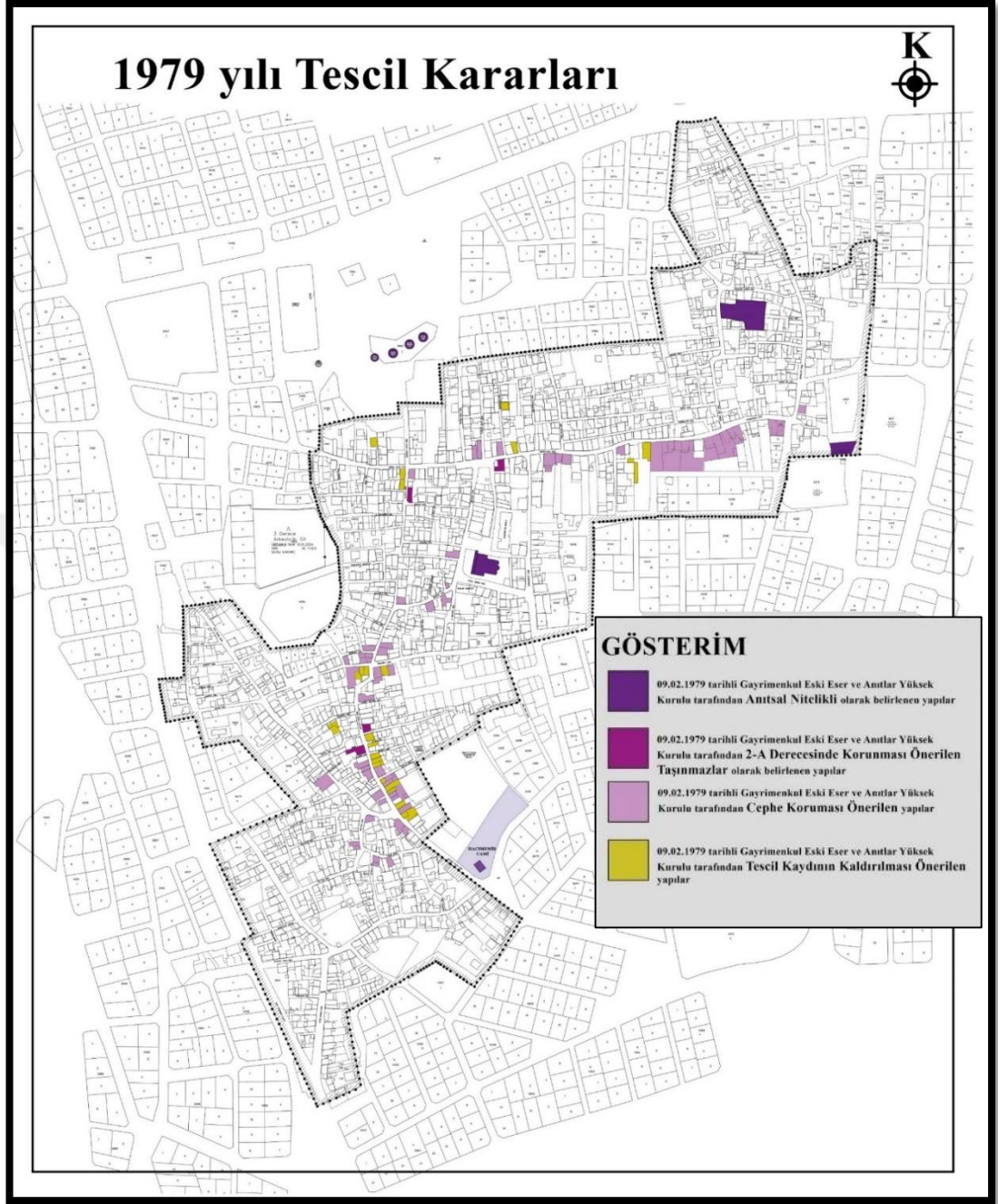
4.2.5.1 1979 Yılı Tescil Durumu

Korunması gerekli geleneksel alanların sürekliliğinin sağlanması, fiziksel yapısı ile birlikte yapısal işlevinin ve aynı zamanda alanın sosyal yapısının da değişmeden günümüze ulaşması, kentsel alanlarda koruma olgusunun var olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Kültür varlıklarının günümüzde yerel kullanıcı tarafından kullanımının sürmesi ve kentsel yaşam içinde canlılığını koruması süreklilik değeriyle ilgilidir. Yapının veya yapı gruplarının işlevsel olarak sürekliliği yapıların kullanılarak korunması ilkesi açısından önemlidir. Alaçatı tarihi yerleşiminin korunarak günümüze aktarılmış olması, geçmişten günümüze Alaçatı'da yaşayan çeşitli kültürden toplumların, yapılarını yaşamlarının bir parçası haline getirmeleri ve koruyarak yaşatmaları olarak gösterilebilir.

Tarihi, geleneksel ve doğal değerleriyle zengin bir geçmişe sahip olan Alaçatı yerleşmesinde ilk koruma hareketleri, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 gün ve A-222 sayılı kararıyla kültür varlıklarının tescil edilmesi, ilk kentsel sit alanı sınırının ise, 09.02.1979 tarih 1515 sayılı kararı ile belirlenmesi ile başlamaktadır. 1976 yılında gerçekleştirilen ilk tescil kararı ile koruma altına alınan parsel numaralarına İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu arşivinden ulaşamadığı için bu yıla ait tescil kararlarının haritalandırılması gerçekleştirilememiştir. Bununla birlikte söz konusu karar evrakına erişilebilmiştir. Buna göre, 1976 yılı tescil çalışmalarında; kilise kalıntıları, Osmanlı Dönemi'ne ait 10 konut yapısı ve Alaçatı Belediye Binası sivil mimarlık öğeleri olarak tescil edilmiştir. Söz konusu kararda ayrıca; 1. ve 2. grup yapı değerlendirilmesi içinde yer alan bir grup konutun da tescillenmiş olduğu ve bu konutların taş yapı bünyelerinin korunması gerektiğinin belirtildiği görülmektedir.

Kararda ayrıca, yol kenarında ve köşelerde bulunan kuyuların ve Ovacık yolu kenarındaki köprünün korunması ile Mithatpaşa Caddesi'nin iki katlı yapılaşmaya açılmasını içeren ifadeler yer almaktadır. Bu sürecin ardından 1979 yılında yerleşmede yeniden bir tescil çalışması yapılmıştır.

Bu çalışma sonucunda alınan 09.02.1979 tarih 1515 sayılı kararda ise; anıtsal nitelikli olarak değerlendirilen 5 adet yapının ve 2A koruma kategorisinde nitelendirilen 5 adet yapının tescil edilmesine ve 45 adet yapının da cephe koruması kategorisinde tescil listelerine geçirilmesine karar verildiği görülmektedir. Söz konusu karar, 1976 yılında tescillenen 23 adet yapının ise tescil kaydının kaldırılmış olduğu ve bu yapılardan bazılarının cephe koruma kategorisine alındığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.36). Geleneksel konut dokusunun yoğun olduğu Alaçatı'nın anıtsal nitelikli yapıları arasında Hacı Memiş Cami, Pazaryeri Cami (özgün işlevi kilise olan, daha sonra Pazaryeri Camisi adını alan Ayios Konstantinos Kilisesi), mahalle içlerinde yer alan ve sadece plan şeması okunabilen iki kilise kalıntısı olarak belirlenmiştir.

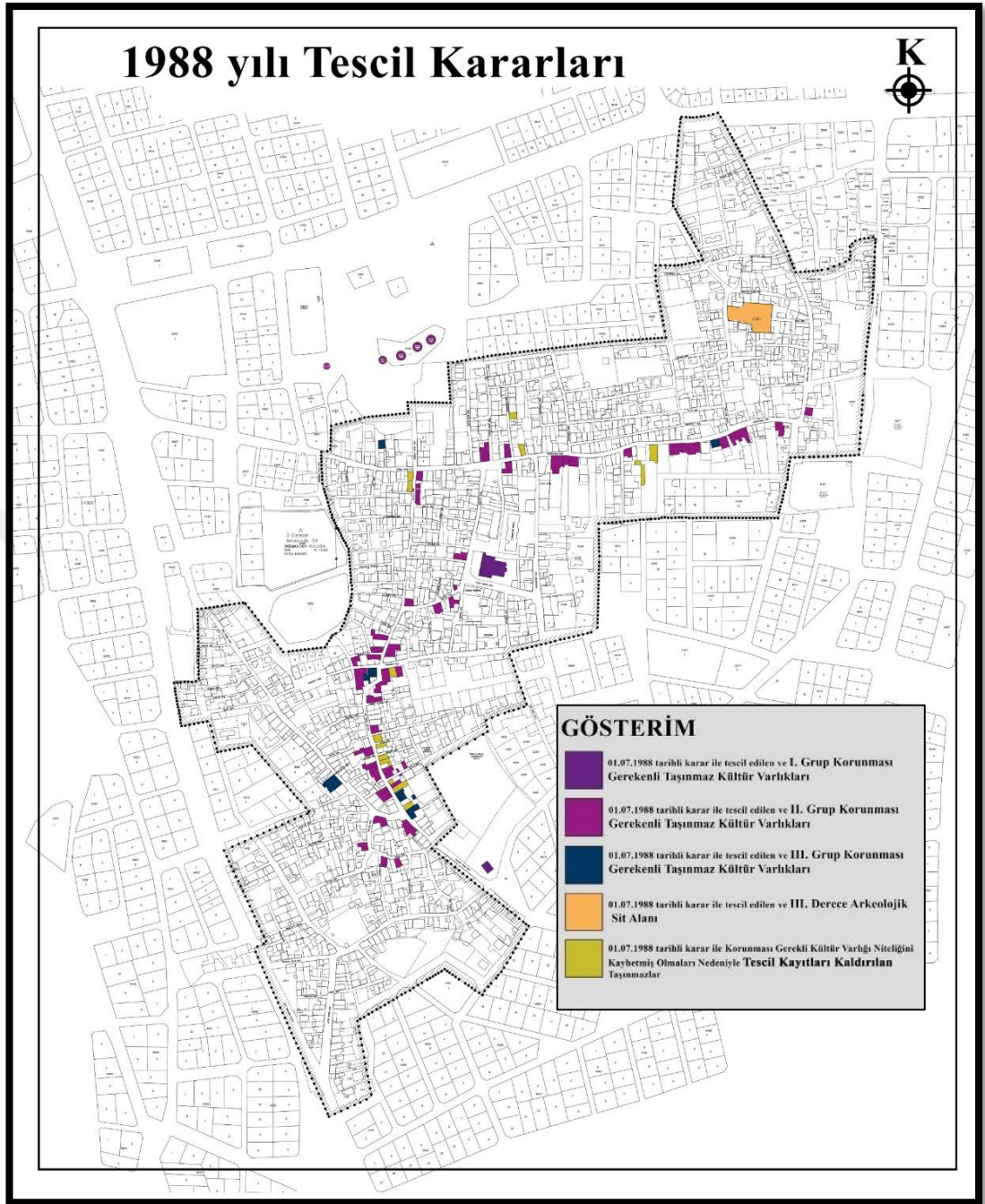

Şekil 4.36 1979 yılına ait tescil kararları

4.2.5.2 1988 Yılı Tescil Durumu

1976 yılı tescil ve 1979 yılı kentsel sit alanı sınırlarını içeren kararlar, 1980'li yıllarda yeniden değerlendirilmiş ve bu değerlendirmenin ardından 01.07.1988 tarihinde; Pazaryeri ile Hacı Memiş Camileri ve Mithatpaşa Caddesi No: 35'de yer alan kuyunun 1. grup yapılar, Osmanlı dönemine ait 45 yapı, yel değirmenleri ve eski Belediye Binası 2. grup yapılar, 11 adet tarihsel yapı 3. grup yapılar ve önceki tescil sürecinde anıtsal yapı olarak tescil edilen kilise kalıntıları bu kez 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiştir. Bu dönemde 16 adet taşınmazın ise korunması gereken kültür varlığı niteliğini kaybetmiş olmaları gerekçesi ile tescil kayıtlarının kaldırılmasına karar verilmiştir. (Şekil 4.37)

01.07.1988 tarihli tescil kararlarına bakıldığında, 13.11.1976 tarihinde verilen tescil kararlarının desteklendiği ve birtakım karar değişikliklerinin yapıldığı görülmektedir. Kemalpaşa ve Mithatpaşa Caddeleri üzerinde yer alan yapılarda, 1976 tarihli tescil kararlarında cephe koruması önerilen yapıların, 1988 tarihli tescil kararlarında 2. ve 3. grup korunması gerekli kültür varlıkları olarak belirlendiği görülmektedir. Alandaki tescilli yapıların dereceleri belirlenerek sınıflandırılmıştır. 1988 tarihli koruma kararında 3. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenen Kilise Kalıntısı 1976 tarihli koruma kararında anıtsal nitelikli yapı olarak tescillendiği görülmektedir.

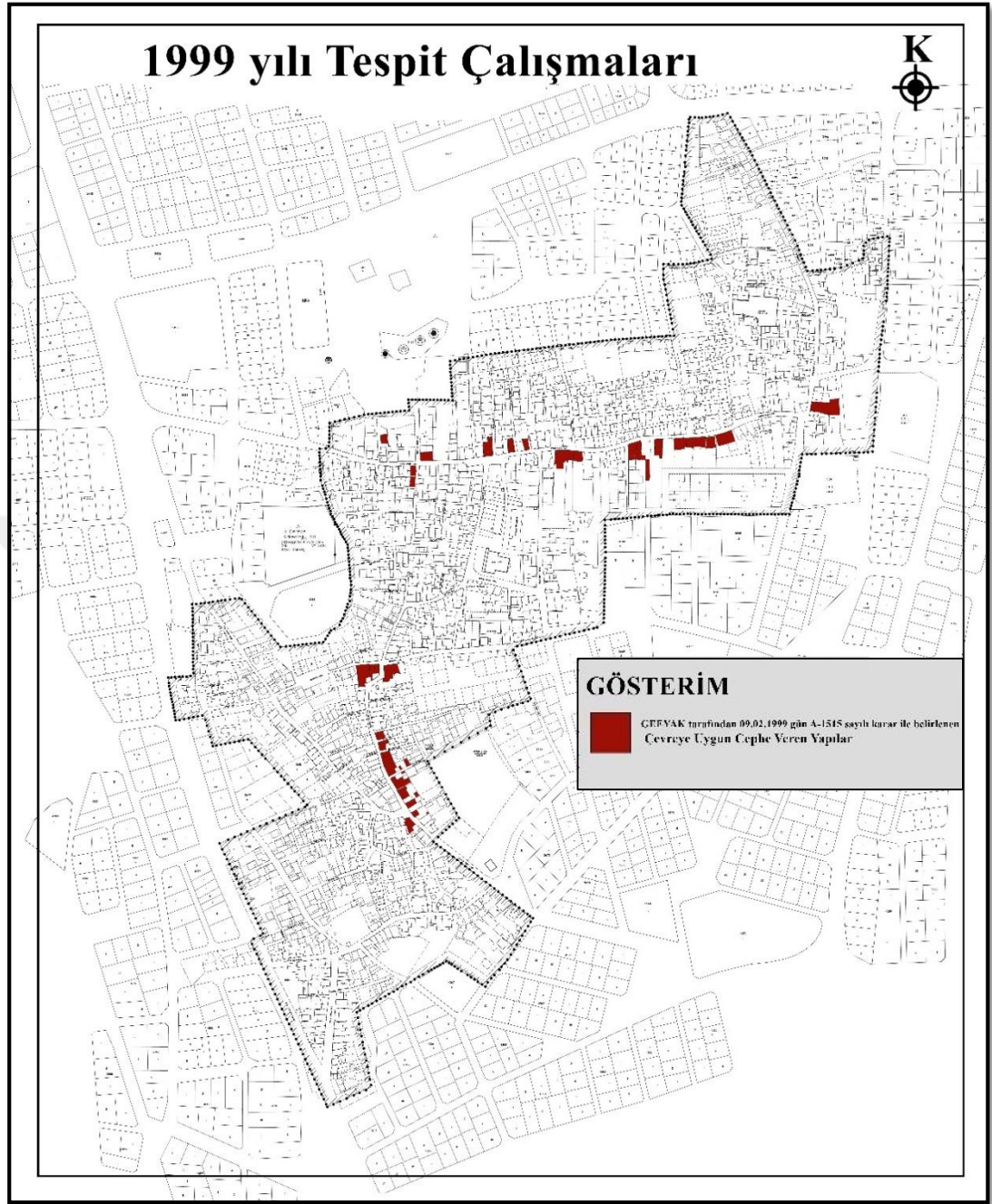

Şekil 4.37 1988 yılına ait tescil kararlar

4.2.5.3 1999 Yılı Tescil Durumu

İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 09.02.1999 tarihinde A-1515 sayılı karar ile ‘‘Alaçatı  evreye uygun cephe veren yapılar listesi’’ oluşturmuştur. Bu  alışma, tescil çalışmasından çok dokuyu korumaya yönelik bir tespit çalışması niteliğinde değerlendirilmektedir. Alaçatı’da ‘‘ evreye uygun cephe verdiği’’ tespit edilen 44 yapı belirlenmiştir. Tespit edilen bu yapıların özellikle şekil 4.38’de görülecek olan, Kemalpaşa ve Mithatpaşa Caddelerinde lineer akslar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Gerçekleştirilen incelemeler, 1999 tarihli bu tespit çalışmasının esasen 1979 ve 1988 yıllarında yapılan tespit-tescil çalışmaları sırasında tescilden düşürülmüş olan yapıları kapsadığını ortaya koymaktadır. Tescilden düşürülen yapıların kiminin 10, kiminin 20 yıl sonrasında, Alaçatı’nın tam da popülarite kazandığı dönemde, ‘‘dış cepheleri dokuya katkı verdiği için’’ yeniden tespit edilerek koruma altına alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Bununla birlikte tespit çalışmaları yasal mevzuatımıza göre tescil kararına d n şmedik  bir koruma zorunluluğu getirmemekte, tavsiye kararı niteliğinde kalmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda; cepheyeye katkı veren yapılar olarak tespit edilen yapıların büyük bir bölümü, Alaçatı koruma amaçlı imar planı yapım sürecinde yeniden tescile konu olarak koruma altına alındığı görülmektedir.

Şekil 4.38 1999 yılına ait tescil kararlar

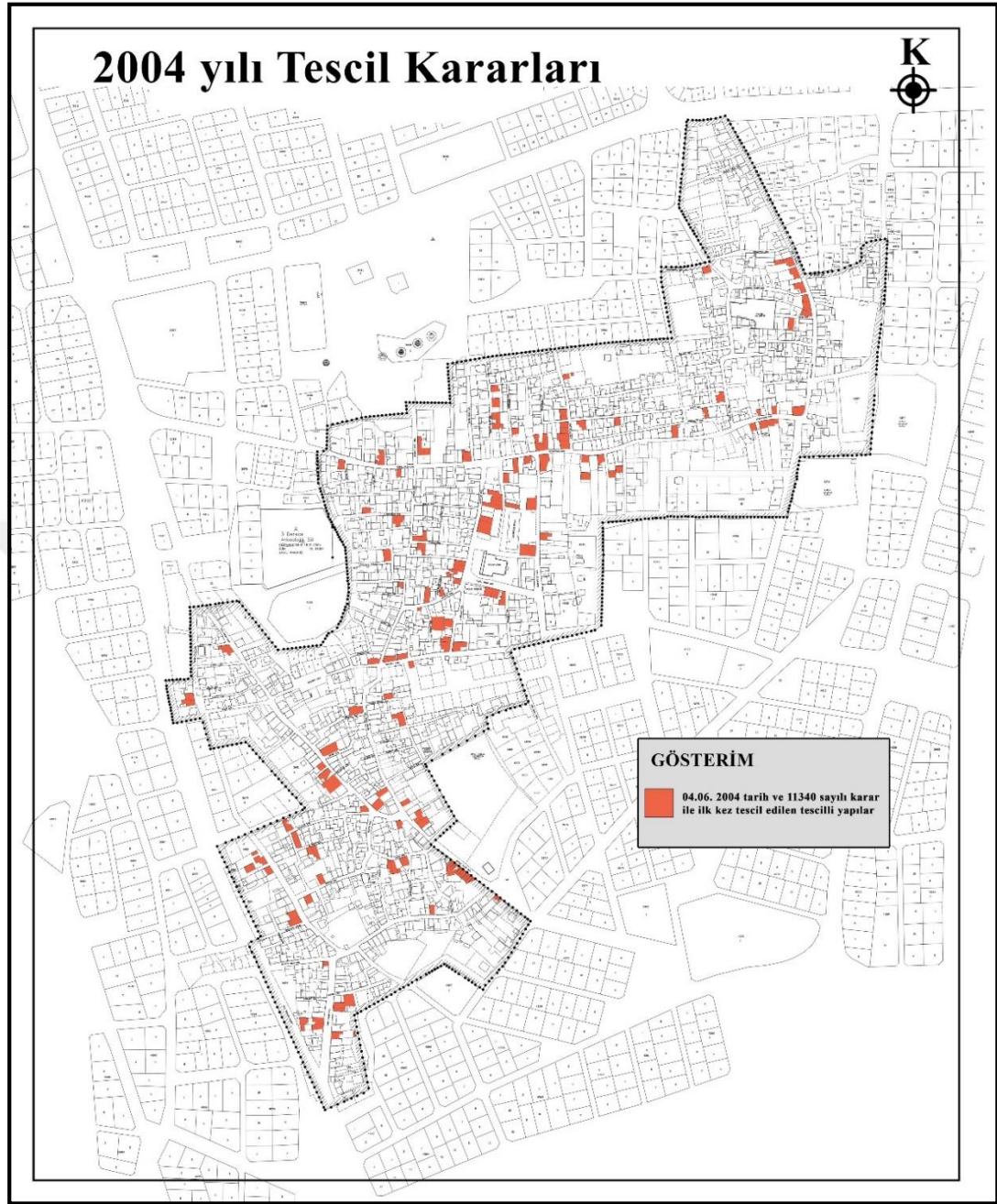
4.2.5.4 2004 Yılı Tescil Durumu

İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 04.06.2004 tarih ve 11340 sayılı kararıyla Alaçatı Kentsel Sit Alanı sınırları yeniden belirlenmiş ve günümüzdeki sınırlar oluşmuştur. Sit sınırının yeniden değerlendirilmesi ile başlayan koruma amaçlı imar planının hazırlıkları aşamasında yeniden tescil çalışmaları yapılarak, bu kez 1999 tarihli tespit listesini de içeren 142 adet taşınmazın daha 2. grup yapılar olarak tescillenmesi önerilmiş ve 04.06.2004 tarihli karar ile bu taşınmazlar da tescillenerek koruma altına alınmıştır. şekil 4.39'da yer alan, 2004 yılına ait kararın Alaçatı'daki tescilli yapıların %65'i gibi büyük bir oranı kapsadığı anlaşılmaktadır (İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Arşivi, 2016).

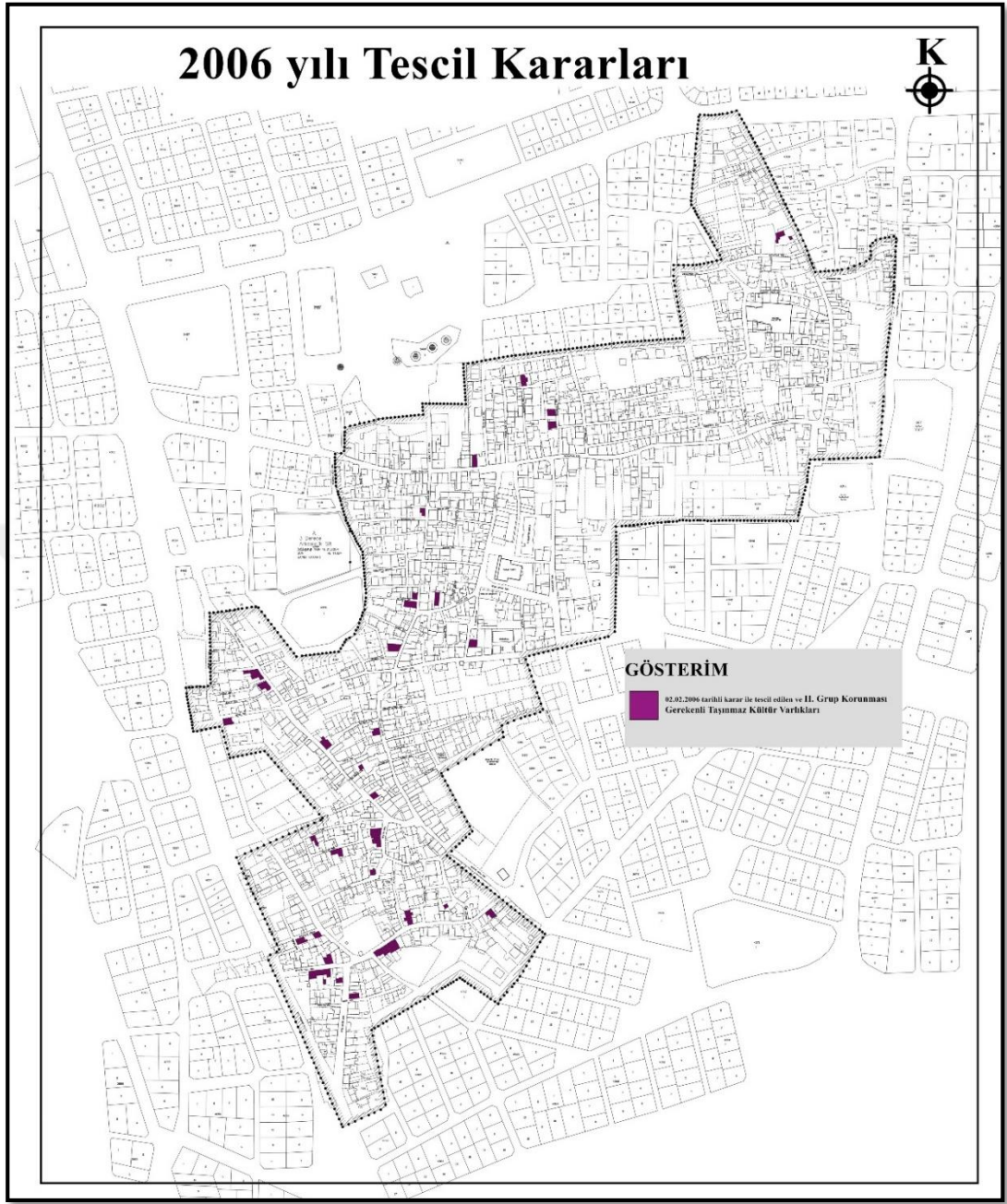
4.2.5.5 2006 Yılı Tescil Durumu

04.06.2004 tarih ve 11340 sayılı kararıyla sınırları belirlenen Alaçatı Kentsel Sit Alanında, Koruma Amaçlı İmar Planının hazırlanması aşamasında, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü  ğretim  yesi Yrd. Doç. Dr. Harun  rer tarafından tescili önerilen taşınmazlar 2. Grup yapı olarak belirlenmiştir (İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Arşivi, 2016).

Alaçatı için yapılan ilk koruma amaçlı imar planı çalışması 2004 yılında revize edilen kentsel sit alanı sınırlarını kapsayan, İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 31.03.2006 tarih ve 1314 sayılı kararı ile onaylı Alaçatı Koruma Amaçlı İmar Planı'dır. Koruma amaçlı imar planı çalışmalarının tamamlanma sürecinde 41 adet taşınmazın daha 2. grup yapılar olarak tescil edilmiş olduğu görülmektedir. (şekil 4.40)

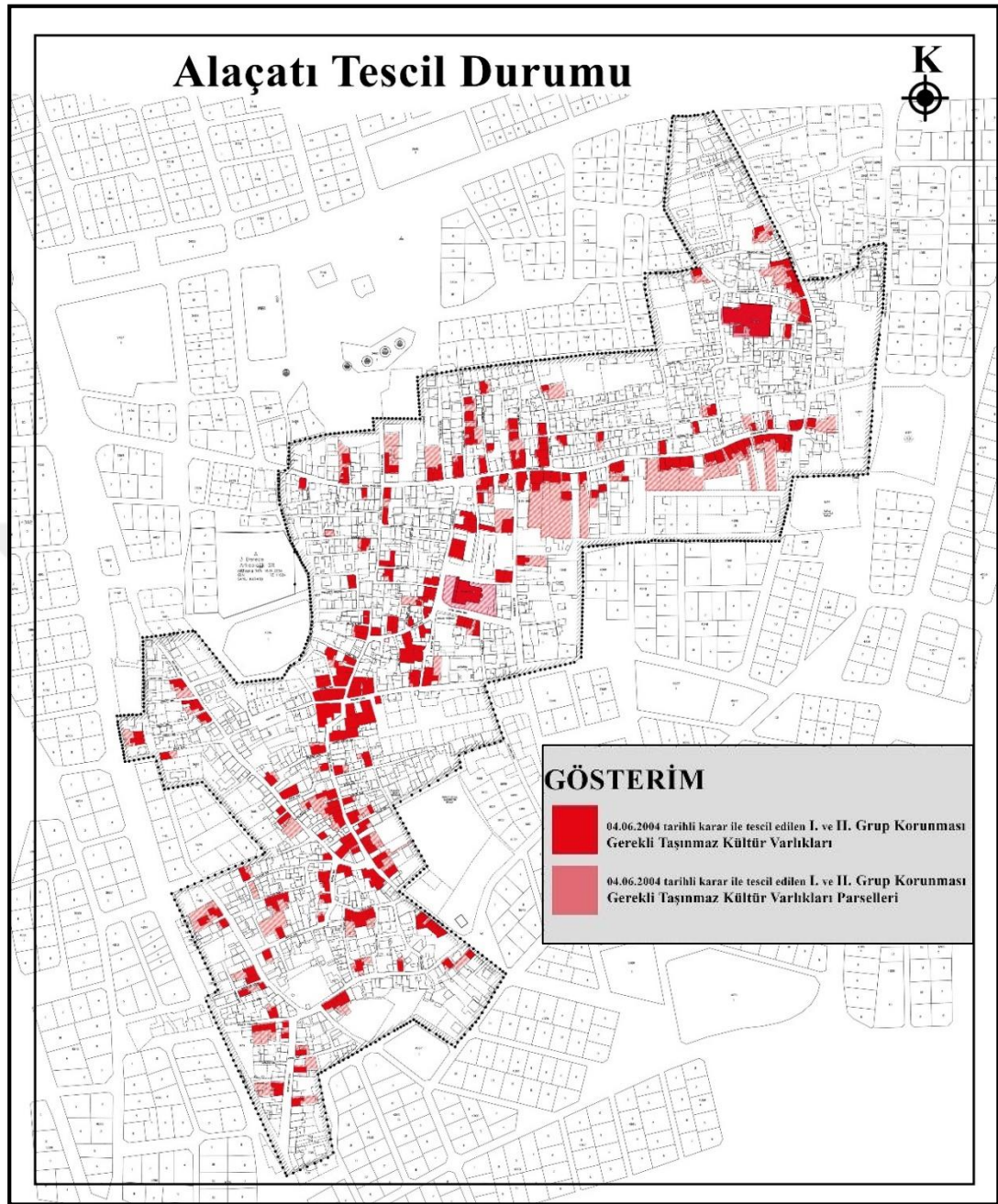
Şekil 4.39 2004 yılına ait tescil kararları

Şekil 4.40 2006 yılına ait tescil kararları

4.2.5.6 2016 Yılı Tescil Durumu (Günümüz)

Günümüzde gelinen noktada kentsel sit alanı içinde toplam 216 adet tescilli yapı yer almaktadır. (Şekil 4.41) Bu yapıların büyük bir çoğunluğunun Alaçatı'ya olan ilginin artması sonrasında başlayan KAİP hazırlanması sürecinde tescile konu olduğu anlaşılmaktadır.

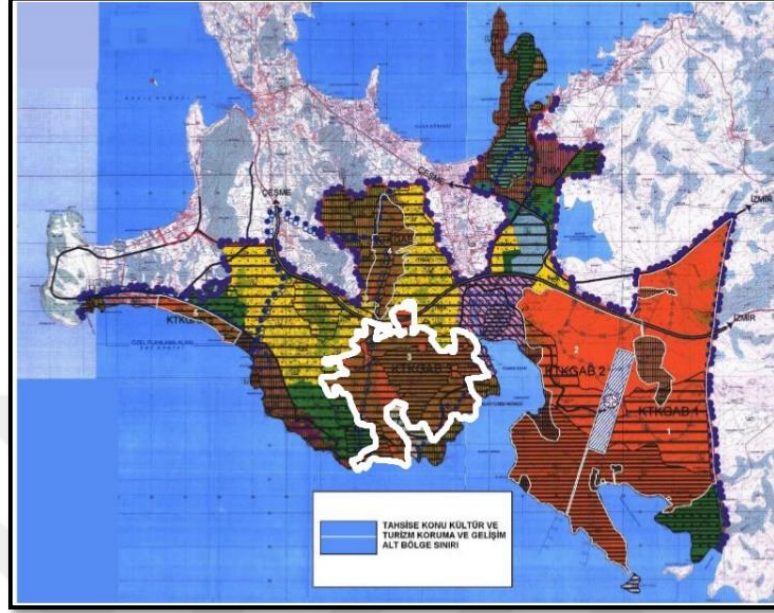

Şekil 4.41 Güncel tescil kararları

4.2.5.7 Yıllara Göre Alaçatı Tescil Kararları

Alaçatı 1982 yılında Turizm Merkezi, 2005 yılında İzmir Çeşme Alaçatı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmiştir. (Şekil 4.42) Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Alaçatı Kentsel Sit Alanı'nın güney kesiminde yer alan kıyı alanlarını kapsamaktadır. Port Alaçatı'nın güneyinde kalan kıyı şeridi de Alaçatı Turizm Tesis Alanı olarak belirlenmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planı ise,

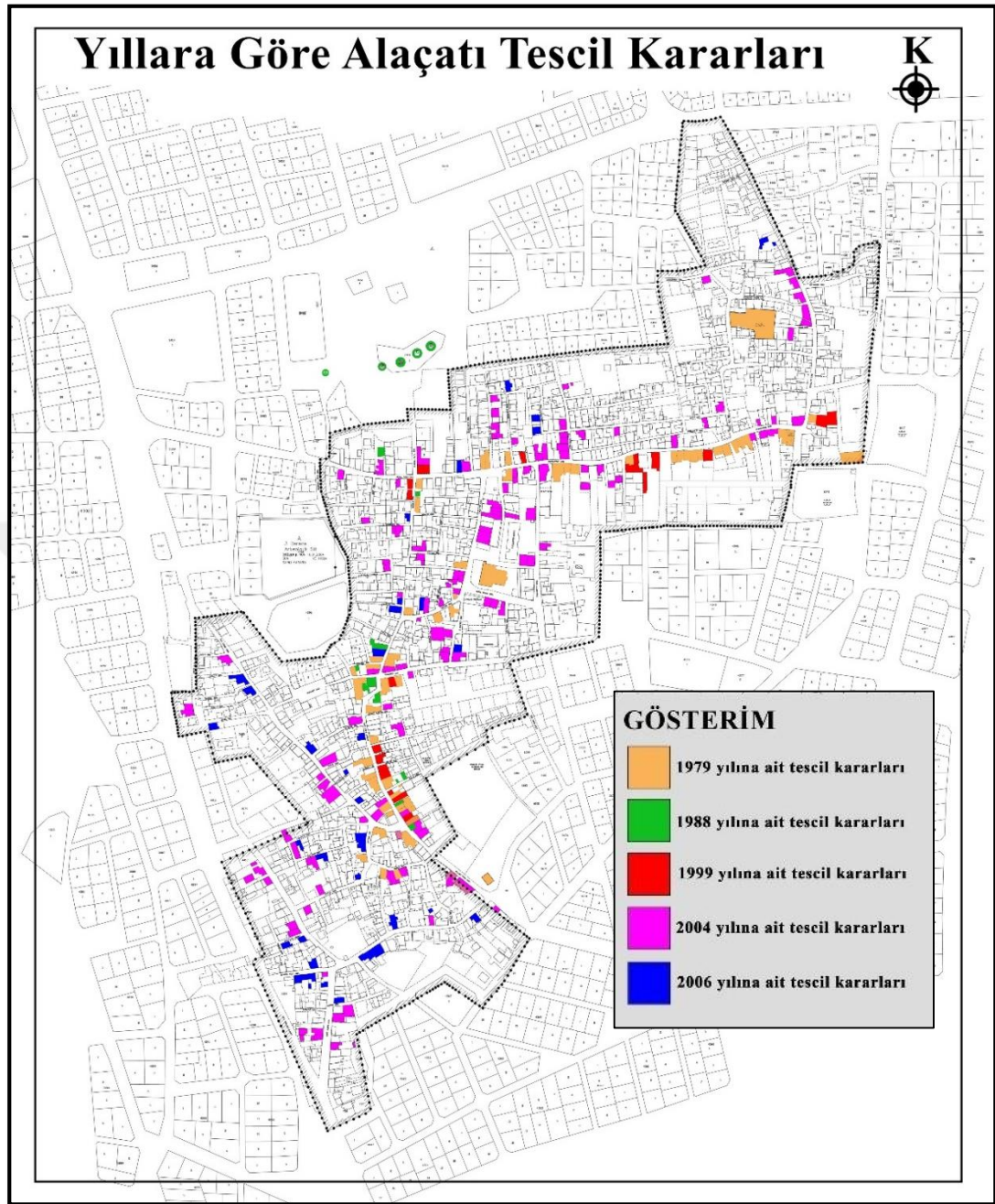
08.05.2006 tarihinde İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na onaylanarak y r rl ge girmiştir.

Şekil 4.42 Çeşme-Alaçatı-Paşalimanı KTKGB (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2017)

Alanın kazandığı popülaritenin, bölgenin Kültür Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak belirlenmesini (Şekil 4.42) ve sit alanı ilan edilmesinden 35 yıl sonra kapsamlı bir tespit tescil çalışması ve bir koruma amaçlı imar planı yapılmasını beraberinde getirmiş olduğu görülmektedir. KAİP hazırlıkları sürecinde yürütülen tespit-tescil çalışmaları sonucunda, 2004 (142 yeni tescil kararı) ve 2006 (41 yeni tescil kararı) yılı tescilleri ile toplamda 200'e yakın parselin koruma altına alınmış olduğu görülmektedir. (Şekil 4.43)

 nceki tescil çalışmalarında daha çok anıtsal yapıların tescillenmiş olduğu, KAİP hazırlıkları sırasında ise, doku bütünlüğünü korumak amacıyla tescil kararları alındığı belirlenmiştir. Bu durum, Alaçatı'nın popülarite kazanmasının, doku özelliklerinin belgelenmesi ve yasal olarak koruma altına alınması anlamında tetikleyici ve/veya destekleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

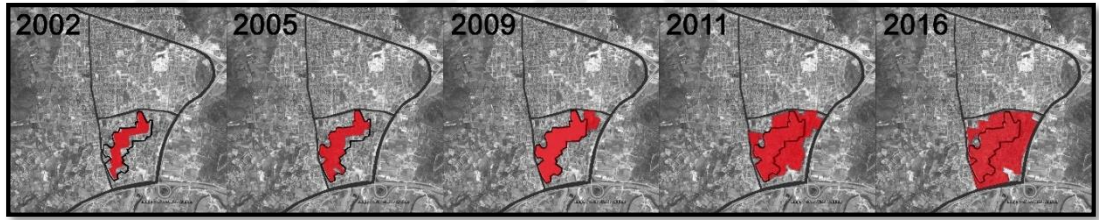
Şekil 4.43 Alaçatı'nın yıllara göre tespit ve tescil durumu (Alaçatı tescilli yapılarının gruplarına bakılmaksızın yıllar bazında değerlendirilmesi ile 1979, 1988, 1999 (bu yıl tespit olmak üzere), 2004 ve 2006 yıllarına ait tespit ve tescil kararları birlikte gösterilmiştir.)

4.3 Alaçatı’da Yaşanan Değişimin Tarihi Dokuya Etkileri

Alaçatı yerleşiminin mekânsal analizlerini ortaya koyarak yerleşimin sahip olduğu yapısal özellikler belirlenmiştir. Alaçatı yerleşiminin özellikle 2000 yılı ve sonrasında yaşadığı sürecin, “soylulaştırma” kavramının irdelendiği önceki bölümlerde ortaya konulan tabloyla benzer yönleri olduğu ve buradaki soylulaşma sürecinin, turizm sektörü destekli bir örneği olabileceği yönündeki bulguları, bu bölümde Alaçatı’nın mekânsal değişimi ortaya konularak sunulacaktır.

4.3.1 2000 Yılı Sonrası Alaçatı Yerleşim Dokusu Değişiminin İncelenmesi

2000 yılı ve sonrası meydana gelen Alaçatı kentsel sit alanı ve çevresindeki fiziksel değişim hakkında bilgi edinmek için geçmiş yıllara ait uydu görüntülerinden faydalanılmıştır. Alaçatı yerleşimi için 2002, 2005, 2009, 2011 ve 2016 yıllarına ait uydu görüntüleri incelenmiştir. (Şekil 4.44)

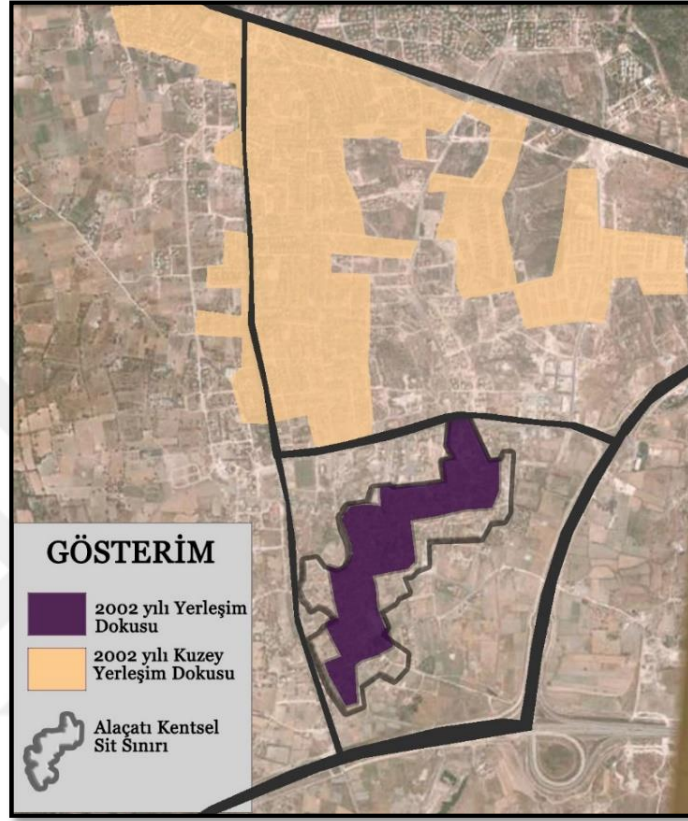

Şekil 4.44 Alaçatı hava fotoğrafları karşılaştırması (2002-2016 yılları arasında Alaçatı Kentsel Sit Alanı yerleşim dokusu gelişim süreci) (Google Earth, 2016 yararlanarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

4.3.2 2002 Yılı Hava Fotoğrafının İncelenmesi

Alaçatı yerleşim dokusunun, 2002 yılında Kemalpaşa caddesi, Hükümet caddesi ve Mithatpaşa caddesi boyunca geliştiği gözlenmektedir. İkinci konutların yoğunlukta olduğu kuzey bölümünde ise, Rıza Ertan Caddesi’nin doğusunda yerleşimin yoğunlukta olduğu, alanın kuzeydoğusunda ise, TOKİ konutlarının yer aldığı görülmektedir.

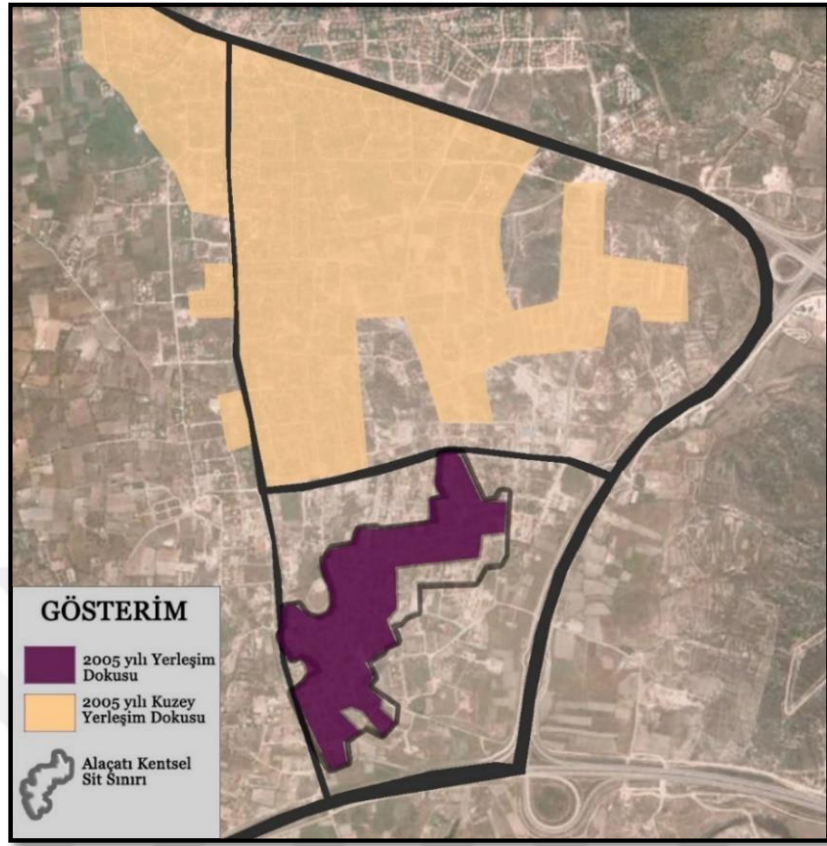
2000’li yılların başlarında, Alaçatı’da dengeli bir büyümenin olduğu söylenebilir. Daha sonraki yıllarda, Rıza Ertan Caddesi, Atatürk Bulvarı ve çevresinde yoğunluk artışı olabileceği 2002 yılına ait hava fotoğrafından algılanabilmektedir. (Şekil4.45)

Şekil 4.45 2002 yılına ait uydu görüntüsü (Google Earth, 2017 yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

4.3.3 2005 Yılı Hava Fotoğrafının İncelenmesi

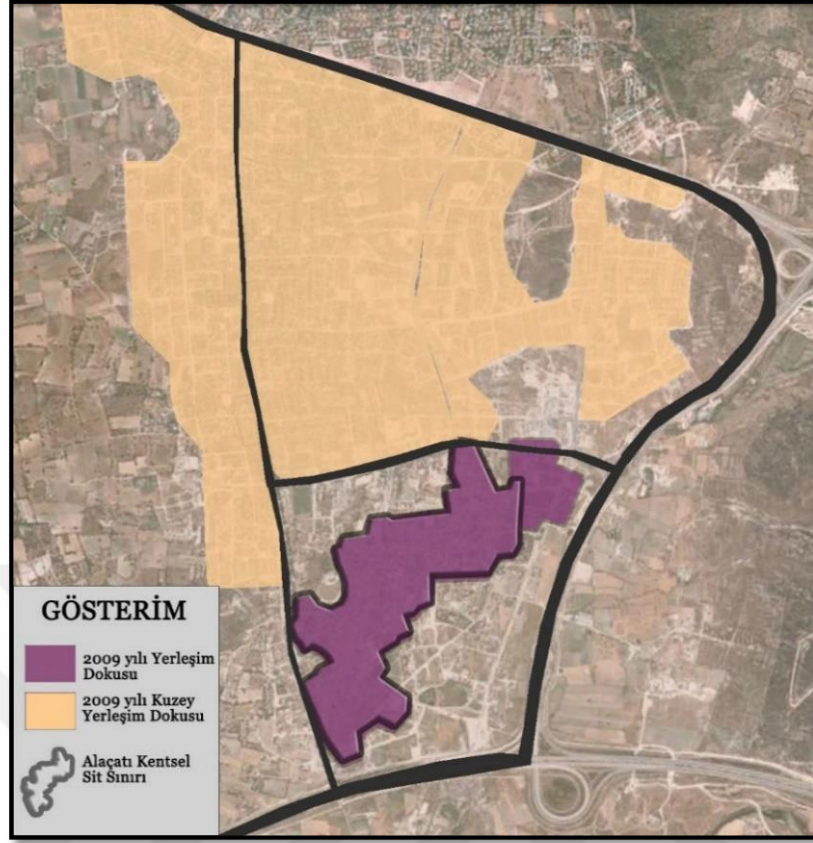
2005 yılına ait hava fotoğrafı incelendiğinde, Alaçatı geleneksel yerleşim dokusunun Hacı Memiş mahallesinin batısına doğru büyüme gösterdiği görülmektedir. 2002 yılından 2005 yılına kadar geçen üç yıl içinde, yerleşimin büyüme hızı artmıştır. Yerleşimin kuzey bölümünde ise, konut üretimi hızını kaybetmemiş; Rıza Ertan Caddesi’nin (Çamlık Yol) doğusu tamamen dolarak, TOKİ konutlarının bulunduğu alan ile birleşme eğilimi içine girmiştir. Aynı zamanda Çamlık yolunun batısında da yerleşim alanları artmaya başlamıştır. (Şekil 4.46)

Şekil 4.46 2005 yılına ait uydu görüntüsü (Google Earth, 2017 yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

4.3.4 2009 Yılı Hava Fotoğrafının İncelenmesi

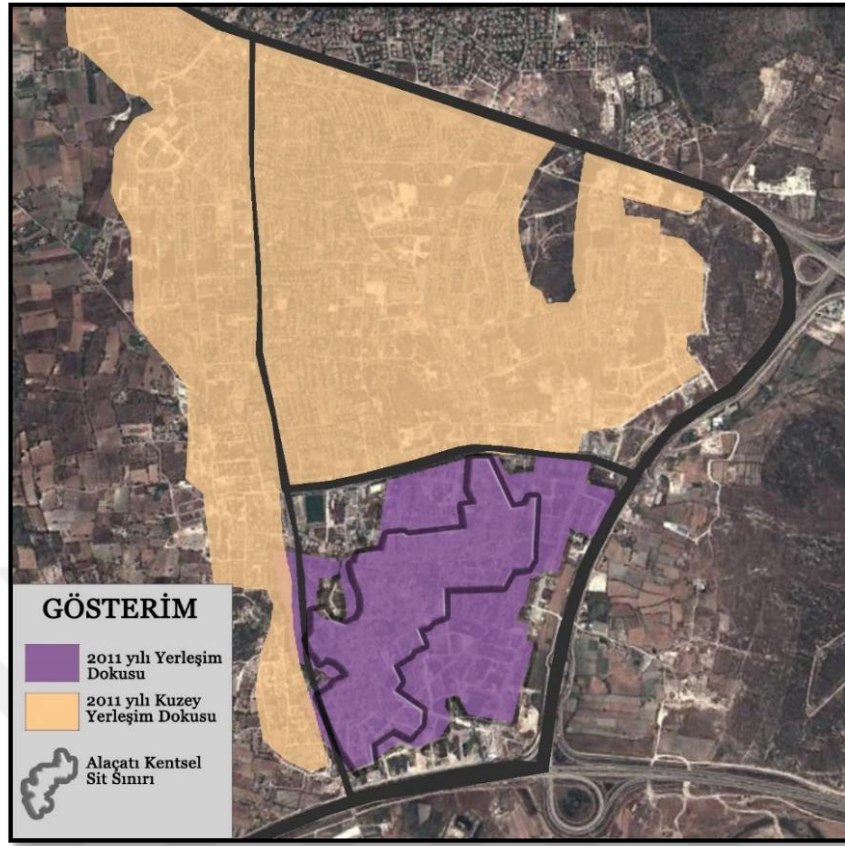
2009 yılı Alaçatı yerleşim dokusuna bakıldığında, 2004 yılında belirlenen günümüz Alaçatı Kentsel Sit Alanı sınırına ulaşarak, yerleşimin kuzeydoğusuna doğru genişlediği görülmektedir. Kuzey yerleşimi ise, ikinci konut talebinin artmasıyla beraber tarımsal alanların dönüştürülmesiyle Çamlık yolunun doğu ve batısı tamamen dolmuş, kuzeydoğu da kalan TOKİ konutlarıyla birleşerek gelişmeye devam etmektedir. Alaçatı geleneksel yerleşim alanına bağlantıyı sağlayan Atatürk Bulvarı'nın kuzey bölümü de ikinci konut alanlarıyla dolmaya başlamıştır. (Şekil 4.47)

Şekil 4.47 2009 yılına ait uydu görüntüsü (Google Earth, 2017 yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

4.3.5 2011 Yılı Hava Fotoğrafının İncelenmesi

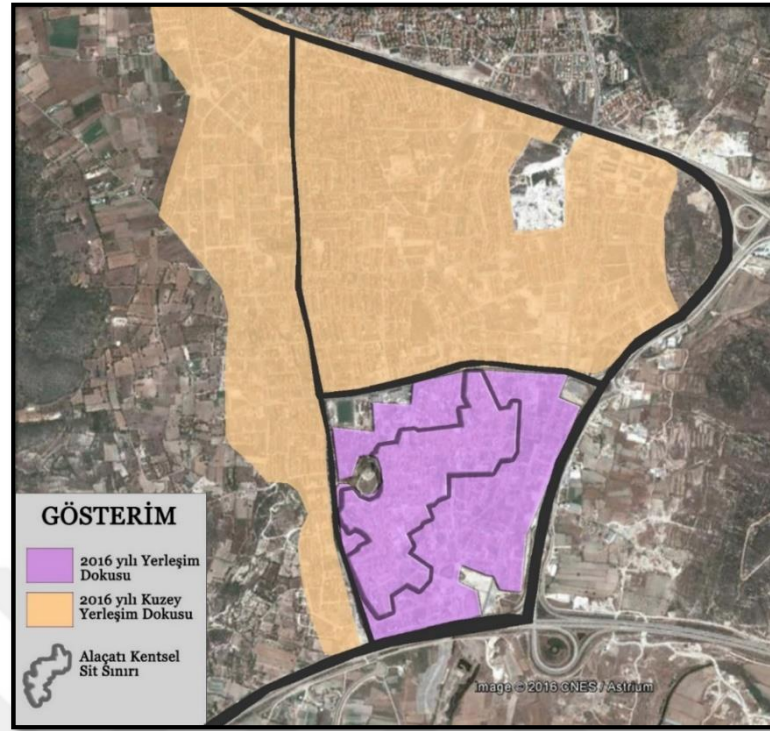
Alaçatı geleneksel yerleşiminin 2011 yılına ait görüntüsüne bakıldığında, Alaçatı kentsel sit alanı sınırlarını aştığını, Atatürk Bulvarı'nın güneyine kadar yerleşimin ilerlediği, geleneksel yerleşimin güneydoğusuna doğru büyüdüğü belirlenmiştir. 2011 yılıyla birlikte ikinci konutların yer aldığı kuzey yerleşim bölgesi ile Alaçatı geleneksel yerleşiminin birleştiği görülmektedir. Kuzey yerleşim alanındaki konutların, İzmir-Çeşme Otoyolu Alaçatı girişine kadar ilerlediği görülmektedir. (Şekil 4.48)

Şekil 4.48 2011 yılına ait uydu görüntüsü (Google Earth, 2017 yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

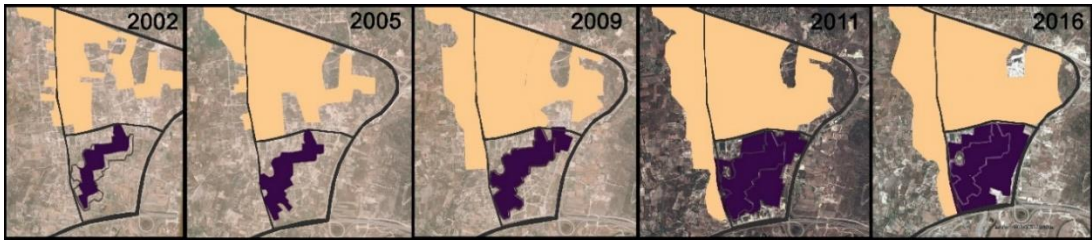
4.3.6 2016 Yılı Hava Fotoğrafının İncelenmesi

Günümüz Alaçatı yerleşim dokusu incelendiğinde, Alaçatı geleneksel yerleşiminin yer aldığı tarihi merkezin neredeyse tamamının yerleşime açıldığı görülmektedir. İkinci konutların ve TOKİ konutlarının yer aldığı kuzey yerleşim bölgesi ise, geleneksel yerleşim alanıyla tamamıyla birleşmiştir. Çamlık yolunun batısında yer alan tarım alanlarına doğru büyüme devam etmiştir. (Şekil 4.49)

Şekil 4.49 2016 yılına ait uydu görüntüsü (Google Earth, 2017 yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

Şekil 4.50’de 2002, 2005, 2009, 2011 ve 2016 yıllarına ait hava fotoğraflarının yer aldığı hem kentsel sit içi hem de kentsel sit alanının kuzeyinde yer alan ve ikinci konut alanı olarak gelişen Çamlık yolun doğu ve batısının, 2000’li yılların başından itibaren gelişim sürecini belirtmektedir. Alaçatı ile Ilıca’yı birbirine bağlayan cadde ve sokakların çevresinin 15 yıl içinde ikinci konutlar tarafından doldurulduğu görülmektedir.

Şekil 4.50 Alaçatı hava fotoğrafları karşılaştırması (2002-2016 yılları arasında Alaçatı Kentsel Sit Alanı ve kuzeyini kapsayan ikinci konutların yer aldığı bölge) (Google Earth, 2017 yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

4.3.7 2000 Yılı Sonrası Alaçatı Kentsel Sit Alanındaki Arazi Kullanım Deseni Üzerinden İşlev Değişikliklerinin İncelenmesi

Alaçatı kentsel sit alanı sınırları içindeki arazi kullanım değişimleri (Tablo 4.2), Alaçatı Koruma Amaçlı İmar Planı Çalışmalarına altlık oluşturan, 2005 yılı arazi kullanım durumu ile 2016 yılı arazi kullanım durumlarının karşılaştırılması sonucunda izlemek olanaklıdır. Geçtiğimiz 11 yılda arazi kullanım biçiminde görülen değişiklikler ağırlıklı olarak, konut kullanımının ticaret ve konaklama tesisi olarak dönüştürülmesi şeklindedir.

Tablo 4.2 2005 ve 2016 yılları arazi kullanım durumu

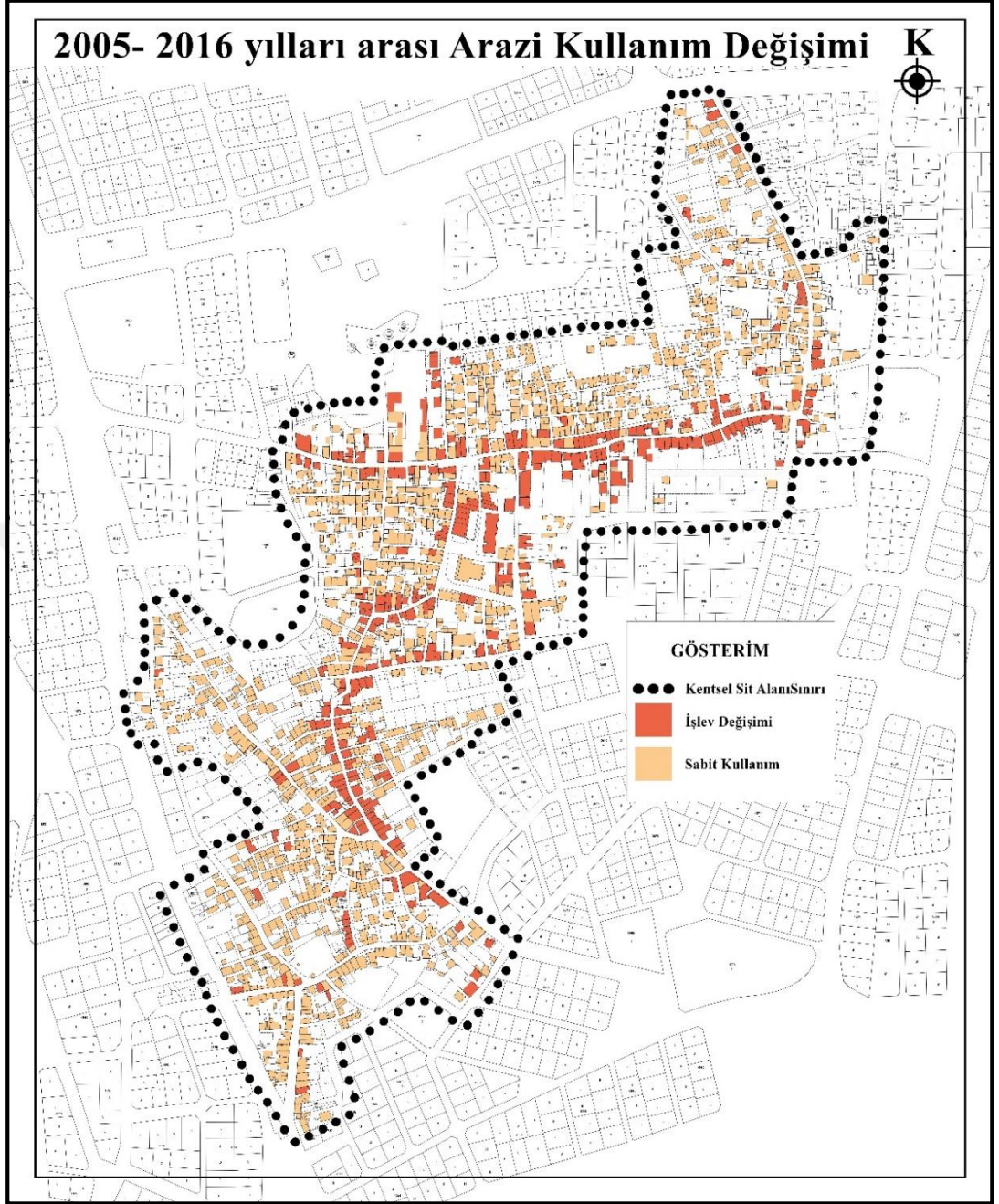
Zemin Kat Arazi Kullanım Durumu		
	2005 Yılı Oran (%)	2016 Yılı Oran (%)
Konut	69,86	65
Ticaret	7,78	9,03
Konaklama Tesisi	0,87	3,81
Hizmet	0,72	1,12
Restoran/Kafe	2,25	7,16
Eğitim Tesisi	0,07	-
Sağlık Tesisi	0,07	0,07
Askeri Alan	0,14	0,14
Küçük Üretim	0,9	0,84
Dini Tesis	0,14	0,14
Müştemilat	6,69	6,63
Boş	9,46	6,06

Alaçatı, 2000 yılından günümüze 16 yıl içinde sürekli hızı artan bir gelişme içerisine girmiştir. Alaçatı'nın 16 yıl içinde yaşadığı bu sosyo-ekonomik dönüşüm sonucunda, Alaçatı tarihsel bölge genel olarak yeni kullanıcı grubu ile karşılaşarak arazi kullanım türünün değişmesine neden olmuştur. Yerel halkın desantrilizasyonu ile sonuçlanan bu süreç mekanda da izlerini bırakmıştır. Kentsel koruma

yaklaşımları, yörede turizm potansiyelini canlandırma ve geliştirme aracı olarak kullanılmaktadır.

Kentsel sit alanı içindeki geleneksel kullanımı konut olan yapıların, çeşitli girişimlerle (basit veya esaslı onarım) işlev değişikliğine uğraması sonucu yerel kimliği, sosyal ve kültürel bağları zayıflamış bir tarihsel mekan haline gelmektedir. Geleneksel dokuda zanaat, el sanatları ya da üretilen ürünlerin satışı için kullanılan zemin katların günümüzde kafe, restoran, hediyelik eşya dükkanı, galeri, butik otel gibi kullanımlarla değiştiği gözlenmiştir. Koruma eksenli yaklaşımın altında koruma-turizm-tüketim sürecinin var olduğu bilinmektedir. Dokuda meydana gelen işlev değişikliği, geleneksel yapıdaki sürdürülebilir yaşamı yok etmektedir. Tüketim üzerine yeniden şekillendirilen Alaçatı'nın, geleneksel yapı ve sokakları bir vitrin halini almış, İstanbul piyasasının hakimiyeti altına girmiştir. Üretici, çiftçi yerel halk yaşadığı mekanlardan ayrılarak yerini tüketim piyasasına bırakmış, Alaçatı ürettiğini pazarlayan sistemden uzaklaşarak, mekanın yarattığı tüketim sistemine teslim olmuştur.

Alaçatı'da yaşanan turizm hareketi yeni mekansal kullanım tercihlerini doğurmuş, bu yeni tercihler de arazi kullanımda değişimler olmasına yol açmıştır. Özellikle yerleşimin ana arterleri durumundaki Kemalpaşa ve Mektep Caddeleri boyunca konut yapılarının ticaret ve turizm kullanımına dönüşmekte oldukları anlaşılmaktadır. Kentsel sit alanı içinde yer alan yapıların işlev değişikliklerinin yerleşim geneline oranı %24,62'dir. Bununla birlikte yerleşimin ana aksları üzerinde yer alan yapılarda gerçekleşen işlev değişimi oranları Kemalpaşa Caddesi'nde %78, Mektep Caddesi'nde ise %63'tür. (Şekil 4.51). Bu durum, değişimin ana akslarda ve onları kesmekte olan sokaklarda yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Kemalpaşa Caddesi üzerinde yer alan tescilli yapıların %74,50'si ile, tescile konu olmayan yapıların %55'inde ve Mektep Caddesi üzerinde bulunan tescilli yapıların %56,66'sı ile tescile konu olmayan yapıların %53,84'ünde işlev değişikliği yaşandığı, 2005 ile 2016 yıllarına ait arazi kullanım durumlarının göreceli değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Şekil 4.51 2005-2016 yılları arasında gözlemlenen arazi kullanım değişiklikleri

Alaçatı tarihi merkezinin kuzey kesiminde yer alan ikinci konut alanlarının sürekli artması, Çeşme ilçesinin diğer tatil beldelerindeki talebin düşüşe geçerek, yoğunluğun Alaçatı'ya kayması, İstanbul ve İzmir sermayesinin Çeşme'nin yükselen trendi olan Alaçatı'da yer seçmeye başlamaları, yerli ve yabancı turistleri Alaçatı'ya çekerek bu alanda bir yığılma yaratmıştır.

Özellikle kullanımın en yoğun olduğu yaz sezonlarında neredeyse sokaklarında yürünemeyecek hal alan Alaçatı'nın sahip olduğu geleneksel yapılarında bulunma ve ranttan en fazla pay alma isteği, sakin bir köy yerleşimi olan Alaçatı'nın yapısal ve sosyal anlamda değişmesini sağlamaktadır. Bu değişim, Alaçatı'daki sürdürülebilir yaşamı yok ederek, rant odaklı gelişen bir mekan yaratılmasını sağlamıştır. Kemalpaşa caddesindeki yapılar dolmaya başlayıp, işletme fiyatları yükselince yeni rantable alan arayışı içine girilerek, sanatsal ve kültürel faaliyetler Hacı Memiş mahallesi ve çevresine yöneltilmiştir. Buradaki birkaç antika dükkanı ve sanat galerilerine dikkat çekilerek, birkaç restoran/kafe ile de mekan hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hacı Memiş mahallesindeki mekansal değişim süreci halen devam etmekte, yapılarda restorasyon çalışmaları yürütülmektedir.

4.3.8 Kemalpaşa Caddesi'nde Yer Alan Tecilli Yapı Müdahalelerinin İncelenmesi

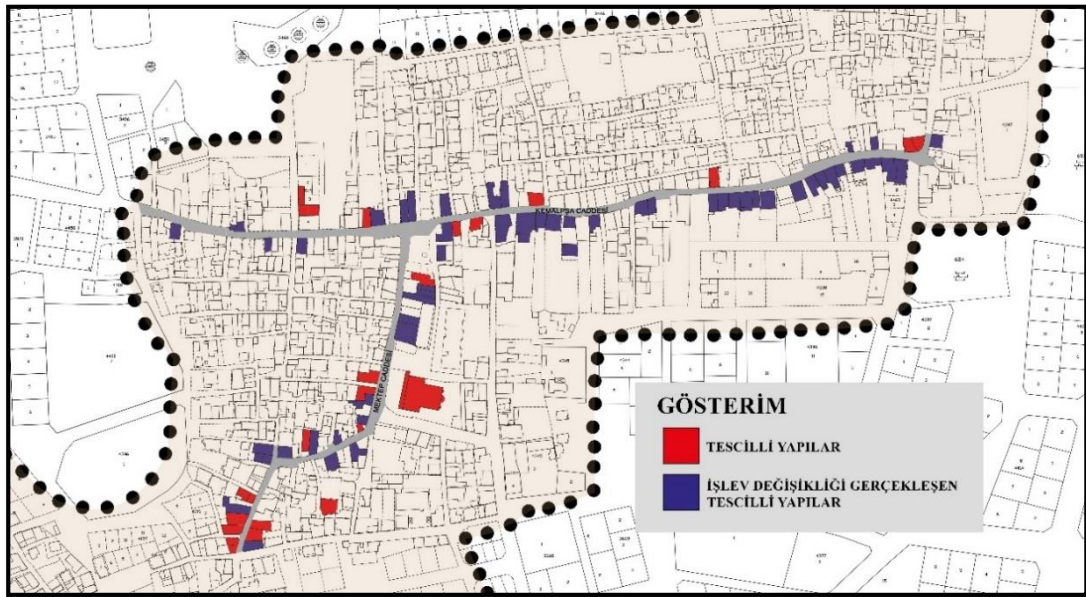
Kentsel koruma kapsamı, mevcut yapıların basit ve esaslı onarımlarının yapılması, yapıların işlevsel değişikliğe uğramaması, sosyal ve kültürel yapının korunarak yaşatılmasını içermektedir. Ayrıca kentsel koruma kapsamında olan alanlarda yeni yapı oranlarının yüksek olmaması gerekmektedir. Bu durumda, kentsel sit alanların içinde kalan yapıların gerekli durumlarda ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından izinlerini alarak basit ve esaslı onarım işlemlerini gerçekleştirmek zorundadırlar. Gerekli durumlarda yapıya uygulanacak müdahaleler şu şekilde tanımlanabilir.

Basit Onarım: Yapıların; ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş vb. çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerinin, özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak, özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi bu kapsamda tanımlanmıştır.

Esaslı Onarım (Restorasyon): Yapının rölöveye dayanan restitüsyon ve/veya restorasyon projeleri ile diğer ilgili belgelerin içerikleri ve ölçekleri koruma kurulunca belirlenen müdahalelerdir (660 sayılı ilke kararı).

Örnekleme olarak seçilen Kemalpaşa Caddesi üzerinde yer alan tescilli yapılarda, özellikle 2000 yılından sonra yaşanan değişimin mimari boyutunu incelemek üzere çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Kemalpaşa Caddesi üzerinde toplam 51 adet tescilli yapı yer almaktadır. Yerel halkın tarihi taş evlerini bakım masraflarının fazla olması sebebi ile satması ve el değişimlerinin yaşanmasıyla birlikte yeni mülk sahipleri, tarihi taş evleri yeni kullanımlara hazırlamak amacıyla çeşitli müdahalelerde bulunmuşlardır.

Tarihi taş yapılarda yaşanan mimari değişimleri anlayabilmek adına, İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nda Kemalpaşa Caddesi üzerinde yer alan tescilli parsellerin dosyalarına erişim sağlanmıştır. 17 adet tescilli parselin dosyaları incelenmiş ve parsellerin geçmişine dair döküm yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine sahip parseller, basit onarım geçiren parseller, herhangi bir müdahale görmemiş parseller ile kentsel tasarım projesi olan parseller tespit edilmiştir. Rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri onaylanmış parsellerde bulunan yapılarda genellikle; çatı tadilatı, dış cephe tadilatı, ıslak hacim ekleri/onarımı istemiyle Koruma Kurulu'na başvuru yapılmış ve gerekli projeler hazırlanarak uygulamaya geçilmiştir.

Şekil 4.52 Tescilli yapılar ve işlev değişikliği geçiren tescilli yapılar

2005-2016 yılları arasında yerleşim genelinde gerçekleşen işlev değişikliklerinin 3 şekilde gerçekleştiği görülmektedir:

- konuttan → restoran/kafeye (%40)
- konuttan → ticaret (restoran ve kafe dışında) (%33)
- konuttan → konaklama tesisine (%27) (Şekil 4.52)

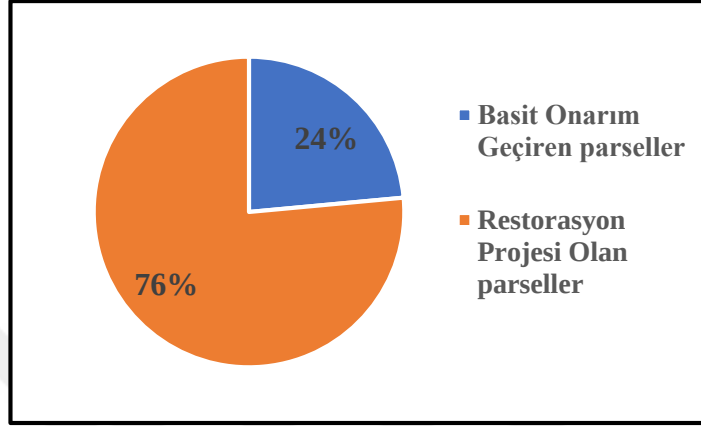

Şekil 4.53 Taş otelin restorasyon öncesi (solda) ve sonrasına ait (sağda) görüntüsü (Kişisel arşiv, 2016)

2000’li yıllar ile birlikte konut kullanımından konaklama tesisi ve ticaret kullanımına doğru yaşanan işlev değişikliği talepleri (Şekil 4.53), geleneksel doku içerisinde basit ve kapsamlı onarımların gerçekleşmesini beraberinde getirmiştir. Yerleşmedeki tarihi yapıların onarım durumları konusunda bir fikir geliştirebilmek amacıyla, ana arter olan Kemalpaşa Caddesi örneklem alan olarak seçilerek, aks üzerinde yer alan “tescilli yapılar” özelinde, İzmir 1 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Kemalpaşa aksı üzerinde toplam 51 adet tescilli parselin yer aldığı belirlenmiştir. İzmir 1 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi’nde söz konusu 51 parselden 17 adedinin onarım dosyasının bulunduğu anlaşılmıştır. 17 adet tescilli parselin dosyaları incelenerek; rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine sahip parseller, basit onarım geçiren parseller, herhangi bir müdahale görmemiş tescilli parseller tespit edilmiştir. Aks üzerindeki toplam 51 tescilli parselden 17’sinin onarım ve/veya işlev değişikliği talebi ile İzmir 1 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’na başvuruda bulunduğu 2017 yılında gerçekleştirilen arşiv araştırması sonucunda anlaşılmıştır. Söz konusu 17 tescilli parsele ait dosyaların

incelenmesi sonucunda; %65'inin onaylanmış restorasyon projesinin olduğu, %23'ünün Koruma Kurulu'ndan izin alarak basit onarım geçirmiş olduğu, %12'sinin ise dosya içeriklerinde belirtilen; işlev değişikliği, tadilat, altyapı müdahaleleri konularında inceleme ve izin kararlarının bulunduğu tespit edilmiştir. (Şekil 4.54)

Şekil 4.54 Koruma kurulunda dosyası bulunan yapıların onarım geçirme durumu

Toplam 51 tescilli parselin ancak 17 adedine mevzuat çerçevesinde, gerekli izinler alınarak onarım müdahalelerinde bulunulduğu görülmektedir. Buna karşın, Şekil 4.53'te de görüldüğü üzere, aks üzerinde tescilli yapılarda işlev değişikliği oranının %74,50 olduğu ve alan çalışmaları sırasında cadde üzerindeki yapıların büyük bir bölümünün geçirdikleri işlev değişikliği sebebiyle en az basit onarım görmüş oldukları gözlenmektedir. Bu durumda tek yapı ölçeğindeki müdahalelerin bir bölümünün izinsiz gerçekleşmekte olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Özgönül (2010) de bu tespiti paralel bir açıklama getirerek; alan çalışmaları sırasında birçok yapının farklı tür ve ölçeklerde onarım müdahalesine konu olduğunun gözlemlenebileceğini ve bu durumun Koruma Kurulu'ndan onaysız işlemlerin olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir (Özgönül, 2010). Araştırma sonucunda ortaya çıkan rakamlar ve gözlemler; Alaçatı'ya sezonluk olarak gelen ticaret ya da turizm işletmecilerinin, vitrin/dekor oluşturmak amacıyla yapılarda müdahaleler gerçekleştirdiklerini gösterir niteliktedir. Çalışmanın bu bölümüne kadar ortaya konulan veriler sonucunda, Alaçatı'nın soylulaşma sürecinin bir parçası olduğunu ve bu durumun, Alaçatı'nın tarihi, kültürel ve sosyal dokusunda değişikliklerin yaşanmasına neden olduğu hususunda önemli tespitler yapılmasını sağlamaktadır.

4.4 Alaçatı Sosyo-Ekonomik Yapıdaki Değişim Sürecinin İncelenmesi

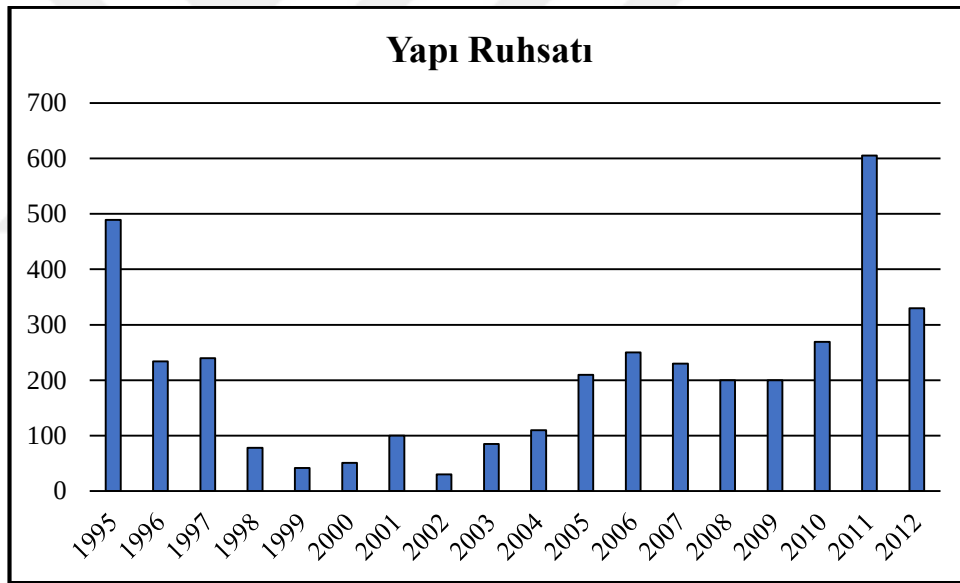
Alaçatı’da önceki bölümlerde ortaya konulan mekânsal ve fiziksel değişim süreçlerinin yerleşimin hem sosyal hem de ekonomik yapısında da değişimlere sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bu değişimlerin ortaya konması ve etkilerinin araştırılması konusunda çalışmalar yapılmıştır.

4.4.1 Alaçatı Arsa Değerleri İncelemesi

Alaçatı’da yaşanan değişim ve dönüşüm tez çalışması kapsamında tüm parametreleriyle değerlendirilmektedir. Alaçatı ile ilgili ortaya konan tüm veriler turizm sektöründen bağımsız ele alınmamalıdır. Alaçatı’nın turizm eğilimlerine bağlı olarak yükselen yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası popülerliğinin aslında Alaçatı’nın tarihsel, sosyal, kültürel ve mekansal değerlerinin bir parçası olduğu bilinmektedir.

Mütevazi bir köy kasabasından günümüze olan değişim, yıllar içinde yürütülen turizm hareketleri ile hızlı bir gelişim göstermiş ve herkes tarafından tanınır, haberi yapılır bir mekan haline gelmiştir. Kısa bir süre içinde artan turizm faaliyetleri ile yerleşim hızlı bir kalkınma içine girmiş, bu süreç özellikle arsa fiyatlarına yansımıştır. Alaçatı’nın artan ulusal ve uluslararası popüleritesi ile birlikte yatırımlar buraya kaydırılarak sermayenin Alaçatı’da toplanması söz konusu olmuştur. İzmir-Çeşme Otoyolu’nun açılması, İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlerden kaçıp sakin bir yaşam sürmek için Alaçatı’ya gelen belirli bir kesimin burada butik otel ve restoran açarak istemeden veya isteyerek ilginin Alaçatı’ya kaymasını hızlandırmıştır. Artan talep üzerine boş arsaların da dolmaya başlaması özellikle, çarşı bölgesinde (Kemalpaşa Caddesi) ve tescilli yapıların yoğun olduğu alanlarda arsa ve yapı fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Alanda bulunan emlakçılarla yapılan görüşmeler sonucunda; Alaçatı Kentsel Sit Alanı içindeki tescilli yapıların değerlerinin yıllar içinde sürekli arttığı belirlenmiştir. Arsa ve konutların çarşıya olan mesafesi değerini belirlemektedir; çarşıya yakın olan bir parselin değeri diğer parsellere oranla yükselmektedir.

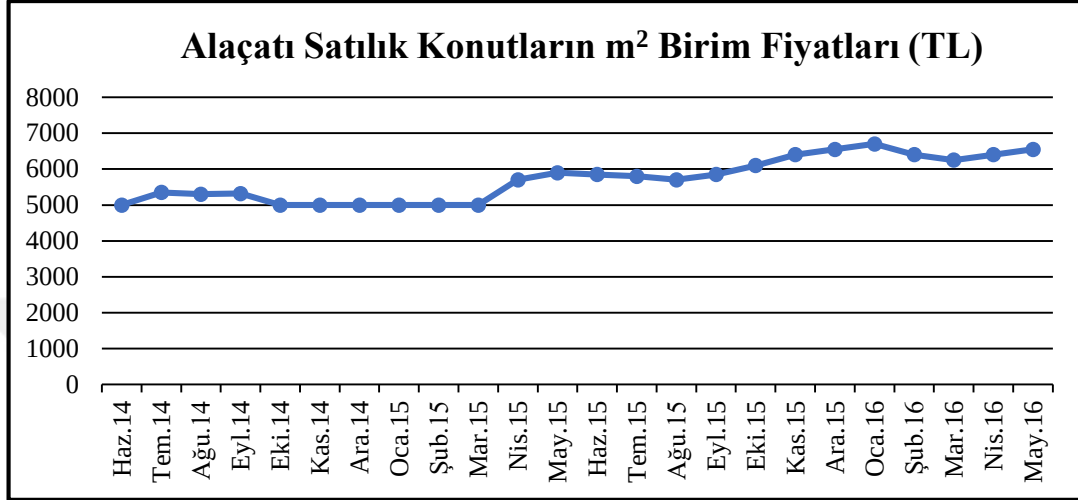
Alaçatı’da yıllar içinde yeni yapı talepleri artmıştır. Bölgede, konut fiyatlarının sürekli artması ve yeni yapı talepleri inşaat sektöründe hareketlenmelere sebep olmaktadır. İnşaat sektöründeki faaliyetleri incelemek üzere çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Alaçatı belediyesi tarafından verilen yapı ruhsatları incelenmiştir. İnceleme Büyükşehir Yasası’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, Alaçatı Belediyesi’nin Çeşme Belediyesi bünyesine katılmasına ve Alaçatı ile ilgili verilen 2012 yılına kadar olan bölümünü incelemeye imkan vermektedir. Alaçatı Belediyesi’nden alınan yeni yapı ruhsatının 2000-2004 yılları arasında bir düşüş yaşadığı; fakat 2004 yılından sonraki yıllardan günümüze belirli bir düzeyde artışla devam ettiği görülmektedir. Ayrıca, Alaçatı’daki yeni yapılaşmanın 1990’ların başlarında ivme kazandığı görülmekte, dönüşümün başladığı 2000’li yıllara belirli sayıda konut stoku yaratılmak istenmektedir. (Şekil 4.55)

Şekil 4.55 Alaçatı yıllara göre yapı ruhsatları (TÜİK, 2016)

Alaçatı’da artan yeni yapı talepleri Şekil 4.55’deki yapı ruhsat dökümleriyle incelenmiştir. Yıllar içinde artan yeni yapı talebi ile Alaçatı’da yer alan tüm satılık yapıların m² birim fiyatlarına etki etmiştir. Gayrimenkul alım-satım sitelerinin (hürriyetemlak.com) güncel verileri baz alınarak hazırlanan emlak endeksine bakıldığında, Alaçatı’da 2014 yılının haziran ayında satılık bir konutun m² birim fiyatının 5000 TL olduğu görülmektedir. Sezon sonu olarak nitelendirilen Eylül ayı ve devamında gelen altı ay içinde değerini sabit tutan konutların, 2015 yılının Nisan

ayıyla birlikte yükselişe geçip 6000 TL'ye yaklaştığı belirlenmiştir. En yüksek fiyatı 2016 yılının başında yakalayan konut fiyatları, 2016 yılının birinci ve ikinci çeyreklerinde 6000-7000 TL arası bir konutun m² bazındaki fiyatla satışı gerçekleştirilmiştir. (Şekil 4.56)

Şekil 4.56 Alaçatı satılık konutların m² birim fiyatları

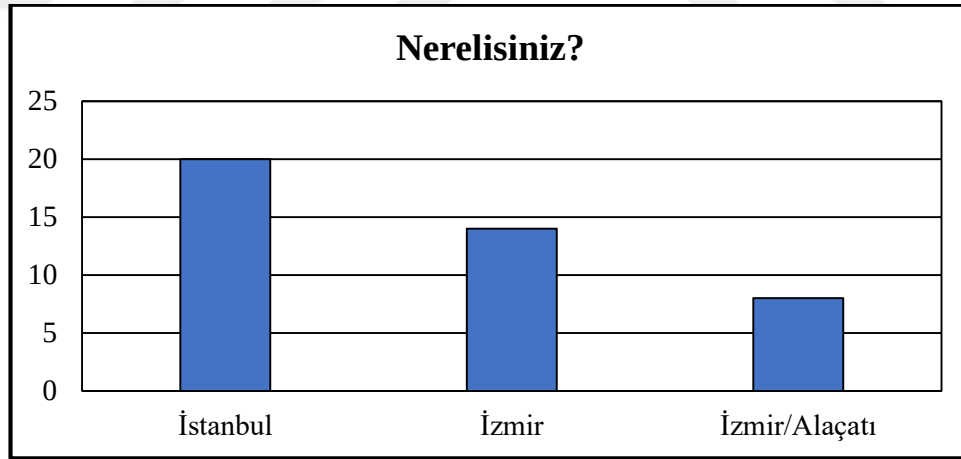
4.4.2 Anket ve Sözlü Görüşme Verileri

Tez çalışmasının ortaya koymaya çalıştığı, özellikle 2000 yılı ve sonrası Alaçatı Kentsel Sit Alanı içinde yaşanan turizm ve kültürel hareketlenmelerin, yapılan yeni projelerin, düzenlenen/düzenlenmeye başlayan etkinliklerin bir soylulaşma süreci yaratarak, Alaçatı yerleşiminde meydana getirdikleri sosyo-ekonomik değişimin mekanı ve koruma çalışmalarını etkilediği hipotezi, sosyal dokuya yansılarını üzerinden de araştırılmak istenerek, alanda anket ve sözlü görüşme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Anket çalışması özellikle alanın en yoğun turizm ve ticaret bölgesi olan; ticaret, restoran, kafe ve konaklama tesislerinin karma olarak yer aldığı Kemalpaşa caddesi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Sezonun en yoğun olarak yaşandığı yaz aylarının dışında, kış aylarında da caddenin kullanımının devam etmesi ve canlılığın sürekli Kemalpaşa Caddesi üzerinde yaşanması sebebi ile bu cadde üzerinde yer alan yapılar ve kullanıcıları hakkında bilgi edinilmesinin tezin kapsamına uygun olacağı

düşünülmüştür. En yoğun gününbirlik kullanımın ve temel gezi güzergahının da Kemalpaşa Caddesi üzerinde olması, sosyal doku ve yaşamda meydana gelen değişimi ve bu değişimin yerleşimin korunmasına yansımalarını anlamaya yardımcı olacaktır.

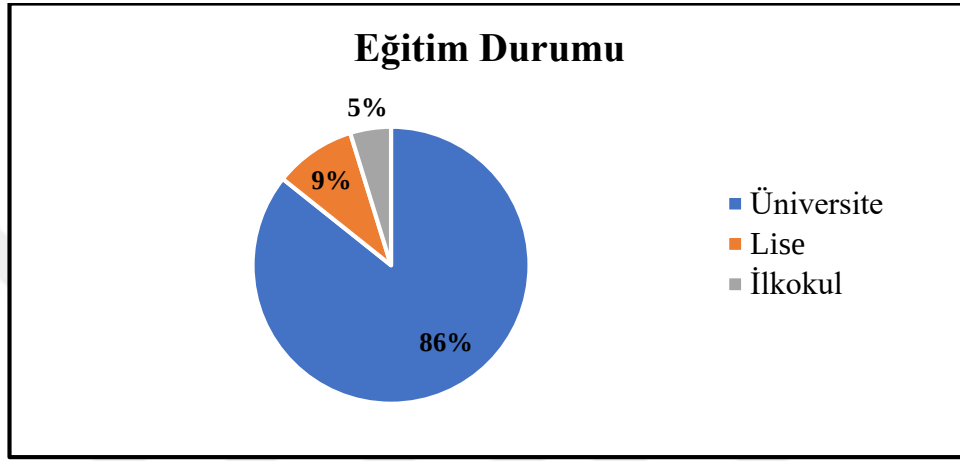
Kemalpaşa Caddesi üzerindeki ticari işletmelere yapılan anket üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm mekan işletmecisini tanımak ve Alaçatı'ya geliş sebebini anlamak üzere sorulan sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölümde işletme ve yapı hakkında bilgi edinmek amaçlanmıştır. Üçüncü bölüm ise, alana gelen müşteri profilini tarif etmek, anket yapılan kişinin Alaçatı'daki sosyal doku ve yaşama dair fikirlerini almak ve Alaçatı'ya ilişkin fikir ve önerilerini öğrenmek üzere oluşturulmuştur. Anket çalışması, Alaçatı Kentsel Sit Alanı içinde yer alan Kemalpaşa Caddesi üzerindeki 110 yapıdaki ticari işletmelerin 42'sinden cevap alınarak hazırlanmıştır. Bu veriler ile cadde üzerindeki yapıların %38'nin görüş ve önerilerini yansıtmaktadır. Anket çalışmasında yöneltilen sorular ve alınan cevaplar grafiklere dökülerek incelenmiştir.

Şekil 4.57 Anket soruları-nerelisiniz?-

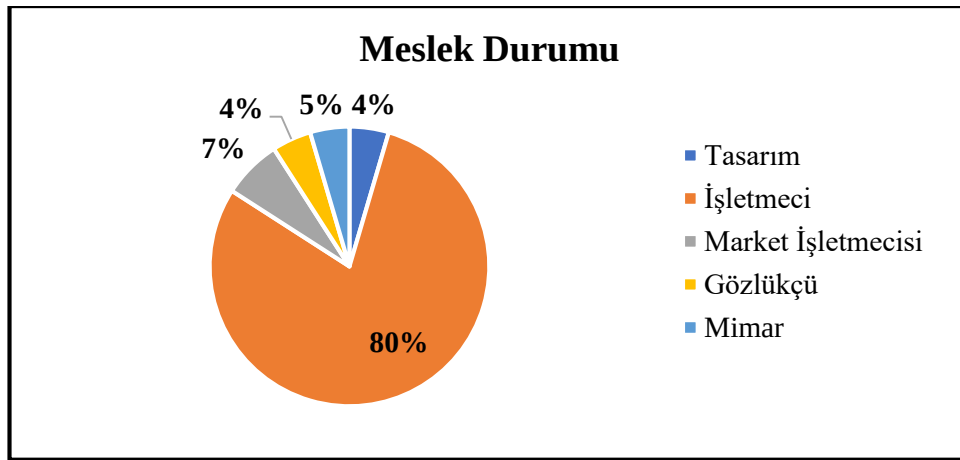
İlk olarak mekan sahiplerine yöneltilen soru “Nerelisiniz?” olmuştur. Bu sorunun yöneltilmesindeki amaç işletme/meکان sahiplerinin Alaçatı'ya nereden geldiğini belirlemek ile yerel işletme sayısını tespit etmektir. Alınan cevaplardan hareketle Alaçatı'da yer alan işletme sahiplerinin büyük çoğunluğunun İstanbul ilinden geldikleri anlaşılmaktadır. (Şekil 4.57)

Kemalpaşa Caddesi üzerindeki işletmelerin küçük bir bölümünün yerel halk tarafından hizmet verdiği görülmektedir. Yerel halkın işlettiği mekanlar genellikle perakende alışverişin yapıldığı küçük ölçekli market, restoran ve mimarlık bürolarından oluşmaktadır. Bu sonuçla birlikte, Alaçatı ticaret merkezi, çarşı olarak nitelendirilen Kemalpaşa caddesinin, İstanbul ve İzmir sermayesinin hakimiyetine geçtiği söylenebilir.

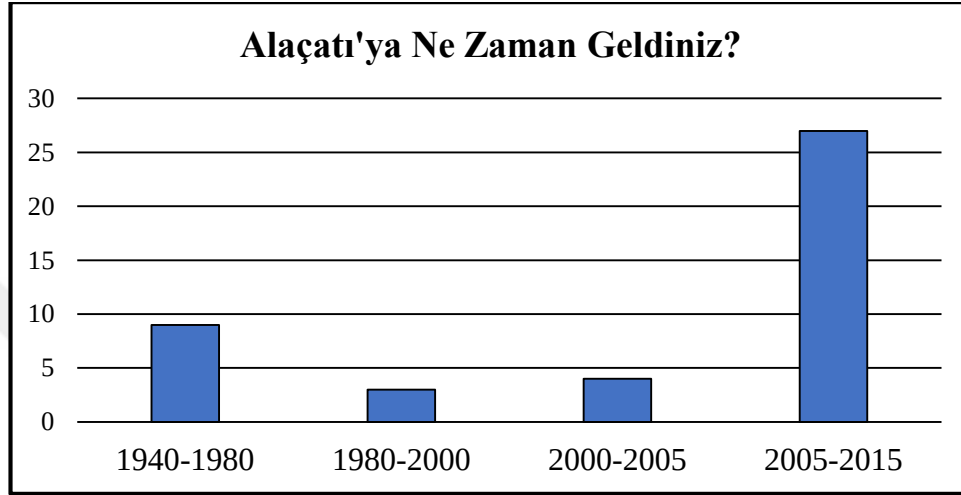
Şekil 4.58 Anket soruları-eğitim durumu-

Görüşmelerin yapıldığı işletme sahiplerinin %86 gibi yüksek bir oranda üniversite mezunu oldukları dikkati çekmektedir. %5'lik dilime sahip olan ilkokul mezunu olan işletme sahipleri genelde yerel halkın işlettiği küçük ölçekli perakende ticaret yapan işletmelerdir. (Şekil 4.58)

Şekil 4.59 Anket soruları-meslek durumu-

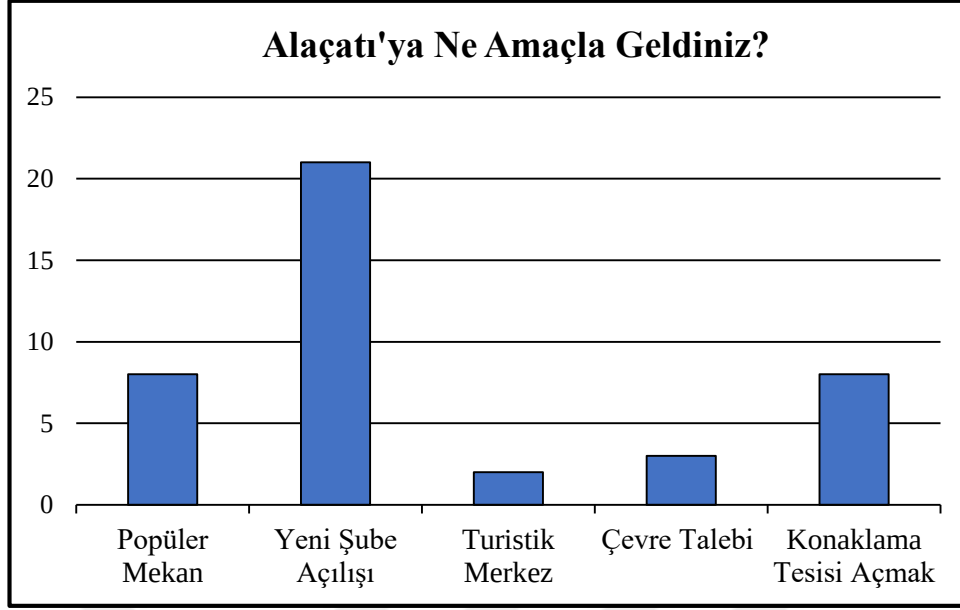
Ankette yer alan bir diğ er soru işletme sahibinin mesleğine y onelik olmuştur. Bu soruyla varılmak istenen, işletme sahibinin Alaçatı'daki işletmesini açmadan öncede aynı mesleği yapıp/yapmadığına dair bilgiler edinmektir. (şekil 4.59) Alan genelinde sahip olunan meslek %80 yüzde diliminde işletmeci olarak belirlenmiştir; ayrıca alanda çeşitli meslek gruplarından kişilerin de bulunduğu gözlenmiştir.

şekil 4.60 Anket soruları-Alaçatı'ya ne zaman geldiniz?-

Anket verileri çerçevesinde Kemalpaşa Caddesi üzerinde yerel halkın sahip olduğu ilk işletmelerin 1941 yılında açıldığı g r lm ştur. 1940-1980 yılları arasında %21 oranında, 1980-2000 yılları arasında %7 oranında, 2000-2005 yılları arasında %9 ve 2005 yılından sonra günümüze kadar geçen sürede büyük bir artış gözlenerek (%21) işletmenin Alaçatı'da yer seçtiği görülmektedir.

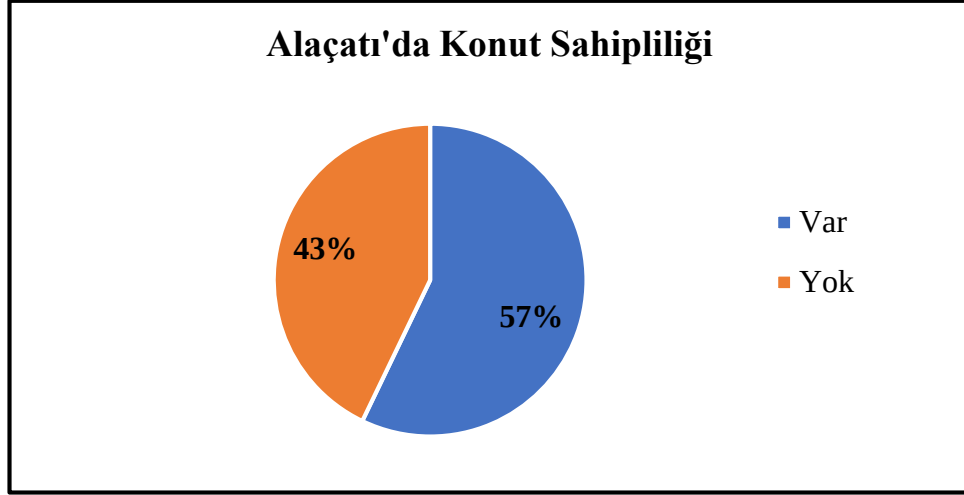
İşletme sayısında yaşanan şekil 4.60'da açıkça görülen son on yıldıki artış, Alaçatı'ya olan talebi ortaya koymaktadır. Bu talep artışı, İstanbul ve İzmir merkezli işletmecilerin, Alaçatı  arşısında yer alma isteğini arttırarak bir rekabet sürecini de başlatmış olmaktadır. Soruya verilen yanıtlardan 2000'li yıllarla beraber Alaçatı'nın tanınırlığın artması ve turizm sektörünün gelişme durumu açıklıkla okunabilmektedir.

Şekil 4.61 Anket soruları-Alaçatı'ya ne amaçla geldiniz?-

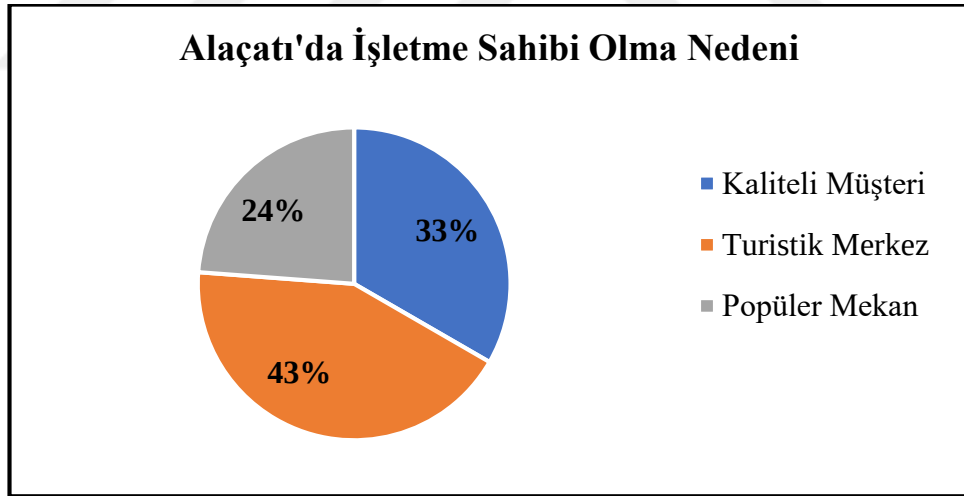
İşletme sahiplerine, Alaçatı'ya ne amaçla geldikleri sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya karşılık alınan %50 oranındaki “Yeni Şube Açmak” cevabının aslında önceki sorulardan alınan cevapları destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Bu cevaptan yola çıkarak ünlü markaların bir diğer şubesini Çeşme ilçesinin Alaçatı Mahallesinde yer alan Kemalpaşa Caddesinde açmak istemesi bu mahalle ve caddenin büyük sermayedarlar için önemini vurgulamaktadır (Şekil 4.61).

Kemalpaşa caddesinde bulunan bir yapıda yer almanın hem konum hem prestij rantı yarattığı anlaşılmaktadır. Günümüzde turizm hareketliliği açısından Bodrum gibi ülkenin önemli turistik merkezleriyle kıyaslanır duruma gelen Alaçatı'nın çarşısı olan Kemalpaşa Caddesi'nde yer almak ulusal ölçekteki işletmeler için de bir prestij yaratmaktadır. %19 oranla bir diğer cevap kategorisi olan “Konaklama Tesisleri Açmak ve Popüler Mekan” cevapları da yerleşime olan ilgi ve talebin bir göstergesi durumundadır.

Şekil 4.62 Anket soruları-Alaçatı'da konut sahipliliği-

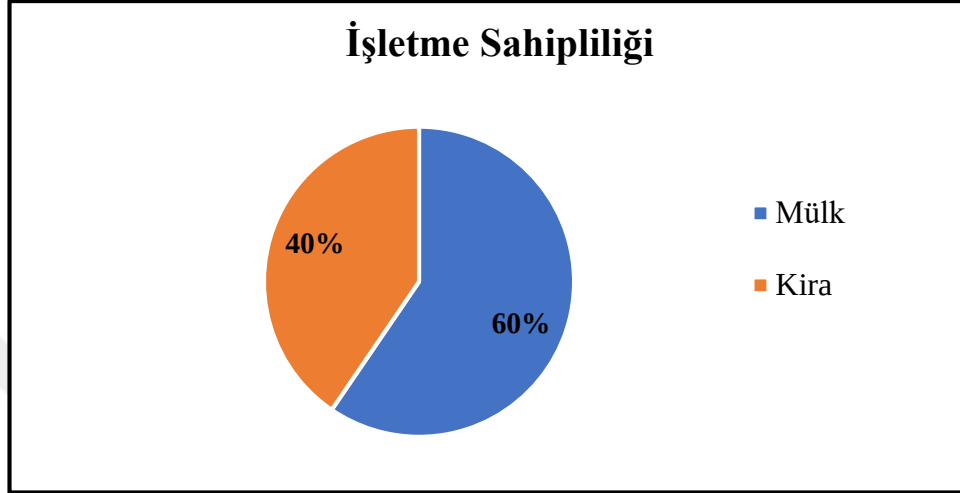
Tez çalışması kapsamında yapılan anket çalışmasında yöneltlen sorulardan bir diğeri, Kemalpaşa Caddesi üzerinde yer alan işletme sahiplerinin Alaçatı'da konut sahibi olup/olmadığıdır. Alınan cevaplar sonucunda Şekil 4.62'de görüldüğü gibi işletme sahiplerinin %57'sinin Alaçatı'da konutunun olduğu belirlenmiştir.

Şekil 4.63 Anket soruları-Alaçatı'da işletme sahibi olma nedeni-

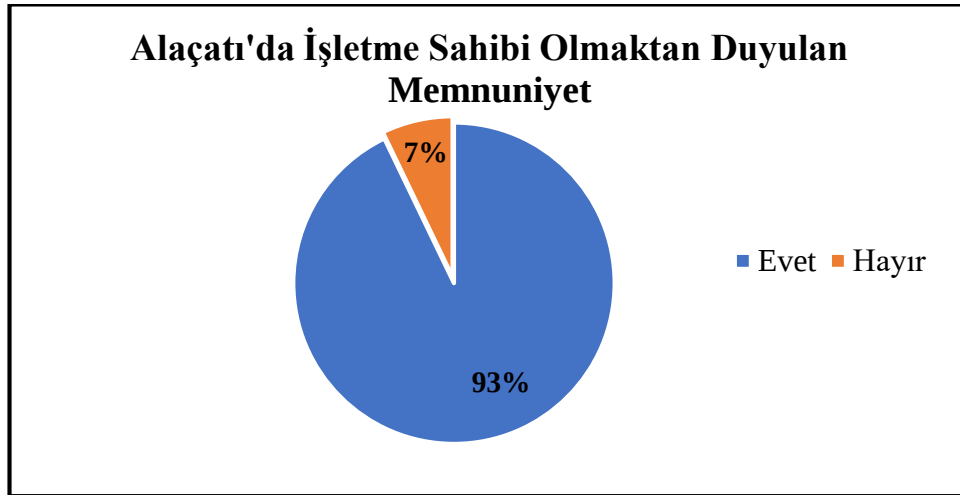
Alaçatı'da işletme sahibi olma nedeni sorusu yöneltlen kişilerden alınan cevaplar aslında, ankette yer alan “Alaçatı'ya geliş nedeniniz” sorusunun devamı niteliğindedir.

Kemalpaşa Caddesi üzerinde yer alma avantajının getirdiği kaliteli ve üst sınıf müşterinin burada bulunması ve Alaçatı'nın son yılların popüler turistik merkezi olması özellikle bu cadde zerinde yer seçme nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. (Şekil 4.63)

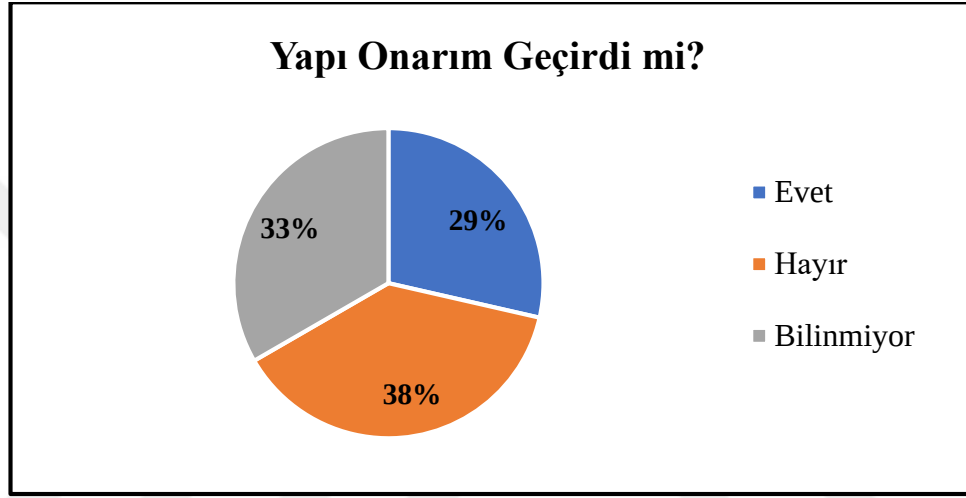
Şekil 4.64 Anket soruları-işletme sahipliği-

İşletmeyi tanımak amaçlı sorulan sorulardan ilki işletme sahipliğini öğrenmek üzere sorulmuştur. Şekil 4.64'te Kemalpaşa Caddesinde yer alan işletmelerin %60 oranında işletmecinin kendi mülkü olduğu görülmektedir.

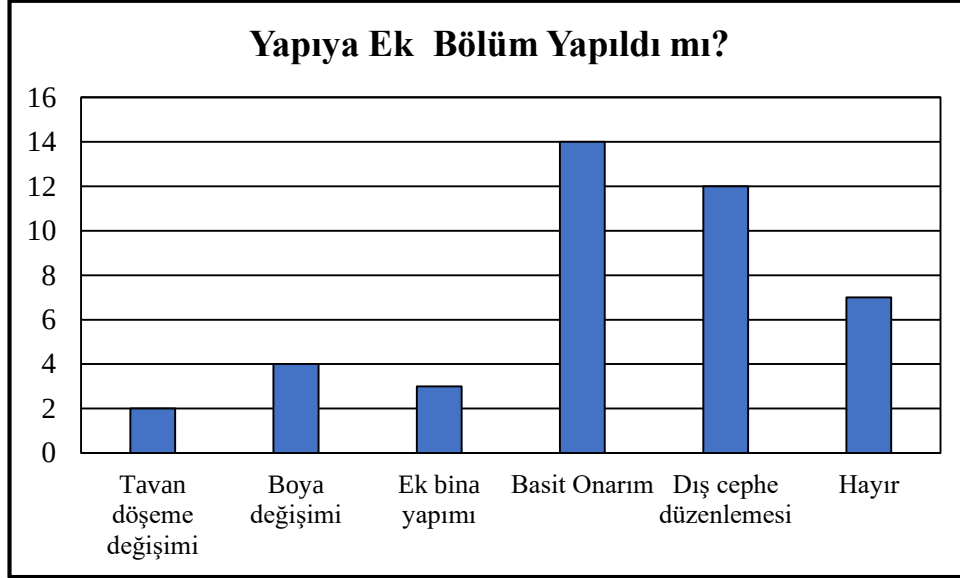
Şekil 4.65 Anket soruları-memnuniyet-

İşletme sahibine Alaçatı’da bir işletme/yapı sahibi olmaktan memnun olup olmadıklarını anlamak amacıyla soru yöneltmiştir. %93’lük bir oranla Alaçatı’da işletme sahibi olmaktan ve içinde yer aldıkları yapıdan memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır. %7 oranındaki memnuniyetsiz grup yerel halk tarafından işletilmektedir. Büyük sermayelerin Alaçatı’ya gelmesiyle zor bir dönem yaşamaya başlayan yerel halkın temsilcileri, Alaçatı’nın günümüzdeki durumundan ve içinde bulundukları yapılardan memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. (Şekil4.65)

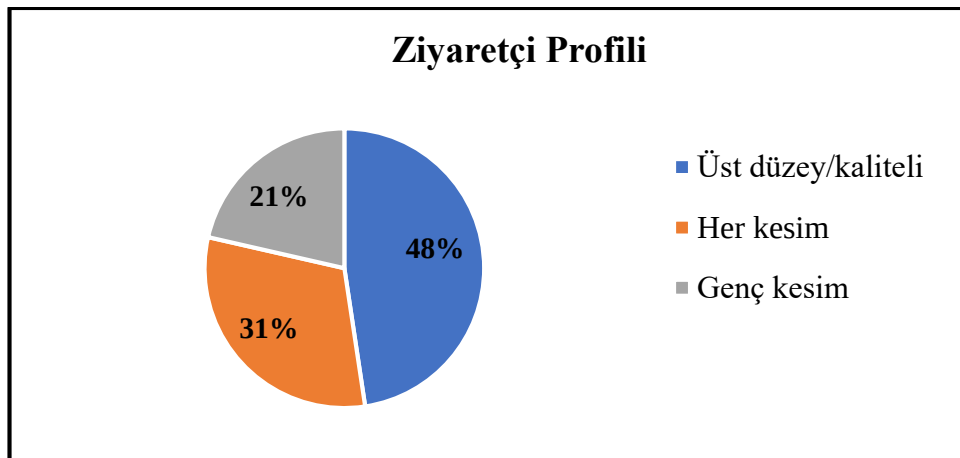
Şekil 4.66 Anket soruları-yapı onarım geçirdi mi?-

Kemalpaşa Caddesi üzerindeki 110 yapıdan 51’i tescilli yapıdır. %50 gibi yüksek oranda tescilli yapıya sahip olan cadde üzerindeki işletme sahiplerine içinde bulundukları yapıya dair hazırlanan bir restorasyon projesi olup olmadığı ve yapının onarım geçirip/geçirmediğine dair sorular yöneltmiştir. Cadde üzerinde bulunan özellikle konaklama tesisine dönüştürülen yapıların restorasyon projelerinin olduğu belirlenmiştir. Yapılan anket görüşmesi sırasında işletmede çalışan, yapının geçmişine ve yapılan müdahalelere dair bir bilgisi olmayan kişilerden “bilinmiyor” cevabı alınmıştır. (Şekil 4.66)

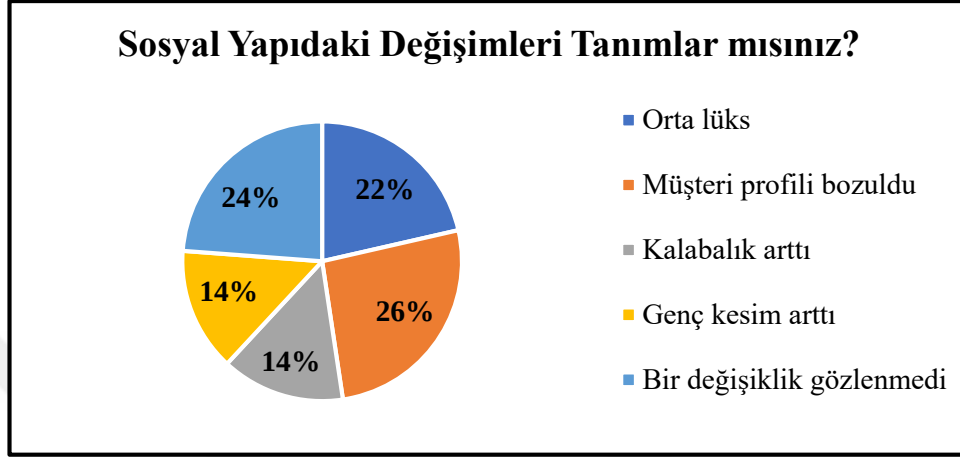
Şekil 4.67 Anket soruları-yapıya ek bölüm yapıldı mı?-

İşletmeye yapılan müdahaleleri anlamak amacıyla, yapıya dair sorulan sorulardan bir diğeri “yapıya ek yapı yapılıp yapılmadığı” olmuştur. Alınan cevaplar kategorize edilerek 6 grupta toplanmaya çalışılmıştır. Şekil 4.67’de görülmekte olan yöneltlen sorulara alınan cevaplar arasında en fazla “basit onarım” olarak niteleyebileceğimiz yapının strüktürüne ve temel niteliklerine müdahale edilmeden günlük yaşamı kolaylaştıracak uygulamalar yer almaktadır. Özellikle tescilli yapılarda karşılaşılan, ahşap döşemelerin yıpranması ve çürümesi sonucu döşeme değişimi ile işletmelerin vitrin düzlenmeleri sonucu yapıların dış cephelerinde meydana gelen düzenlemeler olarak sıralanabilir.

Şekil 4.68 Anket soruları-ziyaretçi profili-

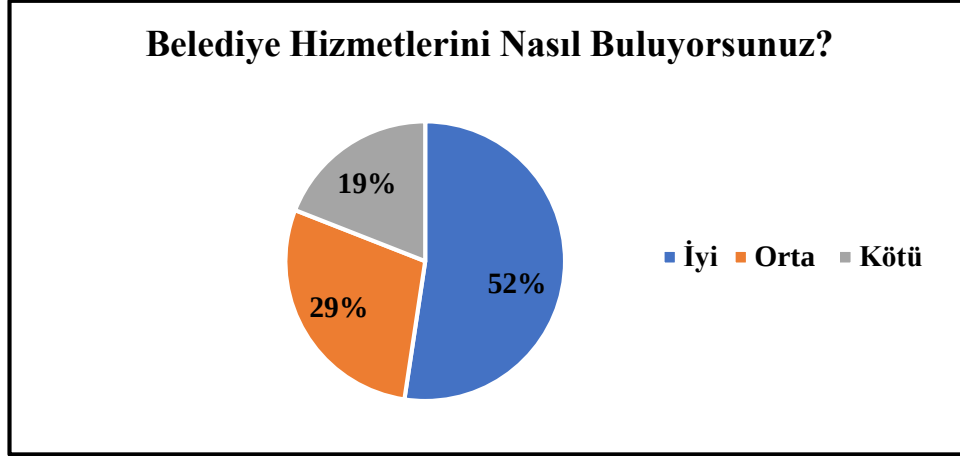
Görüşme yapılan işletme sahiplerine Alaçatı'ya gelen ziyaretçi profilini tanımlaması istenmiştir. Yerleşime gelen ziyaretçilerin, %48'ini üst düzey/kaliteli, %31'ini toplumun her kesiminden ve %21'ini genç kesim olarak tanımlamışlardır. (Şekil 4.68)

Şekil 4.69 Anket soruları-sosyal yapıdaki değişimleri tanımlar mısınız?-

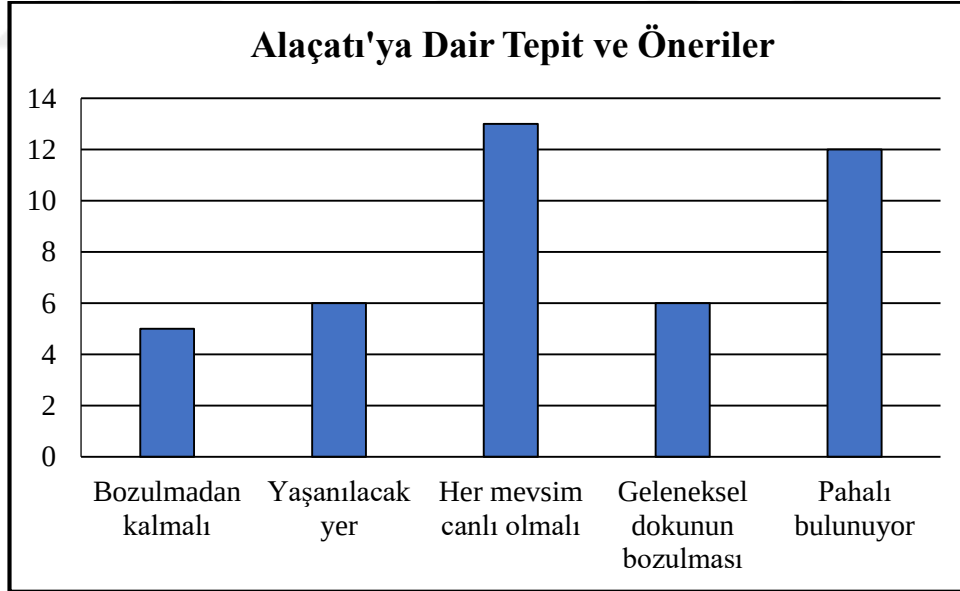
Kemalpaşa Caddesi'ndeki sosyal yapıyı anlayabilmek ve işletmecilerin gözünden tüketici profilini tanımlamak, Alaçatı'nın toplumun hangi kesimleri tarafından deneyimlendiğini tüketici profili üzerinden anlamak ve sosyal yapıda meydana gelen değişiklikleri izleyebilmek amacıyla sorulan sorulardan biridir.

Şekil 4.69'da yer alan grafiğe göre; işletmeciler Alaçatı'ya gelen müşteri profilinin bozulmasından şikâyet etmektedirler. Kalabalığın son 5 yılda artmasıyla beraber, Alaçatı'nın diğer turizm merkezleri arasında popülerliğinin yaygınlaşması sebebiyle meraktan gelen bir kesimin oluştuğunu ve bu kalabalığın ticarete yansımadığından bahsetmektedirler. Belirli bir işletmeci grubu ise, kendilerine yansıyan bir değişikliğin bulunmadığını belirtmektedir. Bu işletmelerin kendilerine ait bir müşteri grubu oluşturdukları sonucu çıkarılabilir.

Şekil 4.70 Anket soruları-belediye hizmetlerini nasıl buluyorsunuz?-

Belediye hizmetlerinin Alaçatı’da yer alan işletmelerce nasıl bulunduğu dair bilgi edinmek istenmiştir. %52 oranında belediye çalışmalarını olumlu bulmaktadır. Yapılan görüşmeler sırasında çöp sorunu, güvenlik sorunu, görüntü kirliliği gibi farklı konularda şikayetlerde bulunan işletmelerde belediye hizmetlerini yeterli görmemektedir. (Şekil 4.70)

Şekil 4.71 Anket soruları-Alaçatı’ya dair tespit ve öneriler-

Son olarak görüşme gerçekleştirilen işletmelerden Şekil 4.71’de yer alan Alaçatı’ya dair tespit ve önerileri öğrenilmek istenmiştir. İşletmelerin ortak isteği, Alaçatı’nın çeşitli etkinlik ve projelerle her mevsim canlılığının devam etmesi yönünde olmaktadır. %14’lük kısım Alaçatı’nın eski geleneksel doku özelliklerini kaybettiğini düşünürken, %29’u da Alaçatı’nın son yıllarda pahalı hale geldiğini belirtmektedir.

4.4.3 Sözlü Görüşmelerden Çıkarılan Mekansal Tespitler

Tez çalışması kapsamında Kemalpaşa Caddesi’ndeki işletmelerle yapılan anket çalışmasıyla Alaçatı’ya dair güncel veriler elde edilerek yorumlanmıştır. Anket çalışmasının yanı sıra Kemalpaşa Caddesi üzerinde, bölgeyi kullanan özellikle yerli ve yaş almış alan kullanıcıları ile sözlü görüşmeler de gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamda sözlü görüşmeler Kemalpaşa Caddesi üzerinde mimarlık bürosu olan yerel kullanıcı ve yerel market işletmesi olan iki kullanıcı ile yapılmıştır. Sözlü görüşme yapılan kişi sayısı geleneksel dokuda artık yerel kullanıcıların yaşamaması sebebi ile kısıtlı kalmıştır. Fakat bu bilgi, soylulaştırmanın etkisi ile yerel kullanıcıların alanı terk ettiklerini kanıtlar niteliktedir ve bu sebeple değerlidir. Ayrıca sözlü görüşme yapılan kişilerin yerleşimde yaşamları boyunca yer almaları, Alaçatı’nın geçmiş yaşam biçimi ve yapıların kullanışı hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmaları neticesinde bilgi alınmasını engellememiştir.

Bu görüşmelerin amacı, Alaçatı’nın turizm merkezi haline gelmeden önceki mekânsal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına dair bilgi edinmektir. Sözlü görüşme yapılan yerel kullanıcıların ortak özelliği Alaçatı’da doğup, büyüyüp halen Alaçatı’da ikamet etmekte olmalarıdır. Sözlü görüşmeler çerçevesinde aktarılanlar doğrultusunda 2000 yılı öncesi Alaçatı’nın sosyo-ekonomik yapısı ve mekan kullanımına ilişkin önemli bilgiler alınmıştır. Bu bilgiler ve mekansal referanslar aşağıda derlenerek aktarılmaktadır:

Alaçatı, günümüz sosyo-ekonomik yapısına ulaşmadan önce sahip olduğu doku özelliklerini, geleneksel üretim-birikim ilişkilerinden almaktadır. Aktarımlardan anlaşıldığı üzere geleneksel yaşam tarzının şekillendirdiği mekan kullanımı ve sosyal hayat günümüz alışkanlıklarından farklılaşmaktadır. Alaçatı evlerinin geleneksel özelliklerinde de bahsedildiği gibi, yapıların zemin katında bakırcı, tenekeci, demir atölyeleri, marangozhaneler, ayakkabı tamircisi gibi zanaatkarlık isteyen iş kolları ve el sanatları yer aldığı anlatılmıştır. Aynı zamanda kimi Alaatılılar evlerinin altında koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanları yetiştirerek süt, peynir, yoğurt vb. gibi ürünler üreterek, bakkallarda satışa sundukları dile getirilmiştir. Bu bahsedilen bakkallarda zamanında peynir, süt, yoğurt gibi evlerde üretilen ürünlerin haricinde, tarlalarda o dönemde ne yetiştiriliyorsa burada satışa çıkarılmıştır. Geçmişte Alaatılılar'ın bu bilgilerden yola çıkılarak yarı ifti yarı zanaatkar oldukları anlaşılmaktadır.

Alaatılılar'ın yazın tarlalarında çalışıp tarımsal üretimi gerçekleştirirken, kışları ise merkezde günlük yaşamlarını sürdürüp, ürettikleri ürünleri satarak, geriye kalan vakitlerinin bir bölümünü kültürel etkinliklerle geçirdikleri aktarılmıştır. Konaklama imkanının kısıtlı olduğu, oteleciliğin gelişmediği bu dönemlerde yerel halkın Alaçatı'ya gelen turistleri evlerinde pansiyonculuk yaparak ağırladığı öğrenilmiştir. Ağırlıklı olarak yabancı turistlerin yerleşime geldiği bu dönemde 500 ila 1000 yataklı oda pansiyonculuk hizmeti verildiği bilgisine erişilmiştir.

Alaçatı'daki sosyal ve kültürel faaliyetlerin günümüzde olduğu gibi 2000 yılı öncesinde de aktif olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde pazar yerinin kuzeyinde yer alan bir blėde ısıtmalđ olimpik yüzme havuzunun olduğu belirlenmiştir. Havuzun aktif olarak kullanıldığı yıllarda yüzme alanında uzmanlaşmış öğrenciler burada yetiştirilmiştir. 1990'ların ortalarında kapalı ve açık olmak üzere iki amfi tiyatro bulunmaktadır. Bu tiyatrolarda haftada bir kez opera, tiyatro gösterimi gerçekleştirildiği bir dönem yaşanmıştır. Ayrıca bu süreçte yılın belirli dönemlerinde halkın da katıldığı paneller düzenlenmiştir. Yine 90'lı yıllarda, Pazar yerinin bulunduğu Cumhuriyet Sokağı'nın duvarlarında ve Alaçatı'nın çeşitli sokak duvarlarında dönemin ünlü ressamlarının eserleriyle kaplanarak sanata olan ilginin büyüklüğüne dikkat çekilmiştir.

Her yıl Alaçatı Belediyesi tarafından Uluslararası Çocuk Tiyatroları Festivali düzenlenerek, uluslararası medyada “Alaçatı Sanat Şehri” başlıklı haberler yapıldığı sözlü görüşmeler sonucunda öğrenilmiştir. Aktarılanlara göre; Sezen Aksu’nun Alaçatı’ya gelmesi ve yerleşimin ünlüler tarafından keşfedilmesi 2000’lerin başına denk gelmektedir. Bu dönemde her yaş grubundan insanların sanatla iç içe yaşamlarını sürdürdüğü belirtilmiştir. 2000’li yılların başları ile birlikte Alaçatı değişim sürecine girdiğinden ve bu değişimin yavaş ama etkili bir şekilde yaşamlarını etkilediklerinden görüşmelerde bahsedilmiştir.

Alaçatı’da yaşanan değişimi şu şekilde ifade etmişlerdir; Turizm odaklı pazarlama stratejileri benimsenerek, geleneksel günlük yaşam rutinleri yavaş yavaş bırakılarak, üretimin yerini sermaye odaklı tüketim almıştır. Yerel halkın geçim kaynağı olan çiftçilik, hayvancılık ve el sanatlarından el çektilmiştir. Üretim yapan Alaçatı tüketen bir yapıya dönüşmüştür. Sürdürülebilir kent yaşamının yok edildiği belirtilmiştir.

Arnavut kaldırımlı sokakların ilk örneklerinden birinin Alaçatı olduğunu dile getiren yerel halk, geçmiş dönemlerde Alaçatı yapılarının hepsinin Alaçatı taşından yapıldığını ve üzerinin taşı korumak adına sıvandığı belirtilmektedir. Çatı kaplaması olan geleneksel kiremidin kırmızısı, pencere ve kapıların çivit mavi boyası ve duvarların beyaz kireç boyasıyla birlikte görsel bütünlükten bahsedilmiştir.

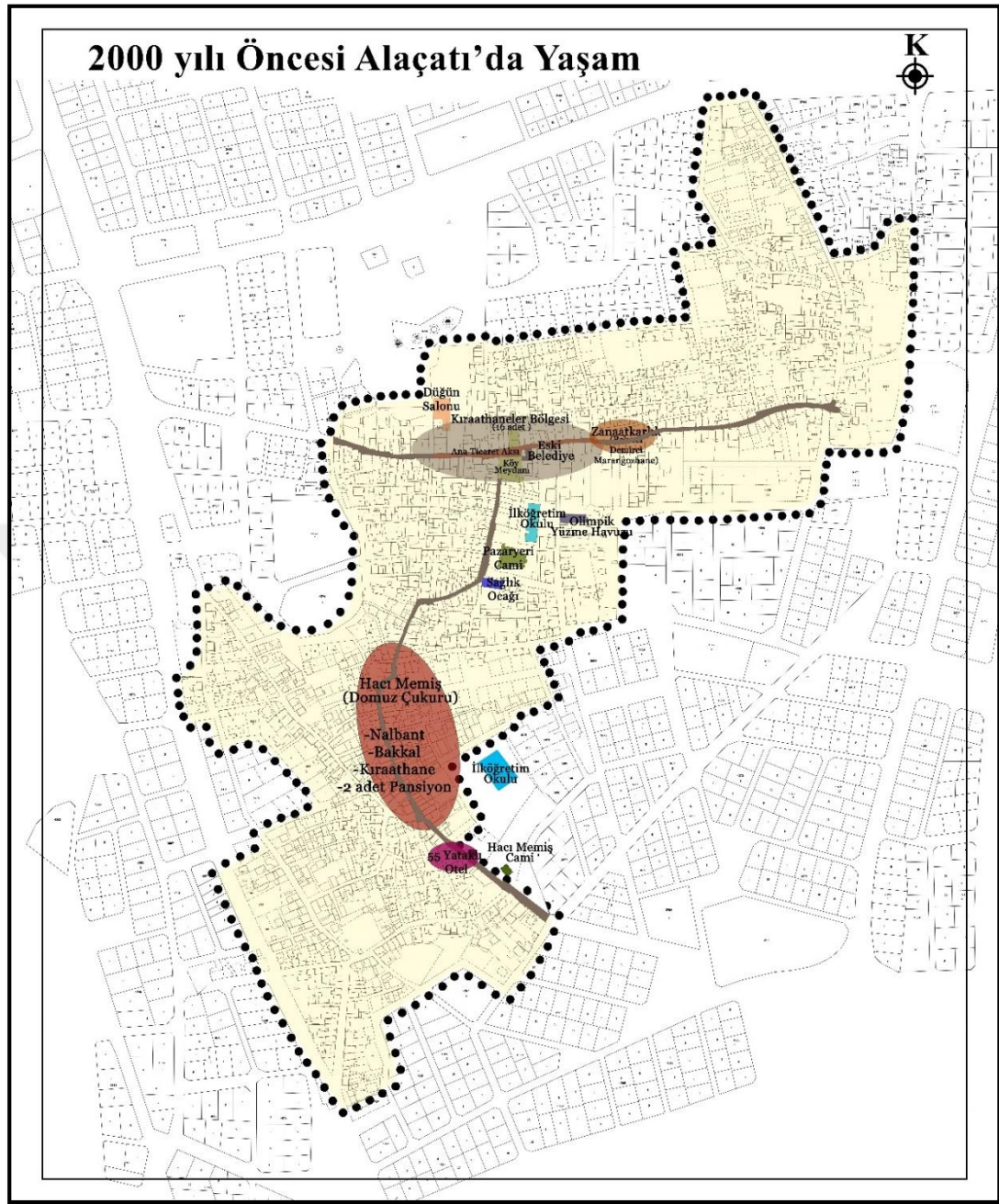
Alaçatı kentsel sit alanının güneyinde yer alan Hacı Memiş Mahallesi yerel adıyla Domuz Çukuru, 2000 yılından önce çarşı bölgesinden daha izole ve sakin bir yerleşim alanı olarak tanımlanmaktadır. Yapılan görüşmelerde, Hacı Memiş Mahallesi, Arnavut ve Boşnakların çoğunlukla yaşadıkları bölge olarak belirtilmiştir. Anlatılanlara göre; bu bölgede, küçük kahveler, 2 pansiyon ve birkaç bakkal yer almaktadır. Alaçatı’ya olan talep artışıyla birlikte, çarşı bölgesine yerleşimin tamamlanması ve bu bölgedeki yapıların maliyetinin yüksek olması nedeniyle daha ucuza yapıların olduğu Hacı Memiş Mahallesine doğru bir gelişme yaşanmıştır. Üretimden düşen yerel halkın yaşanan ekonomik sıkıntılarla, veraset sisteminin getirdiği el değişimi ile birlikte evlerini satmak durumunda kaldıkları öğrenilmiştir.

Edinilen bilgiler doğrultusunda, Alaçatı’da 4-5 ailenin halen sahip oldukları yapılarını kullandıkları belirlenmiştir. Evlerini satmak durumunda kalan Alaçatılılar, Alaçatı belediyesinin yaptığı Sakızlar Yolu’nun sağında, eski adıyla “Petekler” denilen, İsmet Paşa Mahallesi’ndeki 800 konutluk kooperatif binalarına taşınmışlardır. Geleneksel taştan yapılmış bakımsız evlerini yenileyecek maddi gücü olmayan yerel halk, yeni betonarme evlerine taşınmayı tercih etmişlerdir.

Dönüşümün yaşanmaya başladığı 2000 yılı öncesinde, Alaçatı’nın sahip olduğu arazi kullanımlar yapılan görüşmeler sonucunda sıralanacak olursa; Alaçatı’nın tamamında 28 adet kahvehane, 2 pastane, 50 adet bakkal, 2 ana eczane, 1 sağlık ocağı(günümüzde de kullanımdadır.), 8 adet kasap, 20 adet manav, 4 terzi, 1 nalbant, 3 sıcak demirci, 3 adet manifaturacı, tenekeci, bakırcı, 2 adet okul (okullardan biri günümüze ulaşmıştır), 1 polis merkezi, 1adet kitapçı, 3 ekmek fırını, 3 adet kilise, 1 manastır ve 5 adet restoran yer almaktadır. Ayrıca 40-50 tekneden oluşan balıkçılık sektörü de Alaçatı’da faaliyet göstermektedir. (Şekil 4.72)

Yapılan görüşmeler sonucu edinilen bilgilere göre, 2000 yılı öncesi Alaçatı’nın demografik yapısının %40-45’inin Boşnak; Karadağ ve Yugoslav göçmeni, %15-20’sinin Arnavut; Makedonya, Girit, Kavala göçmeni, %5-10’unu Roman nüfusundan oluştuğunu aktarmışlardır. Aktarılanlara göre; günümüzde Alaçatı’da yaşayan nüfusun, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere Çorum, Yozgat, Sivas, Ağrı, Mardin’den yoğun göç aldığı aktarılmıştır.

Alaçatılı yerel halk, yaşanan yoğun göçler neticesinde azınlık durumunda kaldığını belirtmişlerdir. Bu yaşanan yoğun göçlerin nedeni, işçi konumunda olanlar için Alaçatı’nın keşfedilmesiyle artan turizm ve ticaret kapsamında istihdam olanağı bulmak, işveren konumunda olanlar içinde oluşan ranttan pay almak olarak görülmektedir.

Şekil 4.72 2000 yılı öncesi Alaçatı'da yaşam

4.4.4 2000 Yılı Sonrası Alaçatı Sosyal Yaşamında Yeni Etkinlikler

Alaçatı turizmini canlandırmak, turizmi neredeyse yılın her ayına yayabilmek amaçlı ulusal ve uluslararası kapsamda çeşitli festival ve etkinlikler düzenlenmektedir. Bu etkinlik ve festivaller her geçen sene talebin artmasıyla birlikte Alaçatı'ya gelen kalabalıkları arttırmış ve gelenekselleşmiştir.

Soylulaştırma sürecinde yaratılan yeni etkinlikler, festivaller, yeni turizm alanları, sosyal yaşamda da karşılığını bulmuştur. Alaçatı’da hızla sayısı artan kültür- sanat etkinlikleri, davet ve yeni mekanların açılış davetleri aslında Alaçatı’nın son 20 yılda yaşadığı büyük değişimin sosyal ve kültürel yapıya yansımaları olarak görülmelidir. Yerel ve geleneksel kaynakların ön plana çıkarılıp tanıtılması amacıyla başlayan çoğu festival ve etkinliğin, zaman içinde kendi amacının üzerinde değerlendirildiğinin gözlenmesi, yaşanan değişimin gözler önüne serilmesine neden olmaktadır. Alaçatı’da düzenlenen etkinlikler aşağıda yer almaktadır.

Alaçatı Windsurf Dünya Kupası (Ağustos): 2005 yılından bu yana düzenlenen PWA Windsurf Dünya Kupası’nın bir ayağı 2007 yılından bu yana Alaçatı’da düzenlenmektedir. Her yıl Ağustos ayında dünyanın her yerinden en iyi sörfçüleri Alaçatı’da buluşturan yarışlar düzenlenmektedir. Dünyadaki sörf meraklılarına Alaçatı’yı tanıtan ve ziyaret etmelerini sağlayan uluslararası öneme sahip bir etkinliktir.

Millfest Moda ve Sanat Festivali Alaçatı (3-7 Temmuz): Ege Giyim Sanayici Derneği’nin projelerinden olan ve Çeşme Belediyesi’nin desteklediği festival, ilk düzenlendiği 2005 yılından bugüne kadar çok sayıda genç tasarımcının kendini gösterme fırsatı bulduğu bir platform olmuştur. Moda ve tasarımın yanı sıra sanatsal etkinliklerinde düzenlendiği çok yönlü bir festivaldir.

Alaçatı Ot Festivali (7-10 Nisan): Alaçatı Ot Festivali’nin amacı, Alaçatı halkının yüzyıllardır yaşattığı yemek kültürü ve birikimini sürdürme isteğidir. İlk olarak 2010 yılı Nisan ayında Alaçatı Belediyesi’nin katkılarıyla düzenlenen festivalin yedincisi bu yıl 7-10 Nisan tarihleri arasında ziyaretçiler ile buluşmuştur. Düzenlenmeye başladığı yıldan bu yana büyük ilgi ile karşılanmaktadır. Festival, Alaçatı’nın sınırlı tarımsal alanlarında yetiştirilen ama bir o kadar da zengin ot çeşitlerini ve yetiştirilen bu otlarla yapılan geleneksel Ege yemeklerini tanıtmayı ve yeni nesillere aktarmayı hedeflemektedir.

Alaçatı Uluslararası Açık Deniz Balık Turnuvası (3-6 Ekim): Amatör girişimlerle 2010 yılında başlayan turnuva, günümüzde Avrupa'nın en büyük açık deniz balıkçılık turnuvası olma özelliğini taşımaktadır. Dünya çapında da önemli bir konuma gelen turnuva her yıl artan katılımı ile gelişmekte hem katılımcı sayısı hem de katılan teknelerin ve ekiplerin niteliği anlamında gelişim göstermektedir.

Alaçatı Genç Sanat Günleri (19 Mayıs): 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kapsamında gerçekleştirilen etkinlik 2013 yılında gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Güzel sanatlar liseleri ve üniversitelerden öğrencilerin ürettikleri eserleri sergiledikleri ve eserleriyle yarışmaya katıldıkları bir etkinliktir. Çeşme Belediyesi ve Alaçatı Turizm Derneği'nin desteklediği etkinlik, Türkiye genelindeki galeri ve koleksiyonerlerin ilgisini çektiği belirtilmektedir.

Uluslararası Alaçatı Festivali (15-25 Haziran): “Alaçatı’da Hayat Var” sloganıyla 2012 yılından bu yana düzenlenen festivalde çeşitli etkinlikler düzenlenmekte, yerli ve yabancı ünlü sanatçılar konser vermekte, moda ve spor etkinlikleri gerçekleştirilmektedir.

Uluslararası Alaçatı Kaybolan Lezzetler Festivali (Haziran-Ekim): Kültür turizmini canlandırmak amacıyla kaybolan günümüzde artık uygulanmayan yemekleri tanıtmak ve yeni nesillere aktarmak amaçlı yılın iki ayında gerçekleştirilen bir etkinliktir. İlk defa 2014 yılında düzenlenen festivalde, Alaçatı'nın dar, geleneksel sokaklarında yemekler pişirilerek, tadımlar yapılacak ve aynı zamanda unutulmuş yemek tarifleri yapılacak çalışmalarla yeni şeflere öğretilmesini amaçlamaktadır.

Alaçatı’da düzenlenen festival ve etkinlik tarihlerine bakıldığında, nisan ayında gerçekleştirilen Ot Festivali ile sezonun Alaçatı’da başlatıldığı söylenebilir. Canlılığın olduğu sezonda her ay farklı bir etkinlik gerçekleştirilerek ilginin devamlılığının sağlandığı belirtilebilir. Ayrıca yılbaşında düzenlenen sokak etkinlikleri ile ilkbahar ve sonbahar ayları hafta sonlarında hareketliliğin yılın tüm aylarına yayılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

İzmir’e olan yakınlığı, otoyol bağlantılarının avantajı, iklim, doğal ve tarihsel çevre özellikleri olan Alaçatı’yı işletme sahipleri en iyi şekilde değerlendirmektedir. Alaçatı iklimsel özelliği, tarihsel dokusu, denizi, eşsiz rüzgarı ile zaman içinde çok önemli çekim noktalarından biri haline gelmiştir.

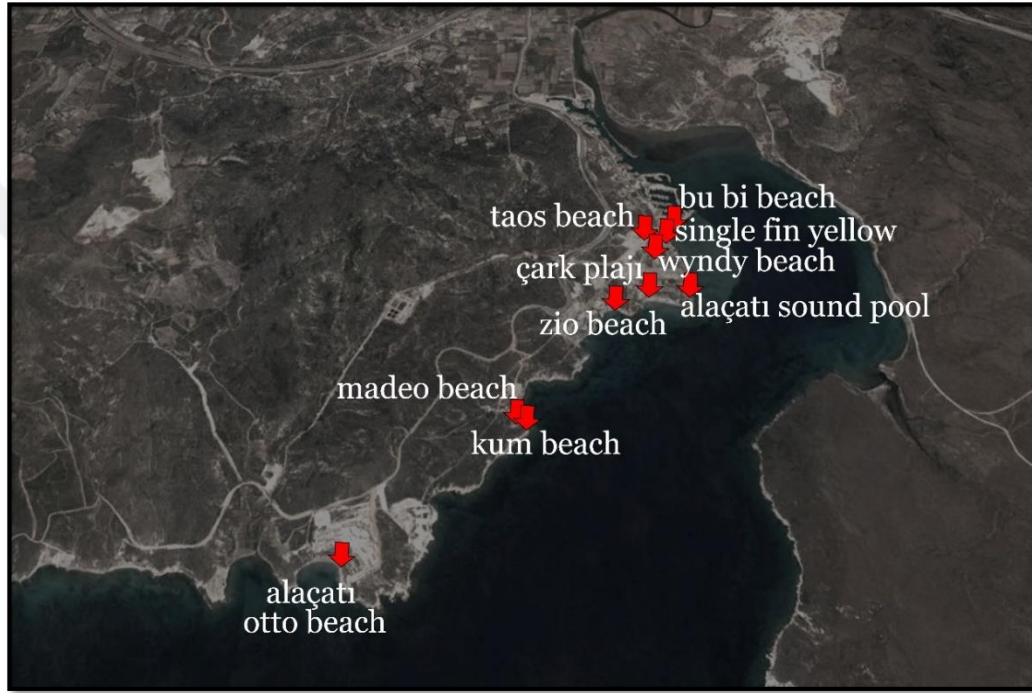
Etkinliklerin özellikle, Alaçatı’nın popülerliğini kazanmaya başladığı 2000’li yılların başında gerçekleşmeye başladığı görülmektedir. Alaçatı’ya olan ilginin yerel ve geleneksel özellikleri kullanılarak etkinliklere konu olduğu belirlenmiştir. Düzenlenen etkinliklerin amacı, ilk etapta yerel yönetimlerin desteği ile yerel halkın kalkınması, yerel ürünlerin tanıtımı ve korunması niteliğini taşıırken bir süre sonra asıl amacın Alaçatı’nın tanıtılması ve geleneksel olan vitrine çıkarılarak turistlerin ilgisini çekmek olduğu anlaşılmaktadır. Turizmin Alaçatı’da tüm yıla yayılmasını hedefleyen bu sürecin tam anlamıyla başarıya ulaşmadığı görülmektedir. Kış aylarında özellikle geleneksel dokunun oluşturduğu Kemalpaşa Caddesi’nin boş kaldığı, kullanımının sınırlandığı, yapıların mevsimlik kullanımın olması geleneksel dokunun dekor olarak kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Düzenlenen etkinlik ve festivallerin ise, bu bağlamda turizm etkinliklerini destekleyen, yerel ve uluslararası üst sınıfın ilgisini çekmek üzere düzenlendiği belirtilebilir.

Bu gelişim, Alaçatı için şüphesiz olumlu ve olumsuz birçok sonuçla karşılaşmasına neden olmaktadır. Sürekli artan ilgi ve popülerite, Alaçatı’da konut, arsa, arazi fiyatlarının yükselmesine ayrıca; sektörel bazda hizmet bedellerindeki artışa neden olarak toplumda her kesimin yerleşime ulaşılabilirliğini kısıtlayan, toplumda görülemeyen psikolojik bir bariyerin oluşmasına sebep olmaktadır.

4.4.5 Alaçatı Port Bölgesinde Turizmin Gelişimi

Alaçatı turizm merkezinin deniz ile olan bağlantısını sağlayan Alaçatı’nın güney kesiminde yer alan liman bölgesidir. Alaçatı’nın beş yıldızlı büyük otelleri de bu bölgede yer almaktadır. Alaçatı’nın eğlence merkezi olarak tanımlanabilecek olan bu bölgesinde; çeşitli kafe/restoranlar, konaklama tesisleri, son dönemlerin trendi “beach kulüpler” bulunmaktadır.

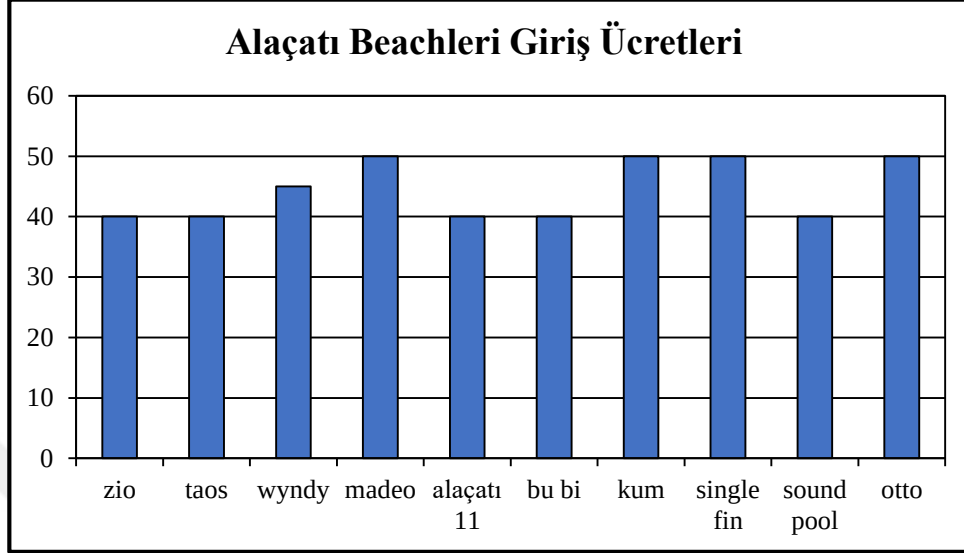
Port Alaçatı bünyesinde Port Marina alanında İstanbul merkezli lüks tüketim alışkanlıklarıyla planlanmış alışveriş, ticaret ve yeme-içme alanları ile toplumun belirli bir kesimine (üst sınıf) yönelik bir alanı oluşturmaktadır. Ayrıca Port Alaçatı'nın ilk sörf alanı ve sörf eğitimi verilen bir bölge olması sebebiyle çeşitli sörf okulları da mevcuttur. Alaçatı Port alanında 2016 sezonunda faaliyet gösteren toplam 10 adet beach kulüp bulunmaktadır. (Şekil 4.73)

Şekil 4.73 Alaçatı port bölgesinde yer alan beachlerin konumları (Google earth, 2016 yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

Beach kulüpler denize girilen bir alan olmakla beraber eğlenme ve dinlenme alanı olarak da faaliyet göstermektedir. Bu işletmelerde denize girebilmek ve hizmet alabilmek için belirli bir ücret ödemek durumundadır. Şekil 4.74'te belirtildiği gibi bu işletmelere girebilmek için müşteriler çeşitli miktarlarda bir bedel ödemek durumundadır. İşletmelerin izlediği bu yöntem, toplum belirli bir ekonomik gelire sahip kısmına hizmet etme ve belirli ekonomik düzeydeki müşterileri işletmelerine kabul etmelerine sebep olmaktadır. Sadece işletmeye girebilmek için belirli bir ücret ödemek durumunda kalan müşteriler, ayrıca gün boyu yeme-içme ihtiyaçlarını karşılamak için belirli bir bedel ödemek durumundadırlar. Alaçatı Port bölgesinde

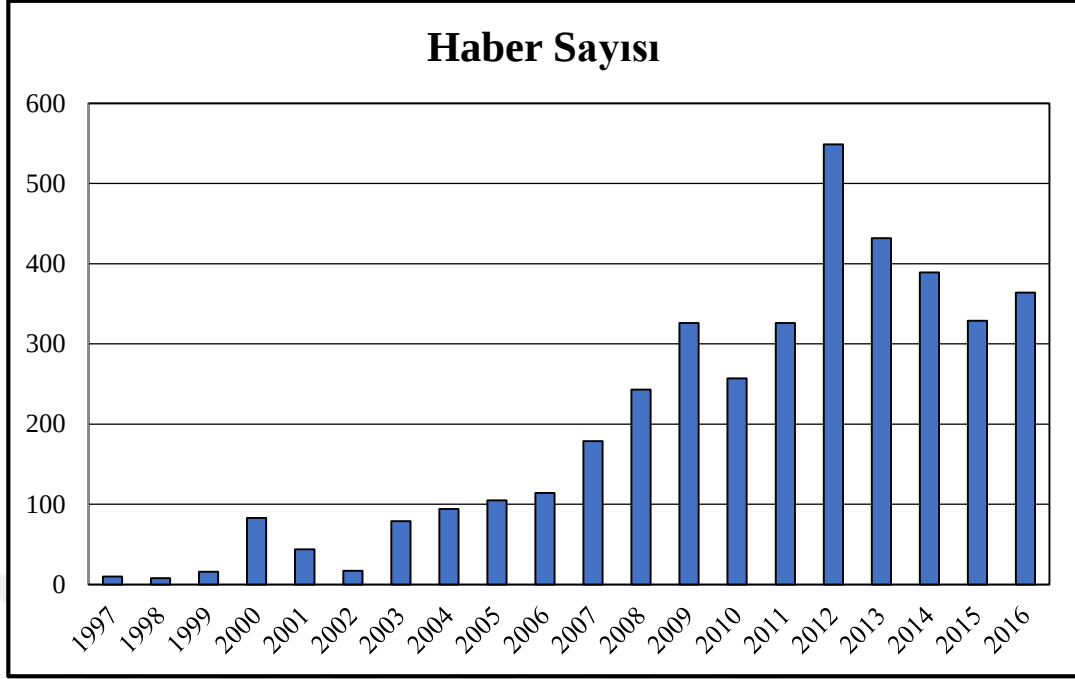
yer alan bir işletmeye girebilmek için kişi başına ortalama 55-60 TL ödemek gerektiği belirlenmiştir.

Şekil 4.74 2016 yılına ait Alaçatı beachleri giriş ücretleri

4.4.6 Ulusal Medyada Alaçatı

Geçmişten günümüze Alaçatı’da yaşanan “soylulaştırma” çalışmaları olarak adlandırabileceğimiz sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümün yerel halk üzerine olan fiziksel etkileri bir de medya araştırması üzerinden yorumlanmaya çalışılacaktır. 1997 yılından günümüze kadar olan Alaçatı ile ilgili yapılmış tüm haberleri, hürriyet.com internet arşivi taranarak elde edilmiştir. Alaçatı’yı içeren kültür, sanat, politika, ekonomi, planlama gibi birçok başlıkta haberler incelenmiştir. Alaçatı’yla ilgili yapılan haber sayıları incelendiğinde Şekil 4.79’da yer alan 2012 yılına ait veriler dikkat çekicidir. 2012 yılında bu kadar haber yapılmasının sebebi olarak, Alaçatı’nın Türkiye’nin diğer gözde turizm merkezlerinden olan Bodrum ile en çok rekabet ettiği yıl olabileceği düşünülmektedir. İstanbul sermayesi ve ünlülerin Alaçatı’ya olan merak ve ilgisi ile bir anda Alaçatı’nın medyada yer alma sayısını arttırmış olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 4.75 Alaçatı ile ilgili medyada çıkan haber sayıları

Medyada yer alan haber başlıkları incelendiğinde, Alaçatı'ya olan ilginin arttığını ve Türkiye'nin önemli turistik merkezleri içinde yer aldığını belirten haberlere rastlanmıştır. (Şekil 4.75) Özellikle en hareketli günlerini yaşayan yaz sezonunda yapılan turizm ve gezi haberleri dikkat çekmektedir. Popülerleşmenin bir sonucu olarak Alaçatı, özellikle İstanbullu üst sınıfın ilgi odağı haline gelmiş, bu durum ulusal medyada geniş yer bulmuştur. Butik otelleri, sörf turizmi, Ot Festivali, plaj ve beach kulüpleri, semt pazarı, taş evleri özellikle başlıklarda yer almakta, okuyucuların ilgisini çekmeye yönelik konulara işaret etmektedir.

Alaçatı için atılan başlıkların bazıları aşağıda incelenmiştir:

“*Taş evler turizmin hizmetinde*” başlığı ile Alaçatı'nın sahip olduğu tarihsel dokusu bir vitrin olarak kullanılarak ilgi çekilmeye çalışılmıştır. Turizm ile mimari özellikler bir araya getirilmiştir (Anonim, 2017).

“Alaçatı’da sörf yapmayı öğrenin”, “Sakin bir koyunda aralıksız esen rüzgarı, dalgasız denizi ve sığ sahili, dünya sörfçülerini Alaçatı’da ağırlamakta” başlıkları ile Alaçatı’nın, Türkiye’nin ve Dünya’nın önemli sörf destinasyonlarından biri olduğu vurgusu yapılarak merak duygusu uyandırma ve Alaçatı’ya gelecek ziyaretçi sayısını isteyerek ya da istemeden artırma söz konusu olmaktadır.

“İstanbul’daki hayat beni bitirdi Alaçatı’da dirildim”, “Şehirde tükendiğini hisseden Alaçatı’ya koşuyor” başlıklarıyla Alaçatı’ya gelen ziyaretçilerin şehrin gürültü, stres ve tüm sorunlarından kaçıp huzuru burada bulacakları belirtilmiştir.

“Cennet kıyılar yapılaşmaya açılıyor”, “Çeşme ve Alaçatı, ikinci Bodrum olmasın”, “Bodrum’un pabucunu dama attı: ÇEŞME / ALAÇATI”, başlıklarıyla Alaçatı’nın bir diğer önemli turizm merkezi olan Bodrum ile kıyaslanmaya başlandığı görülmektedir. Bu durum yazıların başlıklarına bakılacak olursa hem memnuniyet yaratmış hem de şikayet edilmesine sebep olmuştur.

“Alaçatı’da konut fiyatları tavan yaptı”, “Alaçatı oteller kenti mi oluyor?”, “Avrupa’nın en heyecan verici oteli Alaçatı’da” yazı başlıklarına bakıldığında Alaçatı’da yaşanan değişimi gözlemleyen ve bu değişimin konut piyasasına yansımaları ile artan otel sayısının turizm sektörünü kötü etkileyeceği düşüncesine vurgu yapılmaktadır.

“Nerede o eski Alaçatı” adlı başlığın altında yer alan yazının bir bölümü bile Alaçatı’da yaşanan değişimi ve tez çalışmasının ortaya koyma çalıştığı durumu çok iyi özetlemektedir.

“Önce rüzgâr sörfçüleri geldi... Ardından İstanbullular. Kimsenin yüz vermediği çocuğum bir anda ilgi odağı oldu. Her yanına kafeler, antikacılar, butikler, butik oteller açıldı. İstanbullular gelirken yalnız gelmediler, yanlarında hayat ve eğlence anlayışlarını da getirdiler. Beni ne kadar beğenseler de içten içe köy gibi buldular. Hemen barlar, kulüpler, beachler yapmaya başladılar. Aldılar, sattılar, beğenmediler baştan yaptılar. Çok sevdikleri Bodrum’u bir anda unuttular. Benden yeni bir Bodrum yaratmaya çalıştılar. Ama ben hiçbir zaman Bodrum olmadım,

olamayacağım. Ben kalabalıklaştıkça İzmirli benden uzaklaştı, kabuğuna çekildi, İstanbulluların ilgisini sorguladı, kalabalıktan, trafikten, eğlence tarzından, fiyatlardan yakındı. Ama her şey sözde kaldı... Kiminin de hoşuna gitti “İstanbullar geldi kötü mü oldu? Çeşme’ye hayat geldi, eğlence geldi” dedi. Artık her yanımda eğlence, her yanımda bar, kulüp, beach club... Artık site hayatı yok, komşuluk yok, anlayış yok, uzun soluklu akşam yemekleri, sahil yürüyüşleri, bahçelerden yükselen taş sesleri, iskambil hışırtıları yok... Artık kalabalık var, gürültü var, bireysellik var, bencillik var, her köşe başında kabadayılık var, kavga var, trafikte kaza var, gece yaşayıp gündüz uyumak var. Bütün bunların içinde kocaman bir yalnızlık, ruhumda derin bir boşluk, yorgunluk... Bu kalabalığa, gürültüye, trafiğe ne kadar dayanırım bilmem, tek bildiğim eğer böyle devam ederse rüzgâra kapılıp gidecek olmam” (Tartan, 2014).

BÖLÜM BEŞ

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarihi çevreler, ait oldukları dönemin duygu, düşünce, eğilim ve birikimini yansıtan alanlardır. Tarihi çevreler, toplumun aidiyet duygusunu geliştirmekte önemli bir rol üstlenmektedir. Geçmişten geleceğe kuşaklararası iletişimi sağlayan ülkeye, kente ve o yere ait olma duygusunu oluşturarak, kültürel kimliğin gelişmesini ve yerleşmesini sağlayan sınırlı bir kaynak olarak görülmektedir. Korunması gereken tarihi kent dokuları, kent kimliğinin oluştuğu ve kuşaklararası tarihi ve kültürel değerlerin aktarıldığı, yaşayan mekanlardır. Bu değerler sayesinde kentlerin kendine özgü karakteristik özellikleri gelişerek, kentin algılanabilirliği sağlanmaktadır (Kiper, 2004). Kentlerin geçmişlerinin algılanmasını sağlayan, toplum tarafından ortak hafıza ve bellek mekanı yaratan tarihi çevrelerin piyasa mekanizmaları çerçevesinde yaşadıkları hızlı sosyo-ekonomik değişimleri korunma süreçlerini zorlaştırmaktadır. Oysa geçmiş ve gelecek arasında bir bağ kuran tarihi çevrelerin sürekliliklerinin sağlanabilmesi yalnızca fiziki olarak değil sosyal yaşantı bağlamında da önem teşkil etmektedir (Velioğlu ve diğerleri, 1993).

Koruma yaklaşımlarının temelinde, toplumda koruma kültürü ve bilincini oluşturarak yayılmasını sağlamak, ulusal bir kimlik yaratmak, tarihsel değeri olan varlıkların korunmasının yanı sıra kültür, sanat ve çevre açısından değerli olan varlıkların korunması da yer almaktadır. Bir başka koruma yaklaşımı, turizm sektörünü geliştirerek ekonomik fayda sağlamayı amaçlayan tarihi ve kültürel değerlerin korunmasının hedeflenmesidir. Yöreye gelen ziyaretçilerin beğenisi koruma yaklaşımının kriterini oluşturmaktadır. Turizmi canlandırma amaçlı koruma anlayışının temelinde, yerel ekonomiyi canlandırma, yöre halkını kalkındırma ve geleneksel yöre mimarisinin bu girdilerle korunup sürdürülebilmesi bulunmaktadır. Vos ve Klijn (2000); Dünya genelinde yaptıkları çalışmalar sonucunda, turizm ve rekreasyonel etkinliklerin tarihsel alanlar için önemli bir paradoksu içinde barındırdığını, ekonomik gelişmenin orijinal kültürel değerlerde yıpranmaya yol açabildiğini belirtmektedirler (Vos ve Klijn, 2000). Alaçatı kentsel sit alanındaki gelişim ve dönüşümlerin sorgulandığı nokta tam da burada başlamaktadır. Yapılan

tüm arazi ve anket çalışmaları, literatür araştırmaları Alaçatı’da yapılan koruma çalışmalarının varmak istenilen sonuca ulaşp ulaşmadığı yargısına varmak üzere hazırlanmıştır.

Alaçatı’nın sahip olduğu; geleneksel tarihi kent dokusu ile mimari tarzı, zengin mutfak kültürü ve Ege Bölgesine özgü ot çeşitliliği, kültür-sanat etkinlikleri, gelenekselleşmiş festivalleri, anıtsal yapıları, Türkiye ve Dünya’da sayılı olan sörf merkezi ve spor etkinlikleri ile ulusal ve uluslararası platformda düzenlenen yarışmalar ve tarihi yel değirmenleri ile Alaçatı önemli kültürel turizm kaynaklarına sahiptir. 2000’li yılların başıyla birlikte geliştirilen turizm politikaları ile desteklenen Alaçatı turizm merkezi, potansiyeli keşfedilerek önemli turizm yerleşimlerinden biri haline gelmiştir. Alaçatı’nın içinde bulunduğu bu dönüşüm süreci, tartışılabilen küreselleşme ve hızlı kentleşme sonucu ihmal edilen, tarihi kent merkezlerinin gelişim ve dönüşüm süreçlerine benzer bir sürecin, turizm sektörünün de desteğiyle farklı bir örneği, fakat aynı sonucun etkilerinin görüldüğü bir yerleşim olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel dokunun yer aldığı tarihi kent merkezlerinin bakımsızlık ve köhneleşme sonucu düşük gelirli toplumsal kesimin yaşadığı bir mekânsal yapılaşmadan, mekansal müdahaleler ile estetik bir görünüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır; ancak bu müdahaleler koruma açısından çoğu zaman sorunlu olmaktadır. Sonuç olarak yerleşimin özgün kimliğinin kaybolmaya başladığı, bu alanda yaşayan sakinlerin yaşadıkları çevreye yabancılaştıkları bir mekan haline gelmektedir.

Korunması gerekli tarihi dokulara duyarlı yapılan uygulamalarda, yapıların fiziksel görünümü korunarak çevrenin iyileştirilmesi sağlanırken, yapıların işlevleri veya kullanıcıların değiştiği görülmektedir (Kiper, 2004). Koruma amaçlı yapılan bu değişim sürecinde, eski yapıların özgün kullanımlarının terk edilerek, turizm ya da ticaret amaçlı kullanılması söz konusu olmaktadır. Geleneksel konut dokusu işlevini yitirerek modern tüketim koşullarına uygun hale getirilmiş dekor amaçlı kullanılan mekanlara dönüştürülmüşlerdir.

Tarihi çevrelerin korunması sadece kültürel ve tarihi değerlerin değil, bu değerlerle birlikte bu alanları yaratan sosyal, ekonomik, coğrafi değerlerin de korunmasını gerektirmektedir. Kentsel alanlar, oluştukları tarihi kent parçalarıyla birlikte, ekonomisi, sosyal ve kültürel ilişkiler ağı, coğrafyası ile bir bütündür. Bu nedenle “bütünleşik koruma” yaklaşımının benimsenmesi önem teşkil etmektedir. 19. yüzyılda Viollet-le-Duc, John Ruskin, William Morris, Luca Beltrami, Camillo Boito ve Gustavo Giovannoni’nin anıt eserlerinin korunması ve restorasyonu konusunda öncülük etmesi koruma anlayışının yayılmasını ve koruma bilincinin gelişmesini sağlamıştır. I. ve II. Dünya Savaşları’nın tüm Dünya üzerinde yıkıcı etkilerinin görülmesi, kimi kentlerin tamamen yıkılmış olması, kentleri ve kentlerin tarihi yapı ve çevrelerinin yeniden ayağa kaldırılmasına yönelik çalışmalarının yapılmasını gerekli kılmıştır. Yapılan çalışmalar Birleşmiş Milletler, UNESCO, ICCROM, ICOMOS gibi kurumların oluşturulmasına ve koruma konusunda önemli adımlar atılmasına neden olmuştur. Bu kurumsal yapılanma ile uluslararası ülkelerin taraf oldukları sözleşme, bildiri ve tüzüklerin oluşturulmasını sağlayarak koruma anlayışı geliştirilmiştir.

Korunması gerekli alanlarda dikkat edilmesi gereken kavram ve hususlar belirtilmek istenirse:

- Bütünleşik koruma anlayışının benimsenmesi (Amsterdam Deklarasyonu)
- Kültürel miras alanlarının yaşatılarak korunması (Burra Charter)
- Özgün doku ve işlevlerin yaşatılarak korunması ve devam ettirilmesi (Burra Charter)
- Toplumun her kesiminin kültürel miras ve tarihi çevrelerden yararlanabilmesi ve ulaşılabilirliğini sağlanması (Faro Konvansiyonu) olarak sıralanabilir.

Uluslararası koruma yaklaşımlarının, tarihi ve kültürel yapıların tek yapı ölçeğinde değerlendirilerek korunması anlayışından tarihi ve kültürel yapının bir parçası olduğu dokunun ve çevresinin korunması ile bütünleşik koruma anlayışına geçildiği görülmektedir. Koruma bilincinin geliştirilmesi, korunması gereken tarihi ve kültürel değerlerin evrensel olduğu, ayrıca tarihi çevreleri oluşturan ve değerli

kılan şeyin sadece yapılardan ibaret olmadığı bu alanda yaşanan kültürün, geleneklerin, somut/soyut kültürel mirasın korunması gerekliliği, kültürel mirasın korunması konusunda, bu alanlarda yaşayan halkın görüş ve önerilerini dikkate alan toplum için koruma anlayışına evrilmiştir. Koruma yaklaşımlarının zaman içerisinde, anıtsal korumadan çevre korumaya, mekânsal ve fiziksel koruma anlayışıyla birlikte bu alanların sahip olduğu tarihi ve kültürel yapının yanı sıra sosyo-kültürel yapısının da korunmasını önemseyen bir biçimde gelişmiştir.

Ulusal koruma mevzuatımızda, Osmanlı Dönemi koruma çalışmaları tarih ve kültürel değeri olan anıtsal yapıları ve arkeolojik bulguları koruma ve kazı çalışmalarını sürdürme kapsamında olmuştur. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte yoğun geçen savaş dönemi sonrası yeniden ayağa kalkma çabalarının görüldüğü bu dönemlerde alanında uzman personelin eksikliği, bilinçsizlik ve alan konusunda eğitimsizlik nedeniyle anıtsal korumanın ilerisine geçilememiştir. Koruma alanında yapılan ilk önemli adım olarak, 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kurulması örgütlenme yapısına ve koruma kavramının gelişmesini sağlayarak, koruma alanı ve tescilli yapılara müdahale biçimlerini belirten kararlar alınmasını sağlamıştır.

Kültür mirasının korunmasına yönelik Cumhuriyet tarihinin ilk koruma yasası olan 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanun'u kentsel doku ve sit kavramları geliştirilmiştir. Koruma kavramı 1983 yılında çıkarılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nu ile günümüzdeki halini almıştır. Kanun ile kültür ve tabiat varlıklarının ayrı olarak tanımlanması ve kültürel miras tanımını getirmiş, kanunun 17. maddesi ise, sit alanları için Koruma Amaçlı İmar Planı yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu kanun, 2004 yılında 5226 sayılı yasayla yapılan değişikliklerle halen yürürlüktedir.

2005 yılında yürürlüğe giren 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile kentsel sit alanlarını yenileme kapsamına alınmıştır. Kanunun amacı olarak, *“....yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını*

koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.” gösterilmiştir. Bu yasa ile 2863 sayılı yasa ile koruma altına alınan kentsel sit alanlarının, riskli bulunması halinde yenileme çalışmalarının gerçekleştirilerek yıpranan tarihi ve kültürel yapıların özgün dokularını kaybetmelerine sebep olabilecektir. Çıktığı dönemde eleştiri alan bu yasa, tarihi ve kültürel değeri olan yapıların yenilenerek kente kazandırılması ve yapılan bu çalışmalarla fiziksel değeri olan bu yapıların ekonomik değerini arttıran çalışmaları teşvik etmektedir.

Çalışma kapsamında anlatılmaya çalışılan soylulaştırma kavramı, tarihsel değerlere sahip aynı zamanda kültürel ve sosyal etkinliklerin gerçekleştiği hem kentsel hem de kırsal nitelikli yerleşmelerde görüldüğü örneklerle ortaya konulmuştur. Kültürel sermaye birikimini yaratan yeni entelektüel sınıf, Alaçatı örneğinde de olduğu gibi ortaya çıkmaktadır. Alaçatı’da yaşanan soylulaştırma sürecini anlamak ve yaşanan değişimlerin koruma çalışmalarına olan etkilerini değerlendirmek üzere bir inceleme yapılmıştır. Alaçatı’da gerçekleşen ekonomik ve sosyal hareketlenmeye altyapı oluşturan tarihsel adımları izlemek adına, bir kronolojik inceleme gerçekleştirilmiştir. Alaçatı’nın yakın tarihine yön veren temel; plan, proje, yatırım ve etkinlikleri şu şekilde sıralamak olanaklıdır;

- Alaçatı’da yer alan kültür varlıkları ilk olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 13.11.1976 gün A-222 sayılı kararıyla ilk tespit ve tescil çalışması gerçekleştirilmiştir.
- İlk kentsel sit alan sınırı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 09.02.1979 tarih 1515 sayılı kararı ile belirlenmiş ve yeniden tescil çalışması yapılmıştır.
- 1981 yılında Alaçatı’nın da içinde yer aldığı ilk planlama çalışması olan ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan 1/25000 ölçekli Çeşme Karaburun Kıyı

Kesimi Nazım İmar Planı'dır. Alaçatı 06.09.1982 tarih ve 17804 sayılı Resmi Gazete yayımı ile Turizm Merkezi ilan edilmiş ve yürürlük kazanmıştır.

- 1983 yılında Alaçatı Yakın Çevre İmar Planı yapılmıştır. Alaçatı'nın içerisinde yer aldığı Çeşme Yarımadası'nın Turizm Bölgesi ilan edilmesi sonrasında, bölgede 2. konut ve turizm yatırımlarını özendirmek amaçlı alt ölçekli imar planları yapıldığı görülmektedir (Altınçekiç ve diğerleri, 2002). Alaçatı Yakın Çevre İmar Planı adı altında Çamlık Yolu ve çevresindeki ikinci konut gelişmesinin temelini oluşturan planlama çalışmasını da bu kapsamda değerlendirmek olanaklıdır.
- İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 01.07.1988 tarih 422 sayılı kararıyla tespit-tescil çalışması gerçekleştirilmiştir.
- Alaçatı Belediyesince Petekler Sosyal Konut Projesi'nin 1980 yılında yapımına başlanmış, 1990 yılının başında inşası tamamlanmıştır.
- 1991 yılında ilk sörf okulu açılmıştır.
- 1996 yılında İstanbullu bir girişimci tarafından ilk restoran (Agrilia) açılmıştır.
- İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 10.04.1997 tarih ve 6766 sayılı kararıyla Alaçatı Kentsel Sit Alanı sınırları yeniden düzenlenmiştir.
- 1997 yılında İzmir-Çeşme Otoyolu tamamlanmıştır.
- 1999 yılında Alaçatı'nın güney bölgesinde kıyı kesiminde kamu-özel sektör ortaklığıyla bir marina-kent projesi olan Alaçatı Port projelendirilmiştir.
- Turizm sektörünün önemli bir parçası olacak olan ve 1992'de Alaçatı' da bir taş evin restore edilmesi ile başlayan 2001 yılında hizmete açılan Alaçatı'nın ilk oteli (Taş Otel) açılmıştır.
- 2001 yılında turistlerin ve yerel halkın yoğun ilgi gösterdikleri Alaçatı Pazaryeri Camisi'nin yanında kurulan Alaçatı Antika Pazarı açılmıştır.
- 2002 yılında 1/1000 Ölçekli Alaçatı Turizm Merkezi Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Revizyonu üzerinde değişiklik yapılmıştır.
- 04.06.2004 tarihinde İzmir 1 No'lu KTVKK tarafından Kentsel Sit Alanı sınırları genişletilmiş ve 142 adet yapı tescil edilmiştir.

- İzmir Çeşme Alaçatı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi 12.10.2005 tarihli ve 9437 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak ilan edilmiştir.
- 39 hektarlık bir alanı kapsayan Alaçatı Koruma Amaçlı İmar Planı, 08.05.2006 tarihinde İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu süreçte 41 taşınmazın daha tescil edildiği görülmektedir.
- 2007 yılında Alaçatı Turizm Derneği kurulmuştur.
- 2008 yılında 3,4 hektarlık bir alanı kapsayan Alaçatı Değirmenaltı Meydan Projesi Alaçatı Belediyesi tarafından, 2006 tarihli Alaçatı Koruma Amaçlı İmar Planı'nda belirlenen özel proje alanında gerçekleştirilmiştir.
- 2010 yılında ilk olarak Alaçatı Ot Festivali düzenlenmiştir.
- 2011 yılında Alaçatı Port Projesi tamamlanmıştır.

Alaçatı'ya yakın dönemde yapılmış olan tüm proje ve çalışmalar, 2000'li yılların başında Alaçatı'nın tanınırlığını arttırmıştır. Alaçatı'nın tanınırlığının artması, koruma konusunda olumlu bir sonuç yaratarak Alaçatı kentsel sit alanı ve geleneksel dokusunun koruma altına alınmasını sağlamıştır. Zaman içinde tescilden düşürülen yapıların tekrar tescil edilmesi, Alaçatı Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hazırlanması 2000'li yılların başında gerçekleşen ve Alaçatı'nın dokusunun koruma altına alınmasına sebep olmuştur. Eski taş evlerin korunması, bakımı ve restorasyon süreci uzun süren ve maliyetli bir süreç olması yerel kalkın bu maliyetleri karşılayamamasına ve yapıların el değiştirmesine neden olmuştur. Korunan tarihi ve kültürel yapılar, geleneksel doku, mimari ile iklimsel ve coğrafi özellikleri Alaçatı'yı cazibe merkezi konumuna getirmiştir. Turizm sektörünün Alaçatı'da gelişmesiyle birlikte tarihi yapıların restore edilerek butik otel, restoran, kafe, bar ve hediyelik eşya dükkanları olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu durum tescilli yapıların ve geleneksel dokunun bir vitrin/dekor olarak kullanılmasına neden olmuştur. Tarihi dokunun, Alaçatı'ya olan ilginin artırılması noktasında bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Tarihi yapılarda gözlenen fiziksel değişimler yapıların kullanımlarında da gözlemlenmektedir. Geleneksel konut dokusunun yer aldığı yerleşimde gözlenen işlev değişiklikleri, ağırlıklı olarak İstanbul markalı restoran ve otellere dönüşme eğilimi çerçevesinde alanın üst gelir grubunca deneyimlenmesini

destekleyici ve diğerk toplumsal katmanları dışlayıcı bir nitelik de taşıır hale gelmiştir. Bu durum, bütünleşik koruma çalışmalarının toplumun tüm kesim ve katmanlarını kapsaması gerekliliğı ilkelerine de aykırı olmaktadır.

Soylulaştırma kavramının anlatıldığı bölümde Şekil 3.1’de çağdaş soylulaştırmayı tanımlayan evreler tanımlanmıştır. Aynı şekilde Alaçatı’da soylulaştırma evreleri sıralanacak olursa:

- İstanbul sermayesinin Alaçatı’ya gelmesi ve yerleşmesi,
- Turist çekmek amaçlı etkinlik ve festivaller düzenlenerek, ilgi ve tanınırlılığın artırılması, geleneksel dokunun değışmesi ve yeni yapılaşmaların artması, yerleşimde yaşayan toplumsal kesimin değışmeye başlaması,
- Geleneksel dokuda işlev değışiklikleri, basit ve esaslı onarımların gerçekleştirilmesi, mevsimlik yapı kullanımlarının artması, geleneksel dokudaki yapıların vitrin/dekor oluşmak amaçlı kullanımı,
- Soylulaştırma, fiziksel çevre ile birlikte sosyal ve kültürel yaşam üzerinde de olumsuz etkilere neden olmakta, soylulaştırmanın yoğun olduğu sermayenin yoğunlaştığı alanlarda geleneksel doku yerel kullanıcıları tarafından terk edilmek zorunda bırakılmıştır.

Soylulaştırmanın Alaçatı geleneksel dokusuna olan etkileri, Alaçatı’nın turizm merkezi ilan edilmesinin ardından 2005 yılında Alaçatı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ilan edilme süreci ile artmış; bu iki karar Alaçatı için önemli kırılma noktaları olmuştur. 2000’li yıllar önemli kırılma noktası ve Alaçatı geleneksel dokusunun bozulma sürecinin hızlandığı bir dönemdir. Alaçatı’nın soylulaştırma sürecini, tez çalışması kapsamında örnek olarak gösterilen Selimiye, Yeşilyurt ve Adatepe örneklerinden farklılaştıran nokta, Alaçatı’da yeni yapılaşmaların çok fazla olması ve yeni yapılarda kullanılan mimari dilin geleneksel dokuyu taklit eden bir üslupla biçimlenmesidir.

Alaçatı'nın 2 önemli kırılma noktası,

- Geleneksel dokunun yaşamakta olduğu olumsuz etkiler
- Yeni yapılarda görülen sahte/geleneksel mimariyi taklit ederek biçimlenen, geleneksel dokuyu boğan bir yapılaşmanın söz konusu olması olarak gösterilebilir.

Ayrıca; yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen veriler, geleneksel dokuda izinsiz onarım müdahalelerinin gerçekleştirildiğini göstermektedir. İzinsiz onarımların mevcut olması, tarihsel değer ve bilginin kaybedilmesine yol açma riski doğuran çok önemli bir sorundur. Soylulaşma sürecinde mekanın işletmeciler tarafından metalaştırılmasıyla, onarımların büyük bir bölümünün vitrin-dekor oluşturma amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tarihi dokularda gözlenen soylulaşma örnekleri tez kapsamında detaylı olarak verilmiştir. Örnekler incelenirken soylulaştırmanın ağırlıklı olarak tarihsel alanlarda ilk olarak meydana geldiği görülmektedir. İstanbul merkezli örneklerin tarihleri ile Alaçatı'nın değişim ve dönüşüm süreci arasında bir eř zamanlılık göze çarpmakta ve bu durum dikkat çekici olmaktadır. Türkiye'de soylulaştırmanın ilk rnekleri İstanbul'un tarihi, kültürel ve sanatsal olarak öne çıkan yerleşimlerinde ortaya çıkararak geliştiği; ardından yine İstanbullu aktörler tarafından kırsal nitelikli kıyı yerleşimlerinin keşfedilmesi ile (Selimiye, Adatepe, Yeşilyurt ve Alaçatı) merkezden dışarıya doğru yayılan bir soylulaştırma sürecinin başladığı söylenebilir.

1980'lerden sonra eski kent parçalarının yenilenerek piyasaya tekrar sunulması; bu alanlarda orta ve st gelir gruplarının tüketim taleplerini yeniden şekillendirerek, rantın artmasına neden olmaktadır. Sanayisizleşme süreci ile birlikte üretim mekanları yerini tüketim mekanlarına bırakmış hizmet sektörünün ekonomiyi şekillendirdiği bir döneme girilmiştir. Hizmet sektörünün sermaye ve toplum tarafından ilgi ekmesindeki en önemli faktör, olarak kentlerin tarihsel geçmişlerinin farklı şekillerde pazarlanması olmaktadır. Yerleşimlerin geleneksel dokularındaki *farklılık* ilgi çekici unsur olarak karşımıza çıkmakta ve talebin artmasına neden

olmaktadır. Yeni oluşan profesyonel, kültürel, sanata ilgi duyan, entelektüel orta-üst gelir grubunun boş zamanlarını değerlendirme biçimlerindeki değişim ile farklı özelliklere sahip tarihi- kültürel değerleri barındıran tatil rotalarına çevirmelerini sağlamaktadır. Turizm sektörüne ayrılan bu pay ile birlikte sektörün gelişmesi sağlanmakta, pek çok kentsel mekanın pazarlanması, tanıtımı ve yeni yatırımcıların bu alanlara yönlendirilmesi konusunda çalışmalar yapılmaktadır (Türkün ve Ulusoy, 2006).

Faro Konvansiyonu'nun üzerinde durduğu geleneksel dokularda uygulanması gereken koruma çalışmaları toplumun tüm sınıf ve katmanlarını kapsayacak şekilde; geçmişin bilgisinin sürekliliğini garanti edecek, merak uyandıracak, araştırmaya sevk edecek, kent belleği ve kimliğinin oluşumuna katkıda bulunacak nitelikte olmalıdır. Koruma yaklaşımlarının piyasa mekanizmalarına karşın, Venedik Tüzüğü ilkelerine, Amsterdam Deklarasyonu'nun bütünsel koruma yaklaşımına, Avustralya ICOMOS Tüzüğü'nün kültürel miras alanlarının yaşatılarak korunması ilkelerine ve Faro Konvansiyonu'nun toplumun tüm kesimlerinin eşit olarak yararlandığı bir koruma anlayışı ile kamu yararı gözetilerek ilerlemesi gereklidir.

Alaçatı'da yaşanan değişim ve dönüşümler soylulaştırmayı meydana getirerek Alaçatı'da, toplumun tüm sınıf ve katmanlarının koruma çalışmalarının amacı olan "tarihsel bilgiyi deneyimlemeleri" olasılığını azaltan bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Soylulaşma sonucunda oluşan, fiziksel olmasa da ekonomik ve sosyal bariyerler, toplumda yer alan tüm kesimlerin mekanı deneyimlenmesine engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda yerleşimde yaşanan sosyal dönüşüm, her şeyden önce mekanı Amsterdam Deklarasyonunda çerçevelenerek, mekansal özellikleri oluşturan sosyal ve ekonomik etkinlikleri birlikte korumayı gerektiren "bütünsel" koruma ilkesi ile çelişir niteliktedir. Yine bütünsel koruma ilkesi gereğince, koruma çalışmalarına yerli halkın katılımının sağlanması gerekmektedir. Alaçatı'da gözlenen deneyimde böyle bir çabanın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda sadece fiziksel kabuğu koruyan bir anlayıştan sıyrılarak dokuyu bütüncül olarak ele alan sosyal ve kültürel yaşantıyı da koruyan koruma politikaları üretilerek, koruma çalışmaları bu yönde yapılmalıdır. Geleneksel dokularda yer alan

yapıların cephe korumalarının yanı sıra mimari plan ve malzemelerinin de oldukça aslına uygun bir şekilde korunması mimari bilginin korunması ve sürdürülebilirliği açısından önem teşkil etmektedir.

Geleneksel yapıların daha çekici hale getirilmesi için yapılan her müdahale, ek, işlev değişikliği, restorasyon teknikleri yapıya ve dokuya zarar verici niteliktedir. Turizm sezonunda artan yoğun kullanımlar, tarihi çevre ve yapılarda fiziksel bozulmalara, değerlerinin yok olmasına ve algılanamamasına neden olmaktadır. Özgün mimari dilin kaybolmasına neden olan bu sorun, tarihi izlerin silinmesine ve merak duygusunun yitirilerek, yenilenemeyecek kaynaklar olan geleneksel yapıların kaybedilmesine neden olmaktadır. Yoğun kullanım sonucu geleneksel yerleşimlerin alt yapısının yetersiz ve hizmet veremeyecek konumda kalmasına yol açmaktadır. Bu hususta tarihi dokuyu korumak ve tescilli yapıların zarar görmelerini engelleyebilmek amacıyla ilgili kurumlarca yerleşim denetim ve gözetim altına alınarak, korunması gerçekleştirilebilir.

Gelecekte yapılacak olan Alaçatı’da onarım ve yeniden işlevlendirme süreçlerinin, uluslararası alanda çerçevelendiği gibi; kamu yararını ve sosyal dokunun gereksinimlerini gözetecek, toplumu tarihsel oluşumlarla ilgilenmeye ve araştırmaya yönlendirecek nitelikte ve toplum için koruma anlayışının benimsendiği bir çerçevede ele alınması ve uygulamaların bu doğrultuda yapılması gereklidir. Bir diğer yandan yerleşim lekesinin hızla büyümesi de kapasite problemlerini, doğal alanların kaybedilmesini, ulaşım, otopark vb. alt yapı sorunlarını beraberinde getirmektedir.

Turizm sektörü, kültürel miras ve koruma arasındaki ilişkinin var olduğu ve yaşam boyunca süreceleceği kabul edilirse, tarihi çevreleri koruma ve sürdürülebilmek için bu kavramlar arasında bir dengenin kurulması gerekmektedir. Tarihi çevrelerin korunmasının bir yolu kültürel turizmin yörede geliştirilmesi olabilmektedir. Fakat bu süreç iyi yönetilemediği durumlarda bu yerleşimler soylulaştırmaya konu olmaktadır. Sokaklarında yürünemeyecek mekanlar, tüketim toplumunun bu alanlarda geliştiği ve sermaye birikimin yaşandığı yerleşimlere dönüşmektedirler. Bu

yerleşimlerde otantik, yerele özgü olan, üretimi yerel halkın da desteği ile korumak ve geliştirmek, yerel halkın yaşadığı alandan kopmamasını sağlamak, geleneksel yerleşimlerin sürdürülebilmesi için önem taşımaktadır. Alaçatı’da yaşanan soylulaştırma sürecinin yayılarak çevresinde yer alan diğer yerleşimleri (Urla gibi) etkilediği bilinmektedir. Bu kapsamda Alaçatı’dan alınacak örneklerle soylulaştırmanın olumsuz etkilerinin diğer turizm merkezlerine yayılmasını önleyecek planlama stratejilerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Koruma bilincinin geliştirilmesi sağlanarak, kültürel mirasın tüm insanlığın ortak malı olduğu kabul edilmeli, toplumun tüm kesimlerinin erişilebileceği mekanlar olduğu unutulmamalıdır. Geleneksel doku ve yeni gelişim alanlarını bütüncül yaklaşımla, çevresel kapasite çerçevesinde değerlendirecek gelecek planlama çalışmalarının, Alaçatı’nın tarihi ve doğal niteliklerinin gelecek nesillere aktarılabilmesi açısından ortaya konulması önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. İstanbul: Yem Yayın.

Akçura, N. (1972). Türkiye ve eski eserler. *Mimarlık* 8, 39-42.

Akçura, N. (1992). Günümüzde tarihi çevre koruması konusunda görüşler. *Mimarlık Dergisi*, 249, 17.

Alaçatı değirmenaltı meydanı kentsel tasarım projesi (bt.)
<http://www.arkiv.com.tr/proje/alacati-yeldegirmenleri-parki-ve-giris-meydani-kentsel-tasarimi/1544>.

Alaçatı imren (bt). 19 Temmuz 2017.
<http://www.alacatitatliscisiimren.com/alacati.html>.

Altınçekiç, F., Ünverdi, L., Karataş, N., Doğmuş, O. (2002). *Çeşme Yarımadası planlama ve kentsel risk değerlendirmesi planlama stüdyosu yayınlanmamış raporu*. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Amsterdam Deklarasyonu, (1975). 21 Eylül 2018,
www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr.

Anonim (bt)., 12 Temmuz 2018, <https://www.izmirde.biz>.

Anonim. (2005). Taş evler turizmin hizmetinde. 27 Kasım 2017,
<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/tas-evler-turizmin-hizmetinde-38753888>.

Arabacıoğlu F. P. ve Aydemir I. (2007). Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. *Megaron Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi* 2/4, 204-212.

Ataöv, A. ve Osmay, S. (2007). Türkiye’de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. METU JFA 2007/2, 57-82.

Atilla, N. ve Öztüre, N. (2005). *Alaçatı Agrilia’da günümüze bir mübadele kasabası*. İstanbul: Stil Matbaacılık.

Atina Tüzüğü, (1931). *Carta Del Restauro*. 21 Eylül 2018, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr>.

Australia ICOMOS. (1999). *The Burra charter the Australia ICOMOS charter for places of cultural significance*. 21 Eylül 2018 <https://australia.icomos.org/publications/burra-charter-practice-notes/burra-charter-archival-documents/>

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, (2000). 20 Eylül 2018, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4881.html>.

Bayhan, B. (2012). *Fener-Balat dönüşüm projesinde nereden nereye*. 7 Nisan 2017, <http://www.arkitera.com/haber/11358/fener-balat-donusum-projesinde-nereden-nereye>.

Beauregard, R.A. (2015). Mutenalaştırmanın yarattığı kaos ve karmaşa. *Kentin mutenalaştırılması*. (1. Baskı) içinde (56-83). İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.

Çeker, A. ve Belge, R. (2015). İstanbul’da kentsel dönüşüm kapsamında gerçekleşen bir olgu: Soylulaştırma. *Türk Coğrafya Dergisi*, 65/2015, 77-86.

Dalgakıran, A. ve Bal, E. (2007). Alaçatı’da mekânsal ve toplumsal farklılıklar üzerinde yükselen farklı turizm eğilimleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 16/2007, 53-67.

Dedehayır, H. (2010). *Yerelden ulusala ulusaldan evrensele koruma bilincinin gelişim süreci*. ÇEKÜL Vakfı. İstanbul: Stil Matbaacılık.

Derviş, P., Tanju, B. ve Tanyeli, U. (Ed.). (2009). *İstanbullaşmak: olgular, sorunsallar, metaforlar içinde* (276-267). İstanbul: Garanti Galeri.

Dinçer, İ. (2009). *Kentsel koruma ve yenileme sorunlarını örnekler üzerinden tartışmak: Süleymaniye ve Tarlabası*. 18 Temmuz 2018. <http://www.planlama.org/index.php/planlamaorg-yazlar6/planlamaorg-yazlar/66-planlamaorg-yazlar/doc-dr-clal-dincer/325-kentsel-koruma-ve-yenileme-sorunlarn-oernekler-uezerinden-tartmak-sueleymaniye-ve-tarlaba-4>.

Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ), (2006). Şehir ve bölge planlama bölümü pln 264 Alaçatı analitik etüt raporu. İzmir.

Enlil, Z. M. (2000). Yeniden işlevlendirme ve soylulaştırma: bir sınıfsal proje olarak eski kent merkezlerinin ve tarihi konut dokusunun yeniden ele geçirilmesi. *Domus* m 8, 46-49.

Erder, C. (1971). *Tarihi çevre kaygısı*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı.

Erder, C. (1977). Venedik tüzüğü tarihi bir anıt gibi korunmalıdır. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 3, (2), 67-190.

Erder, C. (2007). *Tarihi çevre bilinci*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı.

Erdoğan, M.A. (1997). 1575 Yılında Çeşme kadılığında nüfus ve üretim. *Çeşme tarih araştırması II. Uluslararası Çeşme tarih ve kültürü sempozyumu bildirileri içinde* (19-25). İzmir: Çeşme Belediyesi Kültür Yayınları.

Ergün, N. (2006). Gentrification kuramlarının İstanbul'da uygulanabilirliğı. *İstanbul'da soylulaştırma eski kentin yeni sahipleri*. (1. Baskı) içinde (15-30). İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.

Ertay, M. (2011). Kentsel d6nuy6m 7alışmalarında sosyal boyutun incelenmesi, Ankara ve Londra 6rnekleri. *Sel7uk 6niversitesi Teknik Bilimler Meslek Y6ksekokulu Online Dergisi* 10, (1), 1-18.

Eski Eserler Kanunu, (1973). 15 Eyl6l 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14527.pdf>

Faro Konvansiyonu, (2005). *K6lt6rel mirasın toplum i7in değerine dair avrupa konseyi 7er7eve s6zleşmesi*. (H. F. G6ng6r 7ev.) *T6rk İdare Dergisi*, (466), 67-88. <http://europanostra.org.tr/files/file/Farokonvansiyonu.pdf>.

Gen7, F.N. (2008). T6rkiye’de kentsel d6nuy6m: mevzuat ve uygulamaların genel g6r6n6m6. *Y6netim ve Ekonomi* 15/1, 115-130.

Gezgin, İ. (2007). *Alacaat ‘tan Ala7atı’ya*. İstanbul: Sel Yayınları.

G6ksu, A.E. (1993). Mimari ve kentsel korumanın kavramsal temelleri ve ilkeleri: uluslararası d6zlemde belirlenen 7er7evenin ulusal d6zeyde irdelenmesi. *Planlama Dergisi* 1993/9. 1-10.

Granada S6zleşmesi, (1985). *Convention for the protection of the architectural heritage of Europe (Avrupa mimarî mirasının korunması s6zleşmesi)*. 20 Eyl6l 2018. <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/granada-convention>.

G6zer, C.A. (2010). Ka7an bir fırsat: Port Ala7atı. *Ege Mimarlık* 2010/1, 29-31.

Hersek, C.M. (1990). Ala7atı kasabasında koruma ve sağlıklaştırma. *Ankara 6niversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fak6ltesi Dergisi* 34, (1-2), 395-404.

Işık, ř. (1993). Karaburun yarımadasının n6fus 6zellikleri (1890-1990). *Ege Coğrafya Dergisi* 7, 189-219.

- İnce, A. (2006). Asmalımescit'te kültür endüstrisi destekli “yer değişim”. *İstanbul'da soylulaştırma eski kentin yeni sahipleri*. (1. Baskı) içinde (99-110). İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.
- İslam, T. (2005). Outside the core: gentrification in Istanbul. *Gentrification in a global context the new urban colonialism* (1. Baskı) içinde (123-139). New York: Routledge.
- İslam, T. (2006). Merkezin dışında: İstanbul'da soylulaştırma. *İstanbul'da soylulaştırma eski kentin yeni sahipleri*. (1. Baskı) içinde (43-58). İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.
- İzmirde. (2019). *İzmir ilçe haritası*. 09 Şubat 2019. <https://www.izmirde.biz/>
- Jager, M. (2015). Sınıfın tanımlanması ve mutenalaştırmanın estetiği: Melbourne'de viktoryacılık. *Kentin mutenalaştırılması*. (1. Baskı) içinde (111-128). İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.
- Kaderli, L. (2014). Kültürel miras koruma yaklaşımlarının tarihsel gelişimi. *TÜBA-KED*, 12, 29-41.
- Karatosun, M. (2010). Geleneksel dokularda yeni yapı tasarımı pratiklerinin Alaçatı örneğinin incelenmesi. *Ege Mimarlık*, 2010/1, 32-35.
- Kayın, E. (2008). Cumhuriyet dönemi mimarlığı Türkiye koruma tarihindeki kırılmalar. *Mimarlık Dergisi*, 343.
- Keçe, H. (2015). Çeşme: mavi yarımada. *Atlas Dergisi Sayı: 267*, 50-74. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Kiper, P. (2004). Küreselleşme sürecinde kentlerimize giren yeni tüketim mekanları ve yitirilen kent kimlikleri. *Planlama Dergisi*, 2004/4, 14-19.

- Koç, A. (2015). İstanbul'da yaşanan mekânsal dönüşümler bağlamında soylulaştırmanın yeniden konumlandırılması. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ocak, 5, (1), 89-104.
- Kuban, D. (2000). *Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu kuram ve uygulama*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2006) Kentsel dönüşüme modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak. *Planlama Dergisi* 2006/2, 7-11.
- Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu. (1999). *Taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, bakım ve onarımları adlı 660 sayılı ilke kararı*. 15 Eylül 2018, <http://www.teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-13918>
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*, (1983). 15 Eylül 2018, www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18113.pdf
- Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu ile çeşitli kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun*, (2004). 16 Eylül 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040727.htm>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (bt.). *İzmir İl haritası*. 09 Şubat 2019, <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77436/izmir-il-haritasi.html>
- Loretta, L. & Slater, T. & Wyly, E. (2008). *Gentrification*. New York: Taylor & Frands Group.
- Madran, E. (1996). Cumhuriyet'in ilk otuz yılında (1920-1950) koruma alanının örgütlenmesi-I. *METU Journal of Faculty of Architecture*, 16, (1-2), 59.
- Madran, E. (2009). Tarihi çevrenin tarihi Osmanlıdan günümüze tarihi çevre: tavırlar-düzenlemeler. *Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Dosya 14*, (1), 6-16.

Madran, E. (2012). Ulusal mevzuatın tarihsel gelişimi. *Kültürel miras mevzuatı* içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 52-78.

Madran, E. ve Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*. TMMOB Mimarlar Odası. Ankara: Yalçın Matbaacılık.

Nara Özgünlük Belgesi, (1994). 20 Eylül 2018, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0280118001353669454.pdf.a

Özgönül, N. (2010). Alaçatı’da yaşam. *Ege Mimarlık Dergisi*. 2010/1, 18-25.

Özgönül, N. (2012). Uluslararası koruma mevzuatı. *Kültürel Miras Mevzuatı* içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 26-52.

Öziş, Z. (2006). *Alaçatı’da yaşamak*. (1. Baskı) içinde. İzmir: Alaçatı Koruma Derneği.

Pınar, İ. ve Ürük, Y. (2013). Çeşme. *İzmir kent ansiklopedisi İzmir’de idari ve mahalli yer adları 2*. (1. Baskı) içinde (144-169). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi.

Rose, D. (1984). Rethinking gentrification: beyond the uneven development of Marxist urban theory. *Environment and Planning D: Society and Space*, 2, (1), 47-74.

Rüzgar enerji santralleri (bt.). 17 Ağustos 2018. <https://www.enerjiatlasi.com/ruzgar/>.

Sevim, M. (2002). *Gravürlerle Türkiye/In Gravures V Anadolu 2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 51-86.

Seydioğulları, H.S. (2016). Yeni yasal düzenlemelerle kentsel dönüşüm. *Planlama Dergisi* 26, (1), 51- 64.

Smith, N. & Williams, P. (2015). Ortadoks yaklaşıma alternatifler: tartışmaya davet. *Kentin mutenalaştırılması*. (1. Baskı) içinde (11-27). İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.

Smith, N. (2006). Yeni küresellik, yeni şehircilik: küresel kentsel strateji olarak soylulaştırma. *Planlama Dergisi*, 2006/2, 13-27.

Sönmez, F. ve Geniş, Ş. (2013). Türkiye soylulaştırma yazınının eleştirel bir değerlendirmesi. *Uluslararası katılımlı 7. Ulusal sosyoloji kongresi yeni toplumsal yapılanmalar: geçişleri kesişmeler, sapsmalar bildiri kitabı 1*, Muğla, 127-143.

Şen, B. (2005). Soylulaştırma: kentsel mekanda yeni bir ayrışma biçimi. *İstanbul'da kentsel ayrışma mekânsal dönüşümde farklı boyutlar* (1. Baskı) içinde 161-187. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Şen, B. (2006). Ekonomik gelişmenin kültürel stratejileri: İstanbul kent merkezleri ve tarihi kentsel alanların yeniden yapılandırılması. *Planlama Dergisi* 2006/2, 65-76.

Şen, B. (2011). Kentsel mekanda üçlü ittifak: sanayisizleşme, soylulaştırma, yeni orta sınıf. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 44, 1-21.

Şimşir, N. (1997). Çeşme ve çevresinden rum nüfusun ayrılmasına dair. *Çeşme tarih araştırması II. Uluslararası Çeşme tarih ve kültürü sempozyumu bildirileri* içinde (19-25). İzmir: Çeşme Belediyesi Kültür Yayınları.

Şişmanyazıcı, B. ve Yıldız, HT. (2010). *Tarihî kentsel alanlarda toplumsal ve mekânsal yeniden yapılanma: Fener ve Balat Örneği*. 17 Temmuz 2018. www.mimdap.org.

- Tartan, A. (2014). *Nerede o eski Alaçatı*. 25 Kasım 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/aynur-tartan/nerede-o-eski-alacati-26927605>.
- Tunçer, M. (2012). *Avrupa’da tarihsel ve kültürel çevre korunması*. 22 Ekim 2018, <http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2012/02/avrupada-tarihsel-ve-kulturel-cevre.html>
- Türkün, A. ve Ulusoy, Z. (2006). Kentsel sit alanlarında turizm amaçlı dönüşüm ve sorunlar: Ankara Kalesi örneği. *Planlama Dergisi* 2006/2, 129-138.
- Uysal, Ü. E. (2006). Soylulaştırma kuramlarının İstanbul’da uygulanabilirliği: Cihangir örneği. *Planlama Dergisi*, 2006/2, 77-92.
- Uysal, A. ve Sakarya, İ. (2013). Kırsal soylulaştırma ve turizmin kırsal yerleşimlere etkileri: Adatepe ve Yeşilyurt köyleri. *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 36. Kolokyumu mekânsal değişim ve dönüşüm bildiriler kitabı* içinde (579-596). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası.
- Uysal, A. (2017). Kırsalda koruma ve soylulaştırma ikilemi. *Ege Mimarlık*, 2017/2, 36-39.
- Uzgören, G. ve Türkün, A. (2018). Airbnb’nin soylulaşma sürecine etkisi: Kadıköy Rasimpaşa mahallesi örneği. *Planlama Dergisi* 28, (2), 154–170.
- Uzun, N. (2006). İstanbul’da seçkinleştirme (gentrification): örnekler ve seçkinleştirme kuramları çerçevesinde bir değerlendirme. *İstanbul’da soylulaştırma eski kentin yeni sahipleri*. (1. Baskı) içinde (31-42). İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.
- Valetta İlkeleri, (2011). *Tarihi kent ve kentsel alanların korunması ve yönetimi için valetta ilkeleri*. 20 Eylül 2018, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler1&dil=tr>.

Velioğlu, A., Araz, A. ve Tavşan, C. (1993). Koruma olgusu içinde mimari tasarım süreci kavramsal kuramsal felsefi yaklaşımlar. 1. *Kentsel Koruma ve Yenileme-Uygulamalar Kolokiyumu* içinde (208-216). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.

Vos, W. ve Klijn, J., (2000). *Trends in european landscape development: Prospects for a sustainable future*. In: Klijn, J,Vos, W. (Eds.), *From Landscape Ecology to Landscape Science*. Kluwer Academic Publishers, (13–30). WLO, Wageningen.

Washington Tüzüğü, (1987). *Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması tüzüğü*. 20 Eylül 2018, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler1&dil=tr>.

Williams, P. (2015). Mekansal yeniden inşa ile sınıf oluşumu, Avustralya, Britanya ve Birleşik Devletler'deki mutenalaştırmaya ilişkin bir yeniden değerlendirme. *Kentin mutenalaştırılması*. (1. Baskı) içinde (83-111). İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.

Yavuz, N. (2006). Gentrification kavramını Türkçeleştirmekte neden zorlanıyoruz? *İstanbul'da soylulaştırma eski kentin yeni sahipleri*. (1. Baskı) içinde (59-69). İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.

Yenigül, S.B. (2016). Kırsal soylulaştırma: soylulaştırma sürecinin kırsaldaki yansımaları. *Mimarlık*, 391, 61-65.

Yılmaz, E. M. (2012). *Alaçatı değirmenaltı meydanı kentsel tasarım projesi*. 18 Ağustos 2018. <http://www.arkitera.com/proje/1544/alacati-yeldegirmenleri-parki-ve-giris-meydani-kentsel-tasarimi>

Yörür, N., Uysal, D., Altınörs Çırak, A. (2018). Selimiye yerleşmesinde turizm eksenli dönüşümün kırsal doku ve mimari yapıya etkileri. *Ege Mimarlık* 2018/1-2, 12-28.

Zeren Tanaç, M. (2010). *Tarihi çevrede yeni ek ve yeni yapı olgusu çağdaş yaklaşım örnekleri*. (17-23). İstanbul: Yalın Yayıncılık.

EKLER

EK 1: Anket Dökümü

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZİ ANKET FORMU							
ALAÇATI KEMALPAŞA CADDESİNDE YER ALAN BİRİM NO:							
Nerelisiniz/ Daha önce yaşadığınız şehir?							
Eğitim Durumu							
Mesleğiniz/ İşletme sahibi olmadan önceki meslek							
Ne Zaman ve Ne amaçla Alaçati'ya geldiniz?							
Alaçati'da konutunuz var mı? (Çeşme/İzmir)							
İşletme		Kira		Mülk Sahibi			
Alaçati'da İşletme Sahibi olmaktan memnun musunuz?							
				evet		hayır	
Müşteri ve Ziyaretçi Profilini nasıl tanımlarsınız?							
Alaçati'da işletme sahibi olma nedenini nasıl açıklarsınız?(avantajları ve dezavantajları neler)							
Hizmet verdiğiniz yapı daha önce restorasyon geçirdi mi?							
Restorasyon çalışmasını siz mi yaptınız?				evet		hayır	
Yapıya herhangi bir ek yapıldı mı? Yapıldıysa geri dönüşümü mümkün mü?							
Yapıya hangi amaçla ek yapıldı?(ıslak hacim/ bahçe/ iç mekan değişimi)							
Son 5 yılda sosyal yapıdaki değişimi nasıl tanımlarsınız?							
Belediye hizmet kalitesini ve alana yapılan yatırımları değerlendirebilir misiniz?							
Alaçati'ya dair tespitleriniz / sorun ve önerileriniz var mı?							